

Teljes

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

A M. T. AKADÉMIA RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

A FŐTITKÁR.

TIZENÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

1. SZÁM.

BUDAPEST,

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM R. TÁRS. NYOMDÁJÁBAN.

—
1881.

A
MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA
É R T E S Í T Ő J E.

Első akadémiai ülés.

Összes ülés.

1881. január 3-án.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

1. A fűtőkár bemutatja a gróf *Teleki-jutalomra* decz. 31-ig beérkezett pályaműveket, ily rendben :

I. *A végzet.* Szomorú-játék 5 felvonásban. *Jelige*: A sors határoz mindnyájunk felett.

II. *Szerelem és előítélet.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: A fa veszteg áll, s az ember úgy gyarapodik, ha dolgozik.

III. *A gyűrű.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Sum cuique.

IV. *Színműirók.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: A lányomnak szólok, a menyem is érthet belőle.

V. *Az eladó jószág.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: 1881.

VI. *A lovagias kor.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Pusztuljon el minden gyáva pimasz.

VII. *A kaczer.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: A szerelem a kaczerság sirja.

VIII. *A férfi ingatag.* Történeti vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Nem az idő halad, mi változunk.

IX. *Új paradicsom.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: A te akaratom a te férjed birodalmában leszen.

X. *A rokonok.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: A dicsőség csarnokáig göröngyös az út.

XI. *Atilla.* Vigjáték 5 felvonásban. *Jelige*: Χαίρειτε τεκνα stb.

XII. *Az utolsó kaland.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Hass, alkoss, gyarapíts.

XIII. *A vér.* Dráma 3 felvonásban. *Jelige*: Egyedül az erény az, mely bennünket a siron túl is követni fog.

XIV. *Konth a kemény vitéz és hős társai.* Dráma 3 felvonásban. *Jelige*: Vita brevis, ars aeterna.

XV. *Büszkék*. Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Komédia.

XVI. *Az abbé szerelme*. Dráma 5 felvonásban. *Jelige*:

Bármily veszedelmes az érzelem hatalma

Vele megmérkőzni mindenki akarna.

XVII. *A hagymádi kántor*. Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: A vakmerőket a szerencse segíti.

XVIII. *A klikk*. Vigjáték 5 felvonásban. *Jelige*: Vigjáték hős nélkül.

XIX. *Appius Claudius*. Szomorú-játék 5 felvonásban. *Jelige*: Sors bona nil aliud.

XX. *Alhikmet*. *Jelige*: Hová törekszel?

XXI. *A korszellem*. Színmű 4 felvonásban. *Jelige*: Mielőtt itélnék, vizsgálódjunk.

XXII. *Vértanu és szent*. Dráma 4 felvonásban, egy utójátékkal. *Jelige*: Olvass és ítélj úgy, hogy a bíráló a szerzőt, ha nem jutalmazza, legalább oktassa.

XXIII. *Kalóz*. Dráma 5 felvonásban. *Jelige*: Színpompánál az illat kedvesebb.

XXIV. *Két apa*. Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Főlebbezek.

XXV. *A bolond malom*. Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige*: Keserű kenyér.

A pályaművek bírálatra az I. osztályhoz tételnek át; jelígés leveleik pedig, közös boríték alatt, akadémiai és elnöki pecséttel lezárva, levéltári őrizet alá adatnak.

2. Főtitkár jelenti, hogy a gr. *Nádasdy Tamás*-féle alapítványból kitűzött jutalomra a következő pályaművek (elbeszélő költemények) érkeztek:

I. *A tündér*. *Jelige*: εὖγε ἔτω ποιεῖνε.

II. *A sirdyleány*. *Jelige*: E helyre jönni úgy vágyódtam, égtem én.

III. *Béla király*. *Jelige*: Búsan a honfi áll a puszta tér felett,

Keblen egy ledöntött hon fájdalma fölremeg.

IV. *Disznó-ölés*. *Jelige*: A disznóhús nagyon jó ízű.

V. *A hatyúdál*. *Jelige*: Csak az emlék marad meg. . . .

VI. *A ki mint vet, úgy arat*. *Jelige*: Emlékezzünk régiekről.

A pályaművek bíráló végett az I. osztályhoz, jelígés leveleik pedig, szabályszerűleg lepecsételve, az akadémiai levéltárba tételnek.

3. Főtitkár jelenti, hogy a *Fekesházy*-jutalomra következő pályaművek (ruthén-magyar szótárak) érkeztek:

I. *Ruthén-magyar szótár*. *Jelige*: Idegen nyelveket tudni szép, de a hazait a lehetőségig művelni kötelesség.

II. *Ruthén-magyar szótár*. *Jelige*: Ne vesztegesd idődet.

A pályaművek az I. osztályhoz tételnek át, jelígés leveleik a levéltárban helyeztetnek el.

4. Főtitkár jelenti, hogy a *Dóra* alapítványból kitűzött jutalomra négy pályamű érkezett.

I. *Az agio ingadozásának hatása a kereskedelmi forgalomra*. *Jelige*: Le négoce par lui-même est très incertain.

II. *Tanulmány az agio ingadozásának hatásáról a kereskedelmi forgalomra*. *Jelige*: Csodálatosak Ausztria-Magyarország nemzetgazdasági fejlődéskorszakai.

III. *Az agio ingadozásának hatása a kereskedelmi forgalomra*. *Jelige*: Inkább rossz királyokat, mint rossz shillingeket.

IV. *Az agio ingadozásának hatása a kereskedelmi forgalomra*. *Jelige*: The substitution of paper for metallic currency is a national gain.

A pályaművek bírálata véget ért a II. osztályhoz tételnek át, lepecsételt jelíges levelek az akadémiai levéltárban fognak őriztetni.

5. Főtitkár bemutatja a *Gorove-jutalomra* beérkezett három pályaművet.

I. *Schopenhauer és Hartmann*. Jelíge: Mondottam ember: küzdj és bizva bízzál.

II. *A pessimismus bölcsészete*. Jelíge: Quidquid agis, prudenter agas et respice finem.

III. *Schoppenhauer Arthur és Hartmann Ede*. Jelíge: Sicut lux se ipsa et tenebras manifestat, sic veritas norma sui et falsi est.

A pályamunkák bírálatra a II. osztálynak adatnak ki, jelíges levelek az akadémiai levéltárban tételnek le.

6. Főtitkár bemutatja az *Oltványi-Fraknói jutalomra* beérkezett egy pályaművet:

A mohácsi vész előtt tartott magyarországi egyházi zsinatok története. Jelíge: Laborate.

A pályamű bírálatra a II. osztályhoz tételnek át, jelíges levele a levéltárban helyeztetik el.

7. Főtitkár bemutatja az *Oltványi-jutalomra* beérkezett egy pályaművet:

A magyarországi pálos-rend története, a legrégebb időktől a mohácsi vészig. Jelíge: Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

A pályamű bírálat véget ért a II. osztályhoz tételnek át, jelíges levele az akadémiai levéltárban fog őriztetni.

8. Főtitkár jelenti, hogy a *Lévay-féle* alapítványból kihirdetett mezőgazdasági nyílt pályázatra egy ajánlat érkezett be: *Somorjai Soma* aláírással.

A III. osztályhoz tételnek át.

9. Főtitkár jelenti, hogy a *Marczibányi* pályázatra (A magyar szórend elmélete), az *Atheneum* pályázatára (A magyar hírlap-irodalom története), a *Bézsán* pályázatra (Róbert Károly és Nagy Lajos reformjai), végre a *Czartoriskij* pályázatra (A magyar és lengyel nemzet érintkezései) pályaművek nem érkeztek.

Az illető osztályok a pályázatok sikertelenségéről értesítettnek, és a megfelelő intézkedések iránt javaslatételre felhivatnak.

10. Olvassatik a Pázmány Dénes és Saissy Amadé urak által tervezett »Revue Hongroise« tárgyában kiküldött bizottság következő jelentése:

A bizottság kívánatosnak tartja egy oly folyóirat létesülését, a melynek feladata: nemzetünk tudományos és kulturális munkásságát, különösen irodalmunk kiválóbb termékeit francia nyelven, az európai közönség azon részével is megismertetni, a melyre a német nyelv közvetítésével nem lehet hatni.

A bizottság továbbá azon meggyőződésben van, hogy egy ily folyóirat létesítésének és működésének támogatása nem esik az Akadémia érdekkörén és hivatásának korlátain kívül.

Mielőtt azonban az Akadémia erkölcsi és anyagi támogatásában részesítené a folyóiratot, meg kell nyugtatva lennie az iránt, hogy az, az Akadémia céljaival és irányával összhangzó utat fog követni. E célból a bizottság azt óhajtja, hogy a folyóirat kiadói egy akadémiai tag közreműködését nyerjék meg, a ki az Akadémia álláspontját és érdekeit a szerkesztőségben képviselné.

A mi az anyagi segítségnyújtás módját illeti, a bizottság leghelyesebbnek azt az eljárást tartja, melyet az Akadémia egy hasonló vállalat, a »Literarische Berichte« irányában követ; t. i. az Akadémia bizonyos számú példányokra fizet elő, melyeket

külföldi tagjainak és az Akadémiával csereviszonyban álló külföldi társulatoknak küld.

A bizottság ajánlja, hogy az Akadémia a »Revue Hongroise«-ből 150 példányt rendeljen meg, és e célra 600 forintot vegyen fel az 1881-ik évi költségvetésbe.

Az összes ülés a bizottság nézeteit és javaslatait magáévá teszi, s az Igazgató Tanácsot felkéri, hogy a »Revue Hongroise« 150 példányának előfizetési díja címén 600 frtot vegyen fel a költségvetésbe. Mintán e kérelem teljesülni fog, a »Revue Hongroise« kiadói felhivatnak, hogy a szerkesztőségben egy akadémiai tag közreműködését igyekezzenek megnyerni.

U g y a n a k k o r :

Az I. osztály első ülése.

P u l s z k y F e r e n c z osztályelnök t. t. elnöklése alatt.

11. *Ballagi Mór* r. t. fölolvassa értekezését »A magyar nyelv újabb fejlődéséről.« Kivonata ez :

Értekező a nyelvújítás kérdését azért veti föl, hogy a közönséget némileg tájékoztassa arra nézve, vajjon csakugyan olyan-e az a mi irodalmunk nyelve, hogy midőn klasszikus íróinkat az iskolában olvassák és művészi szépségeiket fejtegetik, okvetlen szükséges az ifjuságot azok nyelvbeli barbarizmusaira is figyelmeztetni. Teszi ezt nem vitatkozási kedvből, hanem mert veszedelmet lát a multat elborítással fenyegető azon áramlatban, mely a fejlődés fonalát megszakítva, könnyen azon habozó állapotba sülyesztheti nyelvünket, melyben azt a század eleje találta.

Midőn a század elején a lelkesek a nyelvújításhoz hozzáfogtak, két, egymástól különböző iránynak hódoltak. Kazinczy a nyelvújítást a szép-érzéknek és az izlésnek rendeli alája. Kazinczy ez elvében, úgyszintén nyelvünknek ez elv alapján történt közel százados fejlődésében amaz igazság nyert mintegy anticipando kifejezést, hogy a *nyelvalkotás nem a reflektáló ész, hanem a művészi közvetlenség szüleménye*, mit is azóta a tudományos kutatás egész az evidentiáig kiderített és bebizonyított. Verseghy ellenben a nyelv javításánál és bővítésénél a száraz nyelvtant fogadja el irányadóul. A nyelvtanra támaszkodva, aztán Verseghy a *concurrere* szót péld. így fordítja: »tudományi remeklés által valami tisztet, hivatalt kérni vagy keresni«, s ehhez képest a *concurrere pro cathedra* szerinte annyit tesz, mint »a tanítószéket tudományi remeklés által kérni vagy keresni«. Kazinczy ellenben az izlésnek hódolva, pl. a *tanítószék*-ből *tanszéket* csinált.

Az a kérdés, hogy szabad volt-e a *tanít*, *tanul* igék gyökét névtől használni, s ennek folytán a nyelvet a *tan* szóval képzett szóknak egész özönével elárasztani? szabad volt-e, tisztán az izlésre támaszkodva, olyan szókat alkotni, mint *nyelvtan*, *hittan*, *tananyag*, *tandíj*, *tanár*? stb.

E kérdésre Ballagi ugyanazt feleli, a mit már egyszer e helyen elmoudott, hogy t. i. ép úgy kérdezhetnők, van-e joga, nemzetnek forradalmat csinálni? Mert igenis forradalom munkája, nemzeti fölgerjedés műve az, a minek Kazinczy ihletett kezdeményezője s utána több, mint fél század óta a nemzet legjobbjai folytatói, befejezői.

Az azóta létrejött szóképzések nem olyanok, hogy azoknál a tö külön magára, a képző is magában szabatosan körülírható értelemmel bírának, hanem a nyelvteremtő erőnek oly közvetlen szüleményei, melyeknek micsoda törvény szerinti alkotásáról, sokszor magok az alkotók se igen tudtak volna számot adni. Inkább érezték, mint tudták, hogy a szó, melyet belső ihlet adott ajkaikra, a nyelv szellemének s a nyelv geniusának megfelelő.

S ime, ebben rejlik ama merész szóalkotások egyedül lehető igazolása, s maradandósági igényök jogosultsága. A haladó új nemzedék fölkarolta az újtításokat s magáénak vallotta, mert azokban saját szellemére, észjárására ismert. Nem kérdezte, hogy a szó, melylyel megkinálták, helyesen van-e nyelvtanilag képezve, hanem, ha jó magyar hangzású volt, elfogadta azon fogalom jelölésére, melyre éppen szüksége volt. Így elfogadta pl. a *szerep* szót. S vajjon kárát vallotta-e nyelvünk, magyartalan lett-e az által, hogy e szép hangzású szót most oly sokfélekép szerepelteti?

A nép nyelve is tömve van oly kifejezésekkel, melyek értelmét, nyelvtanilag elemezve, aligha megtalálnók s ép az efféle kifejezésekben nyilvánul a magyar beszéd legsajátosabb szépsége.

Mindamellett Ballaginak esze ágában sincs a »Nyelvőr« ama tételének igazságát kétségbe vonni, hogy »csak olyan újonnan alkotott szó jogosult, melyben nemcsak, hogy az alapszónak jelentése tiszta, átlátszó, nemcsak, hogy a képzőnek értelem módosító ereje érezhető; hanem ez utóbbi csakis azon működés végzésére legyen alkalmazva, a melyet a nyelvszellem eléje szabott, s ezt a határt sehol és soha át ne lépje.« Ballagi elismeri, hogy olyan szókat, mint *alany*, *anyag*, *szilárd* stb. bizony ma senki sem merne alkotni; de — ugymond — ne is merje senki, mert nem élünk többé a teremtő erejű nyelvalkotás forradalmi korszakában és beérhetjük a nyelvnek törvényes eszközökkel való gazdagításával. A meglévő afféle kifejezésekre nézve azonban máskép áll a dolog. Azokat, ha az irodalom által forgalomba hozva, közkeletűekké váltak, és nem nélkülözhetők, mert érezhető hézagot töltenek be, a forgalomból kivonni, annyit volna, mintha valaki felépült kész házát ledöntené azért, mert észrevette, hogy az építő anyag nem minden részében kifogástalan. Ha így cselekszünk, akkor újra kell kezdenünk a nyelvművelés nagy munkáját s tartani lehet tőle, hogy megint a Verseggy-féle izetlenségekhez jutunk, a mint hogy már is olvashatni olyanokat, mint *viszér* helyett *visszavivő ér*, a mi már csak egy lépésnyire van attól, hogy a *visszhangot* Pápai Párizzal így mondjuk: »*erdő vagy völgy szélén szózatnak visszarengése*«.

Ha a megindult mozgalom sikert aratva, dolgát odáig viszi, ez nem volna kevesebb, mint megsemmisítése mindannak, mit a nemzeti szellem megújhodása nálunk két embernyomon át szóban és irodalomban szépet,

dicsőt teremtett, hogy cserében bennünket a visszahatás hevében szülemlett néhány igen is kétes értékű nyelvdogmával boldogítsanak, melyek következetes alkalmazása a beszéd végképi ellapítását eredményezné.

Ezután fölolvasó a legújabb nyelvújítási mozgalom néhány dogmáját veszi éles bonczolás alá s találó példákkal bizonyítja, hogy az egész, alapjában igenis jogosult mozgalom odafajult, hogy, a mint ma áll a dolog, nemzetünk félszázados összes szellemi munkája meg van támadva és pusztulással fenyegetve. Ha nyelvészkedésünk mai irányát folytatjuk s a tudomány még ki nem forrott, kétes értékű adatait szent axiómákkép az ifjúság elébe tálaljuk, még megérhetjük, hogy klasszikai korunk íróit mind a sutba kell vetnünk. Hiszen már némelyek szerint Vörösmarty se tudott írni. Kire és miben bizzék hát a nyelvűvővárlat, ha Vörösmartyban sem lehet? Bizzék a tudományban? Igen, de hát az a kérdés, a tudomány mire építsen? A régi irodalomra, a codexekre, melyeknek minden ízén megérzik a romlott latinság? vagy a nép nyelvére, melyben, minden szépségei mellett is, anyai a gízgaz?

»Az az út, a melyen a legújabb nyelvűjítók haladnak — így fejezi be a fölolvasó beszédjét — nem a haladás útja; mert a haladásnak folytonosság a törvénye és a haladás abban sarkallik, hogy a mult vívmányait jövő fejlődések biztos alapjául veszi. Kiváltképen a szellemi munkás mindig azzal a tudattal dolgozik, hogy a mi szépet és igazat alkot, arra a jövő nemzedék tovább fog építeni. Ha minden nemzedék elől kezdi a munkát, akkor soha sem végeznenk semmit.

Különösen nagy nyomatékú a folytonosság a nyelvfejlődés terén, a hol a haladás kiváltképen abban áll, hogy a fogalmak bizonyos kifejezések által történő jelölésére nézve hosszabb és több oldalú használat által mentül biztosabb megállapodás jöjjön létre; mert csak úgy s akkor válik a szó azzá, a mivé lennie kell: a szellem kész közegévé, a közlekedés hasznavehető eszközévé s a társasélet fogalmának mintegy folyó pénzévé; akkor nyer e nyelv arculata állandó kifejezést, jellemet. Mint-hogy pedig a nyelvészkedés mostani iránya nálunk e czéltől inkább távol ejt, mintsem azt megközelíteni segítené, azért tartottam kötelességemnek e főlshólalást.«

Birálatra adatik.

12. *Simonzi Zsigmond* l. t. bemutatja magyar fordításban *Teza Emil* külső tag-nak az Akadémiához küldött »Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkájáról« című értekezését, kiegészítő jegyzetekkel kísérve. Teza így ír:

I.

A tudós Toldy Ferencz, kit ismernek és tisztelnek Magyarország határain túl is, minden felől összegyűjtötte a magyar művelődés adatait, és számot akart adni azokról a tényekről is, melyek az idegen nemzeteknek a magyar nyelv és irodalom iránt való érdeklődését bizonyítják. Értetűlt Toldy a többi közt arról is, hogy fönmaradt Olaszországban egy magyar szótárka Baldi Bernardintól, a jeles filologustól és költőtől; meg-

kapván másolatát, ki is adta hasznos megjegyzésekkel az *Adalékok a régiebb m. irodalom történetéhez cz. gyűjteményében.*

Nem szükséges az Akadémia előtt ismertetnem néhai jeles tagjának értekezését: csak azt kell megemlítenem, hogy ő a kéziratot 1583-ból származónak hitte, és hogy e dátumból vonta következtetéseit és föltevéseit.

A nápolyi Nemzeti Múzeum könyvtárában, mely Baldinak több kiadatlan művét őrzí, van tőle egy vegyes tartalmú kötet, s ez foglalja magában a magyar szótárt. Azon művecskének, melylyel e kötet megkezdődik, ilyen czíme van: *Il Genio, overo la Misteriosa Peregrinatione di B. Baldi, cominciata a scrivere adi 29. d'ottobre del MDLXXXIII.* Utána nyomban következik: *Comparatione de lo stato monastico e secolare . . . cominciata a scrivere adi 5. giugno de 1584. e fornita ai 10. di luglio del detto anno.*

Szóval: 1583-ban nem irt mást, mint a *Genio*-t: és a szótár keltét nem tudjuk.

Igy tehát elenyésznek a nagy nehézségek, melyek Toldyt itéletében megtévesztették: és az olasz tudós munkáját összehasonlíthatjuk akár melyik szótárral, mely halála előtt jelent meg nyomtatásban.¹⁾ A nyomozás kevés nehézséggel járt: s most állíthatom, hogy Baldi csakis Verancsics szótárához tartotta magát, mely 1595-ben Velenczében jelent meg ([Fausti Verantij] *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, latinae, italicae, germanicae, dalmati[c]ae et ungaricae. Venetiis, 1595.*) — Állításomat be fogom bizonyítani.

Mit tett Baldi? Kezében volt a latin-magyar szótár, s ő ezt átváltoztatta magyar-latinra (néhol magyar-olaszra): nem gyűjtött össze mindent, hanem válogatott az anyagból és úgy látszik, ő maga semmit sem tett hozzá.

A mi válogatását illeti, főlemlítem például, hogy Verancsicsnál *a*-val kezdődő szó 225 van, s ezekből Baldi csak 144-et vett föl. Tekintetbe kell azonban vennünk, hogy pl. Verancsicsnál mind a *fores*, mind a *janua ajtó*-val van fordítva, az *ajtó* szó tehát nála kétszer fordul elő, holott Baldi csak a 8. szám alatt említi (= porta). Így jár el a legtöbb esetben. Azok a szók tehát, melyeket valóban elhagyott az olasz tudós, csekély számra szorítkoznak.

Állítottam, hogy Baldi maga nem bővítette a szókészletet; e tekintetben azon szorgalmas összehasonlításra támaszkodom, melynek munkája legnagyobb részét alávettem; s hogy nem találtam bővítéseket, nagyon természetes («e che non ce ne fossero è ben naturale»).

Némely magyar szavak értelmezése kétségeket támasztott Toldyban, ki ezeket az *Adalékok* 28. lapján adta elő. Nem fogok egyebet tenni, mint hogy kiírom — a saját helyesírásával — Verancsicsot: és Baldi ki lesz mentve.

Aruu: pretium, prezzo.

¹⁾ Baldi 1617-ben halt meg.

Akasztas: suspendium, appiccamento. (*Suspensus* B-nál nem biztos olvasat.)

Agyag-nál nem tudom magamnak megmagyarázni B. fordítását (»marcia«). V.-nál a »pus (marcia)« fordítása csak *gyenyedsegh*.¹⁾

Biro: praetor, podesta.

Dezka: tabula, tavola.

Egni: ardere, bruciare. És később: *meghegetni* comburere, bruciare.²⁾

Eles: acutus, acuto.

Ereütlensegh-et V.-nál csak debilitas alatt találom: és máshol

Eleken (talán *Feleken*, félékeny): timidus, pauroso.

Eülteüzet: ornamentum, ornamento.

Eüldeükleü: parricida.

Enek: musica.

Enekes: poeta.

Feü pap: antistes, presidente. *Fo pap*: pontifex.

Foglalas: junctura. (És congiuntura-t mond B. a 678. sz. a.)

Feddes: jurgium, lite.

Fenyó-mágh-fá: juniperus.

Ki kételkedhetik még, hogy B. az 1595-diki szótárból böngészte a magáét?

Baldi kéziratai nem könnyen olvashatók és senki sem csodálkozhatik, hogy idegenek, kik az utazó sietségével dolgoztak, itt-ott megtévedtek az olvasásban, s ez által egy-egy találós mesét adtak Toldynak.

A másoló például ezt olvasta és írta: »*alaas*, passus«: és T. kérdő jelet tett melléje. Pedig B. portus-t írt, és V.-nál »*statio* (porto)« alatt találjuk meg e szót.³⁾

A másoló a 417. sz. a. ezt olvasta: »*eeg*, un«, és T. természetesen *egy*-re javította; már pedig a kéziratban ez van: »*eeg*, aer«.

Baldinak egy-egy szava a nyomtatásból kimaradt, és gyakran épen fordítása a magyar szónak; pl.

altaluzni (126): transnatare (V.-nál tranare);

buborek (161): borchia (V. bulla).

Azokról a hibákról, melyek az olasz szókban (p. *miraghi* e. h. *maraviglia* 300, *pattezzare* e. h. *patteggiare* 70), vagy a latin szókban estek (*oscilatiok* és *oscilare* e. h. *oscitare* 76), — fölösleges szólanunk. De befejezésül még néhány megjegyzést csatolok ide, hogy lássuk néhány példában Baldinak szorgalmát és pontosságát.

22. T.-nál. »*Aaag* (tán *aztag*): fascio.« — Ez Verancsicsnak *aagh* szava (a frons, frondis szó a.; v. ö. 115).

¹⁾ »*Sanies* (marcia)« szintén csak *gyenyedsegh*-gel van fordítva.

S. Zs.

²⁾ B. azt írja: *egni* comburere; talán az ol. *bruciare* kettős (trans. és intrans.) jelentése miatt tévesztette össze.

S. Zs.

³⁾ Tehát *dllás*, *kiállás*, mint ma is nevezik a kikötőt, az állomást.

S. Zs.

66. »*Aros ember* (áros ember): mercenaris.« — A kéziratban »mercator« van.

139. »*Arazt* (araszt): palma.« — A kéziratban palmo-t olvasok.

145. »*Bogar* (bogár): bucano (?).« — V. »bruchus, ruga«-ja (*cserebogár*). V. ö. a 303. számot, melyet B. kézírata valóban »ruga, bruco«-val fordít.

204. »*Beken* (?): legume«. — A kéziratban *bekeü* van: és V. *bécheü*-t ír. Nem a *beczü* v. *beczü* szóval van itt dolgunk? ¹⁾

266. »*Bízóság*: Mancipium.« — A hibát nem B. követte el, mert ő »martyrium«-ot ír.

210. »*Beokenye* (bökönye): sorbo.« — B-nál helyesen *berkenye* van írva.

309. »*Czom* (?): rixa«. — B. coxa-t ír, nem pedig rixa-t: könnyen megigazíthatjuk tehát *czomb*-ra. ²⁾

41. »*Alatvaló* (alattvaló): inferior.« — Mind a kézirat, mind V. *alubvaló*-t ír, azaz alábbvalót.

308. »*Chyatlas* (csatlás v. csatlós?)«: — B. conjunctio-val fordítja,³⁾ tehát csatlásnak kell olvasnunk.

Néhány szónál az olasz író botlik (midőn p. *as*-t ír *vas* helyett, mely V.-nál *vas*, ferrum és *asbania*-t, min. [iera] di ferro, *vasbánya* helyett; v. ö. V. fodina: *banya*), néha meg forrásának sajtóhibáit követi: így mindaketen *allyafiak*-at mondanak atyafiak helyett (v. ö. B.-nál 84. és V.-nál a »patruelis« szót).

Ha Baldi az élő beszédből gyűjtötte volna szótárát, vagy pedig ismeretlen irodalmi forrásokból, nagyobb volna művének jelentősége: s én ép oly kevéssé csökkenteném érdemét, mint bárki más. Mindenesetre csodálhatjuk a tanulmányok sokféleségét, melyekkel erénytelen buzgón foglalkozott a tevékeny és erős szellemű tudós.

Pisa, Egyetem, 1880. nov. 11.

Emilio Teza.

II.

Ennyit mond Teza e tárgyról. Ámbár az a néhány adat, melyet ő összevetései folytán a fönnebbieken közöl, máris meggyőzhet bennünket állítása helyes voltáról, legyen szabad mégis még némely dolgokat fölemlítenem, melyek csattanósan bizonyítják, hogy Baldi csakugyan nem tett egyebet, mint hogy Verancsics szótárát kivonatolta.

Bizonyítja ezt mindenekelőtt a kettőnek teljesen egyező helyesírása, de főleg ennek két jellemző sajátága.

Verancsics a *zs* hangot oly különös módon jelöli, melyet tudtomra más magyar író nem alkalmazott. Ő ugyanis rendesen a latin *x* betűt használja e czélra (nem csak a magyar, hanem a dalmát rovásban is), p.

¹⁾ Mindenesetre a *becsü* szó ez, mely codexeinkben is előfordúl. B. a *ch*-t olasz módra *k*-nak olvasta, s azután így írta is.

²⁾ B. hiányos *czom*-ja V.-ból van véve, mert V.-nál van hibásan *b* nélkül nyomva.
S. Zs.

³⁾ V.-nál a »copula (congiuntione)« szó a,

S. Zs.

Xixik = zsizsik (dalm. *Xixák*) 25. l.; *Xaak* = zsák 59. lap. *mozar*, *dexa* = mozsár, dézsa 63. lap. — S ugyanezt a jelölést látjuk Baldinál is.

Verancsics irásának egy másik sajátága az, hogy a főnévi igenevet szereti két *n* nélkül; p. *ertenni* = érteni, *szantanni* = szántani, *tanetanni* = tanítani, sőt *keinyeürgetni* stb. — Ugyanezt a sajátágot Toldy is kiemeli Baldi szótárában s az olasz hangsúlyozásnak tulajdonítja.

Hogy *Baldi nem tudott magyarul* s hogy csak előtte fekvő nyomtatásból másolt, legvilágosabban az a körülmény bizonyítja, hogy a *ch* betűt, mely Verancsicsnál a *cs* hangot jelöli, ő gyakran olaszosan *k*-nak olvassa. Például:

Verancsicsnál: *alachon* — Baldinál: *alakon* basso ;
 » *beülcheü* — » *beulken* cuna ;
 » *dichereth* — » *dikeret* laus ;
 » *dicherni* — » *dikerni* laudare stb.

Tudhatott-e magyarul az, a ki ilyen mindennapi szavakat ilyen hibás módon olvas és másol ?

Mint hogy Verancsics volt Baldinak egyetlen kútfeje a magyar szókincsre nézve: természetes, hogy mindazok a kétségek és kérdések, melyek a Toldy kiadta másolatban fölmerülnek, nyomban meglelik magyarázatukat, ha megkeressük az egyes szókat Verancsics szótárában, — bár ez a keresés az elűtő berendezés miatt meglehetősen veszélyes. Mindazon kérdőjeleket, melyeket Toldy a kétes olvasatu vagy jelentésű szók mellé alkalmazott, kitérülhetjük V. útbaigazítása szerint. Lássunk csak néhányat.

A magyar másoló ezt írta: »*Beteu*: clam.« Toldy két kérdőjellel így közli: »*Beteu*« (betéve ?): clam (?). — Verancsicsnál az »elementum« van *beteü*-vel fordítva s a *clam*-ban az olvashatlanná vált elementum-ra ismerünk.

»*Bathyam*: barba (?)« — Az olaszban csakugyan van egy nagybátyát jelentő *barba* szó s ez az adat V.-nál így olvasható: »*patruus, barba, vetter, bathyam*.«

»*Bizonyabadalom*« (?) — Baldi kéziratában kétségkívül ez állott: »*Bizonyaba da bom senno*«; mert V.-nál a »*serio*« szó alatt ezt találjuk: »*da bon senno, bizonyába*«.

»*Fuchia* (?) : *campanna*« — V.-nál: »*Tugurium*: *capanna, pauernhausz, Euchyá*«. Nyilván sajtóhibával e h. *Kuchyá*, azaz *kucsa* (vagy *kutya*), mint hazánk déli részén ma is nevezik a kunyhót.

»*Eüleü* (ölk ?) : *vicus*« — V.-nál »*incus*«; tehát *ülö*.

»*Ergoly* (ergoly ? bagoly) : *allocco*« — V.-nál a »*bubo*« szónál *Bagoly* helyett hibásan *Eagoly* van nyomtatva; ebbe aztán még egy hiba csúszott, mire Toldyhoz jutott.

»*Filiczés* (?) : *sagatias* (?)« — V.-nál: »*sagacitas: fityezes*«, azaz *fityészés, fityezés*, mint ma is mondják a fürkészést.

»Az olasz mandare *körözni!*« (Toldy, Újabb Adalékok 17. l.) — A mandera szót V. szerint *masticare*-re kell javítanunk, mely a latin »*ruminare*« mellett áll s magyarul *kereüzni*, azaz kérödzni.

»*Hoenni* (?) : *ningere*« 1073. sz. — V. néha ügyetlenül fordítja ma-

gyarra a latin infinitivusokat: így »carere« nála *nem-lenni*, »ingere« *hó-esni*.

Azt mondja Toldy: »Oedipust vár a 2545. sz.: *tunnia*? v. *tunnya*? talentum, pondus értelemmel«. A szót V.-nál is úgy olvassuk: »talentum, pfund: *tunnia*«. Valószínűleg *tonna*.

A *chitkoo* szó (337. sz.), melynek *t*-jében Toldy kételkedik, valóban így van meg V.-nál is a 84. lapon. Ez a *csitkó* különben Erdélyben mai napig közkeletű.

A B.-féle szótár kezünkben forgó kiadásának hibáit sorban kijavíthatnók V.-ból. Így a 226. sz. alatti *beleyti*, mely Toldy gyanítása szerint *belepi* volna, V.-nál *be-fedni* (a tegere szó a.). — A 216—217. sz. alatti *beüngni*, *beünges* V.-nál *beüngni*, *beünges*. — *Intés* és *inteni* helyett B.-nál *entes* és *entenni* van, mert így találta V.-nál a 68. és 63. lapokon, — stb. stb.

Egyéb dolgok is, melyeknek feltűnő voltát Toldy kiemeli, egytől egyig V. sajátja, pl. játszani h. *giazzani* (B.), *gyaczanni* (V., de kétszer u. o. *yateek*), mint ugyancsak *j* helyett *gy*-vel vannak nála pl. *gyel*, *gyezzeni* (jegyezni); továbbá a *könyörgetni* ige, »mit ugyan másutt nem olvastam sehoh« (Toldy, Ujabb Ad. 17. l.), mely V.-nál az »obsecrare« szót fordítja.

Ígaz, hogy olyan szó is akad, melyet V.-nál sem értünk. Így Toldy kiadásában a 264. szám »*Bouza* (?): *fronte*« nyilván elrontása ennek a V.-féle adatnak: »*sinciput, fronte, hirn, Boreza.*« De ezt sem fejthetjük meg hamarjában máskép, mint hogy talán *orcza* helyett van elhibázva.

Azt kérhetőné valaki: minek mindezen íráshibákról és sajtóhibákról ilyen hosszadalmasan értekezni? — Azt felelhetném erre, hogy a dolognak kétféle haszna van:

Először is azt a hasznát vesszük Teza figyelmeztetésének, hogy ezt a Baldi-féle szótárkát egyszer-mindenkorra kitérüljük nyelvtörténeti forrásaink sorából; s ha ez egyszer kissé behatóbban foglalkoztunk e hibás és kétes olvasatokkal, melyekkel Toldy és mások hiába bajlódtak: tettük azért, hogy többé soha ne kelljen velök és társaikkal foglalkoznunk.

Másodszor azonban vonhatunk még egy hasznat Teza fölfedezéséből, s ez a közelmúlt évek orthologiai és neologiai vitatkozásait illeti. Ha a Baldi-féle szótár hibáit Verancsicsból helyreigazíthatjuk, megtehetjük ezt azokkal a hibásan olvasott szavakkal is, melyekből nálunk nem kevesebbet következtek, mint azt: hogy már a tizenhatodik században volt nálunk neologia, sőt *hoggy az e századbéli olasz tudós, ki — mint láttuk — nem tudott magyarul, alkotott merészen új magyar szavakat!*

A 704. sz. a. ezt olvassuk: »*fogants*« (*fogans*): *manico*«. Hogy hibásan olvasta vagy Baldi vagy az ő másolója, mutatja Verancsicsnak ez a sora: »*manubrium: manico, foganto,*« azaz *fogantó*, a mai *fogyantó*.

A 342. sz. »*csuffor* (*csúfor*): *buffone*« (»mi meglepő« mint Toldy mondja Ad. 31. l.) — Javítsuk ki V.-ből: »*scurra: buffone, csuffos*«, a mi Molnár Albertnál is a »*histrío*« fordítása.

472. »*Erdeny (erdény)* bosco.« — A kútfőben, V.-ban: »lucus. bosco: *ligeth erdeiü*«.

»Mig a hasonló *erény*-t épen nem tudom mire vélni« mondja T. 31. 1. (461. sz. »*erény [erény:]* virtus.«) — Nézzük V.-ot: »Virtus, virtú. tugend, krafft, *ereü*«, azaz erő, a mi MANál is virtus.

Magányoló-ban a mai *magányzó* mássát födötték föl. — V. lerontja az illúziót a következő száraz szavakkal: »privus, particulare, magan-valo« (ez felel meg MANál is a privusnak), s ezzel megadja a feleletet a kiadónak azon kérdésére, hogy vajjon ezek »nem-e Baldinak egy, a *szóképzésben korát megelőző*, magyar ismerősének tulajdonítandók?« (Ujabb ad. 17. 1.)

Sőt az 1528. sz. a. olvasható »*menientes: fulgor*« szónál azt kérdi a kiadó, vajjon »ez nem a jó Baldinak saját teremtménye-e« (U. o. — A forrás ezt feleli: »fulmen: *meny-ütés*«, azaz *mennyütés*).

Szvorényi is a »Fejldési tünemények a nyelvben« című tanulmányában bizonyítékul arra, hogy a XVI. században már bővítették mesterségesen a nyelvet, fölemlíti, hogy a század végéről Baldi, olaszmagyar szótárkájában, korának már következő-féle önállóbb, sőt bátor új képzéseit jegyzi fel: *csúfor, erdény, erény, magányló, mennymentés, társasítani, körözni, megmásítani, stb.*«

Volf György mindjárt szemére vetette neki (MNYelvőr VI: 542), hogy nem elég kritikával járt el, midőn ez adatokat jóhiszeműleg elfogadta, és az idézett szókat puszta hozzávetés útján megigazította. Eddig azt lehetett mondani, hogy a hozzávetések nem döntik meg a közlött tényeket. Ime most a hozzávetések tényekké, a »tények« torzképekké változtak. ¹⁾

Simonyi Zsigmond.

Második akadémiai ülés.

A II. osztály első ülése.

1881. január 10.

Ipolyi Árnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

15. Elnök úr megnyitja az ülést az osztályhoz intézett beszéddel, melyben köszönetét fejezi ki, hogy őt a legközelebbi nagygyűlésig ideiglenes elnökének megválasztotta.

16. *Jakab Elek* lev. tag felolvassa ily című értekezését: »A kalendáriumokról történelmi és politikai tekintetben.« Kivonatban így:

Felolvasó szerint a mai gazdag magyar naptár-irodalom bölcsőkorra

¹⁾ Mint régies alakokat említi föl Toldy ezeket: *bathur* (148. sz.), *agyvele* (13.); mindakettő hibásan van olvasva; V.-nál *bathor* és *agyveleü* van. S. Zs.

az ős római, férfikora a Julianus-féle kalendárium idejére esik. Ezt a r. kath. keresztyén világ az egyház és új vallás érdekében több szer-tartással együtt átvette, és saját céljához alkalmazva, a napok után saját jeleseit és ünnepeit iktatva be, 1500 éven át használta, Magyar-ország a két első magyar keresztyén században latinul, a XIII.—XIV.—XV. században gyakran nemzeti nyelven szerkesztve azokat. A re-formáció az egyházi kalendáriumokat a protestáns hitfelfogáshoz idomi-totta; ezenkívül behozta az ugynevezett népies (vulgarre) kalendariu-mokat, s szerzőik az erdélyi nemzeti fejedelemség tartamáig mindkettőt nemzeti nyelven adták ki. Ez alól csak az ágostai hitvallásúak német-ajkú része tett kivételt. XIII. Gergely pápáé a régi kalendárium hiányai 1582-ben történt megigazításának érdeme, mi ellen a protestánsok erős és hosz-zú harcot siker nélkül vívtak. Erdélynek az Apafy-ház kihaltával a magyar korona, illetőleg a Habsburg-uralkodóház alá jutása után dip-lomatikai nyelve latinra változott, a fejedelmi székhelynek Bécsbe áttétele bonyolult kormányzási rendszer behozását tette szükségessé; ez eredmé-nyezte, hogy a mint a régi századokban az egyháznak, úgy most a kor-mánynak lett szüksége hivatalos kalendáriumok szerkesztésére. Természe-tes, hogy a magyar nyelvet nem beszélő udvar, a német nyelvtől irtózó Magyarország és Erdély hivatalos kalendáriumi nyelvévé is a latint tette; de a népies, magyar nyelvű naptárak a nemzet rokonszenvében nemcsak maig fentartották magokat, de irodalmunk egyik legtermékenyebb s a közműveltségnek legnagyobb mérvben terjesztő ágává lettek, minden mű-veltebb s nagyobb városában mindkét országnak adatván ki válogatott tartalmu és célú naptárak és kalendáriumok.

E könyveknek két különös bece van. Egyik az, hogy mivel a szá-zadok folyamában évenként kiadattak, s íróik és kiadóik az eseményeket részint a krónika rovatba rendesen bejegyezték, részint gondos tulajdono-sok az üresen hagyott lapokra a nevezetesebb régi és újabb tényeket ma-gok írták be: e följegyzések teljesen megbízhatók s közvetlenségök kiváló érdeküvé teszi. Így fogva fel a régi naptárakat, azok első hitelességü tör-téneti forrásoknak teljes joggal tekinthetők. Másik bece az ország po-litikai rendszerének, állami viszonyainak és más országokkal egybekötte-tésének azok nyomán biztos meghatározhatása. A mely országok naptárai-nak nálunk s a mieinknek használata amazoknál el volt terjedve, közele-tökről s viselt dolgaikról azokban rokonszenves tudósítás volt, a melyek hivatalos kalendáriumaikat nekünk s mi a mieinket nekik kölcsönösen megküldöttük, azokkal szorosb volt politikai viszonyunk. Így például az erdélyi és magyarországi első kalendáriumok a keresztyén egyház látható fejtől, a reformatio után Lengyelországból és Bécsből kerültek hozzánk, oda való tudósok művei fordítottak át nyelvünkre, az erdélyi és magyar-országai kalendáriumok el voltak terjedve a két szomszéd és testvér ország-ban és mellékországaiban kölcsönösen, s Magyar-, Lengyel-, Oláh- és Törökországról, Bécsről, Csehországról és Siléziáról érdekes tudósítások vannak bennök, a mi Erdélynek és Magyarországnak ez országokkal való politikai és tudományos egybeköttetését igazolja. Különösen fontos azok

Schematismus-része, melyben az országnak fejedelmei és népei a törvényhozás és kormány, az igazgatási rendszer és a hivatalok hatásköre vannak minden elágazásaikban feltüntetve. A miről, mint mindenki által tudott dologról, senki nem írt, a *Schematismus*okból könnyen megtanulható. A kik hazánk különböző kormányzási rendszereit és a közintézményeket megismerni ohajtják, ez úton biztosan czélt érnek.

Ezek voltak a munkám közben előttem állott czélok — így zárja be értekezését a felolvasó. — Kettőt, szeretném ha elértem volna felolvasásommal: 1) hogy hazánk tudományügye valódi barátaiban felébredjen a régi kalendáriumok és naptárak iránti azon figyelem és gondosság, hogy ha bárhol látnak s tudnak ilyeket, küldjék vagy küldessék be központi tudományos intézeteinkbe: az akadémiai, magyarországi és erdélyi múzeumi és egyetemi könyvtárba, ott állittassanak össze s egészítessenek ki, hogy bírja a nemzeti irodalom s különösen a történetírás együtt mindazt, a mi hajdani nemzeti életünk, műveltségi állapotaink, szóval történetünk igaz és hű megírását lehetővé teszi. A másik, hogy történetíróink fordítsanak különös gondot kalendárium- és naptáriródmunk régi termékeire s az azokban rejlő positiv adatokra, a tények megállapításánál s az egyes korszakok jelleme, közállapotai és műveltsége rajzánál használják fel lelkiismeretesen; nem különben publicistáink és államférfiaink ne átalják belenézni a *Schematismus*okba s csak ős államszerkezetünk s nemzeti intézményeink alapos tanulmányozása után vegyék át idegen szellemű és idegen államrendszerben élő népek reformeszméit s azután határozzák el magokat gyökeres változtatásokra.

Ha e két irányban némi eszméket ébresztettem volna, ha a kalendárium- és naptáriródmunk terén új munkásság következik be, s könyv- és kéziratáraink létező hézagait — miket én kitüntettem — tudományszereteink lassankint kiegészíti, igyekezetem jutalmazva lesz.

Szabályszerű elintézésre adandó.

17. Hunfalvy Pál olvassa Dr. Medveczky Frigyes egyetemi magántanárnak, mint vendégnek értekezését: »A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint.«

Kivonata így szól:

Szerző mindenekelőtt azon befolyásról értekezik, melyet Kant philosophiája a tudományos philosophiának, valamint a speciális tudományoknak fejlődésére gyakorolt. E befolyást főleg a »Kritik der reinen Vernunft« gondolatmenetére, úgy mint általán a Kant ismerettani, logikai és természettani, philosophiai munkáira vezeti vissza.

A philosophiának és a speciális tudományoknak kiváló képviselői csaknem kivétel nélkül elismerik az említett művekben kifejtett elméletek jelentőségét. Kant etikája, melynek elsőségét a Kant orthodox követői állították, teljességgel háttérbe van szorítva.

Az etika elhanyagolása, mely századunk philosophiai törekvéseit nagy részben jellemzi, semmiképen sem felel meg a Kant philosophiája szellemének, ki munkáját csak az etikai problémák megfejtése által vélte befejezettnek. Az erkölcsi akarat föltétlen nagybecsülése képezi Kant egyéniségének és tanainak etikai elemét. Azonban ez nem igazolja azon

állítás, hogy Kant ismeretheoriája is ethikai vagy éppen vallásos tendenzia által eleve meg van határozva.

Szerző ezen — az empirismus képviselőinek polemikájában gyakran visszatérő — szemrehányást megczáfolja. Egyúttal azonban amaz állítást is visszaütasítja, hogy Kant ethikája az agg gyöngeség munkája, Kant ethikai tanainak ismerete nélkül philosophiáját, mint egészet nem lehet megérteni. A Kant ethikájának tanulmányozása az ethikai problémák önálló vizsgálatát is előmozdíthatja.

Szerző különösen a jogphilosophia jelentőségére fektet súlyt, mely a »Metaphysik der Sitten« című munka második részét képezi.

A Kant ethikájának alapelve e munkában a jogphilosophiai problémákra van alkalmazva.

Szerző röviden méltatja Kant adatait a magánjog és az államjog philosophiájához. A nemzetközi jog elméletének tulajdonítja a legkiválóbb jelentőséget. Ez elméletben olyan heuristikus elveket, formákat és postulatumokat talál, melyeket a népek jogainak tudományos elmélete mainap sem nélkülözhet.

A nemzetközi jog philosophiája Kant elméletében a réalviszonyokra alkalmazott ethikának végeredménye. Főadata a nemzetközi jog problémájának formális föltételeit kimutatni.

A tényleges nemzetközi jog fejlődése nem teszi fölöslegessé a heuristikus elveket és a normatív törvényeket. Azért kívánatosnak látszik Kant elméletének újonnan való vizsgálása és tanulmányozása.

Szerző a Kant elméletének lényeges elemeit fejtegeti, melyek a jogtan utolsó fejezetében (Metaphysik der Sitten. I. Theil), a »Vom Verhältniss der Theorie zur Praxis im Völkerrecht« című polemiai értekezésben, végre a »Zum ewigen Frieden (Ein philosophischer Entwurf 1795)« című munkában adatnak elő. Ezekből lehozza a nemzetközi jog elméletének formális elveit.

Szerző önállóan fejtegeti azon módszereket, melyek szerint a nemzetközi jog elméletét ki lehet fejteni. A dogmatikus vagy történelmi módszer szorosán positivistikus. A philosophiai vagy kritikai módszer theologiai elveket és normatív törvényeket is állapít meg. Kant elmélete az utóbbi módszert alkalmazza.

Szerző kimutatja a Kant ethikájának és jogtanának alapjai közti belső összefüggést és azon ethikai kriteriumot, mely Kant jogtanát, nevezetesen a nemzetközi jog elméletét, kitünteti és egyszersmind Kant történelmi fölfogását is jellemzi.

Szerző végre nélkülözhetlennek tartja a normatív törvények és a postulatumok megállapítását a nemzetközi jog elméletében és a jogphilosophiában általán, minthogy a jogi törvényhozásnak mindinkább az erkölcsi törvényhozással való megegyezésre kell irányulnia.

Tudomásul vették.

Harmadik akadémiái ülés.

A III. osztály első ülése.

1881. január 17.

Szto czek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

19. *Konkoly Miklós* l. t. a) »Adatok Jupiter physikájához«, b) »Astrophysikai megfigyelések az ó-gyallai csillagdában, 1880.« és c) »Évi jelentés az ó-gyallai csillag-dáról 1880.« cz. értekezéseit olvassa. A kivonatok így szólnak :

I.

Értekező felmutatott egy dolgozatot, mely Jupiter felületének megfigyeléseit tartalmazza, melyek az ó-gyallai csillagvizsgálón eszközöltettek.

A megfigyelések leginkább a mellékelt rajzok magyarázatát tartalmazzák, a melyek szám szerint 43. E rajzok ezúttal, 5 kivételével, a reflectoron lettek csinálva.

Függelékképen egy Venus-megfigyelés is van mellékelve, mely 1880. évi december 26-án, 5 óra középídőben tétetett.

II.

E füzet a színképelemzési és színmérési meghatározásokat tartalmazza, úgyszintén három spectroscop és colorimeter scalájának meghatározását.

A színképelemzési megfigyelések 20 állócsillagra terjeszkednek és a Hartwig s Pechüle üstökösökre. Az üstökös megfigyelésekből kitűnik, hogy a Pechüle üstökös spectruma összeegyezik a szénhydrogen spectrumával, míg a Hartwigénak a legtörékenyebb vonala, illetőleg csikja leginkább az *F* vonalhoz hasonlít.

A colorimetricus megfigyelések több állócsillagot foglalnak magokban, de a főfigyelem az α ursae majorisra fordított, s annak a két összehasonlító csillagjára, t. i. α és β ursae minorisra. Ezek azért választattak összehasonlító csillagokul, mivel az egyik sárga, másik pedig fehér, s magasságuk a horizon fölött olyan határok között változik, a mely változásoknak nem nagy befolyásuk lehet a megfigyelésekre.

Az eddigi megfigyelések arra mutatnak, hogy ha effective ki lehet színváltozást mutatni, az minden csillagnál kimutatható, mivel pedig ez más megfigyelésekkel ellentétben áll, így a színváltozás, melyet Klein coelni csillagász fedezett volna fel, valószínűleg tévedésen alapszik.

III.

A csillagdai személyzet némileg változott ez évben. Rozenzweig II-ik segéd úr elhagyta a csillagdát, s helyette Veisz Ödön úr lépett be. Augusztus 10-kén pedig dr. Kobold Herman úr foglalta el állását mint

I-ső segéd, mely állás majd 1 éve nem volt már betöltve, s végre az év utolsó hónapjaiban, a midőn az évi publicatiók végettt a munka igen összehalmozódott, egy irnokot, Veisz József urat alkalmaztam, ki a meteorologiai szolgálatot is ellátja.

1880-ban a napkorong 252 napon lett észlelve. Ezek közül 22 napon nem volt folt látható rajta és 230 napon 1382 folt lett följegyezve, tekintet nélkül arra, hogy egy folt többször is figyeltetett meg. Azonkívül minden olyan napon, a midőn foltok voltak láthatók, azokról és azok fekvéséről pontos rajz lett készítve; szám szerint 221.

A megfigyelők Rosenzweig és Veisz urak voltak, és néhányszor én helyettesítém őket, ha nekik más sürgősebb teendőjük volt. Jelenleg a napfoltok goocentricus koordinátái heliocentrikus koordinátákra lesznek átszámítva, és e munkának 1880 decz. 31-én k. b. 75 $\frac{0}{10}$ -ja készen van.

A hullócsillagmegfigyelések ez úttal csekély számúak, 1880-ban 7 megfigyelő napon 152 futócsillag pályájának kezdő és végző pontja lett följegyezve. Azonfölül a correspondeáló megfigyelő uraktól 13 megfigyelő napról 155 hullócsillagmegfigyelés érkezett be, úgymint: Selmezbányáról dr. Schvarcz tanár úrtól 10 napról 82, és dr. Avéd tanár úrtól Károlyfehérvárról, 3 napról 73. A meteoroscópok által nyert horizontális koordináták kevés kivétellel már át vannak számítva egyenlítői koordinátákra, s ha ez mind megtörténik, úgy a radiatio pontok lesznek a megfigyelésekből levezetve.

1870-ben dr. Klein Coeluben azt fedezte fel, hogy az α Ursae majoris színét változtatja.

E csillag szigorú vizsgálat alá lett véve a Zöllner-féle photometer segítségével, melynek colorimeter köréhez egy pontos táblázatot szerkeszttem, és ennek segítségével a csillag színét hullámhosszaságban lehet kifejezni.

Az összehasonlítási csillagok α Bootis, α Ursae minoris és β Ursae minoris voltak és a 40 napi megfigyelés még nem juttatott biztos eredményre. Megfigyelő, kevés kivétellel, a mikor én váltottam őt fel, Veisz Odön úr volt.

Spectroscopon 1880-ban 20 állócsillagot vizsgáltam meg, továbbá a Hartvig és Pechüle üstökösöket, és azonfölül a Browning Mc Clean-féle spectroscop úgy a mézpatprismas spectroscop csavarmicrometerének csavarját 0.05-től 0.05 csavarmenetenként határoztam meg, nemkülönben a Merz universal spectroscopjának csavarát 0.01-től 0.01 csavarmenet szerint, és végre a Browning zsebpetroscop scáláját, scálalárésztől sklalárészig. Mindannyihoz egy táblázatot szerkesztettem, úgy, hogy kevés interpolálás által a megfigyeléseket hullámhosszaságra lehet átváltoztatni.

Dr. Kobald úr pedig a Merz refractorhoz való Browning-féle szálás micrometer csavarmenetének értékét határozta meg, úgy a délkör négy microscopjának csavarmenetét, és a Merz refractor kettős gyűrűmicrometerének átmérőjét — s végre együtt határoztuk meg a Browning reflector gyűrűmicrométerének átmérőjét.

Ez évben Jupiter is szigorú vizsgálat alá vétetett az itteni csillag-

dán. Én a reflectoron 37 napon 38 Jupiter képet rajzoltam, Kobold úr a refractoron négyet és Veisz Ödön úr a 3 hüvelykes kis refractoron egyet, összesen 43.

A Jupiter déli félgömbjén veszteglő vörös foltot dr. Kobold úr, részint a refractoron, részint a reflectoron 14-szer figyelte meg, és határozta meg annak Jovicentricus helyzetét.

Ugyan e bolygó a délkörön is meg lett figyelve, még pedig összesen 9-szer. Ezekből 7 megfigyelést én tettem, 2-tőt dr. Kobold úr, nemkülönben:

Saturnus is 5-ször lett a délkörön megfigyelve, s ezek közül 4-et én tettem, 1-et dr. Kobold úr.

Jupiter holdjainak tüneménye (elsötétedés, előlépés, belépés, a táblára, tábla mögé stb.) 21-szer lett megfigyelve, részint általam, részint dr. Kobold úr által, de legnagyobb részt Veisz Ödön úr által.

Dr. Kobold úr a Faye-féle üstököst a reflectoron 8-szor figyelte meg, a Hartwig üstököst a refractoron szintén 8-szor, az 1880. é. üstököst 3-szor, a Pechüle által felfedezettet pedig 4-szer.

Kis bolygókat is figyelt meg dr. Kobold úr a 6 hüvelykes refractoron, többnyire a szálás microméter segélyével, még pedig: Amphitritét 3-szor, Elsát 2-szer, Nibiliát, Friggát és Bellonát egyszer mindegyiket.

Az ógyallai megfigyelések megjelentek 1880. novemberben Schmidt-nél Halléban, (10 iv quart) négy táblával, s jelenleg a csillag dai személyzet egy része azzal van elfoglalva, hogy az 1880-diki megfigyeléseket is nyomda alá készítse elő, a melyek ezúttal már 1881. augusztus 1-én megfognak jelenni.

20. *Hűgyes Endre* részéről folytatólag »Az associált szemmozgások idegmechanismusáról.« Bemutatja Dr. Balogh K. r. t. Kivonata ez:

E vizsgálatoknak egyetemes eredménye már az április 19-diki ülésben közöltetett az Akadémiával, egyszersmind bemutatott az e vizsgálatokról szóló első közlemény, mely a »*Fejmozgásokat kísérő önkénytelen associált szemmozgások tüneményeiről*« értekezett. *Hűgyes e második közleményében »Az idegrendszer egyes részeinek befolyását — tárgyalja — az associált önkénytelen szemmozgásokra.*«

Az első közlésben ki lett mutatva, hogy emlős állatnál és embernél a fej activ vagy passiv mozgásait határozott irányú associált bilaterális szemmozgások és szemállások kísérik, melyeket tengeri nyulaknál kísérletileg tetszés szerint elő lehet idézni, ha azokat a tér 3 fő síkjában passiv mozgásba hozzuk. Ez önkénytelen associált szemmozgások — mint a szerző jelen részletes közleményéből kiderül — bizonyos idegrendszeri részek elroncsolására változatlanul megmaradnak, más idegrendszeri részeknek roncsolására pedig megváltoznak, vagy teljesen elmaradnak. Azon idegrendszeri részek továbbá, melyeknek roncsolására az önkénytelen associált bilaterális szemmozgások megszűnnek, izgalomba hozva ilyen associált bilaterális szemmozgásokat gerjesztenek. Ezek folytán bizonyos, hogy az önkénytelen associált szemmozgások létrehozására és azoknak szabályos megjelenésére bizonyos idegrendszeri részek okvetlenül szükségesek, más

szóval, hogy egy *szemmozgás-associáló idegapparátus* létezik. Ez idegapparátus *anatomiai székhelyére és egyetemes berendezésére* nézve tett általános következtetéseit szerző következő pontokban foglalja össze:

I. Az önkénytelen asszociált szemmozgások létrehozására és szabályos megjelenésére következő idegrendszeri részek szükségesek: 1. a 3 szemmozgató ideg mindkét felől; 2. azon tájak, melyek a 4-dik agygyomor és Sylvius zsilip fenekén a hallóideg-magvak magaslata és a két mellső iker-test mellső része között fekszenek; 3. a két hallóideg a két hártvás labirinthtal.

II. Ez idegrendszeri részek egyetemesen szükségesek az akaratlan asszociált bilaterális szemmozgások szabatos megjelenésére.

III. Ez idegrendszeri részek együttvéve — vonatkozással a szemmozgásokra — *szemmozgás-associáló idegapparátusnak* nevezhetők, mert egyaránt szükségesek úgy az önkéntes-, mint az önkénytelen asszociált szemmozgások létrehozására.

IV. Az asszociáló idegapparátus egyetemes berendezése következő: Áll a) központi részből (centrum), b) centripetal vezető- és c) centrifugal vezető pályákból. A központi rész a VIII. VI. III. IV. agyideg-magvak anatomiai székhelyének felel meg. A centripetal pályát a két halló ideg-, a centrifugal pályát a 6 szemmozgató ideg képezi. Az egész asszociáló idegmechanismus egy bal- és egy jobb félre oszlik, amaz áll a bal halló idegből, a bal oldali VIII. VI. III. IV. agyideg-magvakból és a bal 3 szemmozgató idegből, emez ugyanezen elemekből a jobb oldalon. Így az egész apparátus két reflexívből áll, melyek centralis részeikkel a csüllőképű árok középvonalának felső részében kereszteződve függenek össze, azon intercentralis idegrostok segítségével, melyek az egyik oldali abducens-magot a másik oldali oculomotorius- és trochlearis-maggal kötik össze.

V. A szemmozgás-associáló reflex idegpályák menete a hártvás labirinthtól a szemizmokhoz következő. Mindkét labirinthból asszociáló idegpályák indulnak ki mindkét szem számára és a halló idegeken át az asszociáló centrum illető feleihez vonulnak és innen azou szemizmokhoz, melyek a szemet felfelé- és lateral forgatják és medial hengerítik, ugyanazon oldalon maradván, azon izmokhoz pedig, melyek a szemet lefelé- és medial forgatják és lateral hengerítik, a másik oldalra térve jutnak el a centrifugal pályára. E bilaterális berendezés folytán mindenik szem mindenik labirinthból kap reflex ideg-izgalmat, felfelé és lateral fordító és medial hengerítő izmai számára ugyanazon oldalról, lefelé és mediál fordító és lateral hengerítő izmai számára pedig a másik oldalról.

VI. Kísérletekből következik, hogy a két hártvás labirinthból normalis viszonyok között e bilaterális reflex idegizgalmak nyugalmi állapotban is szakadatlanul özönlenek a szervizmokhoz és a két szemtekét folytonosan egy közép *esékény* (labilis) egyensúlyban tartják. Ha az asszociáló idegizgalmak útja a szemizmokhoz a centripetal vagy centralis pályáknak roncsolására megszakad, a két szem *esékény* (labilis) egyensúlya *állandóvá* (stabilis) lesz és maradandó *kancsalság* (strabismus), vagy *tekemozdulatlan-*

ság marad vissza, midőn aztán a szemek alkalmatlanokká válnak úgy az önkényes, mint az önkénytelen mozgásokra.

VII. A fej helyzetváltozásait kísérő assziált kétoldali szemmozgások úgy tekinthetők, mint a két szem labilis egyensúlyának zavarai, melyek az által támadnak, hogy a különböző irányú forgatás a két hártás labirinthból kiáradó assziáló idegizgalmakat különféleképen, de mindig a forgatási módnak szabályszerűen megfelelőleg módosítja.

VIII. A szemmozgás assziáló ideg mechanizmus egyetemes életműködése lényegileg tehát abban áll, hogy a halló idegekről a VI. IV. III. idegpárra szakadatlanul reflex ideg-izgalmak terjednek át és ez izgalmak minősége szerint a két szemben vagy labilis egyensúly, vagy a fejhelyzetnek megfelelőn rendezett bilaterális szemmozgások keletkeznek. Ez egyszerű bilaterális reflex működésen kívül *automaticus* működés ez ideg-apparatuson nem észlelhető, mert assziált bilaterális szemmozgások a két halló ideg átmetszése után nem keletkeznek.

Szerző *harmadik* közleményében e szemmozgás assziáló ideg apparatus részletes berendezésére vonatkozó vizsgálatait fogja közölni.

21. *Hunyady Jenő* l. t. »A kúpszetelek elméletéhez« cz. dolgozatát olvassa.

22. *Staub Mór* »A Fruska Gora aquitaniai Florája« cz. értekezését Bückh János l. tag a következő észrevételekkel mutatja be :

Mióta *Volf Henrik* úr az átnézetes földtani felvételek alkalmával a Fruska Gorában szerzett tapasztalatait 1862-ben a bécsi cs. k. földtani intézet évkönyve XII-dik kötetében (Verhandl. p. 158) rövid jelentésben közhírré tette, melyre 1870-ben (Verhandl. p. 213) egy második következő, igen szaporodott az e kies, Újvidékkel szemben, a Duna jobb partján emelkedő hegységre vonatkozó, majd rövidebb majd terjedelmesebb közlemények száma, úgy hogy ma már kis literaturát képeznek.

1864 és 1865-ben dr. Koch Antal látogatta meg a szóban forgó hegységnek kisebb részét s akkori megfigyeléseinek eredményét a magyar-honi földtani társulat munkálatai III-dik kötetében közlé »*Beocin környékének földtani leírása*« czím alatt.

Ez időponttól fogva még többször találkozunk nevezett tisztelt barátomnak a Fruska Gorára vonatkozó közleményeivel az irodalomban, s bár becses adatokat köszönünk az említett hegység földtani viszonyainak földterítésére nézve, hogy a fentebbieken kívül csak néhányat említsek, Lenz, Nedeljkovič, Popovics, Rochlitzer, Stur és Szabó József uraknak, mégis okvetetlen Koch az, ki a Fruska Gora földtani viszonyainak földterítése körül kiválóan fáradozott.

Minthogy Koch említett első, 1867-ben megjelent közleménye, valamint egy második, 1871-ben a bécsi cs. k. földtani intézet évkönyvei XXI. kötetében közölt, a Fruska Gora északi oldalának csak korlátoltabb részére t. i. a Cserevicz-Rakovác körüli környékre vonatkoznak, ezekben a bennünket itt közelebbről érdeklő lerakodásról említettéve még nem látunk.

1872-ben mondja dr. Lenz először, hogy a Fruska Gora déli harmadkori lerakódásaiban meglehetősen vastag barnaszőn telepek fekszenek, melyek azonban saját, valamint Koch megjegyzései szerint (Földtani Köz-

löny 1873. p. 144) már jóval előbb is műveltettek; s ugyanez alkalommal Lenz barna palás agyagról is szól, mely számos növénylevonatot tartalmaz.

Figyelmessé tétetvén a kedvező eredmények által, melyeket a hegységünk déli lejtőjén, Vrđnik táján újonnan foganatba vett szénbányászati munkálkodás feltüntetett, dr. Lenz egy második, tudniillik 1872-ben a Fruska Gorába tett kirándulásánál, a hegység északi részének néhány árkat járta be, s ekkor jelenti (Verhandl. 1872. p. 293), hogy a rakováci árokban több ponton találta e szenet helytállólag a pataokban. Lenz többek közt gazdag, de csak nehezen megtartható fossil flóráról, valamint kis kerek édesvízi kagylókról is szól. Említi végre, hogy minden arra mutat, hogy az északi lejtőn is található szén.

A bécsi cs. k. földtani intézet érdemdús jelenlegi aligazgatója Stur D. úr a dr. Lenz által Vrđnik táján gyűjtött növényeket még 1872-ben megvizsgálván, azon eredményhez jutott, hogy a Vrđnik-ről származó növények nagyobb része olyan, melyek e helyiséget a *sotzkairétegek* csoportjába helyezik (Verhandl. 1872. p. 340).

Ezek után dr. Lenz 1873-ban (Jahrbuch d. k. k. geol. R. A. nr. 3 p. 295). »*Beiträge zur Geologie der Fruska-Gora in Syrmien*« című művében részletesebben foglalkozik a Fruska Gora hegység földtani megismertetésével, s így a bennünket itt érdeklő taggal is.

Bár csekélységgel, de mégis valamivel előbb mint dr. Lenz utóbb említett műve, megjelent Kochtól egy a többször idézett hegységre vonatkozó munka a nagy. földtani társulat közlönyének III-ik számában (1873.) s ebben foglalt megjegyzései Fruska Gorának nemcsak északi, hanem már déli részeire is vonatkoznak. Műve egyszersmind a hegység keleti részének színezett földtani térképét is tartalmazza.

Koch ez utóbbi dolgozatában Vrđnikről szintén szól, több széntelep előfordulását említi, s minthogy 1871-ben történt ottjártakor a szénmel előforduló palás agyagból növényeket is gyűjtött, ezeket 1872-ben megmutatta Sturnak, ki ezeket is megvizsgálta (Koch l. c. p. 145).

A Koch gyűjtötte phytopalacontologiai anyag, bár ez a dr. Lenz

¹⁾ Paul (Jahrbuch d. k. k. geol. R. A. 1874. Bd. 24. p. 319.) a rakováci árokból dr. Lenz által említett szenet a szármáti emeletbe valónak véli. Ha kézhez veszem dr. Lenz ama közleményét, melyben 1874-ben említi, hogy Rochlitzer úr küldött a rakováci árokból származó néhány kézi példányt kőülettel, tehát kétségkívül ugyanaz, hogy a kőzet, melyből az ez alkalommal Lenz által felsorolt kőületek származnak, szármáti; de nem találok nyomát annak, hogy ennek folytán a rakováci árokban Lenz által figyelt szén is szármáti (Verhandl. 874. p. 59.) — sőt ezt dr. Lenznek korábbi adatai segítségével vétele mellett sem láthatom (Verh. 1872. p. 293., valamint Jahrb. d. k. k. geol. R. A. 1873. pag. 314.). Szükségesnek tartom erre figyelmeztetni, mert Koch már 1873-iki közleményéhez csatolt térképén tüntet fel a rakováci árokban szénnyomokat, de ezek ugyanott mint egy későbbi művében (Jahrbuch d. k. k. geol. R. A. 1876. p. 20.) az aquitaniai emelethez tartozóknak tekintetnek. (Lásd különben Koch megjegyzését is Jahrb. d. k. k. geol. R. A. 1876. p. 36.)

által gyűjtöttel szemben csak egy közös alakot tüntetett fel, végképen mégis azt eredményezte, hogy az ezt tartalmazta lerakodás a sotzkai rétegekkel egykorú, mint ezt Štur már 1872-ben kinyilatkoztatta.

Ennek megfelelőleg Koch tehát utóbb említett művében a vrdniki széntartalmú rétegeket mint sotzkai rétegeket írja le, s térképén tényleg mint az aquitaniai emelethez tartozókat jelöli ki.

Koch a vrdniki sotzkai rétegek tárgyalása után idézett utóbbi értekezésében azonban továbbá oda is nyilatkozik, hogy ez édcsvízi képletnek a hegység éjszaki lejtőjén szintén vannak biztos nyomai a kamenicziai, lédincei és dr. Lenz szerint a rakováci völgyben is (Koch. l. c. p. 147) s miután e rétegeket általánosságban megismerteti, végre azon nézetének ad kifejezést, hogy a barnaszén az éjszaki lejtőn is feltalálható lesz, s igen valószínűnek mondja, hogy a vrdniki barnaszénnel egykorú (l. c. p. 148). E nézetének megfelelőleg pedig említett földtani térképén az aquitaniai rétegeket a Fruska Gora keleti végén öv gyanánt tünteti fel Jazaktól Vrdniken át Rakováczig terjedőleg.

1874-ben megjelent dr. Lenztől egy rövid közlemény (Verhandl. d. k. k. geol. R. A. 1874 p. 58), melyben ismét közöl a Frusko-Gorára vonatkozókat. Ugyanis ekkor dr. Lenz úr többek közt azt mondja, hogy míg a Fruska Gora déli lejtőjén a lajtamész és az idősb lerakodások közt palás-agyag, szén és conglomerátból álló csoport lép fel, mely az úgynevezett sotzkai rétegek felső osztályaiba tartozik, hogy, mondja, e rétegeket a Duna felé fordított éjszaki lejtőben nem lehetett constataálni.

Továbbá oda is nyilatkozik, hogy nem látszik neki valószínűnek hogy ezek ott találhatók, mert szerinte ott a neogen tengeri emelete (lajtamész, amphistegina márga) alatt homokkövek és tuffák stb. meglehetősen vastag kifejlődése következik, melyek zárványaik folytán a kréta formáció felső osztályába tartoznak.

Feltűnő, hogy dr. Lenz, tekintettel 1872-ben (Verhandl. p. 293) tett nyilatkozatára, valamint Kochnak időközben megjelent művére (Földtani Közlöny 1873.), melyhez elég érthetőleg szóló színezett földtani térkép van csatolva, s melyen, mint említém, Koch az aquitaniai rétegeket a hegység keleti része körül övszerűleg tünteti fel, 1874-ben a fennebbi értelemben nyilatkozik.

1876. dr. Koch A. ismét két közleményt bocsátott közre, mint-hogy 1874-ben alkalma volt a Fruska Gorát ujonnan meglátogatni.

Ezeknek egyike a magyarhoni földtani társulat közlönye VI-ik számában, másika pedig a bécsi cs. k. földtani intézet évkönyve XXVI-ik kötetében van közölve.

Az elsőben Koch a rakováci völgyből ugyancsak említi a fiatalabb mediterrán rétegek fekvőjéből, homokos agyag és lágy agyagos homokkő egymással váltakozó rétegeit, legalul homokkő széncsikkelal és fészkekkel, melyeket, valamint a lédincei és kameniczai völgyekben az általa a felső krétába állított szilárdabb homokkőrétegeken települő, lazább, szénnyomokat tartalmazó rétegeket, összhangzásban korábbi nyilatkozataival (l. c. p. 31. és 32.), a sotzkai rétegekhez sorol. Utób említett művei

másodikában, mely t. i. a bécsi es. k. földtani intézet évkönyvében jelent meg, Koch összefoglalja eddigi megfigyeléseit s részletesen tárgyalván a Fruska Gora földtani viszonyait, a bennünket itt tüzetesen érdeklő lerakodásról is szól több helyt (l. c. p. 6, 20, 21, 22, 35—37), de az eddig közlteknel bővebb felvilágosítást, a szemünk előtt lebegő lerakodást illetőleg itt nem találunk. Csak constatatálni akarom, hogy Koch az utóbb idézett hely 37-ik lapján következőképen nyilatkozik: Mindebből igen valószínűnek tűnik fel előttem, hogy a sotzkai rétegek az éjszaki lejtőn is erősen kifejlődvék s talán lefejtésre érdemes barnaszéntelegeket is tartalmaznak.

Ebből látható, mily különböző vélemény létezik a sotzkai rétegekhez állítható lerakodásoknak a Fruska Gora éjszaki lejtőjén való jelenlétét illetőleg Koch és Lenz urak közt, az utóbbinak 1874-ben (Verhandl. d. k. k. geol. R. A. p. 58) közhírré tett rövid közleményére tekintvén.

A mondottakon kívül még fel kell említenem, hogy 1877-ben megjelent a magyarhoni földtani társulat közlönye VII-ik számában Rochlitzer J. úr a vrđniki szénbányák igazgatója »Adatok a Fruska Gora földtani megismertetéséhez« című művének Inkey B. úr által összeállított kivonata, melyben szintén tétetik említés mint valószínűleg a sotzkai rétegekhez tartozó, Rakovácnál kezdődő, Lédinczén és Kameniczán keresztül keletfelé vonuló lerakodásról. Felhozatik egyúttal, hogy ez annyi zavarodást és eldarabolást tüntet fel, hogy benne kiaknázást érdemlő telepet találni alig remélhetünk.

A rakováci szénkibúvók csak jelentéktelen telepfoszlányok és darabokból állóknak mondatnak s a lédincziokról közöltetik, hogy ezek 2 lábnyi vastagsággal bírván, kutató tárna kivájására indítottak, de csaknem függélyes dűlésök mellett oly szabálytalanok és szétnyomottaknak mutatkoztak, hogy nekik semmi bányászati fontosság nem tulajdonítatik, ép oly kevésbé, mint a Kamenicza táján, az Uglya patakban levő kibúvóknak (Földt. Közlöny VII. p. 99).

Minthogy azonban főlemlítettem ez utóbbi munkát, végre utalnom kell a Földtani Közlöny VII-ik kötetének 5. és 6. számában Kochnak Rochlitzer úr »a Fruska Gorára vonatkozó földtani térképére« tett megjegzéseire is.

Az előbbeniben röviden felsoroltam a Fruska Gorára vonatkozó irodalomnak ama részét, mely e hegységnek eddig kimutatott legidősb harmadkorbeli lerakodásaira, t. i. a bennünket itt közelebről érdeklő, a sotzkai rétegekkel párhuzamosított képződésekre vonatkozó adatokat tartalmazza.

Ez összeállításból látható, hogy míg a hegység déli oldalán, Vrđnik táján, előforduló széntartalmú lerakodásnak a sotzkai rétegekkel való párhuzamosítása phytopalaeontologiai alapra lett fektetve, addig korbeli megállapításuknál máig nélkülözték a palaeontologiai alapot a hegységünk éjszaki oldalán előforduló, szénnyomokat tartalmazó ama lerakodások, melyek ott a lajtmész és a felső krétához állított rétegek

közt lettek felismerve, s a vrđniki széntartalmú aquitaniai rétegekkel párhuzamosítva.

Így álltak a viszonyok, midőn 1879-ben Karácsonyi Guidó gróf ő méltósága titkársága által felszólítottam, hogy a kameniczai uradalomban levő szénkutatókat megsejmléljem s ezek iránt véleményemet nyilvánítsam.

E megkeresésnek a nevezett év tavaszán eleget tevén, ez alkalommal sikerült nekem Szunkó ottani bányamérnök úr szivessége és közbenjárása folytán növénylenyomatok birtokába is jutni.

A lenyomatok a kameniczai uradalom területéről valók, s ama lerakódás legfekvőbb részéből származnak, mely Koch által az aquitaniai emeletbe tartozónak tekintett.

Az érintett növények tanulmányozása s ebből kifolyó eredmény megismertetése képezik az előttem fekvő kisebb munka tárgyát, melylyel a mondottak után rövidebben foglalkozhatom.

Dr. Staub dolgozata 4 részre van felosztva.

Ezeknek elseje a Fruska Gora földtani vázlatát adja rövid kivonatban, tájékozás végett, s a meglevő irodalomból van merítve.

A második rész a Fruska Gora aquitaniai rétegeire vonatkozik.

Ebben Staub összeállítja a Vrđnik körül fellépő sotzkai rétegekből eddig megismertetett flórát, a mint ez Koch és Lenz urak gyűjtései alapján Stur D. által lett meghatározva, s mely meghatározáson alapúl épen az ottani széntartalmú lerakodásnak a sotzkai rétegekkel való párhuzamosítása. Utal továbbá a szénnek hegységünk déli valamint éjszaki oldalán mutatkozó előjöveteleire Lenz, Koch és az én kéziratom alapján, s ezek után meghatározásai szerint felsorolja a kameniczai uradalomban fekvő alsó Mária, valamint szovindoli tárnából hozott növényzet jegyzékét. Kiemeli egyúttal ama 8 alakot, mely az általa megvizsgált 13 növényfaj közül biztosan vala meghatározható, s tárgyalja ez utóbbiak függélyes elterjedését a harmadkori lerakodásokban, miből kiderül, hogy ezek túlnyomólag nagyobb elterjedéssel bírnak.

Figyelmeztet dr. Staub arra is, hogy ha a kameniczai fossil növények lajstromát összehasonlítjuk a Vrđnikről ismerttel, azt tapasztaljuk, hogy a két helyiség nem tüntet fel közös fajt, s hogy továbbá a kameniczai növények egyáltalában még nem ismeretesek a sotzkai florából.

Magától értődőnek mondja Staub, hogy a szóban forgó kameniczai növények csekély száma az ezeket tartalmazta rétegek korának biztos megállapítását fölötte megnehezíti és felvilágosítást csak a különböző, Sotzkával egykorú rétegek florájának egybevetése után nyert.

Ez úton Staub azon eredményhez jutott, hogy a biztosan meghatározhatónak nyilvánított 8 növényünk közül 5 a monodi aquitaniai rétegekben is találtatott, melyeknek névszerű felemlítése után azon fontos nyilatkozatot teszi, hogy a Fruska Gora éjszaki lejtőjén előforduló barnaszén tartalmú rétegek a déli lejtőn etőfordulókkal s ennél fogva a sotzkai rétegekkel is egykorúak.

A harmadik részben összeállítva találjuk Staub által a Fruska Gora

aquitaniai floráját, táblázatos alakban közölvén a fossil fajokat, az ezekkel rokon, jelenleg élő fajokat és hazájokat.

Végül mint negyedik rész következik a kameniczai vidéken talált fossil növények leírása, melyhez 3 tábla növényrajz-vázlatokkal van csatolva.

Dr. Staub munkája, mint az előadottakból látható, a Fruska Gora éjszaki oldalán előforduló idősb harmadkorbeli lerakódásokra vonatkozó ismereteinkben lézagot tölt ki, s így megjelenését csakis örömmel fogadhatjuk.

Mínthogy a Fruska Goráról van szó, legyen szabad az alkalmat felhasználni, s végül még egy-két rövid megjegyzést tenni.

Ha dr Koch és Lenz uraknak a Fruska Gora földtani viszonyaira vonatkozó adataikat átlapozgatjuk, azt találjuk, hogy a nevezettek szerint a lajtamész, helyenkint mutatkozó amphisteginadús lerakodással, az említett hegységben vagy közvetlenül a harmadkor előtti lerakodásokon telepszik, vagy pedig ott, hol a sotzkai rétegek kifejlődvék, közvetlenül ezeken nyugszik. Kivétel a kameniczai völgyben van, mínthogy ott, mint már Koch mutatá és térképén jelöli, az aquitaniai és fiatalabb neogen rétegek közt még idősb kristályos mészkő bukkan ki. (Lásd pl. Koch Földtani Közlöny 1873. p. 148. és 149; továbbá ugyanott szelvényeit p. 114. és 122. Lenz Jahrbuch d. k. k. geol. R. Anst. 1873. p. 309. továbbá Verhandl. 1874. p. 59).

Később Koch (Földtani Közlöny, 1876. pag. 30) a rakováci völgyből közölt szelvényben lajtamészkövön, valamint lajtaképletű felér mészmárgán kívül említést tesz szürke, homokos agyagmárgáról is, néhány rosszul megtartott puhányhéjjal és meglehetősen sok foraminiferával, mely utóbbit a badeni tálagnak megfelelő képződménynek tekinti, míg az alatta fekvő homokos agyag valamint lágy, porhanyós, agyagos homokkő változó rétegeit, legalúl homokkő széncsikkokkal és fészkekkel, már a sotzkai rétegekhez csatolja.

Így sürgászürke agyagmárgát a badeni tálagnak foraminiferáival említ Koch, továbbá a beocsini, valamint a Dumbova völgyből is (F. Közlöny 1876 p. 27. és 29. Lásd különben e tekintetben Jahrb. d. k. k. geol. R. A. 1876. p. 18—20 és 37).

A nevezett völgyektől még jobban keletre a lédinczei völgy következik, melynek lajtamészét már Wolf említi. Utána Koch is meglátogatta e pontot s felhossa, hogy a falu végén igen nagy kőbányákban fejtik a lajtamészövet, mely ott vagy fehéres-szürke tömött és homokos, vagy sárgás-szürke apró oolitós szövegű, s hogy rétegei egészen föl vannak állítva s ÉNyNy—Dkk irányban csapnak át a völgyön.

Közületek közül csak elhintett lithothamnium-gumókat figyelt fegyvertelen szemmel, de közli azt is, hogy Popovics V. I. sok közületet gyűjtött ugyan a lédinczei kőbányában, ezek azonban nagyobbára kőmagvak lévén, alig határozhatók meg; megnevezi különben a töredékek közül a *Pecten latissimus* Brocc. (Földt. Közlöny 1873. p. 152).

Megemlékezik aztán rövidebben a lédinczei lajtamészkőről maga

Popovics is, felsorolván onnan több kövületet, de csak genus szerint (F. Közlöny 1876. p. 292).

Végre Koch a bécsi cs. k. földtani intézet évkönyve 26-ik kötetében 1876. közhírré tett munkájában a 21. lapon adja egy szelvény leírását, mely a lédinczei völgyön vezet felfelé.

Ebben szól a falu végén föltárt, meredeken álló lajtamészről, melyen túl setét palás anyag, szürke márga, vörös agyag, lágy, agyagos homokkövek és conglomeráták váltakozó rétegeit említi szénnyomokkal, melyeket a sotzkai rétegekhez számított, s melyek viszont valószínűleg a krétához tartozóknak mondott lerakódások által követtetnek (Lásd különben Földtani Közlöny 1873. p. 148. és Jahrb. d. k. k. geol. R. A. 1876. p. 36).

A kameniczai szénkutatók megismerése alkalmával néhány megfigyelést tettem Lédinczén is, s talán nem lesz érdektelen, ha ezeket itt röviden közlöm, hogy legalább későbbi látogatók figyelmét, kiknek alkalmok lesz a tárgyának több időt szentelhetni, e pontra irányozzam.

Lédinczén, a helység déli végén, mindenekelőtt a lajtamésznek meredeken felállított rétegei tűnnek szemünkbe, melyekről tudvalevőleg már Koch szólt.

A keleti lejtőben csaknem függőlegesen állnak a rétegek s mintegy 85°-al dűlnek éjszak-éjszakeletnek, a nyugati oldalon, de fenn ezeket egy ponton, sőt átfektetve d. i. mintegy 50°-al 13° 10' dűlőleg is figyeltem.

Ez ama ponton vala, hol a lithothamniumdús lajtamészen (volta-képen azonban fekvőjében, minthogy a rétegek átfektetett helyzetkedésben tűnnek fel ott) még sajátságos, egészen trachytos tuffáink kinézésével bíró, sok bronzszínű csillámpikkelyen kívül földpátrészecskék és quarccszemek képezte, savval érintve csak gyengén pezsgő, vékonytáblás rétegek települnek.

Lenn a völgyben, az ezen átcsapó lajtamészöv fekvő részében, a patak jobb partján sárgás, savval érintve élénken pezsgő márga tűnik szemünkbe, melyben foraminiferák mutatkoznak; nemkülönben egyéb rosszabb kövületnyomokat is láttam. Birom innen azonban szép példányban a *Pecten cristatus Bronn.*

Talán annak keletfelé való folytatásának tekintendő e foraminifera tartalmú márga, melyet Koch a jobban nyugatra fekvő rakováci, Dumbova és beocsini völgyben figyelt. Utalok tehát e pontra.

Felemlíthetem egyúttal azt is, hogy ha a lédinczei völgyet nyugatfelé határoló háton fellépő, fenn említett tuffarétegeket, s a rétegek átfektetett voltánál fogva fekvőjökben települő lithothamnium tartalmú meszet északfelé túllépjük, a gerinczen mindenekelőtt ismét fehér vagy sárgás fehér, savval érintve alig pezsgő finom tuffákra, vagy márgás természetű rétegekre jutunk, melyekben az érintett gerinczen vezető úton a *Pecten duodecim-lamellatus-t Br.* találtam. Még jobban éjszagnak láttam sőt kavicsot valamint nagyobb mészfoltokat itt-ott korallokkal, melyek a lajtamész kinézésével bírnak.

E ponton a Fruška Gora éjszaki oldalán kimutatott rétegek sor-

rendje és elterjedése szerint már a szármáti lerakódásokra kellett volna akadni, de a *Pecten duodecim-lamellatus Br.* fellépte szerint még mediterrán rétegekkel volna dolgunk, a szármáti emelet lerakódásai tehát itt csak még jobban éjszakfelé következhetnek.

Hogy mily szerepet játszanak az utóbb tárgyalt, Lédincze helysége nyugati oldalán emelkedő háton képviselt finomabb tuffa, márga, kavics stb. előjövetelek, melyek a falu déli végén fejtett lajtamészövtől éjszakra, tehát a voltaképeni fedő felé fekszenek, vajjon nem e zavargásnak köszönik-e e helyt való jelenlétüket, részben vagy egészben, ezt egyelőre nem vitathatom, minthogy e kérdés eldöntésére a fiatalabb neogen rétegek fedte terület részletes bejárása szükségeltetnék, mit részemről nem tehettem. Figyelmeztetek azonban e pontra is.

E kis eltérés után a voltaképen szemem előtt lebegő tárgyhoz térvén vissza, megjegyzem, hogy ha ismét ama ponthoz fordulunk, hol a lédinczei völgyben, a helység déli végén, a meredeken felállított lajtameszet láttuk s fekvőbb részében a *Pecten cristatus* tartalmú márgát, ez öv délfelé való túllépte után, tehát az igazi fekvő felé, mindenek előtt sárgás homok, mely részben lazább homokkővel van összekötve, valamint conglomeráták következnek,

E lerakódás fekvőbb részében két ízben találtam mészdúsabb padot közbetelepülve, melyeknek fekvőbbje azonban gördült kőzetdarabok felvétele által szintén conglomeráttá válik, sárgás mészkötszerrel. Ez utóbbi padból pedig a *Pecten aduncus Eichw.* ütöttem ki.

Mind e rétegeket amaz út elején láthatjuk feltárva, mely Lédincze déli végéből a Kudeliste patakban fekvő szénkutatásokhoz vezet.

A fennebbi lelet folytán mindenekelőtt kétségkívüli az, hogy a lajtamészkö és foraminifera tartalmú márga *alatt* és Koch által a felső krétához számított lerakódások *fölött* szereplő csoport, legalább Lédincze táján nem tartozhatik összességével az aquitaniai emeletbe, minthogy e csoport fedőbb részében *Pecten aduncus Eichw.* fordul elő.

Következtessünk e tényből bár mit, biztos mindenesetre az, hogy e legfekvőbb harmadkorbeli csoport Lédincze táján, fedőbb részében, mindenesetre már *mediterrán* s az utóbbi kövület szerint itélve úgy látszik, hogy fiatalabb mediterrán rétegeket is foglal magában; s itt lesz talán helye megemlékezni egy második leletről is, melyet tisztelt barátom Koch még 1873-ban említ.

Koch többször idézett művében (Földtani Közlöny 1873. p. 150. továbbá Jahrbuch d. k. k. geol. Reichsanst. 1876. p. 37) közli, hogy a csereviczi patakban a *Pecten Beudanti Burt.* igen szép példányát találta, fedelei közt sárgásszürke mézsmárgával, mely a feltárt lajtameszek közeletől eltér. Koch maga oda nyilatkozik, hogy az utóbbi lelet folytán valószínű, hogy a csereviczi völgyben is volnának tálálhatók mélyebb neogen rétegek, melyek talán az átmenetet közvetítik a sotzkai rétegekhez.

Minthogy az előbbeniben kimutattam, hogy Lédinczén a lajtamesz emelet lerakódásai *alatt* települő harmadkorbeli csoportban mediterrán, még pedig úgy látszik fiatalabb mediterrán rétegek (Grund?) képviselvék,

Koch lelete folytán meglehet, hogy e csoportnak a Fruska Gora éjszaki oldalán mutatkozó részében egy második, mélyebb részben talán az 1-ső mediterrán emelet is képviseltetik.

Ez semmiképen sem állana ellentétben Staubnak a kameniczai növénylenyomatokból az ezeket tartalmazta rétegek korára következtetéssel, mert ismételve megjegyzem, hogy a kameniczai növények a Koch térképén a Fruska Gora éjszaki oldalán kijelölt aquitaniai rétegek leg-fekvőbb részéből származnak.

Negyedik akadémiái ülés.

Az I. osztály második ülése.

1881. január 24-én.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

24. Hunfalvy Pál r. tag »A kún codex és a kúnok« című értekezését felolvassa. A kivonat így szól:

A híres *Petrarca* (Petrarca) olasz költő és szintén korának legnagyobb tudósa, 1362-ben könyveit a velencei köztársaságnak hagyta végrendeletében. Ott heverték a könyvek pusztúlva, míg Tomasio 1650-ben egy jegyzéket nem készített a por és molytól megkíméltekről. Így juta a tudós világ értésére, hogy azon könyvek közt van egy Codex, mely a kún nyelvről szól. Leibnitz is abban a jegyzékben találá a »*Dictionarium linguæ Cumanæ*«-t, de magát a Codexet nem bírta megkapni. Cornides Dániel, gróf Teleki Józseffel utazván 1770-ben reáakada a Codexre a velencei könyvtárban, s némi kivonatot is jegye belőle. Klaproth Gyula szintén hírét vevén a könyv létének, annak legnagyobb részét magának lemásoltatván, kiadá Párisban 1828. e cím alatt »*Alphabetum Persicum, Cumanicum et Latinum*« a »*Memoires relatifs à l'Asie*« III. kötetében. A kiadás tele van hibával, azt látta minden hozzáértő; egy új és jobb, teljesebb kiadást óhajtottak tehát a tudósok. Gróf Kuun Géza 1874-ben nagy keresés után megtalálta a Codexet, s most ennek teljes és lehető hű mását az akadémiái kiadásban bírjuk e cím alatt »*Codex Cumanicus ad templum divi Marci Venetiarum, primum ex integro edidit stb. Comes Géza Kuun.*«

A Codexet 1303. július 11-én kezdék irni. Az maga 235 lapot foglal el, de a Prolegomenák, szótárak stb. megannyit tesznek. Ez a Codex akkora emléket őrzötte meg a kún nyelvnek, mekkorát nem mutat fel a magyar nyelv 1300. tájból. Hogy genuai lüttérítők, jelesen franciskánusok, irták, az akkori történetek és a Codex maga mondja meg. A genuiaiak t. i. a byzantinus császárság helyreállítására 1261-ben és azután is segítséget adván, szabad kereskedési jogot nyerének az egész byzantinus birodalom-

ban, s urai lőnek Krimiának és a Fekete-tengernek ; tehát ennek éjszaki partjain, a Neszter, Deneper és Dón mellékein lakó kúnok földjén is ők valának a kereskedők és hittérítők. A kúnok t. i. 1150. tájban is ott laktak volt, hol 1300-ban, bár most a kipszaki khánság alattvalói valának. A kipszaki khánság t. i. a mongol-tatár járás által és után (1222-től fogva) állott fel. Hogy franciskánusok voltak a működő papok, kitetszik a következőből. A bűngyónásra így szólítja fel hiveit a pap: »Hajoljatok meg fiaim, s valljátok meg bűneiteket: Bűnös vagyok én Úr isten előtt, szent Mária asszony előtt, szent Ferencz (are Franaska), szent Péter, szent Pál és minden szentek előtt.« Azért előzi meg szent Ferencz az apostolokat, mert ferencziek, franciskánusok voltak a papok. Hosszu grammatikai és szótári közlések után, melyek mind latin, perzsa és kún, némelyek latin, német és kún nyelven folynak, kún szövegek következnek, úgy mint evangéliumi részek, a hit, a Miatyánk, a legendák, de kiváltképen énekek. Egy legenda hű fordításban így foly:

»Chrisztus így szólt a bélpoklosoknak: menjetek és mutassátok meg magatokat a papoknak (papaslar-ga). E szót minden bűnösnek mondja Chrisztus, mert azok valóban bélpoklosok isten előtt. Az ember irtózik a bélpoklostól, a mint az isten és angyalok a bűnös embertől irtóznak. Nem annyira bűnös amaz e földön, a mint a bűnös lélek bűdös az isten előtt. Ennek példáját találjuk az írásban.

Egyszer egy kegyes ember útra kelt; egy angyal vele megyen vala ember képében. A mint az úton mentek, eleikbe jő egy ember, ifjú és igen szép egy ember. Az angyal ezt távolról meglátván, orrát befogá s messzire elfuta az útról. A midőn elhaladt az ember, az angyal megint oldalához jött a társának. Azután egy bélpoklos jöve szembe, ki nagyon czudarúl bűdös vala. A kegyes ember, a mint a bélpoklost meglátta, elfutott az útról: de az angyal örömmel hozzá méne, megcsókolá, megölelé. A bélpoklos elhaladván, a kegyes ember visszajöve az útra az angyal mellé. Szóla az angyalnak: miféle ember vagy te? Előbb egy szép fiatal jött szemközt, te az orrodat befogtad, az útról elszaladtál. Midőn pedig egy csunya bűdös bélpoklos jött ellenünkbe, te eleibe siettél, megcsókoltad, megölelted. — Arra az angyal így szólt a kegyes embernek: az a szép ember, a kit láttál, a maga bűneitől rossz szagú, annak lelke régen meghalt az isten előtt. De a testén való bélpoklos, annak lelke szent és jó szagú az isten előtt. Én nem vagyok ember, azért jöttem, hogy megmutassam neked, hogy milyen bűdös a bűnösnek lelke az isten előtt. Ezt a szót kiejtvén az angyal, legott eltűnék.«

A kún nyelvre való fordítások nem látszanak első kísérleteknek, kivált nem az énekek, a melyek elég számmal vannak. Ezek a régi keresztény egyház latin énekeinek fordításai lévén, kettejüket azon régi magyar fordításokkal lehet összehasonlítani, a melyeket Szilády Áron a »*Középkori magyar költői maradványok*« című könyvben kiadott. A kún fordítás 1300-ból lévén, időszerint alkalmasint régibb, mint a magyar fordítás, s épen nem ügytelenebb amaunál.

Nincsen nemzet Európában, melyet a kúnok története inkább érdekelne, mint a magyart. Hunfalvy tehát fővonásaiban közli a kúnok történeteit, a melyek legrövidebbre összevonva ezek.

A kúnok *úz* név alatt Constantinus Porphyrogenitus által lesznek ismeretesekké Kr. u. 950 tájban. A magyarok, besenyők, és kúnok egymást követik; a besenyők a magyarok előbbi helyére, s a kúnok a besenyőkére nyomulnak. Itt a magyarok keleti szomszédjai lettek a besenyők, az erdélyi hegyektől fogva a Dónig. A kúnok már 1055. és 1065-ben a Volgán innen vannak, s kezdik az orosz fejedelemségeket pusztítani. Az az előtt igen hatalmas besenyőket is a kúnok szorongatják, míg felülkerekednek rajtuk. Ha előbb besenyőbecsapásokról volt szó, 1065. után kún becsapásokról lesz szó a magyarok történetében. Sz. László küzd először velök. De a besenyő beköltözéseket is kún beköltözések követik.

Az orosz és lengyel írók kivétel nélkül *polovczok*-nak nevezik a kúnokat. E név (palóc) alatt jönnek be az első kúnok, s telepednek a Sajó, Hégő, Zagyva, Zsitva folyók mellékein s a Mátraságban, Borsod, Gömör, Heves, Nógrád megyékben, a hol őket már a besenyők megelőzték volt, a mint okleveleink tanusítják. Kálmán király 1104-ben a kiewi fejedelem Szvatopluk leányát Predzlavát feleségül vevén, s annak fiát, Boricsot, nem ismervén el, a ki a polovczokkal (palócok) szövetekezett a magyar királyság elnyerésére: bő alkalom nyílt a palócok beköltözésére. De a krónika tudósítása szerint már II. István, Kálmán fia, alatt találunk palócokat a Mátrában, a kiket a krónika és az oklevelek mindig *kúnok*-nak, soha sem *palócok*-nak neveznek. Ez tehát csak népies név vala a hivatalos és irodalmi *kún* mellett. A híres egri püspök *Kilit* (Cletus), a ki az arany bullát 1222-ben, mint királyi kancellár írta alá, 1232-ben a *kúnok Bél-három-küti* vagy is az *Apátfalvi* apátságot alapította meg a cisterciták számára. Apátfalva a palócok egyik helysége.

A kúnok ereje azonban az országon kívül volt, a besenyők lakóhelyein Erdélytől fogva a Fekete tenger éjszaki partjain, a Neszter, Deneper és Dón mellékein. A Budsakból, azaz a Szeret és Prút mellékeiről gyakran becsapnak Bulgáriába, a míg ez 1020—1185-ig a konstantinápolyi császárok alatt állott. 1185-től fogva pedig az új bolgár-oláh ország csakis a kúnok segítségével szabadúl föl Konstantinápolytól. Az új bolgár-oláh fejedelmek a kúnok szövetségesei; sőt Johannitus, vagy Kalojohan (1197—1207), kit a pápai legatus királylyá koronázott meg, egy kún fejedelemnek veje volt. A besenyők és kúnok tökéletesen egygyé válván, amazok neve szintén elenyészik.

A kúnok mind Bulgáriában, mind Magyarországon is csak úgy ismerkedvén meg a keresztyénséggel, mint Oroszországban, szívesen elfogadták az új szerzeteseket, a dominicanusokat és franciskánusokat. Amazok megelőzték az utóbbiakat. Magyar Pál mester (Magister Paulus Ungarus) Bolognában a kánoni jog tanára lévén, már 1221-ben beállta az új rendbe (maga Sz. Domokos öltöztetébe) s eljövén Magyarországra, a kúnok térítésére száná el magát. Még pedig oly sikerrel, hogy egyik kún fejedelem követjei Robert, esztergami érseket kérék meg, menne hozzájuk és keresz-

telje meg a kúnokat. Robert 1227-ben vagy 15,000-et keresztelt meg, s mint pápai legatus 1229-ben a kún püspökséget alapítja a Szeretbe omló Milkó mellett; azért hitták ezt a kún püspökséget *Milkói*-nak vagy *Szeret*-nek. Béla, mint ifjú király, már 1233-ban a *kún királyi* címet vette fel. Ezekből a Szeret-melléki kúnoktól külön valának a Neszter, Deneper és Dón-melléki kúnok, a kiknek királya vagy fejedelme, *Kuthen*, az orosz írónál *Kotjan*, nevezetesebbé lőn, mint *Borch*, vagy *Boricz*, a Robert érsek megkeresztelte kún fejedelem.

Kuthen és nemzetsége bizonyosan orosz keresztyének valának, mert fia *György* és öccse *Dániel* nevűek. Kuthen a magyar királyi nemzetséggel némi viszonyban állott, mert Kuthen veje *Mstisláv*, novgorodi fejedelem, II. András hasonló nevű kiskorú fiának leendő apósa volt, s mint ilyen Halicsban is parancsolgatott.

A mely évben t. i. 1222-ben, az arany bulla kelt, abban a tatár seregek az orosz polovczok, vagy kúnok, ellen indulának. Novemberben Asztrakan mellett átkelvén a Volgán kelet és dél felől támadák meg azokat. Kuthen a Csernigovi és Kiewi fejedelemségre vonúl vissza, s vejét, Mstislávot, segítségre szólítja fel. Kiewben az egybegyült orosz fejedelmek, Kuthen ösztönzésére, háborút határoznak a tatárok ellen. Seregeik az alsó Denepernél gyűlnek össze; a tatárok visszavonulnak s Mstisláv, a többi fejedelmek híre nélkül, a nála lévő kún csapatokkal együtt, ütközetre ragadtatik a Kalka mellett 1223. június 13-án, s tökéletesen megveretik. Most szerte pusztítanak a tatárok, míg ősszel visszatérnek. De már Csingizkhánnak egyik fia, Dsudsi, az Aral-tótól felső Kámáig, országot hódított volt magának, mely az ő távollétében a bolgárok és polovczok által majdnem tönkre ment. Dsudsi újra hódítgatja össze, melynek *Kipszak* lőn a neve, de meghal 1227-ben, a mint Csingizkhán is azon év augusztusában. Az új Nagykhán, Ogodaj, vagy Oktaj, előbb Gina (China) országot hódítja meg, s csak 1235-ben fordul nyugat felé. A nagy sereg Batu és más vezérek alatt csak 1237-ben ősszel érkezik a Jajkhoz (mai Ural folyó). Szaratov és Szimbirszk közt átkelvén a Volgán, s decemberben, meg 1238-ban a közel orosz fejedelemségeket pusztítván, azután a polovczok ellen fordul, a kik orosz segítséget nem kaphattak többé. Asztrakan közelében győz Kuthenen, ki a Dónon, Deneperen és Neszteren által IV. Bélához menekül, egy jókora kún népséggel. A többi, nagyobb része a kúnságnak hazájában marad, a tatároknak hódolván.

Kuthen 1239. elején érkezik Magyarországra. Tudjuk a történeteket. A királyuk ellen haragvó magyarok Kuthent ölik meg, s megfosztják Bélát a kúnok segítségétől a tatárok ellen. A Muhi ütközet olyan csapás vala, mint a Kalkai. Szerencsére Ogodaj khán meghal, s halálának hírére kitakarodnak a tatárok az országból.

A visszatért Béla az újra összegyűlő kúnoknál talál legtöbb hadi erőt. Ezek már négy év múlva vitézül harcolnak a király seregében ausztriai Fridrik ellen. Béla a fiának, V. Istvánnak, kún nőt, Erzsébetet, talán a Kuthen leányát, szerez feleségül. István így nevezé magát: »Ste-

phanus Dei gratia junior rex Hungariae, dux Transilvaniae et dominus Cumanorum.«

V. István fia III. vagy Kún László, viszontagságos uralkodásában, 1279-ben, *a hét kún nemzetség* a Duna-Tisza, Körös-Maros s a Maros-Temes között telepítették meg állandóan, azon föltétel alatt, hogy mindnyájan keresztyénekké lesznek, falvak szerint állandó házakban laknak, s a keresztyének szokásaihoz alkalmazkodnak. De a nyugalom nem áll be, sőt 1282-ben a Hód tavánál ütközetre is kerül a dolog, a melyben a király a kúnok ellen győz. László rossz hírben áll a kúnok szeretete miatt, pedig épen kúnok ölik meg 1290-ben.

Mi történt addig a Magyarországon kívüli kúnokkal? A régi hazájokban visszamaradtak, a kipcsaki khánság alattvalói lettek. Földjökön keresztül utazott Plano Carpini János, 1246-ban, mint IV. Innocentius pápa követje a Nagykhánhoz. Azokkal a genuai kereskedők és hittérítők közlekednek. Tatár uraik nem bántják keresztyén kún alattvalóikat, a kik nyelvét a mi codexünk tartotta meg. — A bolgárországi kúnok, mert ott is voltak már a tatárjárás előtt, s még többen menekültek oda a tatárok elől, ott hasonlóan szerepelének. Egyik kún nemzetség, a Tertery György, a ki 1280—1292. bolgár király lett, uralkodói nemzetséget alapított, mely 1323-ig ült kormányon.

Magyarországon sokáig mintegy két társadalom, magyar és kún, élt egymás mellett. A kúnok lassan hagyják el szőrsátraikat, csak Lajos alatt (1342—1382) lesznek mind keresztyénekké. Birtokaikat *szállások*-nak (descensus) nevezték; a szállások pedig nem megyékbe, hanem *székek*be voltak bekebelezve. Ilyen székek valának többi közt a *Halasi*, *Hontosi*, *Kolaási*. A székek főemberei *kapitányok*; a *kapitányságok* (capitaneatus) örökösök, a melyeket adni-venni lehetett. Nagy hasonlatosság volt e *kapitányságok* és a *székely lófűségek* között. A székek kapitányain kívül voltak esküttek is. Az összes kúnok főbirája a nádor, 1482. óta pedig hivatalánál fogva is.

Az 1219-ki kún alkotmányban nincs említés *jászokról*; de már 1320-ban, itt túl a Dunán, Pilis megyében, *jászság* említetik; a pilismegyeyi Csaba mellett ma is ott van *Jászfalui* puszta. A jászok külön csapatja a kúnoknak, milyen Moldovában is vala, a kikről *Jász-Vásárhely* neveztetett, ma *Jassi*.

A kún-székek — jász-székekről nincs tudomásom, úgymond Hunfaly — a török hódításig állottak fenn. A török uralkodás alatt megszűntek mint a magyar megyék. A törökök elűzése után 1702-ben a királyi kamara zálogba veté a kúnokat és jászokat a német rendnek, ez meg a pesti had-aggastyánok házának. De már az 1715: 34. törvényczikk visszakövetelte a kúnok szabadságát, mely az 1751: 26. czikk által teljesedésbe is ment. A megváltás dolgában járt követség egyik tagja, a karczagi Varró István 1744-ben a kún miatyánkot közlé *Kollár Ádámmal*, a Meninszky török szótár és nyelvtan kiadójával, a ki azt töröknyelvűnek ismerte el.

De hogy török nyelvűek voltak volna a kúnok, azt sokan nálunk nem akarták elhinni. Hunfalvy elősorolja mindazon egyes tényeket, a melyek a kúnok töröknyelvűségét bizonyítják. — E tények közt a kúnok nevei tetszenek ki, a melyek törökösek az első időben. Azután a kún nyelvből a magyarba jutott szokat mutatja fel, pl. a *kénesső* szót, mely a kún *kónes-su* (= ezüst víz)-ből lett, a *tolmács* szót, mely a kúnban *tolmacs*, vagy *telmacs*; a *kukel* kún szót, mely kökényt jelent, s a mely kún alakjában a *Küküllőben* van meg; az *akcsa* = p é n z szót, mely csak a legrégibb biblia fordításban fordul elő; a *kertme* szót, magyarul *körtve*, *körtvély* stb. stb.

Hunfalvy megmutatja, hogy az oszmanli törökök uralkodása igen kevés török szót juttatott a magyarba. Mert a vallásbeli különbség, milyen volt az iszlám és keresztyénség között, a népek és nyelvek amalgamáját inkább ellenzi, hogysen előmozdítaná. Azután az 1540. előtti, tehát a gazdag reformációi magyar irodalom, s az erdélyiek irodalma mindazon török szokat mutatja, a melyek ma is meg vannak nyelvünkben. Azok tehát az oszmanliak uralkodása előtt jutottak abba. S erre nézve két török-korbelt hatást mutathat fel: a *kozár-csuvas*, mely mintegy útjában érte a magyart, t. i. a 890. előtti korban, az itteni megtelepedés előtt, s a *besenyő-kúnt*, mely Magyarországon a beköltözött besenyők és kúnok megmagyarosodása által érte azt. Mind a kettőt jellemezvén Hunfalvy, a kún naptárból érdekes részleteket hozott elő. Gróf Kuun Gézának érdemét, hogy felfedezte a megírt lappangó Codexet, s lehető szorgalommal lemásolta és kiadta, nagy mértékben kiemelte Hunfalvy.

Bírálatra adatik.

25. *Volf György* I. tag »A Margit-legenda írójáról« értekezik. Kivonatban így :

Értekező nem tartja szükségesnek, hogy a magy. nemz. múzeum e kiucsnének történeti, helyrajzi, irodalom-, mű- és műveltségtörténeti fontosságát bizonyítgassa; ezt részben megtették már Horváth István és Toldy Ferencz. Mellőzi ezúttal még nyelvi, orthographiai és palaeographiai becsnének ismertetését is, mivel mindezt egy, a Margit-legendát teljesen megvilágító s a hozzáfűződő összes kérdéseket kimerítően tárgyaló monographiában szándékozik földolgozni. Most csak a kitűzött két tárgyról akar szólni.

Előre bocsátja, hogy a Margit-legenda írójától még négy codex maradt ránk: a Példák könyve 1510-ről és a Cornides-codex 1514 — 1519-ről az egyetemi, a Domonkos-legenda 1517-ről és a Horvát-codex 1522-ről a múzeumi könyvtárban. Már az is, hogy a régi időből senkitől sem tudunk annyit felmutatni, elég volna arra, hogy neve érdekeljen; annál inkább kívánjuk tehát tudni, mikor a Margit-legendában oly becses hagyományát birjuk. A kérdést azonban eddig mindenki kerülte. Horváth István és Toldy Ferencz, sőt azelőtt maga az értekező is Domonkos-rendi férfi szerzetesnek tartották. Most kimutatja, hogy szerzetere nézve ugyan nem, de nemére nézve határozottan tévedtek, mivel kétségtelenül apácza volt, ki a Cornides-codex 368. lapján meg is nevezte magát. Az értekezőnek sikerült fölfedezni, hogy neve Ráskai Lea, s hogy a margitszigeti Dömés apáczakolostor tagja volt. Családi viszonyairól azonban semmi bizonyosat

nem tudni. Alkalmasint ama régi nemes Ráskai család sarja volt, melynek tagjai már II. Endre alatt s azután is majd a XVI. század végéig udvari s országos főtisztviségeket viseltek. Mindenesetre előkelő ház gyermekének tanúsítja neméhez és a korhoz mért nagy műveltsége, az ország dolgait a kolostor falai közt is kisérő élénk érdeklődése, valamint az a körülmény is, hogy tartózkodása helye, a margitszigeti dömés apácza-kolostor, melyre szent Margit királyleány árasztotta dicsőségét, mindig főnemes nők menedéke volt.

Azután áttér arra, hogy a Margit-legenda mikor készült. A műben se évszám se olyan nyom, melyről az időre lehetne következtetni. Szerencse, hogy Ráskai Leának egyéb munkáiról tudjuk, mikorról valók. Minthogy ezek közt az első 1510-ben, az utolsó pedig 1522-ben készült, a Margit-legendát is körülbelül ez időközre kell tenni. Az értekező azonban ezzel meg nem elégedve, egész pontosan iparkodott meghatározni az évet. Számítása alapjául kimutatja, hogy maga Ráskai Lea a Margit-legendának egy megkezdett, most első levele kiszakadtával elől csonka ternióját a Példák könyvébe zavarta, a miből az következik, hogy e két munkán, mint későbbben a Cornides-codexen és a Domonkos-legendán is, egy időben felváltva dolgozott. Minthogy pedig a Példák könyvét Ráskai Lea, mint maga följegyezte, 1510-ben írta, nagyon világos, hogy a Margit-legendát is 1510-ben készítette.

Végül mindent összefoglalva, ismétli az értekező a hosszas vizsgálat egész eredményét s örömét fejezi ki, hogy »pontosan meghatározhatta egyik legbecsesebb régi emlékünök korát s főkép hogy kiragadhatta a meg nem érdemlett feledékenység homályából egy oly tiszteletreméltó jeles magyar nő nevét, kinek a történet, helyrajz, irodalomtörténet, műtörténet, műveltségtörténet és nyelvtudomány bűvárai egyaránt nagy hálával tartoznak.«

Az értekezés az Egyetemes Philologiai közlöny februári füzetében és a Nyelvemléktár VIII. kötete bevezetésében fog megjelenni.

Birálatra adatik.

I. Igazgatósági ülés.

1881. január 30-án.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akad. elnök úr elnöklése alatt.

1. Az Akadémia elnöke bejelenti gr. Erdődy Sándor igazgató tagnak folyó évi január hó 22-én bekövetkezett elhúnytat.

Az Igazgató Tanács az Akadémia ügyeiért mindenkor buzgón érdeklődő tagjának kimultát fájdalom tudomásul veszi.

2. Az Akadémia elnöke felkéri az Igazgató Tanácsot, hogy gróf Erdődy Sándor halála által az Igazgató Tanácsban, úgy szintén az akadémiai alapszabályok 41. §-a

megváltoztatása iránt kiküldött bizottságban, végre az építész-bizottságban megüresedett helyek betöltése iránt intézkedjék.

Az Igazgató Tanács elhatározza, hogy az igazgató tag megválasztása az Igazgató Tanács legközelebbi ülésében — melyre a fővárosból távol levő tagok is meghívandók — fog eszközölni; egyúttal az építési bizottság elnökévé gróf Cziráky János igazgató tagot, az alapszabályok megváltoztatása tárgyában kiküldött bizottságba pedig Than Károly igazgató tagot választotta meg.

3. Az Akadémia elnöke jelenti, hogy a M. Földhitelintézet, mint az Akadémia vagyonának kezelője, beküldé az Akadémiának 1880. december 31-én lezárt számadásait, vagyonmérlegét, nyereség- és veszteség-számláját, végre az alapítványok jelen állását feltüntető kimutatást.

A zárszámadások megvizsgálására gróf Cziráky János, Szügyény László és Sztoczek József igazgató tagok kérettek fel.

4. Az Akadémia elnöke bemutatja előterjesztését azon intézkedésekről, melyeket az Akadémia félszázados működésének megünneplése alkalmából az Igazgató Tanácsot illetőleg szükségeseknek vél; továbbá az 1880. évi zárszámadásokról; végre az 1881. évi költségvetésről.

Az Akadémia ezelőtt 50 évvel kezdette meg működését. Az Igazgató Tanács félszázadon át intézkedett és őrködött az Akadémia vagyona felett. Eljött tehát ideje, hogy az Igazgató Tanács jelen üléséből tegye meg azon intézkedéseket, melyek megkívántatnak a végből, hogy a jelen évben megtartandó nagygyűlés alkalmával számot adjon a nemzetnek félszázados munkássága eredményéről; s feltüntesse azon különböző stádiumokat, melyeken át az Akadémia vagyoni állapota — a nemzet rokonszenves áldozatkészsége által támogatva — folyton fejlődött és erősödött.

Másrészt czélzerű lesz, ezen alkalmat megragadva, az Akadémia vagyonának kezelése, ellenőrzése, elszámolása és gyarapítására vonatkozó szabályokat megalkotni, illetőleg a fennálló gyakorlatot rendszerezíteni.

Végre tanácskoznunk kellene a felett is, minő módok lennének sikeresen alkalmazandók a végből, hogy félszázados működésének megünneplése alkalmával az Akadémia vagyona újabb gyarapodást nyerjen, s általában mi módon lehetne érvényesíteni az első alapítók azon intézkedését, melyet az Akadémia vagyonának folytonos gyarapodására nézve hoztak.

A mélyen tisztelt Igazgató Tanács engedelmeivel bátor vagyok ezek után a következőket indítványozni :

1. Válasszon az Igazgató Tanács egy néhány tagból álló bizottságot, melynek feladata leendő, — felhasználva az Akadémia vagyoni állapotára vonatkozó adatokat — melyeket egybeállítani az elnökségnek és a főtitkárnak leendő feladata — az Akadémia keletkezésétől egész az 1880. év végeig, egy emlékiratot hozni javaslatba, melyben az Igazgató Tanács beszámol több mint félszázados működéséről.

2. Bízva meg az Igazgató Tanács az elnökséget, hogy az összeállítván a vagyonkezelésre nézve fennálló gyakorlatot — terjeszse azokat az e czélből összehivandó igazgatói ülés elé, megvitatás és helybenhagyás végett.

3. Tekintettel arra, hogy az Akadémia palotájánál és bérházánál az építkezések már régebben teljesen befejeztettek, sőt — mint a múlt évi zárszámadások tanúsítják — az építkezés végett fölvett adósságok is jelenben egészen törlesztve vannak, s ma már az Akadémia összes terheit leróta; küldjön ki az Igazgató Tanács egy bizottsá-

got, melynek feladata legyen az összes építkezésekre vonatkozó számadásokat egybeállítani, és azokat végleg megvizsgálva, mielőbb megtenni ez iránti jelentését az Igazgató Tanácshoz.

4. Bízva meg az Igazgató Tanács ugyanazon bizottságot, melyet az emlékirat szerkesztésére küldött ki, hogy tegyen javaslatot azon módokatok iránt, melyek alkalmazása által az Akadémia alapvagyonának újabb és folytonos gyarapodása lenne eszközzendő.

Legyen szabad ez utóbbi javaslatom indokolására a következőket felhoznom :

Az Akadémia működésének félszázados ünnepét illő alkalomnak tartom arra, hogy azon hazafiak, — kiknek vagyoni állapota kedvező, s kik még nem járultak az Akadémia alapjának gyarapításához, — felszólíttassanak a hozzájárulásra.

Czelszerűnek tartanám e végből, ha az Igazgató Tanács kimondaná, hogy a félszázados működési ünnep alkalmából — alapítói iránti háláját tanusítandó — az Akadémia azoknak neveit alkalmas módon megörökíteni kívánja. Ez nyújthatna alkalmat arra, hogy azokat, kik eddig az alapítást elmulasztották, s kiknek az módjokban áll, hozzájárulásra az elnökség fölkérje.

De a további rendszeres gyarapítást illetőleg is kell intézkedést tenni.

Ugyanis már az első alapítók mindjárt kezdetben elhatározták, hogy az Akadémia évenkénti jövedelmének egyhatod része az alaptőke gyarapítására fog folyvást tőkésíttetni. Azonban, midőn palotája fölépítésének korszaka bekövetkezett, s különösen, mert az építkezést csak pénzfölvétel és adósságok kötése által lehetett befejezni, megszűnt a lehetősége ezen rendszeres tőkésítésnek.

Most már, midőn az Akadémia minden terhétől megszabadult, tehát az ok, mely miatt a tőkésítés elmaradt, megszűnt, a jövőben követendő eljárás fölött határozni az Igazgató Tanácsnak képezi feladatát.

Még egy más körülményt is föl kell azonban említenem. Ugyanis a bérháznak adómentessége 1885-ben megszűnik ; s akkor egyszerre fog nehezedni az Akadémiára a bérház után fizetendő súlyos adó. Tesz pedig ezen adó, miután a bérháznak mai jövedelme 17,000 frt, Pesten pedig a 15% fentartási költség levonása után a bérházak fizetnek 24% adót ; a mi e szerint 14.450 forint : 3468 frtot ; ennél fogva ez összeggel a jövedelem egyszerre meg fog apadni.

Minden hasonló helyzetben levő előrelátó számító akkép szokta megtenni számadásait, hogy a bekövetkezendő jövedelemcsökkenést pótolni legyen képes. Az Akadémiának is tehát az adómentesség további évei alatt bérházának jövedelméből tőkésítenie kell annyit, a mely tőkének kamataiból az egyszerre bekövetkező terhes adót fedezni lehessen.

Megjegyzendő ugyan, hogy ez idő alatt több rendbeli halasztó feltétellez kötött alapítványok és hagyományok fogják az Akadémia jövedelmeit gyarapítani.

Ilyenek dr. Flór Ferencz 20,000, Kajdacsy István 20,000, Kralovánszky György 20,000, Román Ferencz mintegy 19,000 frtnyi hagyományai.

Ezen kívül remélhető, hogy mikép a multban, úgy jövőben is, buzgó hazafiak adományaik által gyarapítani fogják az Akadémia vagyonát.

Azonban miután folytonos fejlődése mellett, az Akadémiának szükségletei is működésének igényeihez képest évről évre fejlődni fognak : ennél fogva, úgy hiszem, hogy itt az ideje, hogy mindezekről behatóan tanácskozva, a megfelelő határozatokat meghozzuk.

Áttérve az 1880. évi zárszámadásokra, midőn azokat ezennel benyújtani van szerencsém, kérem egyszersmind azoknak megvizsgálására, az eddig fölvetett szokás szerint, egy bizottság kiküldését; s ugyanez alkalommal mindenek előtt azon örvendetes eredményt jelenthetem, hogy az Akadémia vagyoni állapota a múlt évben nevezetesen gyarapodott.

Ugyanis az 1879-iki vagyommérleg szerint tettek az activák összesen
1.783,653 frt 16 krt.

Az 1880. év végével lezárt számadás szerint pedig volt a
vagyommérleg 1.823,808 » 29 »
ennelfogva gyarapodás mutatkozik 40,155 frt 13 kr.

E gyarapodást nem annyira a megtakarításokban, de az új alapítványokban és hagyományokban is kell keresnünk, melyek tettek:

- 1) Egy hagyomány határozott rendeltetéssel 3.000 frt — kr.
- 2) 12 hagyomány határozott rendeltetés nélkül 11,313 » 50 »
- 3) Egy hagyomány határozott rendeltetéssel 765 » — »
- 4) Adományok határozott rendeltetés nélkül 21,301 » — »
- 5) Három kisebb alapítvány 1,950 » — »

tehát összesen 38.329 » 50 »

Hozzáadva a bevételszaporulatot és a megtakarítás összegét 1,825 » 63 »

kijő a fennebb említett vagyonszaporulát 40,155 frt 13 kr.

Az alapítványoknál a múlt évben a következő nevezetesebb változások fordultak elő:

A kint levő, tehát oly alapítványok, melyek után elébb a kamatok fizetettek — tettek 599,396 frt 67 kr.

Ebből tőkében befolyt 69,335 frt — kr.

Vizsont három behajthatlan s biztosítatlan alapítvány, az Igazgató Tanács határozata folytán leiratott 1340 frt összegben.

Az alapítványok összege tett 1880. végével — a három új alapítványt is hozzászámítva 328,721 frt 67 kr.

a kintlevő alapítványok tőkeösszege kevesbedett tehát 68,623 frt 20 krral.

Mint a zárszámadásból kitűnik, az ekképen befolyt alapítványok összege értékpapirokban, még pedig legnagyobb részt m. földhitelintézeti záloglevelekben helyeztetett el; ennelfogva az értékpapirkészlet, mely 1879. végével volt 495,433 frt 27 kr. 1880. végével lett 530,603 » 09 »

növekedett tehát 35,169 frt 82 kr.

Még indokolni kívánom azon főntebb említett örvendetes körülményt, mely szerint a lefolyt évben az Akadémiának tartozási állapota annyira kevesbedett, hogy el lehet mondani, miszerint adósságait törlesztette. Ugyanis, míg a múlt év kezdetén a tartozás tett 95,680 frt 36 krt,

most a folyó év január 1-én, mint azt a vagyommérleg mutatja — csakis a M. Földhitelintézetnek tartozott 15,176 » 76 »

kedvező különbözet van tehát 80,502 frt 60 kr.
melyből belső tartozás, tehát akadémiai célokra, 10,642 frt 57 kr, külső tartozás a M.

Földhitelintézetnél 4535 frt 19 kr — mely összeg azonban bőven ellensúlyoztatik azon követelés által, mely az alapítványok kamatai után fennáll 9069 frt 33 kr összegben.

Ezeket általánosan előterjesztve, az Akadémia m. évi zárszámadásának részleteiből a következőket említem fel.

Az 1880-ik évi költségvetés szerint előirányoztatott bevétel	115,263 frt — kr.
tényleg befolyt	157,396 » 88 »
tehát az előirányozathoz képest a többlet tesz	42,127 frt 88 kr.

Az 1880. évi költségvetés engedélyezett	
kiadást	115,100 frt — kr.
tényleg kiadatott	114,258 » 69 »
kevesebb adatott ki, mint engedélyezve volt	841 frt 31 kr.

Még pedig kevesebb adatott ki a következő czimeknél:

I. A rendes tagok fizetésére	4,200 frt helyett	4,121 frt 25 kr.
II. Összes akadémiai kiadásokra	4,624 » »	4,080 » 39 »
IV. A II. osztály	4,000 » »	2,801 » 63 »
V. A III. osztály	5,800 » »	5,059 » 13 »
VI. A történelmi bizottság	13,000 » »	12,804 » 70 »
XI. Jutalmakra	5,000 » »	2,485 » 40 »
XVIII. Kamatokra	6,600 » »	4,821 » 55 »

Ellenben több adatott ki:

I. A szolgák fizetésére és ruházatára	4,581 » »	5,506 » 75 »
(A kapus meghalálózván, szükséges volt az új kapust egészen új egyenruhával ellátni.		
A szolgáknak két évre téli felöltő volt beszerzendő, s egyebekben is az elnökség szükségesnek látta a szolgák tisztességes öltözékekkel való ellátását.)		
III. Az I. osztály kiadásaira	12,000 frt helyett	12,223 frt 73 kr.
VII. Az archaeol. bizottságnak	5,000 » »	5,118 » 45 »
A 118 frt többlet onnan származik, hogy egy, a múlt évi költségvetés terhére utalványozott számla csak a jelen évben fizettetett ki.		
XIV. A könyvtár kiadásaira	5,000 frt helyett	5,296 frt 77 kr.
A 296 frt több kiadás onnan származik, hogy a könyvtár számára a külföldi hírlapokra és folyóiratokra közvetlenül történtek az előfizetések, és ez a főtítkári hivatalnak nem jelentetett be.		
XV. Az Akadémia épületének fenntartására, világítására és fűtésére, úgy szintén javítási munkálatokra	7,000 frt helyett	9,057 frt 41 kr.

Ez több kiadás azért okoztatott, mert az Akadémia *bérházán* fennállása óta nagyobb tisztogatás és helyreigazítás nem történt, s az kívül és belül nagyobb igazítást kívánt, miután a bérházban megüresedett szállások kiadását a ház elhanyagolt állapota nehezíti.

De nevelték a kiadásokat azon kiigazítások is, melyek a rendkívüli kemény tél miatt a palotában még a márványdíszítéseknél is szükségeseknek mutatkoztak; továbbá a vízvezető ereszek elkerülhetlenné vált igazítása, végre a Duna magas vizállása folytán a földalatti helyiségek elöntetvén, azoknak tisztogatása is pénzbe került.

Vegyes kiadásokra 3,500 frt helyett 6,224 frt 73 kr.

E rovatot a jelen évben több jelentékeny rend-
küli kiadás terhelte.

A Széchenyi-érem, arczkép és ünnepély igényelt »	1,626 » 26 »
Miből ugyan befolyt	375 » 20 »

Kiadatott tehát e czimen	1,251 » 06 »
------------------------------------	--------------

Igényeltetett ezen kívül :

Csengery Antal temetésére	1,292 » 50 »
Toldy Ferencz arczképére	250 » — »
» » síremlékére	200 » — »
Szabó Károly tiszteletdíjja	500 » — »

Ezekből kitűnik, hogy a költségvetés egyes tételeinél előfordult kiadásokat a *rendkívüli körülmények* igazolták, s azok elkerülhetlenek voltak, s ezért bátor vagyok a tisztelt Igazgató Tanács fölmentését kérni, annyival inkább, miután a rendkívüli kiadások a t. Igazgató Tanácsnak *bejelentettek*. De általában véve az összes kiadások nemcsak meg nem haladták a megszavazott összegeket, sőt még a fennemlített megtakarítás is mutatkozik.

Áttérve az 1881-iki előirányzatra, van szerencsém azt ezennel bemutatni, s annak magyarázatául a következőket előterjeszteni :

Előirányoztatnak *bevételül* :

I. Alapítványok kamatai	16,718 frt
II. Értékpapírok után	28,200 »
III. Házbér	35,200 »
IV. Könyvek eladásából	4,000 » 84,118 frt.

V. Országos dotatió :

a) Történelmi és irodalomtörténeti czélokra	15,000 »
b) Műemlékek kiadására	5,000 »
c) Természettudományi kutatásokra	5,000 »
d) Könyvtára	5,000 » 30,000 »
	114,118 frt.

A *személyes járandóságok* rovatában az I-ső a) tétel a rendes tagok fizetésére a múlt évben felvett 4200 forint helyett 3885 frtot tett ki. Ugyanis egy rendes tagi fizetés *Csengery Antal* r. t. halála által megüresedett. Az elnökség, tekintettel arra, hogy az Akadémia osztályainak és bizottságainak költségvetéseit még jelenleg sem fogadhatja el lerovás nélkül, azt ajánlja, hogy az Igazgató Tanács ez alkalommal is *újítsa meg azon határozatát, mely szerint az elhúnyt rendes tagok fizetései az Akadémia tudományos czéljaira fordítandók*.

A főbb és egyéb tisztviselők, valamint szolgálk fizetései változatlanul maradnak.

Az összes Akadémiát illető kiadásokra, névszerint az *Almanach, Évkönyv* és *Értesítő* költségeire ismét csak 1600 forint irányoztatik elő. Az elnökség ugyanis azt hiszi, hogy nincs ok eltérni azon, már három éven megújított megszorító intézkedéstől, mely szerint az *Évkönyvekbe csak a közülés tárgyai vételnek fel*; míg minden egyéb tudományos munkát kiadásáról az osztályok és bizottságok gondoskodnak.

A régi számlák kiegyenlítésére 1880-ban kifizettetvén az utolsó részlet (2624. sz.), e czim költségvetésünkben végleg eltűnik.

Az I-ső osztály 1880. évi költségvetése 12,335 forintot tett ki. Az Igazgató Tanács 12,000 forintot szavazott meg.

A jelen évre kér az osztály 14,259 frt 84 krt.

a) A régi magyar költők tárának II. és III. kötetére 1880-ban 940 frt volt megszavazva. Jelenleg az osztály a III. és IV. kötetre 1000 frtot kér.

b) Az Értekezésekre a múlt évben 865 frt volt felvéve; de 1063 frt adatott ki-

A többkiadás az Igazgató Tanács által engedélyezett átruházás útján fedeztetett. Mindamellett még több értekezés kiadatlan maradt. Az osztály ennél fogva 1881-ben 1400 frtot kíván e célra fordítani.

c) A nyelvtörténeti szótár szerkesztésére a múlt évben utalványozott 1000 frtot az osztály egészen igénybe vette.

Az osztály kénytelen volt a szerkesztőnek, Szarvas Gábor lev. tagnak, folyvást tartó szembaja miatt bejelentett lemondását elfogadni, és a szerkesztést Simonyi Zsigmond és Wolf György lev. tagokra bízta. Ezek kötelezték magokat, hogy naponkint 3—4 órát fognak a szerkesztésre fordítani, és az elkészített szótár-cikkeket negyed-évenként az osztálynak be fogják mutatni. A kéziratban elkészült szótár az Akadémia tulajdonává válik és később a munka kinyomatásánál ívek szerinti díjazásnak nem lesz helye. A szerkesztők díját az 1881-ik évre a munkaidő arányában Simonyi részére 1000, Wolf részére pedig 600 frtban állapította meg az osztály, mely díj negyed évi részletekben, a Nyelvtudományi bizottság előadójának ellenjegyzése mellett lenne felveendő, az elnökség azonban azon nézetben van, hogy czélszerűbb lenne nem állandósított évi díjt és azért óraszám szerint megállapított foglalkozást szabni ki, de a teljesített munka arányában illő díjazást adni, ennél fogva azt ajánlja az Igazgató Tanácsnak, hogy az osztály a teljesített munka arányában díjazza az e munkával megbízott szakférfiakat. Az osztály e mellett pótlóanyag gyűjtésének költségeire 200 frtot, így tehát összesen 1800 frtot kíván. Az időpontot, mikor fogna a szerkesztés munkája befejezetni és mikor kerülhet a munka sajtó alá, az osztály most megközelítőleg sem határozhatja meg; erre nézve csak egy év leteltével lesz tájékozva.

d) *Aristophanes* nyomtatására 1880-ban 700 frt volt fölvéve, 1881-re e czimen 799 frt 24 krt kér az osztály. Ez összegből az utolsó (III) kötet nyomtatási költsége és *Tbewrewk Emil tiszteletdíja*, a bevezetésekért és glossariumért, fedeztetnek. *Arany János* fordító tiszteletdíja, a gróf *Karácsonyi* alapítványból már 1879-ben egészen kifizettetett.

e) *A Petrarca-féle codex Cumanus* nyomtatási költségei egészen fedezve vannak. Hátra van azonban az egész tiszteletdíj, melyet az osztály ívenként 40 frtban állapított meg; úgy hogy az 1320 frtnyi tiszteletdíj több évi részletekben lesz fizetendő. Az első részletet 500 frtra teszi.

f) *A magyar-ugor szótár* nyomtatása az 1880-ra engedélyezett 687 frtnyi költségen teljesen befejezetett, de az osztály szükségesnek látja az egyes ugor nyelvekről szómutatót adni hozzá. A 12 ív kiállítására 932 frtot tart szükségesnek.

g) *A nyelvelméltár IX. és X. kötetére* a múlt évben 1306 forint fordított. A X. kötet befejezésére és a Régi Magyar Nyelvelmélek évtizedek óta kért V. kötetének kiegészítése 1223 frt irányoztatik elő.

h) Az osztály kívánatosnak tartja *Simonyi Zsigmond* l. tagnak »A kötőszókról« cz.

jutalmazott munkájának közrebocsátását. A nyomdai költséget 350 forintban irányozta elő.

i) A nyelvtudományi bizottság, a *Nyelvtudományi Közlemények kiadására*, a Nyelvőr és a Philologiai Közöny segélyezésére, valamint előadójának díjára 4255 frtot, (tehát 55 frttal többet mint tavaly) kér.

k) Az irodalomtörténeti bizottság, az *Irodalomtörténeti Adattár* anyagának gyűjtésére, irodalomtörténeti monographiákra és előadójának tiszteletdíjára, mint a múlt évben, 2000 frtot kér, a mely összeg a történelmi s irodalomtörténeti czélokra nyert (15,000 frtnyi) országos dotatióból nyeri fedezetét.

Az elnökség az osztály előterjesztett munkatervétől, úgy a tudomány általános, mint az Akadémia hivatásának különleges álláspontjából, nem tagadhatja meg méltánylatát. Az előirányzat pénzügyi részét illetőleg két észrevételt kell tennie. Az egyik a *nyelvtörténeti szótár szerkesztőinek*, a másik a *Codex Cumanus kiadójának tiszteletdíját* illeti. Az előbbi, évek hosszú során át 1600 frtnyi összeggel terheli az Akadémia költségvetését. A másik a kiadott szöveg után is *oly tiszteletdíjat számít*, mely az Akadémia egyéb tudományos kiadványainál szokásos tiszteletdíjat messze túlhaladja, a mit az osztály előterjesztésében nem indokolt. Az elnökség nem vonja kétségbe a munka tudományos jelentőségét, elismeréssel van a kiadó nagy szorgalma iránt; de azt hiszi, hogy a rendes 30 frtnyi tiszteletdíj túllépését a kiadó anyagi helyzete nem követeli, és az Akadémia anyagi helyzete nem engedi meg.

Az elnökség mindazáltal azt ajánlja, hogy *kerelszámban 13,500 frt* szavazzassék meg az I. osztály részére, azon feltétel mellett, hogy az osztály legközelebb tudassa az elnökség utján az Igazgató Tanácssal, mikép kívánja e 13,500 frtot az általa kijelölt czélok közt megosztani, hogy e czímek szerint történjék az utalványozás és elszámolás.

A II. osztály *Értekezéseinek* kiadására 4000, a *Philosophiai írók Bánóczy József és Alexander Bernát* által megindított könyvtárának segélyezésére 1000, a magyar szent korona leírását tárgyaló díszmunka költségeire 1500, a jogi műszótár elkészítésére 400, összesen 6900 frtot kér.

Az elnökség tekintettel arra, hogy a II. osztály a múlt évben az *Értekezésekre* előirányzott 4000 frtból, csak 280i frt költött el s fordított csak ez összegből értekezéseire, azt hiszi, hogy a jövő évre 3000 frt teljesen elegendő lesz. A mennyiben az osztály ez évben oly nagy tevékenységet fejtene ki, hogy a 3000 frt nem mutatkoznék elegendőnek, módjában lesz az osztály és bizottságai számára engedélyezendő tekintélyes összegből, átruházás utján, kellő fedezetet találni. A jogi műszótár előkészítésére kért 400 frtnyi kiadást, valamint a philosophiai írók könyvtárának az Akadémia által való támogatását az elnökség indokoltnak tartja, az utóbbit annál inkább, mert — sajnos — a philosophiai tudományok terén az Akadémia körében, úgy szólván, teljesen szünetel a tevékenység. Az elnökség az utóbbi célra 600 frtot kér ez évre megszavaztatni, úgy azonban, hogy az Akadémia a jövőre *kötelezettséget* ne vállaljon. A korona publicatióra az 1500 frt megajánlását nem csak a tárgy fontossága ajánlja, hanem az a körülmény is, hogy a kiadvány elárúsításából a kiadandó összegek megtérítése bizonyos remélhető. Erre nézve maga idején külön előterjesztést teendek.

A *Történelmi Bizottság* részére a 15,000 frtnyi országos dotatióból 13,000 forint veendő fel, minthogy 2000 frtot az irodalomtörténeti bizottság vesz igénybe.

Az Archaeologiai Bizottság dotatiója ekkorig a vallás- és közoktatásügyi minisz-

térium által esetről esetre engedélyezett 5000 frtból állott. A bizottság ez évben munkásságát, úgy a Monumenták, mint az Értesítő kiadásában kiterjeszteni kívánván, 6000 frtot kér a két célra; kiemelvén, hogy az Akadémia e több kiadása számára nagyrésztben fedezetet talál azon 600 frtot meghaladó összegben, melyet az országos Régészeti Társulat, az Értesítő azon példányaiért fizet, melyeket a Társulat évdíjas tagjainak küld. Az elnökség e bizottság dotatiójának ezer forinttal való felemelését ez időre, az Akadémia korlátozott bevételei mellett, nem hozhatja javaslatba. A mi az osztály által említett 600 frt új bevételt illeti, mely az Akadémia bevételei közé felveendő s rendszeren elszámolandó, a mennyiben ezen új bevétel tetteleg valósuland, az Igazgató Tanácsnak mindig módjában leendő az osztály s illetőleg a bizottság céljaira, úgy mint a múlt évben történt, időközben hitelt engedélyezni.

A nemzetgazdasági bizottság a jelen évben is 2000 frtot kér, mint a múlt évben.

A második osztály és bizottságai által kívánt összegeket elismervén, az elnökség következő címek alatt, következő összegeket ajánl megszavaztatni:

Az osztály kiadásaira	5,500 frt.
A történettudományi bizottságnak az Akadémia alapítása történetének megírásával együtt	13,000 »
Az Archaeologiai bizottságnak	5,000 »
A statisztikai bizottságnak	2,000 »
összesen	25,500 frt.

A III. osztály az értekezések nyomtatására és díjazására, a múlt évben *felvett 4500 forintot*, mely elégtelennek bizonyult, 5000 frtra kéri emeltetni. A mely óhajtság teljesítését, mint az osztály örvedetesen fejlődő munkásságának támogatását, az elnökség maga részéről ajánlja.

Ellenben nem indítványozhatja azon 3300 frtnyi összegnek megszavazását, melyet az osztály Petzvall »Fordítási Gözmozdító« és Horváth Ignác »Vízsebesség mérések« című munkáinak kiadására kér, megjegyezvén, hogy ezen munkák még a bírálaton nem mentek keresztül, s így az osztály még nem nyilatkozhatott az iránt, vajjon a két munka kiadható-e, és ha igen, kiadása szükséges-e, ha pedig e kérdésekre kedvező lesz is az osztály válasza, kétséges, vajjon a munkák ez évben megjelenhetnek-e? A minthogy az osztály Petzvall munkáját már a múlt évi költségvetésbe felvette és az év lefolyása alatt a bírálat sem készült el. Az elnökség mindazáltal 1500 frtot ajánl előirányoztatni, önálló munkák kiadására; mely összeg hová fordításáról az osztály megállapodását előlegesen közölje az Igazgató-Tanáccsal.

A Természettudományi bizottságot az országos dotatióból 5000 frt illeti meg.

A könyvkiadó bizottságnak a vállalat jóvedelmén fölül 4000 frt szokott felvételetni, a mely összegből 2000 frt a Természettudományi Társulat vállalatának segélyezésére fordíttatik.

Jutalmakra a külön kezelt alapítványokból fizetendő díjakon fölül, a költségvetés terhére 525 db arany, a Péczely-jutalom 1000 frt aranyban, és 500 forint, vagyis mint a múlt évben, 5000 frt veendő fel.

A Budapesti Szemle segélyezésére rendszeren 2200 forint fordíttatik.

A Literarische Berichte folyóirat az Akadémia külföldi tagjai és az Akadémiával csereviszonyban álló külföldi társaságok számára 300 példányban rendeltetik meg. Az előfizetési összeg 1200 frtot tesz ki. A folyóirat szerkesztője: Hunfalvy Pál r. tag, az elnökséghez intézett előterjesztésében azon óhajtságát fejezi ki, hogy a folyóirat —

mely eddig negyedévenként jelent meg, ezentúl »Ungarische Revue« cím alatt havonként jelenjen meg; a mi által az előfizetési ár példányonként 4 ftról 5—6 fra emelkednék. Az elnökség maga részéről szintén kívánatosnak tartja, hogy e folyóirat minél szélesebb tért öleljen fel és minél jobban terjedjen el. Ajánlja tehát, hogy ezentúl példányonként 5 ftrral, összesen 1500 ftrral fizessen elő az Akadémia.

Ezzel kapcsolatban megemlítendő, hogy az Akadémia a Pázmány Dénes és Saissy Amadé által megindítandó Revue Hongroise című folyóiratnak oly támogatását ajánlja, hogy az Akadémia 150 példányt rendeljen meg külföldi tagjai és külföldi tudományos társulatok számára, és e célból 600 forintot vegyen fel költségvetésébe oly feltétel alatt, hogy a szerkesztők egy akadémiai tag közreműködését nyerjék meg, a ki az Akadémia álláspontját és érdekeit a szerkesztőségben képviselve.

A könyvtár gyarapítására és a kéziratár rendezésére szolgál 5000 forint az országos dotatióból.

Az Akadémia palotájának fentartására, világítására, fűtésére, javítására szükséges rendes költségek 5353 frt 50 krban, a bérház rendes költségei pedig 520 frban vannak a házgondnok által előirányozva.

Ugyanaz még a következő rendkívüli kiadásokat sorolja fel:

A) A palotában:

1. A kapualjának és a lakásokhoz vezető két lépcsőház kifestése	625 frt.
2. A tetőről levert splynkek lebontására	120 »
3. A pinczében létező levezető csatorna betömésére és a boltívek helyreállítására	400 »
	1,145 frt.

B) A bérházban:

1. A vaslemeztetőzet bemázolása ólompirral	793 frt.
A rendes és rendkívüli költségeknek 7811 frt 50 kr. összegéből leszámítható:	
1. Az osztrák delegáció által fizetendő megtérítése a világítási és fűtési költségeknek	230 frt 50 kr.
2. Az Akadémia helyiségeit használó társulatok által fizetendő megtérítés	460 » — »
3. A Lenoire-féle gőzgép eladásából befolyó	300 » — »
	990 frt 50 kr.

Tehát maradna költség 6,821 frt — kr.

Az elnökség ajánlja, hogy 6000 forint a költségvetésbe vétessék fel, s a mennyiben ez összegben fölül rendkívüli s elkerülhetlen kiadások mutatkoznának, azokat az elnökség terjeszse be engedélyezés végett az Igazgató Tanácshoz.

E mellett az Igazgató Tanács által kiküldött szakértői bizottság véleménye szerint a pinczehelyiségeknek víz által való elboríttatás veszélyétől megóvása céljából a csatornarendszer átalakítása, vagyis a csatornáknak a boltozat alatt függő csövekben való vezetése mellőzhetlennek mondatik. E munkálat 7900 frtot fog igényelni.

Az elnökség a bizottsági jelentést a legközelebbi igazgatósági ülésben javasolja tárgyalatni, s a mennyiben annak létesítése elhatározattnak, — miután ily tetemes költségnek a folyó jövedelmekből való fedezete a tudományos munkásság tetemes megszorítása nélkül nem lenne elérhető: az elnökség ajánlja, hogy ez összeg négy éven át részletekben törlesztessék. És pedig a jelen évi költségvetésbe vétessék fel 2000 frt, a csatornázási költségek első folyóvá teendő részletekét.

Az Akadémia adójára a 3700 frt; kamatokra (most már csak az Akadémia által kezelt alapok után) 2000 frt; ügyvédi, irodai, posta és egyéb vegyes kiadásokra 3000 forint veendő fel a költségvetésbe.

Végre a nemzetgazdasági bizottság azon kérelemmel fordul az Igazgató Tanácshoz, hogy a megszünt »Nemzetgazdasági Szemle« szerkesztőjének, György Endrének, a folyóirat szerkesztése alatt szenvedett és okmányilag igazolt veszteségek kárpótlására 1000 forintot utalványozzon. Az elnökség ez összegnek a költségvetésbe fölvételét ajánlja.

Ezek után az 1881-ik évi költségvetés kiadásai a következőképen volnának előirányozandók:

I. Személyes járandóságok:		
a) Rendes tagok fizetésére	3,885 frt	
b) Főbb tisztviselők	6,210 »	
c) Többi »	10,500 »	
d) Szolgák fizetése és ruházata	4,720 »	25,315 frt
II. Évkönyv és Értesítők kiadása		
		1,600 »
III. Az I-ső osztály és bizottságai részére		
		13,500 »
IV. A II. osztály részére:		
a) Osztályi kiadásokra	5,500 »	
b) Történelmi bizottság	13,000 »	
c) Archaeologiai bizottság	5,000 »	
d) Nemzetgazdasági »	2,000 »	25,500 »
V. A III. osztály részére:		
a) Osztályi kiadásokra	6,500 »	
b) Természettud. bizottság	5,000 »	11,500 »
VI. Könyvkiadó bizottság		
		4,000 »
VII. Jutalmakra		
		5,000 »
VIII. Budapesti Szemle segélyezése		
		2,200 »
IX. Előfizetés »Ung. Revue«-re		
		1,500 »
X. » »Revue Hongroise«-re		
		600 »
XI. A könyvtár és kéziratára		
		5,000 »
XII. Akadémia épületeire:		
a) Fentartás, javítás, fűtés	6,000 »	
b) Csatornázás I. részlet	2,000 »	8,000 »
XIII. Ügyvédi, irodai vegyes kiadások		
		3,000 »
XIV. Adó		
		3,700 »
XV. Kamatok		
		2,000 »
XVI. A Nemzetgazdasági Szemle szerkesztőjének kielégítése		
		1,000 »
		<u>113,415 frt.</u>

Az Igazgató Tanács az Akadémia elnökének előterjesztésében foglalt összes javaslatokat elfogadja:

a) Az 1880-ik évi pénzügyi kezelés eredményeit örvendetes tudomásul veszi, és

az egyes rovatoknál az előirányzatot meghaladó kiadásokra nézve a felmentést megadja ;

b) A bemutatott 1881-ik évi költségvetést minden tételében helybenhagyja.

c) Az osztályoknak kiadási rovataira nézve az átruházás jogát engedélyezi ; oly felhívással, hogy az elnökség útján az Igazgató Tanácsnak jelentést tegyenek az iránt, miképen osztják fel a megszavazott összeget az egyes kijelölt czélok között.

d) A jelen ülésből felterjesztés intéztetik a vallás- és közoktatási m. kir. miniszter úrhoz, hogy tárczájának a műemlékek fentartására és kiadására nyert dotatiójából ez évben is 5000 forintot utalványozzon az Archaeologiai Bizottságnak.

e) Engedélyezi, hogy az országos Régészeti Egylet által az Archaeologiai Értesítő példányaiért fizetett összegeket az Archaeologiai Bizottság az Értesítő czéljaira fordíthassa ; olyképen, hogy az Egylet az illető összeget az Akadémia pénztárához fizesse be, és erről az Igazgató Tanácsnak jelentés tétessék.

f) A »Revue Hongroise« 150 példányára a 600 forintnyi előfizetési összeget egyelőre ez egy esztendőre szavazza meg, és pedig azon feltétel alatt, hogy a szerkesztők egy akadémiai tag közreműködését nyerjék meg, a ki a szerkesztőségben az Akadémia álláspontját és érdekeit képviselje.

g) Tekintettel arra, hogy az osztályok és bizottságok által előirányzott kiadásokra a fedezetet teljesen ez évben sem adhatta meg, a korábbi években hozott azon határozatokat, a melyek szerint az utóbbi években elhunyt fizetéses rendes tagok fizetési ezentúl az Akadémia tudományos czéljaira fordíttatnak, és az Évkönyvben csak a közülés tárgyai bocsátatnak közre, — megújítja.

h) Az Igazgató Tanács félszázados munkásságát feltűntető emlékirat kidolgozására és a vagyonkezelésre vonatkozó Ügyrend elkészítésére bizottságot küld ki : Bárány Sennyei Pál, Majláth György és Arany János ig. tagokból ; a mely bizottság elé az elnökség — a főtítkárr, Tóth Lőrincz r. t. és a földhitelintézet főkönyvivőjének közreműködésével — javaslatot fog terjeszteni.

i) Az Akadémia tőkájének gyarapítására vonatkozó javaslat kidolgozása czéljából bizottságot küld ki, melynek tagjai : Bárány Sennyei Pál, gr. Cziráky János, Pulszky Ferencz, Sztoczek József ig. tagok, az elnökök és a főtítkárr.

k) Az Akadémia palotájának és bérházának építésére vonatkozó számadások összeállítására és fölülvizsgálására azon bizottságot kéri fel, mely a zárszámadások megvizsgálására küldetett ki.

Ötödik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1881. január 31-én.

Gróf Lónya y Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

27. *Heinrich Gusztáv* l. tag felolvassa emlékbeszédét *Klein Gyula* 1876. aug. 3-án elhunyt kültag fölött.

Az első osztály értekezéseinek során kiadatik.

28. Főtitkár jelenti *Mihályi Károly* lev. tagnak 1880. június 14-én, *Korponay János* lev. tagnak 1881. január 15-én és gróf *Erdődy Sándor* igazgató tagnak 1881. január 22-én bekövetkezett elhúnytát.

Az Akadémia fájdalmas részvétellel veszi tudomásul e veszteségeket, és felhívja a II-ik, illetőleg a III-ik osztályt, hogy az emlékezés megtartásáról gondoskodjék.

29. Főtitkár előterjeszti az 1880. évi akadémiai zárszámadásoknak az Igazgató Tanács jan. 30-iki ülésében bemutatott eredményeit és az ugyanazon ülésben 1881-re megállapított akad. költségvetést, a melyvel kapcsolatban az Igazgató Tanács megújította a korábbi években hozott két határozatát: hogy a közelebbi években elhúnyt fizetéses rendes tagok fizetéseit továbbra is az Akadémia tudományos céljaira fordítja; és az Évkönyvbe, minthogy kiállítása tetemes költséget igényel, ezután is csak a közülés tárgyai vétetnek föl.

A zárszámadásokra és a költségvetésre vonatkozó jelentés az Értesítőben közrebocsáttatik. A költségvetés egyes tételei az illető osztályokkal, bizottságokkal és szerkesztőségekkel közöltetnek.

30. Olvassatik a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy ő cs. s apost. kir. Felseje m. é. december 17-én kelt legfelsőbb elhatározásával dr. Pauler Tivadarnak a M. T. Akadémia másodelnökévé lett megválasztását helybenhagyta.

Tudomásul vétetik.

31. Olvassatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr leirata, melyben az Akadémiát fölkéri, hogy Bosznia és Hercegovina tartományi czímerének és színeinek megállapítása czéljából kutatásokat eszközöljön.

Az Archaeologiai Bizottság fölhívatik, hogy e tárgyban véleményét terjeszse elő.

32. Olvassatik a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter úr leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy a belga kormány 1881. márczius 31-éig hosszabbította meg azon határidőt, melyben a homokos és lapos tengerpartokon fekvő kikötők javításáról szóló pályamunkák benyújtandók.

A III. osztálylyal közöltetik.

33. Bemutattatik az első osztály jelentése a *Péczeley-jutalom* tárgyában.

»A Péczeley-alapítvány részben az I., részben a II. osztályt illeti; mindenkörben két évre tízeendő ki az ezer arany forint pályadíj. Az alapító oklevél értelmében, az I. osztály történelmi drámára tűzi ki a pályadíjt; azonban, ha eljő az idő, melyben, a magyar játékszin teljes kifejlésével, a nemzeti szinköltő elégséges ösztönt és jutalmat talál a nemzet, a művelt nagy közönség részvételében, meghatározni ez időpontot, s azon túl a drámai jutalmat más, a kor szükségeinek inkább megfelelő, szellemileg rokon célra fordítani az Akadémiától függjön. Az I. osztály azt hiszi, hogy ez időpont még annyiban nem jött el, a mennyiben a történelmi drámát oly kevés buzgalommal művelik a költők, mint a mily kevésbé pártolja a közönség; ennél fogva a történelmi dráma leginkább az Akadémia ösztönzésére szorúl, s megkísértendő, vajjon egy nagyobb jutalom kitűzése lendíthet-e ügyén, vagy másutt rejlik e műfaj hanyatlásának oka. Az osztály azt javasolja tehát, hogy az Akadémia, legalább egyelőre, tartsa fenn a Péczeley-történelmi-dramai-díjat, s később a nyert tapasztalatok és körülmények szerint intézkedjék.«

Az osztály ezek után, az alapító-levelé értelmében, a pályázat szabályait a következőképpen ajánlja megállapítandóknak :

a) A Péczely-pályadíjra csak tisztán a magyar történelemből vett színművek pályázhatnak ; úgy tragédiák, mint középfajú drámák és vígjátékok ; akár kötött nyelven, akár prózában írva.

b) Pályaműveknek tekintetnek minden oly magyar történelmi színművek, melyek a kijelölendő két évben nyomtatásban megjelentek, vagy ha nyomtatásban nem jelentek meg, valamely színpadon előadattak és kéziratban az Akadémiához beküldettek, az utolsó évet követő év márczius utolsó napjáig.

c) Az első évkör 1880—81 ; a második 1882—83, s így tovább.

d) A már pályadíjat nyert színművek is pályaműveknek tekintetnek, kivéve a Karácsonyi-pályadíjjal, mint legnagyobb drámai pályadíjjal jutalmazott színműveket.

e) A pályadíj csak úgy adatik ki, ha a bíráló bizottság a pályaművek között jutalomra méltó színművet talál. A ki nem adott pályadíj a Nemzeti Színház pénzalapjához csatoltatik, mindaddig, míg az Akadémia a drámai pályadíjról a körülmények szerint másképp nem rendelkezik. Ha idővel a jutalomösszeget az Akadémia más, a kor szükségeinek inkább megfelelő, szellemileg rokon célra fordítaná, ez esetben a ki nem adott pályadíj az Akadémia pénzalapjához csatoltatik.

f) A pályaművek megbíráását az I. osztály által választandó három akadémiai tag teljesíti, kik közös értekezleten, szótöbbséggel elhatározzák, melyik mű nyerve el a jutalmat, melyik dicsértessék meg. Ezután választanak magok között oly előadót, a ki a többség nézetét pártolja, a ki saját felelőssége alatt értekezik az egész pályázatról, és ennek, a közmegállapodás szerint, alaposan indokolva adja elő eredményét. — A jutalom mindig a kijelölt két évet követő évben, ősszel az akadémiai szünetet követő első összes ülésen, adatik ki.

g) Ha a jutalmat nyert mű még nem jelent meg nyomtatásban, a szerző tartozik azt három hónap alatt kinyomatni, mit ha tenni elmulasztana, az Akadémia adhatja ki, mint bármely más munkáját, külön díj nélkül, és az írói jog birtokában marad két évig.

Az összes ülés az I. osztály javaslatait elfogadja ; mivel azonban az osztály két tagja azon nézetét fejezte ki, hogy a d) pontban a Karácsonyi jutalom alatt az osztály nem a rendes 200 aranyból, hanem a rendkívüli 400 aranyból álló Karácsonyi-jutalmat kívánta érteni : az I. osztály felhivatik, hogy erre nézve nyilatkozzék.

34. Az I. osztály azon indítványát, mely szerint az Ügyrend 30. §. c) pontja a következőképpen formulázandó : »Egy héttel a nagygyűlés előtt az ajánlatok, a főtítkárról által, hasonló tudomás végett, a többi osztályokkal kölcsönösen közöltetnek«, a III. osztály elfogadja, ellenben a II. osztály azon pontnak következő szövegezését ajánlja : »A közgyűlés első napján az osztályok ajánlottai, a főtítkárról által hasonló tudomás végett, a többi osztályokkal közöltetnek.«

Az összes ülés, szavazattöbbséggel, az I. osztály indítványát elfogadja.

35. Az I-ső osztály azon indítványát, mely szerint az Ügyrend 64. §-a következőképpen formulázandó : »Nem akadémiai tagoktól bármely munka csak az osztály-értekezlet útján terjeszthető az Akadémia elébe. Minden ily munka a főtítkárhoz küldendő be, ez azt az osztálytitkárhoz teszi át, a kik vizsgálat végett az osztály-értekezlet elébe terjesztik. Azonban renden kívül, az akadémiai tagok bármely nem akadémiai-tag munkáját ajánlhatják az osztály-értekezletnek bírálatra« — úgy a II. mint

a III. osztály elfogadja; a II. osztály a 65. §-t még következő ponttal ajánlja kiegészítettni: »Az osztályértekezlet intézkedik a bírálatról, és miután ez bemutatott, esetről esetre határoz az iránt, vajjon a bíráló az összes ülés elé terjesztessék-e.«

Az I. osztály indítványa, a II. osztály által javasolt kiegészítéssel, elfogadtatik.

36. A III. osztály jelenti, hogy dr. Ulbricht Richard és dr. Kossutány Tamás magyar-óvári gazd. akadémiai tanárok lepecsételt levelet küldöttek be, azon kéréssel, hogy az, elsőbbségi joguk fentartása végett, az Akadémia levéltárában helyeztessék el.

A lepecsételt levél az Akadémia levéltárában helyeztetik el.

37. A »Verein für Siebenbürgische Landeskunde«, mely ekkor az Akadémia nyelvészeti, történelmi, államtudományi és archaeologiai kiadványait kapta., a matematikai és természettudományi kiadványok megküldéséért folyamodik.

A könyvtári bizottság ajánlatára, a kérelem teljesítettik.

38. A Société d' Anthropologie de Paris értesíti az Akadémiát, hogy Broca Pál hírneves anthropolognak, az Akadémia kültagjának emléket szándékozik emelni, és felkéri az Akadémiát, hogy tagjai között e célra adományokat gyűjtsön.

A III. osztály felhívja, hogy az adományok gyűjtését a maga körében kezdeményezze.

39. Fűtitkár jelenti, hogy a január 3-án tartott ülés után, a külföldről egy pályamunka érkezett be, mely december 28-kán adatván postára, a pályázatban részt vehet.

A Teleki pályázatra beérkezett pályamunka jelígs levele, külön boríték alatt, akadémiai és elnöki pecséttel lezárva, levéltári őrizet alá adatik.

40. Fűtitkár jelenti, hogy az Akadémia elnöke a jelen évi akadémiai nagygyűlést május 16—21 napjaira tűzte ki.

Tudomásúl vétetik.

41. Fűtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta testületektől, magánosoktól és nyomdákától érkezett könyveket, úgy szintén az azóta megjelent akadémiai kiadványokat, ily rendben:

I. Testületektől.

Academy of Natural Sciences. Philadelphia. Proceedings. 1878. P. I. II. III. — 1879. P. I. II. III.

Academy of Sciences. St. Louis. Transactions 1866. Vol. 2. Nr. 2. 1861—68. Vol. II. 1863. Vol. II. Nr. 1. 1873. Vol. III. Nr. 1. 1880. Vol. IV. Nr. 1.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. V. Fasc. 2. 3.

Jowa Weater Service. Report. 1878. I. 3. 1879. I.

Museum of Compar. Zoology. Cambridge. a) Annual report for 1879/80. b) Memoirs. Vol. VI. Nr. 1. Vol. VII. Nr. 2. P. I. c) Bulletin. Vol. VI. Nr. 8—9. 10. 11.

Société R. de Numismatique. Brüssel. Revue Belge. 1881. Nr. 1.

Amer. Philos. Society. Philadelphia. Proceedings. Vol. XVIII. Nr. 104—105.

Deutsche Morgenländ. Gesellschaft. Leipzig. Zeitschrift. XXXIV. B. 4. H.

Bureau Statist. de Finlande. Helsingfors. Suomenmaan Virallinen Tilasto. IV. 3.

Amer. Geograph Society. New-York. Bulletin. 1879. Nr. 5.

Office of the Amer. Journal. New-Haven. The Amer. Journal of Science. Nr.

120—121.

Mähr. Landesausschuss. Brünn. Libri citationum et sententiarum. Tom. III. Part. 2.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1880. Nr. 15. 16. 17.

Geschichtsverein und Naturhist. Landesmuseum. Klagenfurt. Carinthia. 70-ster Jahrgang.

K. k. Statist. Central-Commission. Bécs. Ausweis über den auswärtigen Handel der Österr. Ungarischen Monarchie im J. 1879.

Cseh kir. Múzeum. Prága. Pamatki Archaeol. Dil. XL. Ses. 9. 10.

Horvát Archaeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. III. Br. 1.

Erdélyi Múzeumegylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VII. évfoly. 10. sz. VIII. évfoly. 1. sz.

Verein für Siebenbürg. Landeskunde. Nagy-Szeben. a) Archiv. XVI. B. 1. H. b) Jahresbericht für 1879/80.

Békésmegyei rég. és mív. tört. társulat. B. Gyula. Évkönyv. VI. köt.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Értesítő. II. évfoly. 1. sz.

Olasz kormány. Róma a) Movimento dei depositi 1880. b) Cataloghi dei Codici orientali. Fasc. 2.

Földmívelés, ipar- és keresk. m. kir. miniszter. Budapest. a) Emich Gusztáv jelentése a phylloxeraügy tanulmányozása végett tett utjáról. b) Magyarország bortermelőinek törzskönyve. c) Miklós Gyula borászati kormánybiztos jelentése. d) Dr. Horváth Géza jelentése a phylloxeraügy tanulmányozása czéljából tett külföldi utazásáról.

Keresk. és iparkamara. Budapest. Jelentése az 1879. évről.

Ref. lyceum igazg. M.-Sziget. Iskolai Értesítő. 1876/77. és 1879/80-ról.

Ferenczrendiek kormányzósága. Pozsony. Directorium usui fratrum minorum ordinis S. P. Francisci pro 1881.

Dunántúli refor. egyházkerület elnöksége. Pápa. A Dunántúli ref egyházkerület 1880. szept. havi közgyűlésének jegyzőkönyve.

II. Magánosoktól.

Halász Géza I. t. Budapest. a) A Budapesten uralgott járványos betegségek történelme. b) Pólya József életrajza.

Bernáth József. Budapest. 12 dar. néhai Kubinyi Ferencz által készítettett rajz.

Dr. Kiss István. Eger. a) Bevezetés a jog- és államtudományokba. b) Magyar közjog. c) Európai nemzetközi jog.

Markovics Iván. Budapest. a) Gyorsírázat. 9. kiadás. b) Gyakorló gyorsíró. III. évfoly. c) Gyorsírázati lapok. XVII. XVIII. évfolyam.

Acsay Ferencz. Budapest. Egyezményes élettudomány. Irta Hetényi János. (Kézirat.)

Dr. L. Stieda. Dorpat. Bericht. über Anthropologie, Ethnographie und Archaeologie für 1878.

Káplány Géza. Erzsébetváros. Tövisék és vadvirágok.

Varga János. Vác. Fegyintézeti Értesítő. 1880. I. kötet.

Böhm Lénárt. Fehértemplom. Weisskirchen in seiner Vergangenheit und Gegenwart.

Madarász Gyula. Budapest. Adatok a czinke-félék boncz- és rendszertanához. Benndorf és Hirschfeld. Bécs. Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen. IV. Jahrg. 3. H.

Dr. Constant von Wurzbach. Marburg. Die Herren und Grafen von Stubenberg. Ed. Marbeau. Párizs. L' Instruction publique en Hongrie.

Goldis János. Arad. A román nyelv latinsága.

Konkoly Miklós. I. t. Beobachtungen, angestellt am Astrophysikalischen Observatorium in Ó-Gyalla. II. B.

Hermann Kobold. Hannover. Allgemeine Methode zur Berechnung absoluter Störungen.

Dr. Riedl Frigyes. Budapest. *a)* Magyarország Mercator-féle térképe. *b)* Horvát-Szlavon, Dalmátország és Bosznia ugyanily térképe.

Halász Mihály. Budapest. Vándor- emlékeim Európa nevezetesebb helyeiről.

III. Köteles példányok.

Franklin társ. nyomdája. Budapest. *a)* A Kisfaludy-társaság Évlapjai. XV. köt. *b)* Landau és Wohlrab: Rajzoló Geometria. 1. füz. *c)* Lutter: Közönséges szám-tan. 1. füz. *d)* Kiss: A magyar-osztrák monarchia összehasonlító földrajza. *e)* Beck: A tapasztalati lélektan. *f)* Farkas: A magyarországi prot. egyház története. *g)* Papp: Bibliai történetek. *h)* Szemák: Német mondattan. II. R. *i)* Szász: Rólandné. *k)* Schmidt: A boncztan alapvonalai. *l)* Verne: A föld felfedezése. *m)* Természetrajzi füzetek. IV. köt. 3. füz. *n)* Weisz: Leányaink és jövőjük. *o)* Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. III. köt. 25. füz. *p)* Mihálkovic: Általános boncztan. *q)* Ökröss: A törvénykezés reformja. *r)* Schnierer: A magyar büntető törvény (1878: V.) magyarázata. *s)* Bozóky: Intitutiók. *t)* Lányok könyve. *u)* Oetken: Gazdasági utazás. *x)* Klingenberg: Deutscher Sprachbuch. I. Th. *y)* Döntvénytár. XXV. foly. *z)* Kubinyi: A szabad forgalom nemzetgazdasági értéke. *jj)* Tájékoztás az újabb theologia körében. *v)* Ábrányi: Elméleti s gyakorlati összhangzattan. *w)* Erdődi: A nyelvoktatás módszertana. *aa)* Borsodi: Templomi imák. *bb)* Gyulai: Le vieux comédien. *cc)* Igazságügyi rendeletek. 1880. *dd)* Zichy: Rapport sur l' exposition nationale. *ee)* Pillisz: Minőleges analytikai vegytan. *ff)* Gladstone és a keleti válság. *gg)* Kis biblia. *hh)* Bánhegyi és Emericzy: Népiskolai tankönyv. *ii)* Kis hegedű. *kk)* Magyar nyelvkönyv. *ll)* Ribáry: Világtörténelem. III. R. *mm)* Erismann: Népszerű egészségtan. *nn)* Gönczy: Oktatás a gyümölcs és eperfa tenyésztésben. *oo)* Illemtan. *pp)* Szász: Újabb költemények. *qq)* Vargha: Dalok. *rr)* Verne: Öt hét léghajón. *ss)* Legouvé: A nők erkölcsi története. *tt)* Beniczkyné: Mártha. *uu)* Lévay József összes költeményei. I. II. köt. *xx)* Litterarische Berichte aus Ungarn. IV. B. 3. 4. H. *yy)* Tanítók könyvtára. 1. 2. *zz)* Jósika Miklós regényei. 65. 66. sz. *jjj)* Jókai Mór munkái. 25—26 sz. *vv)* Jeles írók iskolai tára. 13. 14. *ww)* Landau: Arányok szerinti rajzolás. I. R. 1. 2. füz. II. R. 1. füz. *aaa)* Nemzeti nőnevelés 9. 10. 11. 12. füz. *bbb)* Találmányok könyve. 1. 2. füz. *ccc)* Koszorú. IV. köt. 4. 5. 6. füz. V. köt. 1. füzet. *ddd)* Történelmi könyvtár. 69. 70. füz. *eee)* Olcsó könyvtár. 102—115. *fff)* Egyetemes Philol. Közlöny. 1880. 7—8. 9—10. füz. 1881. 1. füz. *ggg)* Kont: Volta és Ampére életrajza.

Athenaeum társ. nyomdája Budapest. *a)* Hajnik: Egyetemes európai jogtörténet. I. köt. *b)* Heinrich: Német olvasókönyv. II. R. *c)* Mayerhoffer és Wagner: Rajzoló geometria. *d)* Szász Károly: Halotti imák. *e)* Somhegyi: Egyetemes világtörténet.

I. köt. *f*) Thomé: Az állattan kézikönyve. *g*) Pongrácz E. báró költeményei. *h*) Zellerling: Magyar olvasó könyv. *i*) Maly katechismus. *k*) Bárány: Abéczés könyv. *l*) A balatonfüredi szeretetház Értesítője. *m*) Bárány: Drittes Lesebuch. *n*) Dr. Thahoffer. A mikroskop és alkalmazása. *o*) A. B. C. und Lesebuch. *p*) Magyar gazdák kézikönyve. 1881. *q*) Lyrai szemelvények. *r*) Bárány: Harmadik olvasókönyv. *s*) Az adókezelési rendszer reformja. *t*) Lád: Német olvasókönyv I. R. *u*) Beöthy: A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. II. köt. *x*) Az 1880. évi belga nemzeti kiállítás. *y*) Bárány: Második olvasókönyv. *z*) Csihaj. Naptár 1881-re. *j*) Kossúth: Irataim az emigrációból. II. köt. *v*) Kleiner Katechismus. *w*) Orvosok zsebnaptára 1881-re. *aa*) Gazdasági Zsebnaptár 1881-re. *bb*) A lelánczolt Prometheusok. *cc*) Catalog der Bildergalerie des National-Museum's. *dd*) A m. büntető törvényekre vonatkozó rendeletek gyűjteménye. *ff*) Horváth népiskolai tankönyvek. I—VII. *gg*) Jókai Mór beszéde a budget-törvényjavaslat felett. *hh*) Ugyanaz németül. *ii*) Magyar tanügy IX. évfoly. VI. VII. füz. *kk*) Kriesch: Ásvány és földtan. *ll*) Ugyanaz: Ásványtan. *mm*) Ugyanaz: növénytan (5 és 10. kiadás). *nn*) Szabó: A legújabb kor története. II. köt 3—4 füz. III. köt. 1—2 füz. *oo*) Történeti kézikönyvek. III. V. *pp*) Tájékoztató 1880. 9. 10. 11. 12. sz. *rr*) Képes családi lapok. II. évfoly. 51. 52. sz. III. évfoly. 1—14 sz.

Tóth László nyomdája, Kecskemét. *a*) Protestáns pap. I-ső évfoly. 4—12. sz. II. évfoly. 1—3 sz. *b*) Szabó: A házi nevelés alapelvei. *c*) Ugyanaz: Emberisme. *d*) A kegyes tanítórend kecskeméti főgymnásiumának tudósítványa 1879/80-ról. *e*) A pestmegyei ev. esperesség 1880. május havi közgyűlésének jegyzőkönyve. *f*) A kecskeméti ref. főiskolai jog- és államtud. kar évkönyve 1879/80-ról. *g*) A kecskeméti állami főreál tanoda Értesítője 1879/80-ról. *h*) Olasz: Részvét-könyvek. III. füz.

Reform. főiskola nyomdája, Kolozsvár. *a*) A kolozsvári keresk. és iparkamara jelentése 1879-ről. *b*) Birtokrendezési törvények és rendeletek gyűjteménye. *c*) Biasini: Magyarország közigazgatási joga. I. II. *d*) Névkönyv az erdélyi ref. anyaszentegyház számára. 1881. *e*) Orvos-természettudományi Értesítő. I. II. füz. *f*) Magyarósi: A zilahi reform. anyaszentegyház története. *g*) Acta r. sc. universitatis Claudiopolitanae anni 1880/81. Fasc. I. *h*) Erdélyi Múzeum. VII. évfoly. 10. sz. *i*) A magyar irodalom-történet (kézirat). *k*) Vályi: A másodrendű partialis differentialis egyenletek elméletéhez. *l*) A magyar k. VI. honvéd-kerület tisztii egyenruházati egylet alapszabályai.

Városi nyomda. Debreczen. A debreczeni városi főreáltanoda Értesítője 1879/80-ról. *b*) A debreczeni ref. tanítóképezde Értesítője 1879/80-ról. *c*) A debreczeni ref. főgymnasium Értesítője 1879/80-ról. *d*) Bencez: Emlékirat. 2 dar. *e*) Hegyessy: A zsidó hittan és Talmud hatása. *f*) Török: Népszerű ember-élettan. *g*) A m. ref. egyház alkotmányának tervezete. *h*) A m. ref. egyház egyetemes conventjének jegyzőkönyve. *i*) A m. ref. egyház egyetemes tanügyi bizottságának jegyzőkönyve. *k*) Surányi: A magyar irodalom rövid kivonatban. *l*) Évkönyv a debreczeni ref. főiskola akadémiai tanszakáról 1879/80-ról. *m*) A Tiszántúli ref. egyházkerület 1880. július havi gyűlésének jegyzőkönyve. *n*) Kaszap: Egyetemes földrajzi tankönyv. *o*) A debreczeni keresk. tanintézet Értesítője 1879/80-ról. *p*) Biblia-magyarázatok.

Filtsch S. nyomdája, Nagyszében. Tóth. A magyar irodalom története.

Kirchner J. nyomdája, Versecz. Ustav van Vrsicza 2 példány.

Egyházmegyei nyomda, Arad. Istoria universală.

Closius örökösök nyomdája, Nagyszében. *a*) Correspondenzblatt des Vereins für Siebenbürg. Landeskunde. III. Jahrg. Nr. 12. *b*) Archiv des Vereins für Siebenbürg.

Landeskunde. XVI. B. 1. H. c) Jahresbericht des Ver. für Siebenb. Landesk. für 1879/80.

Réthy L. nyomdája. Arad. Doleschal: Az Aristotelest megelőzőtt hellen világ aesthetikai nézetei.

Imreh S. nyomdája. M. Vásárhely. Székely naptár 1881-re.

Kovács Mihály nyomdája. Rosnyó. Mayer: Az 1868 évi LIII. tczikk, és a vegyes házasságok kötése.

Schmidt J. nyomdája. Igló. Philipp: Sagen aus der Karpatenwelt,

Bitterman N. nyomdája. Zombor. a) Radics: Tarkaságok. b) A zombori új templom története.

Egyházmegyei nyomda. [Balázsfalva. a) Acalhistieriu. b) Mieu: Teologia dogmatica speciale.

Gyulai István nyomdája. Arad. Goldis: A román nyelv latinsága.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Monumenta Archaeologica. IV. k. II. R.

b) Az Akadémia jutalomtétellei.

c) Mathem. Értek. VII. köt. 20—22. sz.

d) Archaeol. Értesítő. XIV. köt. 8—10. füz.

A
MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA
É R T E S Í T Ő J E.

Hatodik akadémiai ülés.

A II. osztály második ülése.

1881. febr. 7.

Ipolyi Arnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

43. *Szilágyi Sándor* r. tag »Homonnai György támadásának előzményeit« ismerteti.

Főolvasása tudomásul vétetik.

44. *Wertheimer Ede* nagyszombati jogakadémiai tanár, mint vendég, felolvasást tart »Kutatásairól a francia levéltárakban.«

45. *Beliczay János* kecskeméti tanár, mint vendég, értekezik »Marsigli életéről és munkáiról.«

Az ügyrend szerinti elintézésre kerül.

46. *Thaly Kálmán* r. t. a Wertheimer Ede által tartott felolvasás kapcsán azt az indítványt teszi, hogy miután a felolvasón kívül, csak igen kevés magyarnak sikerült a francia külügyi levéltárba bejutni, hogy ott a magyar történet érdekében kutatást tehessen, ámbar ott I. Ferencz francia király korától kezdve a legújabb időkig, gazdag történeti anyagot lehet feltenni, — tegyen az Akadémia második osztálya lépéseket, hogy a francia külügyminisztériumi levéltár történettudományi czélokra, más buvárok számára is hozzáférhetővé tétessék.

Az indítvány elvileg helyeseltetvén, gyakorlati valószínűsége érdekében legközelebb az osztály értekezletén, esetleg a történelmi bizottság ülésén fog szönyegre hozatni.

Hetedik akadémiai ülés.

A III. osztály második ülése.

1881. febr. 14.

Dr. Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

48. *Balló Mátyás* mint megválasztott lev. tag székét foglal »Ujabb tanulmányok a kámfor-csoportból« cz. értekezéssel.

49. *Than Károly* r. t. »Vegyeréltani vizsgálatok. II.« cz. értekezését olvassa. Kivonata ez :

A tek. Akadémiának 1877. május 8-án tartott ülésében volt szerencsém azon első kísérleteim eredményét bemutatni, melyeknek czélja volt a Bunsen-féle jégcaloriméter felhasználásával, a gázok chemiai hatásánál keletkező melegmennyiségek pontos meghatározása.

Azóta szerzett tapasztalások meggyőztek arról, hogy a követett eljárások hibaforrásokat tartalmaztak, melyeket okvetlenül el kell kerülnünk, ha a szabatosság legnagyobb fokát óhajtjuk elérni.

A thermochemiai fundamentális értékek meghatározása szempontjából és egyéb tekintetekből is igen nagy fontosságú, oly módszerek megállapítása, melyek a lehető legnagyobb szabatossággal engedik meg a gázok chemiai erélyének megmérését.

Jelen vizsgálataimnak főczélja volt, a methodusnak tökéletesítése, a fönnebbi hibaforrások lehető kizárásával, egyidejűleg azonban gondot fordítottam a durranólég vegyi erélyének pontos kipuhatólására. Ez annyival inkább szükségessé vált, mert az idevonatkozó adatok, kétségtelenül a módszerek gyarlóságánál fogva, lényeges eltéréseket mutatnak.

Elvben a jelenleg előterjesztendő kísérletek nem különböznek a régiektől. Egy zárt edényben pontosan megmért durranólég égettetett el a Bunsen-féle jégcalorimeterben. A keletkezett meleg mennyisége a calorimeterbe beszívott higany súlyából határozottat meg. Az el nem égett gáz kiszivattyúzás által vitetett át egy igen pontos mérésekre alkalmas eudiometerbe, hol mennyisége nagy gonddal lett meghatározva. A Bunsen-féle nagy méretű caloriméter egy még sokkal nagyobb caloriméter alakú készülékbe a »thermostátba« volt beállítva. E thermostátban, a higanyoszlop változtatása által, a jég olvadáspontját tetszés szerint lehetett változtatni. Ily módon a hó tisztátlanságából származó minden idegen befolyás teljesen elhárítható volt, a nélkül hogy a caloriméter falára a legkisebb nyomás is gyakoroltatott volna, mi a régiebb kísérleteknél a mérés teljes biztosságát meghiúsította.

A Bunsen-féle módszernek eredeti alakjában azon hátránya van, hogy chemiai tisztaságu havat föltételez, és hogy igen rövid időny alatt lehet vele csak dolgozni, t. i. a tél folyamában néhány hétig.

A tiszta hó hiánya által okozott baj, mint Schuller és Wartha urak megmutatták, azon egyszerű eszköz által is elkerülhető, ha a calorimétert egy nagyobb, vízzel telt edénybe állítjuk, melynek falain jégreteget képezünk. Nem kételkedhetünk a felett, hogy ez eljárás már egyszerűségénél fogva is igen értékes, és hogy legtöbb esetben a célznak teljesen megfelel. A fenn érintett thermostat szerkesztésénél célom volt, nem csak a tiszta hó szükségességét feleslegessé tenni, hanem a correctiók értékét lehetőleg csökkenteni. Ezt pedig főképp azért, hogy a gázokban történő kisebb hőváltozások is szabatossággal legyenek megmérhetőek.

A durranólég elégetésére szolgáló készülék egy 10 millim. átmérőjű és 1, 2 méter hosszúságú üvegcsőből állott, mely négyszeresen volt összehajtván. E készüléket rövidség okáért hőrevolvernek nevezem. Az ettől elvezető vízszintes üvegcső a következő négy készülékrészszel volt forrasztások által kapcsolatban, u. m. 1-ör egy nagy manométer, melylyel a kísérlethez használt gázok feszélye méretett meg; 2-or a vacuum eudiometer, mely az el nem égett gázok mérésére szolgált; 3-or egy Geiszler-féle higanyszívattyú; végre 4-er a durranólég fejlesztő készüléke.

A közönséges vízhőegységnek viszonya a jég olvadási melegéhez, ez idő szerint pontossággal nem lévén ismeretes, a jégcaloriméter adatait, félreértések elkerülése végett, egyelőre leghelyesebben jégcaloriákban fejezhetjük ki. Jégcaloria alatt értem azon hőmennyiséget, mely szükséges arra, hogy a jég súlyegysége 0°-nál és egy atmosféra-nyomásnál 0°-fokú folyékony vízzé változzék át.

A leirt módszer szerint öt kísérlet hajtattott végre, egy atmosféra kezdeti nyomás mellett. Az eredmény egy liter elégett durranólégre nézve a következő.

1.....	.25,0411	jégcaloria.
2.....	.25,0587	»
3.....	.25,0273	»
4.....	.25,0307	»
5.....	.25,0239	»

Ezekből a középérték25,03634 jégcaloria.

E szerint midőn egy liter szabályos térfogatú durranólég, zárt edényben egy atmosféra kezdeti feszély mellett elégvén, teljesen folyékony vízzé alakul át, a keletkezett hőmennyiség 25,03634 gramm jeget olvaszt meg. A felhozottakból látható, hogy a követett módszer helyes és egyúttal rendkívül éles is, kivált ha tekintetbe vesszük, hogy a kísérletek mily csekély mennyiségekkel vitettek ki.

Az eredmény egyelőre a föntjelzett okoknál fogva, csak a Schuller és Wartha urak által nyert eredményekkel hasonlítható össze. Ez összehasonlítás azért lehetséges, mert a nevezett buvárok szintén a jégcaloriméterrel dolgoztak.

Mintán egy gramm hydrogen tartalmazó durranólég szabályos térfogata Budapesten 16,746655 liter, e mennyiségű durranólég elégetése

által, állandó térfogat mellett, a fennebbiek szerint a keletkező meleg mennyisége 419,274 jégcaloria.

Schuller és Wartha urak kísérleteinél, az égés egy atmosphära állandó nyomás mellett történt, nyílt edényben. Ha tehát az általok talált eredményt a fennebbivel össze akarjuk hasonlítani, miután azt jégcaloriákká alakítottuk, még le kell belőle vonnunk azon meleg mennyiséget, melyet az égető edénybe betóduló gázok egy atmosphära nagyságú feszélyének munkája idézett elő, a beömlés alkalmával. Ezenkívül levonandó még a vízgőz külső rejtett melege, mint a mely állandó nyomású égéseknél szintén a külső nyomás befolyása által szaporítja a chemiai erők által termelt melegmennyiséget. Ez átalakítások után a Schuller és Wartha urak eredményéből számítva, azt találjuk, hogy $E_v = 418,815$ jégcaloria, mi az általam közvetlenül talált eredménynél $0,11\%$ -kal kisebb. E szép összehangzás bizonyítékául szolgál annak, hogy mind a két eredmény, mely különben annyira elérő módon nyeretett, helyes. Ez annál örvedetesebb tény, miután a külföldi bűvárok által, a vizcaloriméterrel nyert eddigi eredmények egymástól annyira eltérők voltak.

Egyszersmind látható, hogy Berthelot ur tévedésben van, midőn azt állítja, hogy a durranólég elégésénél az eredményben nincs különbség, akár állandó térfogat, akár állandó nyomás mellett történjék is az égés; mert felfogása szerint a kezdet és vég-állapot mindkét esetben ugyanaz. A különbség az egész értéknek több mint 2% -át teszi ki, tehát még első megközelítéseknél sem hanyagolható el, mikép azt Berthelot ur teszi.

A Schuller és Wartha urak által elfogadott középvízhőegységekben kifejezve az állandó nyomás melletti égésmeleget, az összehasonlítás eredménye a következő :

$E_p = 34126,1$ k. v. c. Schuller és Wartha urak szerint.

$E_p = 34163,2$ saját kísérleteimből számítva.

Kísérleteimből legközvetlenebbül nyerhetjük meg azon melegmennyiség értékét, melyet a durranólég elégésénél tisztán az alkatrészek chemiai erélye létesít. Ez érték $355,245$ jégcaloria.

Ez tehát azon melegmennyiség, melyet a chemiai erők létesítenek, akkor, midőn egy gramm hidrogént tartalmazó durranólég 0° -nál és egy atmosphära kezdeti nyomásnál 0° -kú vízgőzzé változik át.

A Schuller és Wartha urak által számított valódi chemiai energia acquivallense $360,765$ jégcaloria. E szám $5,52$ j. c.-val nagyobb az enyminél, mi egyszerűen onnét származik, mert a számításnál Schuller és Wartha urak nem vonták le azon melegmennyiséget, mely a durranólég beömlése által a vacuumba keletkezik. Ha e levonást végrehajtjuk, $355,708$ j. c.-át nyerünk, mely szám az általam talált értéknél mintegy $0,13\%$ -kal nagyobb, tehát szintén jól megegyező.

Végre van szerencsém a tek. Akadémia tudomására hozni, hogy az általam leírt módszer élessége lehetővé tette annak megvizsgálását, vajjon

a durranólég chemiai energiája az előzetés kezdeti feszélyével változik-e vagy nem. Az idevágó kísérletek nagyrészt már be vannak fejezve, s az eredményt nem sokára lesz szerencsém a tek. Akadémia elé terjeszteni.

50. *Konkoly Miklós* I. t. a) »A nap megfigyelése 1880-ban« b) »Hullócsillagok megfigyelése 1880-ban« c) »Csillagászati megfigyelések 1880-ban Ó-Gyallán« cz. dolgozatait adja elő. Röviden így :

I.

Ez értekezés tartalmazza a nap felülete kinézésének leírását 1880-ban, s a megfigyelt 1382 napfolt helyzetét a nap egyenlítőjére vonatkoztatva. Előadó kifejti a módszert, a melylyel az átszámítás a geocentricus positióból a heliocentricusra történik meg, s végre az értekezés az átszámított foltok helyzetét tartalmazza.

Szükségesnek vélte előadó már az 1879-ben megfigyelt foltok heliographicus hosszát és szélességét kiszámíttatni a végre, hogy Spöhrer megfigyeléseivel azokat jobban össze lehessen hasonlítani, s ha előadó a kellő idővel és munkaerővel rendelkezik, úgy az összes ógyallai napfoltmegfigyeléseket átszámíttatja heliographicus összrendezőkre, 1872-től 1880. végéig.

II.

Előterjeszti továbbá a magyar korona területén eszközölt correspondeáló hullócsillag-megfigyeléseket is, melyekben rajta kívül még dr. Kobold observator, Rosenzweig és Weiss assistensek, Weiss Zsigmond, Weiss József őrnökök vettek részt, nemkülönben Selmezbányán dr. Schwarcz Ottó tanár úr segédeivel, s Gyulafehérvárott dr. Avéd Jákó tanár ur néhány tanulóival. A megfigyelt hullócsillagok száma igen csekély; összesen 19 megfigyelő napon 317 hullócsillag kezdete és végpontja lett feljegyezve, melyek a táblázatokban egyenes felszállás és elhajlásra vannak átszámítva.

III.

Előterjeszti végre a *csillagászati megfigyelések* eredményét, melyek 1880-ban az ógyallai csillagdán eszközöltettek.

Az értekezés tartalma a következő: Az időmeghatározások, s a Cooke-órához számított temperatura állandóak; Jupiter és Saturnus megfigyelése a délkörön; Jupiter holdjainak tüneményei; két gyűrűmicrometer sugarának a meghatározása, a szálas micrometer csavarja fordulásának értéke, úgy a szálas távolságának meghatározása; továbbá a Fay, Pechüle, Hartwig és Swift-féle üstökösöknek a micrometricus megfigyelése s végre, 5 astiroida megfigyelése, úgy mint: 28 Bellona, 29 Amphitrite, 77 Frigga, 92 Undina és 182 Elsa.

A megfigyelések részben általam, részben dr. Kobold observator, részben Weiss Ödön assistens által tétettek.

51. *Farkas Gyula* részéről »A Bolyai-féle algoritmusról« előterjeszti *König Gyula* l. t. Rövid kivonata ez :

Bolyai Farkas a Tentamen I. kötetében tárgyalt először egy sajátos algebrai alakzatot, melyet a láncztört elnevezés mintájára legcélszerűbben *l á n c z y ö k* nek nevezhetünk. T. i. az

$$X^m = a + X$$

egyenletből következik, hogy

$$X = \sqrt[m]{a + X}$$

Képzeljük a gyökjel alá X értékét ismét betéve, és ugyanezt szakadatlanul ismételve, kapjuk a

$$X = \sqrt[m]{a + \sqrt[m]{a + \sqrt[m]{a + \sqrt[m]{a + \dots}}}}$$

lánczgyök kifejezést. Eme végtelen lánczgyököt nevezi Farkas úr Bolyai algoritmusának.

Sem Bolyainál sem egyebütt nincsenek még megvizsgálva azon feltételek, melyek mellett ez az algoritmus valóban gyöke azon egyenletnek, melyből származott. Dr. *König Gyula* tagtársunk tette szerzőt figyelmessé e körülményre, s a jelenleg előterjesztett értekezése eme hézag némi pótlását czélozza.

Farkas ur emez általánosabb alakú egyenletből

$$X^m = a + bX$$

indúl ki, s a vizsgálat eredménye, röviden összefoglalva, a következő :

1) Ha $a +$ és b pozitív, úgy az algoritmus convergens és így valóban gyöke a fenforgó egyenletnek.

2) Ha $a +$ és b negatív és $a \gg \text{mod } b \sqrt[m]{a}$; ez esetben az algoritmus csak akkor convergens, a mikor

$$m X_2^{\frac{m-1}{k}} > -b$$

hol is k az operatio ismétlésének számát jelenti.

3) Minden egyéb esetben az algoritmus divergens s így nem gyöke az egyenletnek.

A fönnebbi értekezések szokott módon bírálatra adandók.

II. I g a z g a t ó s á g i ü l é s.

1881. február 20-án.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

6. Akadémiai másodelnök úr bemutatja az akadémiai ügyész jelentését az akadémiai alapítványok és hagyományok biztosítása és befizetése körül a múlt 1880-ik évben tett intézkedésekről.

A jelentés így szól:

Az akadémiai alapítványok és hagyományok részint biztosítása, részint befizetése iránt múlt évben tett intézkedésekről van szerencsém következőkben előterjeszteni alázatos jelentésemet:

1. Készpénzben vagy értékpapirokban befizettetett:

a) Néh. gr. Károlyi György ő excellentiajának alapítványa	42,000 frt — kr.
b) Gr. Károlyi István úr ő excellentiajának	21,000 » — »
c) Gr. Csáky Lászlónak Gábor fivére helyett elvállalt alapítványa	2,100 » — »
d) Antunovics József 100 f. alapítványának másik fele része	50 » — »
e) Bottka János alapítványa	200 » — »
f) B. Eötvös Dénes	400 » — »
g) Noszlopy Elek	40 » — »
h) Néhai Pápay Samu	1,050 » — »
i) B. Podmaniczky Arminnak, b. Podmaniczky Frigyes úr által befizetett alapítványa	500 » — »
k) Simonffy 105 frt alapítványának törlesztésére	70 » — »
l) Eötvös szobor alapjából	20,000 » — »
m) Rohonczy Ödön és társai által gyűjtött	101 » — »
n) Bohus László alapítványa	200 » — »
o) A pannonhalmi főpát úr 5000 frtos alapítványának harmadik részlete	1,000 » — »
együttvéve	88,711 frt — kr.

Hagyományokra pedig:

p) Néhai Hofrichter József utólagományának — Brill Borbála életjáradékának levonása után járó évi kamata	3 frt 50 kr.
q) Néhai Józsa Lajos hagyománya	100 » — »
r) Néh. Kaiser Sándor	100 » — »
s) Néh. Blasovics Antal	100 » — »
t) Néh. Pogány Bónis Carolina 100 hold hagyományának vételára	3,000 » — »
u) Néh. Amizoni Károly hagyománya	2,000 » — »
v) Néh. Németh Mihály egri kanonok hagyománya	100 » — »
x) Néh. Sáríczky László hagyománya	500 » — »
y) Néh. Keszlerffy Antal hagyománya, illetőleg örökösének alapítványa	1,000 » — »

z) Néh. gr. Sándor Möricz hagyománya	4,000 » — »
aa) Néh. Lojaneke János hagyománya	10 » — »
bb) Néh. Böröczffy Antal és neje hagyománya	400 » — »

Befizetett összesen 100,024 frt 50 kr.

2. Az alapítványok biztosítása tekintetében :

a) Gr. Karácsonyi Guidó 31,500 frt alapítványának biztosítására jelzálogul lekötött torontálmegyei bánlakai uradalom helyett — melyből a gróf hitbizományt alakítani szándékozik — méltóztatott exczellenciád s a tekintetes Igazgató Tanács múlt évi márcz. 21-én 258. sz. a. hozott határozatával, más jelzalogokat, u. m. a nádasi és vörösvári uradalmakat, nem különben a fővárosi IV. ker. koronaherceg- és zsbárus-utczák sarkán levő bérházat elfogadni, melyekre a zálogjog 31,500 frt és kamatai erejéig az $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ alatti végzések alapján az Akadémia javára be is kebleztetett; — és minthogy az új jelzalogokról bemutatott h. tkönyvi kivonatokban a Nemzeti Múzeum részére s a Rudolf koronaherceg születése emlékére tett alapítványok biztosítására még a bánlakai uradalom van, mint följelzalog, bejegyezve: nem késett a gróf úr képviselője — fölszólításomra — a bel- és közokt. minisztériumnak $\frac{4}{100}$ és $\frac{5}{100}$ a. törlési nyilatkozataikat, — nemkülönb a pesti és budapesti törvényszékek telekkönyvi osztályainak $\frac{6}{100}$ — $\frac{9}{100}$ a. végzéseit oly fölvilágosítással bemutatni, hogy: a bánlakai uradalom, mihelyt a bíróságoknál levő törlési nyilatkozatok kiszolgáltattak, az említett közalapítványok jelenlegi köteleke alól azonnal fel fog oldatni; — miután e szerint a gr. úr a tekintetes Igazgató Tanács fennidézett határozatának teljesen eleget tett, az akadémiái alapítvány és kamatai erejéig eddig a bánlakai uradalomra bekeblezett zálogjog kitörlésének bekeblezésére az engedély elnökileg megadatott és kiszolgáltott.

b) Néhai gróf Andrássy György 10,500 frt alapítványa biztosítása tekintetéből a 10/100 a. végzés szerint — a végrendeletileg hitbizománynyá alakított hagyatéki vagyon terhei közé vétetett föl, de e végzés — a 11/100 a. értesítés szerint — jogerőre még nem emelkedett, mivel a várományos grófnők örökségi részük kifizetési módozata s idejére nézve pert indítottak, melynek kimenetelig az átadás, hitbizományi alakítás és bekeblezés fölfüggesztetett; minthogy pedig a bold. grófnak 1853. ápril 30. és 1866. május 16-án kelt végrendeleteinek alkotása idejében a családi hitbizományok iránt fennállott 1862. október 9-én kelt azon k. leirat, melynek 18. és 19. §§-ai szerint a hitbizomány birlalója, a hitbizományi jószág egy harmadrészét — a várományosok és gondnokok beleegyezése nélkül eladósíthatja, s e harmadrészbe a hitbizományi jószágon rekvő bármi néven nevezendő terhek beszámíthatók voltak; — utóbb az igazság. miniszternek 1869. ápril 7-én kelt rendelete által változást szenvedett, a mennyiben annak 1. §-a szerint a hitbizományi kérvényben ki kell mutatni, hogy az ingatlan vagyout semmi bejegyzett adósság nem terheli, — annak 15. §-a szerint pedig a hitbizományi birtokos csak hasznos beruházások végett terhelheti a hitbizományi jószágot, a leltári bécsérték egy harmadáig; s erre a hitbizományi gondnok s a várományosok meghallgatása mellett a hitbizományi hatóság jóváhagyása kívántatik meg; — az idézett rendelet 26. §-a szerint végre csak azon intézkedések hagyattak érintetlenül, melyeket a hitbizományi hatóságok még 1869. június 11-e előtt jogérvényesen tettek; az örök-hagyó pedig a 10/100 alatti végzés szerint csak 1872. decz. 19-én halálozott meg; — nehogy az akadémiái alapítvány biztosítására a 10/100 a. végzésben tett intézkedés utóbb érvénytelennek nyilváníttassék: tanácsosnak véltem a hagyományos örökös képviselőjét külön tehermentes jelzalog megjelölésére felszólítani; melyre az alapítvány és

kamata erejéig terjedő zálogjogot nyugodt lélekkel lehessen bekebeleztetni; mire a 12% alatti választ vettem, mely szerint a hitbizományos örökös az alapítványnak külön jelzálogi bekebelezés által leendő biztosításába kész beleegyezni, de a bekebelezést csak akkor teheti meg, ha a hitbizományi javak reá telekkönnyvíleg lesznek átírva, addig pedig a betáblázási engedély megadása végett, a rimaszombati törvényszékhez, mint hagyatéki és hitbizományi bírósághoz kellene folyamodni; mibe a hitbizományos birtokos is bele fogna egyezni, s a gondnok sem fogja ellenezni; — ez iránt azonban szükségesnek tartom exczellenziád s a tekintetes Igazgató Tanács kegyes utasítását kikérni.

c) Néhai gr. Széchenyi Pál 10,500 frt alapítványának biztosítása eddig nem esz-közöltethetett, mivel az alapítólevél, melyet annak jogutóda gr. Széchenyi Kálmán úr ő méltósága a 13% alatti levél szerint hiteles alakban kíván birni, mindeddig föl nem találtatott.

Mint hogy ennek hiányát az 1827: 12. t. cz. teljesen pótolja, s ennek jogérvényét gróf úr az alapítvány kamatainak eddigi fizetésével tényleg beismerte, ezenfölül az alapítólevél Tóth Lőrincz úr állítása szerint, a nádor által, hiteles másolatban kiállított, s a M. Földhitelintézetnél aligha nem meglevő — az alapítványokat egy *kötetben* foglaló oklevélben olvasható leszen; tanácsosnak vélem: hogy az alapítványoknak a nádor által hitelesített másolatainak kötete ujabban gondosan kerestessék, és feltalálása esetére a gróffal hiteles másolatban közöltessék; ha pedig meg nem találtatnék, gróf úr a fennebbi indokolások felsorolása mellett ujabban felkérendő volna, egy megfelelő jelzálog megjelölésére, s a zálogjog bekebelezésének engedélye kiállítására; — azonban ez igénytelen nézetemet exczellenziád s a tekintetes Igazgató Tanács bölcs elhatározása alá terjesztvén, bátorkodom e részben kegyes utasítását kikérni.

3. A biztosítatlanul maradt alapítványok biztosítására vagy befizetésére 1878/9. években következő alapító urak kértettek fel, u. m.

a) Gróf Andrássy Aladár úr ömga	1,000 frt
b) Gróf Andrássy Gyula úr ő exja	1,000 »
c) Gróf Andrássy Manó úr ömga	1,000 »

iránt, de eddig még nem nyilatkoztak.

d) Gr. Breuner Ágost 4000 frt alapítványának biztosítására fölkérte, a 14% alatti mellékleteivel együtt idezart választ küldötte be.

e) Gr. Königsseg Gusztáv ezer forint alapítványáról, midőn ennek biztosítására vagy befizetésére fölkérte, a 15% alatti kötelezvényét küldötte be, mely azonban jelzálogi biztosítást nem nyújt.

f) Ő cs. k. Fensége néhai Károly főherczeg 10,500 frtos alapítványának biztosítására, annak örököse Albrecht cs. kir. ő Fensége leszen fölkérendő.

Következő alapítók ujabban kértettek föl alapítványaik múlt év végeig leendő befizetésére, u. m.

g) Özveggy gr. Batthyány Lajosné	1,000 frt
h) Blaskovich Miklós	400 »
i) Domján Antal	50 »
k) Forintos Kálmán	50 »
l) Néh. gr. Forgách István és Kálmán örökösei együttvéve	3,000 »
m) Jakabffy István	2,000 »
n) Jókai Mór	200 »

o) Soltész Nagy János utóda Albert	100 ft
p) Néhai Papp Vincze örököse	400 »
q) Prónay István	500 »

eddig azonban eredmény nélkül.

4. Tárgyalás alatt vannak következő hagyományok. u. m.

a) Néhai Amizoni Károlynak egy országos magyar nőnevelő intézet alapítására szánt, és ha alapító úr ezen szándéka bármi ok vagy körülménynél fogva nem teljesülne, — egész terjedelmében az Akadémia tulajdonába bocsátandó s itt helyben a Deák-Ferencz- és Miatyánk-utcák sarkán fekvő 3-emeletes házra — a hagyományos magyar nőnevelő intézetnek s az Akadémia, mint utóhagyományos intézetnek föltételes tulajdon, — valamint Ries Cecília holtiglani haszonélvezeti-jogának biztosítására, múlt évi október 6-án 16/. a. kért bekeblezése mindéddig el nem intéztetett.

b) Antal János 100 frt hagyománya tárgyában az 1876. szept. 28-án kelt kétrendbeli nyilatkozat, melyben Rohonczy Istvánné és Simon Zsófia hagyományosoknak nevezettek ki, a 17/. a. jegyzőkönyv szerint hamisaknak jelentettek ki; — ennél fogva a hagyatéki iratok a székesfehérvári tszék fenyítő osztályához áttétetni, s addig, míg ama két nyilatkozat hamissága vagy valódisága beigazolván nincsen, — a hagyatéki elintézése függőben tartatni rendeltetett.

c) Néhai özvegy Nagy Antalné sz. Riegler Ceciliának 18/. a. végrendelete szerint, az Akadémiának szánt 800 forintnyi utóhagyománya biztosítására megtétettek az intézkedések, melyeknek eredményéről annak idejében megteendem alázasos jelentésemet.

d) Néhai Hubay Miksa 3000 frtnyi hagyománya a 19/. a. végrendelet szerint — halasztó föltételhez lévén kötve, addig, míg Létassy Venith Anna él, nem érvényesíthető, — a hagyatéki 1879-iki bevétele a 20/. a. levél szerint tett 1055 frt 21 krt, a kiadás pedig 915 frt 42 krt, maradt 1880-ik évre 139 frt 79 kr elszámolás alatt.

e) Néhai Petőfy István 660 frtnyi hagyománya a 21/. alatti végrendelet szerint — csak özvegye, Gailhoffer Antonia, halála után lesz érvényesíthető; — e hagyomány m. évi okt. 20-án hozott 22/. alatti végzéssel az Akadémiának rendeltetett bíróság átadatul, azzal, hogy annak kamata az örökösök özvegyét illeti; a hagyatéki gondnok pedig utasított: hogy az összegben m. földhitelezési zálogleveleket vásárolván, azokat kezelés végett az Akadémiánál helyezze el.

Azonban e végzés ellen a 23/. a. értesítés szerint — háromrendbeli semmiségi panasz emeltetett, mely most fog elintéztetni.

f) Néhai Pogány Bónis Karolina úrbékkárpótlási és készpénzbeli hagyománya tárgyában van szerencsém a közalapítványi ügyigazgatóságnak Bónis Barnabás ellen, a Múzeumnak hagyományozott, hasonló mennyiségű úrbéri kárpótlás és készpénzbeli tőke és kamatai iránt lefolyt perében hozott első és másodbiróságú egyenlő ítéletet excellenciáid s a t. Igazgató Tanácsnak 24. és 25/. a. ide zárva bemutatni, melyek szerint felperes keresetével elutasított; minthogy az Akadémia, ha hasonló keresetet indítana, valószínűleg hasonló sorsban részesülne, — azért ily keresetnek megindítását nem ajánlhatom; — e nézetemet azonban excellenciáid és a tek. Igazgató Tanács bölcs elhatározása alá terjesztvén, bátorkodom e részben kegyes utasítását kikérni.

g) Néhai Román Ferencz hagyatéka tárgyában van szerencsém Gulácsy Dezső hagyatéki tömeggondnok jelentését, mellékleteivel együtt excellenciáid s a tekintetes Igazgató Tanácsnak oly igénytelen nézettel 26/. a. idezárva bemutatni: hogy a

munkácsi hagyatéki ház kijavítását — az elkészítendő költségvetés alapján, a tömeg költségén, annak gondnoka által, tán jövő tavaszkor lehetne munkába vétetni.

b) Néhai Szöllösy Albertina 27%. a végrendelete c) pontjában az Akadémiának ezer forintot azon halasztó feltétel alatt hagyományozott, ha az eibenthali bánya-birtok eladva lesz.

Azonban az örökösök képviselője 28%. alatti levelében a kérdéses bánya-birtok eladására, jelen mostoha viszonyok közt még reményt sem nyújt; mindazonáltal kijelenté: hogy az örökösök, ha a bánya-birtok bérbeadása sikerül, készek a haszonbérből oly összeget valamely banknál letenni, mely a hagyományok fedezetére a bérlet tartama alatt elegendő legyen.

Erre az örökösök képviselőjét újra felhívtam, hogy a bánya-birtok bérbeadása vagy eladása eredményéről engem mielőbb értesítsen, válasz azonban mindeddig nem érkezvén, tanácsosnak véltem egy, a temesvári ügyvédi kamara által ajánlott fehértemplomi ügyvédet megbízni, ki a fenforgó viszonyokról közvetlenül biztos tudomást szerezvén, a tapasztaltakról jelentést tegyen; — melyet, mihelyt beérkezik, excellenzciád s a tek. Igazgató Tanácsnak fogok beterjeszteni.

4) Néhai Ürményi Ferencz 2000 pfrt alapítványa és 1868. óta hátralevő kamatai befizetésére, a most elhunyt Ürményi József zalamegyei főispán úr ó méltósága 1878. óta több ízben felszólíttatván, 29%. a. levelében oda nyilatkozott: hogy az alapítvány kamataival együtt fiait terheli, kiknek vagyonát ezelőtt 19 évvel átadta; — mindazonáltal 1879. okt. hó első napjaiban oly helyzetben lesz, hogy a kamathátralék sa folyókamatoknak mimódoni befizetése, úgy a tőkének mikép biztosítása iránt kötelező nyilatkozatot adhat, azon évi nov. 11. kelt 30%. a. levelében pedig tudatja: hogy intézkedéseinek eredménye jövő 1880. év kezdete előtt alig várható; mivel azon helynek kifizetés általi megüresedése, mely az Akadémia számára a telekkönyvben fentartandó, csak 1879. december végével állhat be; — nyilatkozó úr elhunytával nem késtem egyik fiát, Ürményi Miksa országgyűlési képviselő urat (a másik lakhelyét eddig ki nem nyomozhatván) — az alapítvány és járulékainak mielőbbi befizetésére felhívni, ki személyesen megjelenvén, igérte, hogy testvéröccsével legközelebb ez ügy rendezésére meg fog jeleni; azonban mindeddig távol maradván, utóbb értesültem, hogy mindkettő igen szorult állapotban lévén, alig lesznek képesek a fülhívásnak eleget tenni; — azért szükségesnek találtam excellenzciád s a tek. Igazgató Tanácsnak e részbeni kegyes utasítását kikérni.

5. Per alatt levő alapítványok és hagyományok:

a) Bogyay Antal 100 frtnyi alapítványa és járuléknai iránt kötött 31%. a. idezárt birói egyezség folytán, annak 1864. jan. 1-től 1879. decz. 31-ig hátramaradt kamatait 80 frttal ugyan befizette, de a tőkét s ennek múlt évi jan. 1-től járó kamatát, melynek fizetési határideje m. é. aug. 30-án lejárt — mai napig sem róta le, miért is az ellene elrendelt végrehajtás foganatba vétetett, melynek eredményéről annak idejében lesz szerencsém jelentésemet megtenni.

b) Néhai dr. Edl Kálmán 16000 frt hagyománya és m. é. január 1-től járó kamatai érvényesítése tekintetéből, kénytelen voltam a hagyatéki bíróságnak 32%. a. idezárt végzése alapján, az általános örökös bíróilag elismert jogutóda ellen m. é. nov. 22-én a 33%. a. rendes kérészet indítani, melyben a birói illetőség elleni kifogás a 34%. a. végzés szerint elvettetett; a per mikép elintézéséről nem mulasztom el annak idején jelentésemet megtenni.

c) Néhai Kajdacsy István hagyatéka tárgyában kénytelen volt az Akadémia és érdektársai a budapesti törvényszéknek 1878. május 27-én hozott — 35% alatt ide zárt végzése folytán, a törvényes örökösök Baráthi Erzsébet és társai ellen — ezeknek az összes hagyományok kielégítése után netán fennmaradó vagyon-főlőslegre utalása iránt rendes keresetet indítani, melyben a 36% a. hozott ítélet ellen felperesek által emelt semmiségi panasz, a 37% a. semmitűszéki határozat szerint elvetetett; — a felperesi felebbezésre a kir. ítélő tábla az első bíróságu ítéletet egyik részében *helyben hagyta*, — másik részében pedig megváltoztatta, s alpereseket viszontkérelmőkkel elutasította; — ez ellen mind fel-, mind alperesek felebbezéssel éltek, mihelyt ez ügy legfőbbítélőszékiileg elintézve leszen, ennek eredményéről is megteendém jelentésemet.

d) Néhai Meszlényi Márton János, és néh. özvegye Csernus Katalin hagyatékaik tárgyában a czeglédi jbiróságnak 38% a. hozott végzése, a hagyatéki gondnok által emelt semmiségi panaszra, a semmitűszéknek 39% a. határozatával megsemmisítettett; s a jbiróság szabályszerű eljárásra utasítottatott; — a többi indokok közt még annál fogva is, mivel az *Akadémiát* illető *hagyomány hátralekos részének biztosítása*, illetve *mimódon leendő kifizetése* iránt e végzésben intézkedés épen *nem* tétetett; — e határozat folytán elrendelendő tárgyalásra az Akadémia is meg fog idéztetni.

e) Néhai Tolcsvai Nagy Gedeon 500 frt alapítványa tárgyában, annak örököse Nagy Ádám, számtalan felhívásokra az alapítványt és hátralevő kamatait be nem fizetvén, bepereltetett, s a 40% a. ítélettel elmarasztaltatván, midőn a végrehajtás ellene intéztetett — elhalálozott; annak örökösei Zemplénmegye árvaszékének 583% számú végzése szerint kiskorú Nagy Barnabás, kinek képviselője a 41% a. értesítés szerint — édes anyja özvegy Nagy Károlyné, tolcsvai lakos.

A hagyatéka Nagy Ádám adósságai miatt zár alá vétetett; zárgondnoknak pedig Mezóssy Menyhért, az Akadémia helyettes ügyvéde kineveztetett; egyszersmind azon biztatást nyertem: hogy Nagy Károlyné — a mint a fennérintett árvaszéki végzés jogerőre emelkedik, az Akadémiát azonnal minden járandóságával együtt kielégítendő.

f) Néhai Nizsalkovich Lászlónak — halasztó feltételhez kötött 400 frtnyi hagyománya tárgyában — törvényes öröködési igényeit bejelentő Staudinger Nizsalkovich Vilma a 42% a. végzésnél fogva az általános végrendeleti örökös s az utóörökösök ellen 30 nap alatt indítandó perre utasítottatott; melynek mikép elintézéséről annak idejében teendém meg alázatos jelentésemet.

g) Néhai Podhorányi József 500 frt hagyománya tárgyában, miután annak egyik örököse Laczkovich Jánosné Podhorányi Apollonia ellen 43% a. hozott marasztaló ítélet végrehajtása — a bíróilag lefoglalt ingóságoknak alperesek által elkövetett sikkasztása miatt meghiusult, — az örökhagyónak másik örököse Podhorányi Nándor ellen in litott perben alperes, abbéli vitatására: hogy az Akadémia a rékási ingatlanok vételárából már kielégítettett, a temesvári tszéknek 44% a. végzésével a telekkönyvi osztályt hívta föl: hogy az ott felsorolt kérdőpontokról értesítést adjon; mi meg is adatott, de ellene felebbezés nyujtatott be; és csak ennek jogérvényes elintézése után határozható meg: hogy az Akadémia követelése a rékási ingatlanok hátralekos vételárából fog-e kielégítést nyerni vagy sem? — a felebbezés még elintézve nem lévén, mihelyt el lesz intézve, az Akadémia követelése is érvényesítettetni fog; miről ismét csak annak idejében teendém meg alázatos jelentésemet.

h) Néhai Rhédey László hagyatékaéhoz tartozó kistoronyai szőlő 2250 frtnyi

eladási ára s ennek 1870. júl. 1-től járó 6% kamata és megállapított perköltség megfizetésében özv. Juhász Antalné, úgy is mint gyermekei gyámanya, a 45%. a. itélettel elmarasztalva lévén, az ellene folyamatba tett végrehajtás foganatosítását a 46%. a. folyamodványában félévre felfüggeszteni kérte, azonban a folyamodó asszony elleni kereset megindítása már 1877. óta az ő kérelmére egész múlt é. febr. 22-ig halasztatott el; azért kérelmével elutasítandónak, a végrehajtást pedig mielőbb foganatosítandónak vélem, mert a behajtandó pénzből néhai Rhédey hagyatékának több rendű tartozásai s az Akadémia által előlegezett hagyatéki költségek is kielégítendőek lesznek.

i) Simonfy Kálmán 105 frt alapítványa tárgyában kötött 47%. a. birói egyezségben kötelezte magát a tőkét és a megállapított költséget m. é. július 5-ig befizetni, azonban júl. 5-ig csak 20 frtot fizetett le, azért fordult exczellenciához azon kérelemmel, hogy tartozását 10 frt havi részletekben röhassa le, mely kérelmének excellenciához az esetben, ha Simonfy a 20 frtot lefizette — azzal méltóztatott helyt adni, hogy ha 20 frtot nem fizetett, vagy mulasztás esetében kiméletlenül hajtassék be a hátra levő tartozás, — Simonffy ennek folytán ismét 20 frtot törlesztett, de az utóbbi fizetési határidők mulasztása miatt kénytelen voltam a 48%. a. végrehajtási kérvényt beadni, mire ismét 30 frtot törlesztett, most még 35 frttal tartozik, mit végrehajtáson kívül leróni ígért.

k) Szirmay Ödön 400 frt alapítványa, és 1864. óta hátralevő kamata iránt bepereltetvén, elleniratában, a 49%. a. értesítvény szerint, előadta: hogy az aláírási ív szerint kötelezettsége csak az alapítólevél kiállítására, s a hátra levő 5% kamat befizetésére szorítkozik, a tőkeköveteléshez felperesnek joga nincs. Az ő kérelmére azonban méltóztatott excellenciához megengedni: hogy az esetben, ha alperes a hátralevő kamatot f. hó végeig befizeti, a tőkéről pedig alapítólevelet állít ki, s ezt árvaileg biztosítja, a per beszüntethető; addig pedig folytatandó; — arról, mikép felelt meg alperes e föltételeknek, a fizetési határidő lejártával lesz szerencsém jelentést tenni.

l) Szirmay Pál 400 frt alapítványa és 1863. óta hátralevő kamata iránt folyamatban levő perben ugyanazon 49%. a. értesítés szerint — legközelebb hozandó ítélet másolatát lesz szerencsém bemutatni.

m) Néhai Szönyi Pál és neje sz. Mayerffy Ludmilla hagyatéka tárgyában, miután örökgyónő első házasságából származó fia Mayerffy Béla csőd alá került, annak csődperfelügyelője bizonyos köteles rész czímen — a hagyatéki tömeg ellen örökösödési igényt jelentett be; és mivel közte és a hagyományosok közt egyezés nem jött létre, a csődperügyelő igényei érvényesítése tekintetéből az 50%. a. végzés szerint perre utasítatván, a múlt é. jún. 14. beadott rendes keresetere 51%. a. hozott végzés szerint a per felvételére m. é. decz. 30-a tüzetett ki határidőül, — az akkor megjelent alperesi képviselők, tekintve, hogy alpereseknek közös az érdekek, de idő és költség megkímélésből is közös periratokat fogunk beadni.

n) Néhai Zmeskál János 52%. a. végrendeletében édes atyját Zmeskál Sándort nevezte ki általános örökösének, ha pedig törvényes utód nélkül halna el, atyja testvér-öccse Zmeskál Zsigmondot helyettesítette, ha végre ennek sem maradnának törvényes utódai, akkor az örökös fele részben legyen az Akadémia, fele részben pedig a Nemzeti színház.

Édes atyja Zmeskál Sándor utóbb az Akadémiának és a Nemzeti színháznak, mint várományos utóörökösöknek, azon jogukról lemondásáért az 53%. a. jegyzőkönyv 4. pontja szerint, egyenkint 1500 frtot ajánlott fel, oly formán, hogy azon tőke az ő

ráhói birtokára első helyen betábláztassék; halála után pedig törvényes vagy végrendeleti örökösei avagy jogutódai által azon birtokból fizetessék ki az Akadémiának; s ennél Zmeskál János alapítványa czimén kezeltessek, miről az 54%. a. alapító levelet is kiállította.

Zmeskál Sándor később a ráhói birtokát — 55%. a. adásvevési szerződése szerint — Okolicsányi Gáspárnak adta el 14,000 frtért, oly kötelezettséggel: hogy vevő a birtokon fekvő 1500 frt tőke 3% kammatát, míg eladó él, félévenként az Akadémiának fizesse meg.

Zmeskál Sándor múlt évben elhalálozván, nem késtem helyettesemet azon alapítványi tőke és járulékaiknak mielőbbi behajtásával az 56%. a. elismervény szerint, megbízni; minek eredményéről megteendem jelentésemet.

o) Horovitz Fülöp, akadémiai lakbérelő ellen bizonyos bérhátralék iránt folyamatban levő végrehajtási ügyben az 57%. a. hirdetmény szerint, azon hó 31-re kifizve volt árverés, mint hogy időközben tartozásából törlesztett, folyó hó végeig felfüggesztett, a mikor tartozásának hátralevő részét befizetni köteles leszen.

6. Halasztó feltételekhez kötött utóhagyományok, melyeknek feltételei még be nem teljesedtek.

a) Néhai Bogáthy Ferencznek	400 frt — kr.
b) Néhai Burgmann Károlynak	87 » 33 »
c) Néhai dr. Flór Ferencznek	20,000 » — »
d) Néhai Kazinczi Andrásnak	1,000 » — »
e) Néh. Mannheimer Ferencznek	1,000 » — »
f) Néh. Hofrichter Józsefnek	400 » — »
g) Néh. Szendeffy Ágnesnek mintegy	2,183 » 66 »
h) Néh. Udvarnok Gyulának	2,000 » — »
i) Néh. Schernhoffer Károlynak	100 » — »
k) Néh. Kajdacsy Istvánnak	20,000 » — »
l) Néh. Bertha Sándor fiának, nőtlen korában és végrendelet nélküli elhalálozása esetére hátramaradt osztályrészének negyed része.	
m) Néh. Fejes Jánosnak	50 » — »
n) Néh. Glatz Józsefnek	200 » — »
o) Néh. Kovács Gáspár leányának gyermek és végrendelet nélküli halála esetére, minden akkor találandó vagyona.	
p) Néh. Korneli Sándornak	50 » — »
q) Néh. Kralovánszky Györgynek	2,000 » — »
r) Ugyanannak a Székely-alap részére	10,000 » — »
s) Ugyanannak kiskorúságában elhalálozott unokaöcscse Kralovánszky Béla után	20,000 » — »
t) Néh. Légrády Józsefnek	200 » — »
u) Néh. Német Sámuelnek a VIII. üllői-úton 1. sz. a. fekvő 3 emeletes sarokháza.	
v) Néh. Schvarzer Alajosnak	3,000 » — »
x) Sósfy József és nejének	100 » — »
utóhagyomány, és végre	

y) Néh. ifj. Tollas Károlynak — 20 éven át évenként 420 frt tőkésítésével felszorodott alapítványi tőke évi jövedelmének $\frac{2}{3}$ része.

7. *Be nem hajtható* alapítványok és hagyományok :

a) Néh. Batta Bálint hagyatéka, melynek $\frac{2}{10}$ részét neje halála után az Akadémiának hagyományozta — az 58 $\frac{1}{2}$ alatti jegyzőkönyv szerint 1688 frt. 40 kron eladtván, nem elegendő az 1513 frt 13 krnyi teher s a ház építésére hagyományozott 400 frt, — annál kevesebb a hagyományok s ezek közt az Akadémiának fedezésére ; miért is annak kitörlését a hagyományok sorából ezennel javaslatba hozom.

b) Bencsik György 500 frt alapítványa az 59 $\frac{1}{2}$ és 60 $\frac{1}{2}$ alatti értesítések szerint vagyontalansága miatt behajthatlanná vált, miért is annak kitörlését a hagyományok sorából ezennel javaslatba hozom.

c) Néh. Kacsokovics Károlynak 61 $\frac{1}{2}$ a. végrendeletében minden törvényes utódát az esetben, ha az összes mind két nemű családtagok az alapítványi tömeg megosztását vagy megterhelhetését közös egyetértéssel elhatároznák, — az öröklésből kizárja, s örökösökül fele részben az *Akadémiát*, fele részben pedig a Sz. István Társulatot nevezte ki; minthogy a hagyatéki tömegből, ha komoly vevők *nem* jelentkeznek, a 62 $\frac{1}{2}$ a. értesítés szerint, még a bekeblezett tartozások sem kerülnek ki, annál kevesebb pedig az Akadémiának utóöröksége ; — azért ennek kitörlését is javaslatba hozni bátorodom.

d) Reiter Lipótnak 200 frt alapítványa, melynek hátralévő kamatai a 63 $\frac{1}{2}$ a. itélettel már meg vannak itelve — nem csak a 64 $\frac{1}{2}$ hanem a 65 $\frac{1}{2}$ a. értesítések szerint fenforgó vagyontalanság miatt behajthatlanná válván, nézetem szerint az alapítványok sorából kitörlendő volna.

e) Sántha István 66 $\frac{1}{2}$ a. végrendeletében halasztó föltételhez kötött 100 frtos hagyománya, minthogy neje vagyonából, ennek hozzájárulása *nélkül* rendelte kifizettetni, és özvegye a 67 $\frac{1}{2}$ a. értesítés szerint, tagadta, hogy férjének az ő vagyonában része volna, — azon hagyomány sem barátságos, sem törvényes uton érvényesíthető nem lévén, nézetem szerint a hagyományok sorából szintén kitörlendő lesz.

f) Néh. Weisz Jónás 68 $\frac{1}{2}$ a. végrendelete 12. pontjában 200 frtot hagyományozott az Akadémiának ; minthogy az általános végrendeleti örökös a 69 $\frac{1}{2}$ a. közjegyzői értesítés szerint a végrendeletet kifogásolta, mivel a végrendeletben érintett ház csak *fele* részben illetné az örökhagyót ; a másik fele része azonban elhalt neje Sándor Francziska hagyatékához tartoznék ; végrendelező csak a ház *felerészéről* intézkedhetett ; illetőleg a köteles rész levonása után csak $\frac{1}{4}$ rész esnék szabad rendelkezése alá ; ezen $\frac{1}{4}$ részt pedig az általános örökös s egyéb hitelezők követelése kimerítik, következőleg a hagyományosokra misem maradna ; ez állításokat azonban az örökhagyó egyik testvére Weisz Márkus tagadásba vette, s a végrendelethez ragaszkodott, mit a megjelent hagyományosok is tettek ; de az egyezés nem sikerülvén, az igénylők és hagyományosok 70 $\frac{1}{2}$ a. végzéssel perre utasítottak, s a hagyaték zár alá vétele a 71 $\frac{1}{2}$ alatti végzéssel elrendeltetett ; minthogy azonban annak igazolására, hogy az örökhagyónak volt-e joga az egész házról vagy csak annak $\frac{1}{4}$ -ről rendelkezni — bizonyítékaim nincsenek ; de kevés reményem lévén annak sikeres keresztlviteléhez, a keresetet *nem* indítottam meg ; hanem a többi igénylők és hagyományosokra bízam, — a per mi-kép elintézéséről azonban nem mulasztom el jelentésemet annak idejében megtenni.

g) Gr. Zichy Miklós 300 frt alapítványa és 1864. óta hátralévő kamatai tárgyában, — az alapító úr lakhelyének kipuhatolása eddig nem sikerülvén, az alapítvány

befizetése iránti intézkedések sem tételhettek meg; azért kénytelen vagyok e részben exczellenciád s a tekintetes Igazgató Tanács kegyes utasítását kikérni. — Végre

h) Az akadémiai palotából kivezető alagút használata iránt a fővárosi tanácscsal 3 évre kötött szerződést van szerencsém a Tanács által jóváhagyva hiteles másolatban további intézkedéstétel végett exczellenciád s a tekintetes Igazgató Tanácsnak a polgármester úr kíséretű levelével együtt 72% alatt idezárva ezennel tiszteletteljesen bemutatni. — Budapest, 1881. január 20.

Az ügyészi jelentés az Értesítőben közrebocsáttatik. Annak alapján

a) Következő alapítványok, mint behajthatlanok, leiratnak :

- α)* Néhai Batta Bálint hagyatéka,
- β)* Néhai Kacskovics Károly hagyatéka,
- γ)* Bencsik György 500 frt alapítványa és kamatai,
- δ)* Reiter Lipót 200 frt alapítványa és kamatai,
- ε)* Sántha István 100 frt hagyománya,
- κ)* Néhai Weisz Jónás 200 frt hagyománya,
- η)* Gr. Zichy Miklós 300 frt alapítványa és kamatai.

h) Az akadémiai ügyész utasíttatik, hogy azon alapítókat, illetőleg örököseiket, kik a be nem fizetett alapítványok biztosítása iránt vagy nem nyilatkoztak, vagy kielégítő biztosítékot nem nyújtottak, újra hívja fel, azonban Breuner és Königsegg grófok kivételével, kik alapító oklevelök értelmében ily biztosításra nem kötelezhetők.

c) Gróf Andrassy György 10,500 frt alapítványának külön jelzalog bekebelezés által leendő biztosítása végett, a rimaszombati törvényszékhez kérvény intézendő.

d) Ürményi Ferencz 2100 frt alapítványa behajtásának, illetőleg biztosításának ügye egyelőre függőben marad.

e) Néhai Pogány Bónis Karolina úrbékkárpótlási és készpénz hagyománya tárgyában a közalapítványi ügyigazgatóság által tett törvényes lépések eredménytelenek maradván, ez ügyben az Akadémia részéről a kereset megindítása mellőzendő.

f) Néhai Rhédey László hagyatékához tartozó kistornyai szőlő vételárának behajtása végett a foganatba vett, de elhalasztott végrehajtás foganatosítása elrendeltetik.

g) Simonfy Kálmán, alapítványának befizetésére újra levél útján felhivandó.

h) Szirmay Ödön ellen, a menyiben az általa kitéüzött határnapig kötelezettségeinek meg nem felel, a per folytatandó.

i) Az akadémiai ügyész fölhivatik : hogy Botha Imre, Botha János, a pesti gör. n. e. oláh egyház, Rosty Pál, gróf Schmidegg Kálmán és Simon Gyula alapítványai, illetőleg hagyományai tárgyában jelentést tegyen; a gróf Schmidegg-féle hagyományt illetőleg utasíttatván, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnál a múzeumi alapítvány behajtása érdekében történt intézkedésekről tudomást szerezzen és azokkal összhangzólag járjon el.

k) A Szőnyi Pál hagyatékához tartozó czukorútecai ház eladásához, a menyiben a vételár a becsárt meghaladja, az Igazgató Tanács az Akadémia részéről meg egyezését adja.

7. Az Akadémia ügyésze bemutatja az 1880. évben előlegezett ügyészi költségek jegyzékét, és az 593 frt 70 kr-ra menő összeget utalványoztatni kéri.

Az 593 frt 70 kr a vegyes kiadások költségrovatából utalványoztatni fog.

8. Az Akadémia ügyésze jelenti, hogy a múlt évben, vidéken felmerült kisebb

kiadások fedezésére kiutalványozott 200 frtból tényleg kiadatott 104 frt 78 kr, és fennmaradt 95 frt 22 kr.

Tudomásul vétetik.

9. Olvassatik az Akadémia múlt 1880. évi számadásai megvizsgálására kinevezett bizottság jelentése, mely szerint a számadásokat pontosan vezetetteknek, azoknak egyes tételeit az intézet könyveivel és az ott létező iratokkal teljesen egyezőeknek, a pénztárban elhelyezett értékpapirokat pedig a legnagyobb rendben találták.

Az Igazgató Tanács örömmel veszi tudomásul, hogy a Magyar Földhitelintézet az Akadémia vagyonát és számadásait, mint ezelőtt, úgy a múlt évben is, lelkiismeretes pontossággal és elismerésre méltó buzgósággal kezelte. Ezért az intézetnek legmelegebb köszönetét fejezi ki; az 1880. évi számadásokra nézve a felmentést a jelen jegyzőkönyv kivonatában kiadatni határozza, és Trebitsch Ignác földhitelintézeti főkönyvvezető úrnak, fáradozásaiért, köszönete nyilvánítása mellett, százszáz arany tiszteletdíjt utalványoz.

10. Gróf Cziráky János ig. tag az építkezési bizottság elnöki tiszteréről, tekintettel gyakori huzamos távollétére és soknemű elfoglaltságára magát felmentetni kéri.

Az építkezési bizottság elnökévé gróf Andrassy Gyula igazgató tag választatik meg.

11. Sztoczek József ig. tag, mint az új csatornázás tárgyában kiküldött bizottság elnöke, bemutatja jelentését, mely szerint a bizottság az új csatorna-rendszernek Ybl építész tervei szerint való keresztülvitelét szükségesnek tartja, és a felhívott vállalkozók közül Knuth Károly 7900 forintnyi ajánlatát, mint legolcsóbbat, elfogadtatni javasolja.

Az Igazgató Tanács, mielőtt e jelentékeny költséget igénylő munkálatok keresztülvitelét elrendelné, felkéri az építkezési bizottságot, hogy új elnökének elnöklete alatt, azon kérdést: vajjon az új csatornarendszer alkalmazása mellőzhetetlenül szükséges-e, beható tanácskozás tárgyává tegye.

12. Olvassatik Gulácsy Dezső beregszászi ügyvéd jelentése, mely szerint Meiszler munkácsi ügyvédnek, a néhai Román Ferencz hagyatékához tartozó munkácsi ház megvásárlása iránt benyújtott ajánlatát nem tartja elfogadhatónak; és javasolja, hogy az illető házat az Akadémia saját költségén javíttassa ki.

A javaslat elfogadtatik, és Gulácsy ügyvéd úr felkératik, hogy a munkácsi házhoz eszközrendő, mellőzhetetlenül szükséges javításokra nézve előterjesztést készíttetni sziveskedjék.

13. Bemutattatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr febr. 6-án kelt leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy az Archaeologiai Bizottságnak, a hazai műemlékek leírására, 5000 frtot utalványozott.

Örvendetes tudomásul szolgál.

14. Akadémiai elnök úr jelenti, hogy Podhrágyi Popper Lipót nagykereskedő két olajfestményt (egy lengyel király és neje arczképeit) ajándékozott az Akadémiának, olyképen, hogy azon képek, a mennyiben kellő műbecsrel bírnak, az országos képtárban helyeztessenek el.

Az Akadémia tulajdonjoga fentartása mellett, az országos képtár igazgatóságának rendelkezésére bocsátatniuk.

15. Olvassatik az Akadémia összes tisztviselőinek és szolgálóinak kérvénye, melyben azon kéréssel járulnak az Igazgató Tanácshoz, hogy »évi megjutalmazás« czimén

minden év elején oly összeg fizettség ki részökre, a mely az egy havi fizetés összegének megfelel.

Az Igazgató Tanács ezen, a fizetések felemelésével egyértelmű rendes évi jutalom megszavazását nem tartja lehetségesnek, de elhatározza, hogy a jövőévtől kezdve, a költségvetésbe bizonyos összeg fog fölvetetni, a melyet az elnökség a tisztviselők és szolgák között jutalom czimén szétosztand.

16. Olvassatik Budapest polgármesterének átírata, melyben az Akadémiát felkéri, hogy a trónörökös menyekzője, illetőleg a menyekző után fővárosunkban megjelenése alkalmával, az akadémiái palota díszes kivilágításáról gondoskodják.

Az elnökség felkéretik, hogy maga idején, az Akadémia palotájának díszes kivilágítására, lehető költségkimélessel, a kellő intézkedéseket megtenni sziveskedjék.

17. Akadémiai elnök úr felkéri az Igazgató Tanácsot egy igazgatósági hely betöltésére.

A titkos szavazatok beadtván, 14 szavazattal, tehát egyhangúlag, József cs. kir. főherczeg ő fensége választatik meg.

Nyolczadik akadémiái ülés.

Az I. osztály harmadik ülése.

1881. február 21-én.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

53. *Bogisich Mihály* I. tag felolvassa székfoglaló értekezését ily czim alatt: »A magyar egyházi énekek a XVIII-ik századból.« Kivonata ez :

Értekező köszönetet mond az Akadémiának, hogy »A keresztyén egyház ősi zenéje« czimű zenetörténelmi műve után, mely a kath. egyház fenséges zenéjének történelmi fejlődésével foglalkozik, az apostolok korától egész a németalföldi zeneiskola megalapításáig 1450 — a nyelv és szép-tudományi osztály levelező tagjává választatott.

A magyar tud. Akadémia iránt érzett háláját azzal véli legszebben kifejezhetni, ha a megboldogult Mátray Gábor zenetudós helyébe lépve, munkálkodása tárgyául a magyar ősi zene történelmi fejlődését választja.

A francziák, németek, olaszok és angolok az ősi nemzeti zene buvárlásában, már a mult században is nevezetes eredményeket képesek felmutatni. A jelen században az ezen műággal foglalkozó tudósok munkái pedig már egész irodalmat képeznek. Mi magyarok e tekintetben jóval hátrább állunk. A mi más nemzeteknél a művelődéstörténet egyik fontos tényezőjét képezi t. i. a nemzeti zene és történetének tanulmányozása, az nálunk még csaknem ismeretlen ország, melynek titkos, de felette gazdag bányáiba még igen kevés tudós hatolt be.

Értekező a XVIII. századi magyar egyházi népéneket, annak sajátosságait a történelmi fejlődés szerint példákban kívánja bemutatni. E fontos

tárgynak alapos ismertetése és nem feltűnési vágy indították arra, hogy a mult századi magyar egyházi népének egy némelyikét zongorakiséret mellett énekelve bemutassa.

A magyar zene történetével alig-alig foglalkozott nálunk valaki, legfeljebb egy-egy kis töredékben kulminál az egész. A 18-ik század irodalomtörténete az akkori vallásos és egyházi népköltészetéről és énekről beszél legkevesebbet, noha 65 különféle kiadású énekes könyv jelent meg; legtöbb ebből a protestánsoké. Sokat a külföldön nyomtattak ki, tartva tőle, hogy itthon akadályokat találna. Értekező mind a protestáns, mind a katolikus egyházi zenét részletesen, kutatások után ismertette. A magyar protestánsok kezdetben kath. egyházi énekeket használtak; de a 18-ik században a magyar protestánsok éneke már hanyatlott, mert a cseh, husszita, belga, francia dallamok kezdtek terjedni a régibb szép magyar énekek közé. Az értekező leginkább a szenci Molnár Albert-féle énekeskönyvnek tulajdonít oly hatást, mely a magyar egyházi zene fejlődését akadályozta s a protestáns egyházi zenét visszavetette, mert Sz. Molnár a zsoltárok francia nótáját átvette.

A reformátusok a mult században rendkívüli mozgalmasságot fejtettek ki egyházi ügyeik körül, s azzal együtt a templomi énekek tekintetében is. Az ágostaiak már kevesebb befolyást gyakoroltak a magyar egyházi zene fejlődésére.

Az énekes könyvekről a felolvasó általában megjegyzi, hogy az irodalomtörténetírók amaz állítása, mintha a mult század első felét nemzetietlenség és hanyatlás jelzenék, téves. Az akkor megjelent hatvanötféle énekes könyv épen a vallásos költészet emelkedésére mutat. A *protestánsok* énekes könyvei közül főlemlíti a debreczeni, kolozsvári, pozsonyi és nagyenyedi énekes könyveket, a Nürnbergben, (1734.), Frankfurtban (1740.) és Baselben (1750.) megjelent és a Szenci Molnár-féle énekes könyveket; továbbá a Szőnyi Benjámint »Szentek hegedűjét,« mely 30 év alatt tíz kiadást ért; Rádai Pál »Lelki hódolását« (1715), Losonczy István könyvét (1754), melyekből az erdélyi énekeskönyvbe is sokat átvettek. Nevezetes a Maróthy György (1743.) debreczeni énekes könyve, a mely vegyes karra van írva.

Daczára a protestánsok eme munkásságának, magyar zenetörténelmi szempontból, azok műveiben mégis némi hanyatlás észlelhető. A protestánsoknak szép magyar zamatu énekei voltak a multban is, de annál inkább kitért ez, minél jobban közeledtek a katholicizizmushoz. A francia dallamok, melyeket Sz. Molnár Albert vett föl, nehezen terjedtek el. Szólt ezután a hangjegy nélküli prot. énekekről, melyekből többet idézett.

A katolikus énekekről szólva, ezek jellemzésénél említi az akadályokat, melyek miatt nem adathattak ki oly nagy számban, nevezetesen a török uralom alatt. De ezek beltartalomra nézve a magyar zene szempontjából a protestánsokét felülmulják. Ezekben találjuk meg az őt magyar énekeket, a mohácsi vész előtti latin hymnusokat stb. Főlemlíti itt Nárai György esztergomi kanonok »Lyra coelestis« latin-magyar énekeskönyvét. Nárai nemcsak költő, de zenész is volt; énekeiben a népies, könnyű, s az

ünnepies magyar rythmus egybeolvad s igen el voltak terjedve. (1695-ben adta ki); továbbá *Ulyés* István »Zsoltárok könyvét« (1693), a mely magyar rythmusú dalaival a franczia dallamú zsoltárokat ellensúlyozta. Legnevezetesebb a hivatalos kiadású »*Cantus catholici*,« melyek eleje a XV. századig visszanyúl. Ezután szünet állott be, mig nem *Bozóky* Mihály maróthi kántor kottás énekes könyve jelent meg 1797-ben. Ebben már nagy haladás észlelhető.

Áttért ezután az egyetemi könyvtárban levő e nemű kéziratokra, melyek a kath. egyházi népének fejlődési történetéhez becses adatokat nyújtanak. Ilyenek *Verseghy* Ferencz eddig ismeretlen kézírata: »A Parnaszus hegyén zengedező magyar muzsának szózata« 1781-ből; az írás eredeti kézírata *Verseghynek*. A kéziratok közt van a magyar cantionale a XVII. századból, azután *Cantilenae* 1771. és *Liber pro organo*, mely két utóbbit *Koncz* Gábor pálosrendi szerzetes írta, vagy másolta. *Cantionale et passionale Hungaricum*, a XVII. századból, a turóczi jezsuitáké volt; a »*Cantus chorales*« kézirat, melyben sz. István, sz. László és Imre latin himnusaival találkozunk. A második rész 52-ik lapján ez olvasható: »*Scriptum Gyöngyösin, anno 1618. per Andream Szántó, alias Gyöngyösi.*«

A zeneelméleti iratok közül Maróthy Györgynek a »harmoniai éneklésről való rövid tanítását« hosszasan ismerteti értekezé.

Jellegére nézve a katolikus énekek fő-sajátsága volt a hazafiság, és vallás, mely különösen a magyar szentek tiszteletére írt énekekben nyilvánul. A protestáns énekekben a magyar nemzeti elemet képviselik a dicséretetek, melyek a debreczeni énekes könyvben (1778.) csaknem teljes számban megvannak.

Ezután a katolikus és protestáns énekeket zenei tekintetben hasonlító össze. A prot. énekek a régi népénekekre emlékeztetnek, a melyek a múlt századi népdalokban még visszhangzanak. A mennyivel gazdagabb és változatosabb a kath. istenszolgálat, annyival kifejelettebbek a katolikus énekek is.

* * *

A hangjegyes, hangjegynélküli és az elméleti iratok részletes ismertetése után értekező a zongorához ült s a következő énekeket adta elő, a katolikus énekeskönyvekből:

1) »Meváltónknak anyja, oh szentséges szűz Mária« (*Bozóky* Mihály 1797. 124 lap.) lágy g.

2) »Oh nemes ékes lilium« (*Náray* György 1695. 22 lap.) lágy h.

3) »Krisztus anyja szűz Mária, keresztfánál midőn sira« (*Náray* György 1695. 65 lap.) lágy a (régí egyházi hangnemben); ugyancz a modern hangnemek szerint lágy e-ből.

4) »Kelj fel keresztény lélek« karácsonyi ének (*Bozóky* Mihály 1797. 128 lap.) lágy g.

5) »Jósef, Jósef hol vagy Jósef« nagybőjti ének (*Bozóky* Mihály 1797. 158 lap.) lágy d.

6) »Katekizmusi ének« *Oh gyermek, gyermek mondd meg mi legyen az egy?* (Náray György 1695. 6 lap.) lágý e.

7) Processióra való régi litánia: »Jer mi kérjük a mennybeli atya Istent« (Náray György 1695. 183 lap.) lágý c.

8) Oltári szentségről: »Csudákkal tündöklő isteni nagy erő« (Bozóky Mihály 1797. 91 lap.) lágý d.

9) Oltári szentségről: »Istenség mélysége, lelkek édessége« (Bozóky Mihály 1797, 94 lap.) lágý c.

10) Nagybójtí ének: »Bágyadt sérelmétől« (Bozóky Mihály 1797. 167 lap.) kemény f.

A protestáns énekeskönyvekből:

1) Karácsonyi ének: »Szívünk vígassággal ma betölt« (Maróthy György 1743. 170 lap.) kemény f. E magyar zamatú dallam eredetije német protestáns dallam, melyet a magyar nép, illetőleg a vers-szerző magyaros rithmusba öltöztetett.

2) »E világ mi oltá fenn áll, ő mi volta sűrű változás« (Maróthy György 1743. 172 lap.) lágý g.

3) »Ur Isten jól látod mily hibás én életem« Maróthy György 1743. 172 lap.) lágý g.

4) Estvéli dicséret: »Krisztus ki vagy nap és világ« (Debreczeni énekes könyv 1778. 410 lap.) lágý g. régi katolikus hymnus: *Christus qui es lux.*

5) Dicséret a 148. szoltárból: »Dicsőült helyeken, mennyei paradicsomban.« (Debreczeni énekeskönyv 1778. 225 lap.) kemény g.

A bemutatott régi magyar egyházi énekekből bizton következtethetünk a magyar zene keleti eredetére. A magyar zene a kelet-európai zenefajok között a legönállóbb s legkifejlettebb, s daczára annak, hogy közel 1000 év óta Európa szívében nagy és művelt nemzetek közé van ékelve, ez eredetiségéből, e jellemző mélabús sajátságából mit sem veszített.

A magyar dalnak és zenének egyik fősajátságát az képezi, hogy dallamát nemcsak a régi egyházi hangnemek lépcsőjéből, nemcsak a 17. században határozottabb alakban megjelenő kemény és lágý hanglépcsők zöngéiből alkotja, hanem azonkívül még egy sajátságos hanglépcsővel is bír, mely a nyugoteurópai zene két (kemény és lágý) hanglépcsőjéből van alkotva.

E hanglépcsőben találjuk mint jellemző zöngéket a kis harmadot, bővített negyedet, a kis hatodot és a bővített hetedet felfelé; lefelé jöve a kis kettedet, nagy harmadot, a határozatlan ötödöt és a nagy hatodot. E jellemző zöngék kölcsönzik a magyar dalnak ama keleties szingardagságot, mélabús, elegikus hangot, mely azt minden más nemzet zenéjétől megkülönbözteti.

E jellemző zöngék előfordúlnak a kath. énekekben, különösen az adventi Mária énekekben (l. Bozóky). A protestáns énekekben a zöngefűzés e sajátságos menetét nem találja az értekező.

A bemutatott kath. énekekből kitűnik, hogy a páros ütenyen kívül, melyet eddig a közhiedelem szerint a magyar zene kizárólagos rithmusának tartottak — a páratlan ütenynem a 3_4 és 3_2 is előfordúl, a nélkül, hogy a magyar zene eredetiségét elvesztené. Páratlan ütenynemre akadunk a 17. század kath. egyházi énekeiben, de még inkább előtérbe lép az a 18. századbéli dallamokban, mint az a felmutatott »Oltári szentségről« szóló s Náraynak Mária énekében látható.

A bemutatott énekekből látható, hogy a magyar zene hanglépcsőjében a legfontosabb zöngé az első, ezután következik az ötöd és a nyolczad.

A kutatások azt mutatják, hogy a magyar énekek leginkább e három zöngé egyikével kezdődnek. Kivételt képeznek az úgynevezett idilli vagy pásztori énekek — mint a népdalok legszebbike »Repülj fecském« — melyekben úgy a kath. mint a protestáns énekekben sokszor nem az alap a zöngé befejező, hanem annak felső ötöde vagy alsó negyede.

A magyar egyházi népénekek sajátosságához tartozik még, hogy tulajdon versnem és zenészeti képlettel bírnak. Egyházi énekeinkben az uralkodó zeneláb a lengedező — $\cup \cup$, ezután legtöbbször előfordúl a lebegő $\cup \cup$ —; e két versláb elegyítéséből származnak a 8, 12, 16 ütenyes dallamok.

A páros ütenyű dallamokon kívül nagy számmal fordulnak élő még páratlan ütenyű dallamok is, melyeken az idegenszerűség ép nem észlelhető. Ilyen a népdalok között a »Beszegődtem Tarnóczára bojtárnak« mely 11 ütenyből áll. Ilyen szintén a bemutatott protestáns ének: »Úr Isten jól látod mily hibás én életem,« melynek első része öt, második része pedig kilencz ütenyt foglal magában.

Értekező felolvasását ekkép fejezi be. Nyelvünk és zenénk az, mely keleti eredetünket kiválólag hirdeti. A nyelv irodalmilag a műveltség magas fokán áll; az irodalomnak ezrekre menő munkásai fáradhatatlan szorgalommal művelték azt. A zene, a szép ősi magyar zene, még kevés buvárkodó elhát fásasztott ki.

A magyar tudományos Akadémia, mint a magyar tudományosság öre s terjesztője szorítsa keblére a nemzeti nyelv ez ikertestvérét, fogadja a magyar zenét kedves gyermekének, hogy ez is testvérével, a nyelvvel együtt kiművelve rövid idő alatt a magyar névnek, a tudománynak s a nemzet dicsőségének hirdetője lehessen.

Tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

54. Volf György I. tag »Az Ehrenfeld codexről« értekezik. Kivonatban így:

Értekező előrebocsátva, hogy e codex a legrégebb magyar könyv s hogy mint nyelvmaradvány is nyomban a Halotti Beszéd és a Königsbergi Töredék után következik, elmondja, hogy dr. Ehrenfeld bécsi jogtanácsos hazánkba, kiről az Akadémia e kiváló fontosságú kéziratot elnevezte, igen fiatal korában mint VI. osztálybeli gymnasiumi tanuló 1851-ben Nyitrán fődözte fel és mentette meg a bizonyos enyészettől. Dr. Ehrenfeldhez már igen mostoha állapotban jutott a codex, mely eredetileg legalább 108 levélből állott, ma már azonban csak 81 levelet tud fölmutatni. Hogy ki

irta, egyáltalán nem tudhatni és csak annyi bizonyos, hogy írója Ferencz-rendi volt, mivel az egész codex szent Ferenczet dicsőíti s állhatatosan »atyánk«-nak mondja. Ha férfi szerzetes írta is, bizonyára nő-szerzeteseknek, még pedig kétségkívül clarissa apácáknak volt szánva. Hogy hol készült, azt eldönteni megint nincs adatunk; mert abból hogy Nyitrán került napvilágra, nem következik, hogy ott is készült.

A dolog ugyan nem lehetetlen, mivel Nyitrán már a XIII. század közepe óta vannak Ferencz-rendiek; de bizonyítékunk nincs rá, hogy a nyitrai szerzetesek valaha csak birták is. A codex korát első sorban nyelve határozza meg. Az értekező számos példában kimutatja, hogy az Ehrenfeld-codex nyelvbeli régiségben a Halotti Beszédet és a Königsbergi Töredéket kivéve, minden egyéb nyelvemlékünket, tehát még a Bécsi és Münchener codexet is fölülmúlja. Tekintetbe veendő azonban, hogy másolat s hogy ennél fogva nem lehet oly régi, mint a milyennek nyelve mutatja, mivel sokszor önkénytelenül nem a maga, hanem eredetije korát tükrözteti vissza.

Arra támaszkodva, hogy a legrégebb magyar könyvnél, az 1466-ban készült Münchener codexnél régebb nyelvű, az Ehrenfeld-codexet a XV. század első felébe valónak kell tartanunk. Ezzel az eredményvel összévág a palaeographusok ítélete is. Sickel Tódor és Károlyi Árpád a codexet egymástól függetlenül a XV. század közepe felé eső időre teszik. Dr. Ehrenfeld gondoskodott róla, hogy az írásról mindenki maga is ítélhessen; mert a codex 66. lapjáról hű hasonmást készítettett héliogravure útján. E hasonmás, melyet az értekező már 1879. február 3-án mutatott be s melynek nemcsak 750 lenyomatát, hanem metszetét is dr. Ehrenfeld az Akadémiának ajándékozta, a betűkre, ténrtára és papirosra nézve a legtükrözöttebben összévág az eredetivel.

A codex latinból van fordítva. Eredetije egy Speculum vitae beati Francisci, mely először 1504-ben Velenczében; utoljára pedig 1752-ben Győrött jelent meg. A velencei kiadás azért is nevezetes, mivel utolsó öt levelének tanúsága szerint Magyarország számára készült és mivel a legritkább könyvek közé tartozik. Eddig mindössze is két példánya ismeretes; az egyik a lipcei egyetemi könyvtárban van, a másik dr. Ehrenfeldé. E kiadás legjobban egyezik a codex szövegével.

A latin eredetinek föl kutatása szintén dr. Ehrenfeld érdeme. Végül értekező köszönetet mond dr. Ehrenfeldnek azon szívességeért és buzgalmaért, melylyel őt kutatásai alkalmával oly készségesen támogatta. Az értekezős a Nyelvemléktár VII. kötete előszavában fog megjelenni.

Kilenczedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1881. február 28-án.

Gróf Lónya y Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

56. *Deák Farkas* lev. tag felolvassa emlékbeszédét, gróf Teleki Domokos 1876. május 1-én ellúnyt ig. és tiszt tag fölött.

Az »Értekezések« során közrebocsáttatik.

57. Akadémiai elnök úr bejelenti, hogy az Akadémia Igazg. Tanácsa febr. 20-án tartott ülésében *József* cs. és kir. főherczeg ő Fenségét az Akadémia igazgató tagjává választotta.

Örvendetes tudomásúl szolgál.

58. Főtitkár jelenti *Fabritius Károly* lev. tagnak február 2-án, *Tóth Kálmán* lev. tagnak február 3-án, *Révész Imre* lev. tagnak február 13-án és *Szaló Imre* tiszt-tagnak február 28-án bekövetkezett elhúnytát.

Az Akadémia fájdalmas részvétellel veszi tudomásúl ezen, munkáik irodalmi értéke és nemzeti szelleme által kiváló tagjainak halálát; és felhívja az I. illetőleg a II. osztályt, hogy az emlékbeszédek megtartása iránt intézkedjék.

59. A m. kir. belügyminiszter úr február 2-án kelt leirata kapcsán *Krassó-Szörény* megye új czimerének tervezetét megbirálás végett az Akadémia elé terjeszti.

Áttétetik az Archaeologiai Bizottsághoz.

60. A magyarországi műemlékek ideiglenes országos bizottsága február 18-án kelt átiratában az Akadémia közreműködését kéri, Nagy Lajos király halálozási helyének megállapításához.

Áttétetik a II. osztályhoz.

61. Az I. osztály a Péczei-pályázatra vonatkozó javaslata tárgyában jelenti, hogy véleménye szerint, a Péczei-pályázatból a Karácsonyi díjjal jutalmazott drámák, akár a rendes 200, akár a rendkívüli 400 arany díjat nyerik el, kizárandók.

Elfogadtatik.

62. A II. osztály engedélyt kér *Vécsey Tamás* egyetemi tanár részére, hogy Marcellus római jogtudósról szóló dolgozatát — és Bunyitai Vince váradi püspöki könyvtárnok részére, hogy a Váradi regestrumról szóló értekezését a II. osztály egyik ülésén személyesen felolvashassa.

Az engedély megadatik.

63. Olvassatik a III. osztály jelentése a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. k. miniszternek, a phylloxera-kérdés tudományos oldalának az Akadémiánál felülítandó állandó bizottság tárgyában, az Akadémiához intézett leiratáról.

»Az Akadémia, valamint minden, a közügyet érdeklő kérdésben, mely az Akadémiához intéztetik, kötelességének ismeri a sikeres megoldáshoz véleményével hozzájárulni: a közgazdaságunkra nagy mértékben kiható phylloxera-ügyben is készséggel ajánlaná fel mindenkor tudományos közreműködését. A mi azonban az állandó bizottság felállítását illeti, egy csupán elméletileg működő bizottság működése kielégítő eredményre nem vezethetne, mert habár ez ügy tudományos oldaláról is még több tekin-

tetben kifejezésre vár: annak súlypontja a kísérletekben fekszik; minél fogva a bizottság tagjainak esetről-esetre, a helyszínén kellene észleleteket és tanulmányokat tenni. Mielőtt tehát az osztály e bizottság felállításáról véglegesen nyilatkoznék: szükségesnek látja tisztába hozni azon kérdést, vajjon az illető bizottság a szükséges pénzüsszeggel rendelkezhetik-e; továbbá a minisztériumtól felvilágosítást kérni azon viszonyra nézve, melyben az akadémiai bizottság a phylloxera kísérleti állomáshoz, az országos phylloxera bizottsághoz és a nm. minisztériumhoz állani fogna. <

Az osztály javaslatá értelmében, fölterjesztés fog intézteni a földművelési-, ipar- és kereskedelemügyi m. k. minisztériumhoz.

64. A III. osztály a következő megállapodásait, jóváhagyás végett, az összes ülés elé terjeszti.

a) Az osztály oly kiadványai, melyek specialis tárgyuknál fogva csak a szakértőknél szűk körét érdekelhetik, ezentúl 500 példány helyett 2—300 példányban bocsátassanak közre.

b) Hogy az osztály tudományos munkásságának eredményei, a nemzetközi használatra közvetlenül hozzáférhetőkké váljanak, és az Akadémia az egyetemes tudományosság terén közvetlenül elfoglalja megillető helyét: a mennyiben a kiadás végett elfogadott dolgozatok szerzői kívánják és a bírálók ajánlják, e dolgozatoknak a külföldre menő példányaihoz mellékeltessek rövid kivonat, vagy ismertetés, mely latin, német, francia vagy angol nyelven szerkesztetnék.

Az Akadémia, mielőtt e nagyfontosságú indítványt tárgyalás alá venné, azt előlegesen egy bizottság által óhajtja megvitattatni, a mely indokolt véleményét az összes ülés elé terjeszse. A bizottság tagjai: az Akadémia elnökei, az osztályok elnökei, a főtitkár, az osztálytitkárok; továbbá Szász Károly, Hunfalvy Pál, Kautz Gyula, Pauler Gyula, Szily Kálmán rr. tt. és b. Eötvös Loránd l. t.

65. Olvastatik a »névtelen mérnök« levele, a ki 1860-tól kezdve 50 frtos részletekben 350 forintot küldött be »a magyar mérnöki irodalom előmozdítására«. Ez összeghez ujabban 50 frtot küld, s kötelezi magát, hogy a jövő évben 100 frtot fog beküldeni, és felkéri az Akadémiát, hogy a kitűzendő mérnöki pályadíj 1000 forintban állapíttassék meg.

A jövő nagygyűlésen kitűzendő mérnöki pályakérdés jutalomdíja 1000 forintban állapíttatik meg.

66. A könyvtári bizottság azon javaslatot terjeszti az összes ülés elé, hogy a római vatikáni könyvtárnak, az Akadémia történelmi és archaeologiai kiadványai küldessenek meg.

Az összes ülés az Akadémia összes kiadványainak megküldését határozza el.

67. Olvastatik az Akadémia elnökeiből és titkáraiból álló nagy-gyűlési bizottság következő jelentése:

Tekintettel arra, hogy az Akadémia a jelen évben tölti be munkásságának első félszázadát,

a) felkéri az Akadémia elnökét, hogy az ünnepélyes közülést megnyitó beszédében adja elő azon főbb eredményeket, melyeket az Akadémia munkássága az egyes tudományterületek terén fölmutathat;

b) Azon óhajtását fejezi ki, hogy a nagygyűlésre egy jelentés, még pedig oly jelentés készíttessék és bocsátassék közre, mely az eddigi nagygyűléseken bemutatott főtitkári jelentések alapján, az Akadémia félszázados munkásságának képét állítsa elő

felkérte az egyes osztályok és bizottságok, hogy e jelentés elkészítését közreműködésükkel segítsék elő.

c) Indítványozza, szólíttassanak fel az egyes osztályok, hogy akár pályázat, akár megbízás útján eszközöljék oly munkák megíratását, melyek az egyes tudományszakoknak, hazánkban, az újabb korban mutatkozó fejlődését és történetét ismertessék, s egyúttal az Akadémia hatását is feltűntessék.

Az Akadémia mindez indítványokat helyesléssel elfogadja, és az osztályokat felhívja, hogy

a) A nagygyűlésre közrebocsátandó jelentés elkészítését közreműködésükkel támogassák;

b) A tudomány-történeti munkák létesítésére vonatkozó határozat valószínűsítésére tanácskozzanak és megállapodásukat az összes ülés elé terjeszszék.

68. Főtítkár bemutatja az utolsó összes ülés óta magánosoktól, testületektől és nyomdaktól érkezett könyvküldeményeket, és az Akadémia kiadásában megjelent munkákat, ily rendben :

I. Testületektől.

- Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. V. Fasc. 4. 5.
 Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. 1880. Sept.—Október.
 R. Académie des Sciences. Kopenhága. a) Mémoires. 5. Ser. Vol. XII. Nr. 6. —
 6. Ser. Vol. I. Nr. 1. 2. b) Bulletin. 1880. Nr. 2.
 Société Géol. de Belgique. Brüssel. 3 geol. térkép.
 Direction de la Statistique Générale. Róma. Statistique internationale des
 banques d'émission. 2 füzet.
 R. Geograph. Society. London. Proceedings. Vol. III. Nr. 2.
 Museum of Compar. Zoology. Cambridge. Bulletin. Vol. VIII. Nr. 1. 2.
 Universitäts- und Landesbibliothek. Strassburg. Katalog Orientalische Hand-
 schriften. I. Th.
 Verein für Sächsische Geschichte. Drezda. Neues Archiv. I. B. 1. 2. 3. 4. H.
 K. Statist. Topogr. Bureau. Stuttgart. Württembergische Vierteljahrshfte. III.
 Jahrg. 1. 2. 3. 4. H.
 R. Microscop. Society. London. Journal. Ser. II. Vol. I. P. I.
 R. Instituto Veneto. Velenze. a) Memorie. Vol. XX. P. 2. 3. Vol. XXI. P. 1.
 b) Atti. Tom. IV. Disp. 10. Tom. V. Disp. 1—10. Tom. VI. Disp. 1—9.
 Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. Zeitschrift. XV. B. 6. H.
 Office of the Amer. Journal. New-Haven. The Amer. Journal of Science. Nr.
 122. Vol. XXI.
 Euskara szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. An. 4. Nr. 33.
 Società Ital. di Antropologia. Florenz. Archivio. Vol. X. Fasc. 3.
 Kais. Akademie der Wiss. Bécs. a) Anzeiger. 1881. Nr. 1. 2. 3. b) Denkschriften.
 Math. Naturw. Cl. XL. XLI. XLII. B. Philos. Hist. Cl. XXX. B. c) Sitzungsberichte.
 Phil. Hist. Cl. XCIV. B. 1. 2. H. XCV. B. 1. 2—4. H. XCVI. B. 1. 2. 3. H. d) Archiv. LIX.
 B. 1. 2. H. LX. B. 1. 2. H. LXI. B. 1. 2. H. LXII. B. 1. H. e) Almanach 1880. f) Fontes rerum
 Austriacarum. II. Abth. XLII. B. g) Sitzungsberichte. Math. Naturw. Cl. I. Abthei-
 lung. LXXIX. 1—3. 4—5. H. LXXX. B. 1—2. 3—4. 5. H. LXXXI. B. 1—4. 5. H.

LXXXII. B. 1—2. H. II. Abth. LXXIX. B. 4. 5. H. LXXX. B. 1. 2. 3. 4. 5. H. LXXXI. B. 1. 2. 3. 4. 5. H. LXXXII. B. 1. 2. H. III. Abth. LXXX. B. 1—2. 3—5. H. LXXXI. B. 1—3. 4—5. H. LXXXII. B. 1—2. Heft. *h*) Register zu den Sitzungsberichten der Matli. Naturwiss. Cl. IX.

K. k. Statist. Central-Commission. Bécs. Ausweis über den auswärtigen Handel der Österr. Ungarischen Monarchie im J. 1879.

Ossolinski intézet. Lemberg. Sprawozdanie za 1880.

Veren für Siebenbürg. Landeskunde. Nagy-Szeben. Korrespondenzblatt. IV. Jahrg. Nr. 2.

Erdélyi Múzeumegylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VIII. évfoly. 2. sz.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közöny. II évfoly. 2. sz.

M. kir. tud. egyetem tanácsa. Kolozsvár. *a*) Acta anni 1879/80. Fasc. II. anni 1880/1. Fasc. I. *b*) Almanach 1879/80-ról. *c*) Tanrend az 1880/1. második felére.

Békés várm. rég. és művelődéstört. társ. B.-Gyula. Évkönyv 1879/80-ra.

Angol kormány. London. Annual statement of the navigation and shipping for 1879.

Olasz kormány. Róma. Annali di Statistica. Ser. II. Vol. 17. 18.

M. k. közmunka és közlek. minisztér. Budapest. A magyarországi ármentesítő társulatok és magán öblözetek névjegyzéke.

Kir. tengerészeti hatóság- Fiume. Annuario marittimo per l'anno. 1881.

Érseki hivatal. Eger. Schematismus Cleri archidioecesis Agriensis ad 1881.

II. Magánosoktól.

Eduard Dundas Butler. London *a*) Encyclopaedia Britannica. IXth edition. *b*) Legend. Folk-Songs etc.

Dr. Kohn Sámuel. Budapest. Héber kútforrások és adatok Magyarország történetéhez.

Abafi Lajos. Budapest. Idősb Szinnyei József. Életrajz.

Dr. Martin Perels. Loebau. Meine Krankheitsgeschichte.

Dr. Horváth Géza l. t. Budapest. Jelentés a phylloxera-ügy tanulmányozása czéljából tett külföldi utazásáról. 2 példány.

Denis G. Zesas. Zante. Wirkung arseniger Säure auf gesunde und kranke Haut.

Ethei Sebők László. Gyöngyös. Gyöngyös és vidéke története.

Teza E. k. t. Pisa. Annuario Scolastico per 1880/1.

Kánicz Ágost l. t. Kolozsvár. *a*) Magyar növénytani Lapok. II. IV. évfolyam.

b) Portius : Enumeratio plantarum phaner. districtus Naszöldiensi.

Budahegyi Pauer János. Fiume. *a*) Sulla necessità d'un aumento dell' illuminazione marittima. *b*) Portolano della Grecia, Turchia, Egitto.

Ed. Perronato. Turin. *a*) La trichina Spiralis in Italia. *b*) Über die Lebenszähigkeit des Cysticercus cellulosae. *c*) Della grandine o panicatura nell' uomo. *d*) Osservazioni elmintologiche.

III. Köteles példányok.

Athenaeum társ. nyomdája. Budapest. *a*) Császár: Szerkesztő planimetria.

b) Szász Károly: Az egyházi évkör. *c*) Zombori: Egyházi beszédek. 1. füz. *d*) A. kir.

József műegyetem órarendje 1880/1 második felére. *c)* A budapesti közléptan. tanárképző intézet tanrendje 1880/1. második felére. *f)* Obraskovi Prirodopis. *g)* Mahaffy: Ó-görög élet. *h)* Delectus seminum anno 1880. collectorum. *i)* Quinti Horatii Flacci opera omnia. I. Carmina. *k)* Tomasius: Észjog. *l)* Greville: Dosia. *m)* Abonyi: A fekete kutya. *n)* Határozmányok az osztrák-magyar bankkal üzleti közlekedésre. *o)* Kis katekizmus. *p)* Nemzeti Kaszinókönyv. 1880. *q)* Házi könyvtár. XXXIV. *r)* Képes Családi Lapok. III. évfoly. 15—19. sz. *s)* Szt.-István-Társulat naptára 1881-re. *t)* Az Atheneum nagy képes naptára 1881-re. *u)* Történelmi Tár. 1881. 1. füz. *x)* Tájékoztató. 1880. 12. sz. 1881. 1. sz. *y)* Századok. XIV. évfoly. 10. füz. *z)* Magyar Tanügy. IX. évfoly. 8. füz. *j)* Amelia B. Edvards: Borbála története. I. II. köt. *v)* Jókai: A kik kétszer halnak meg. I II. III. IV. kötet.

M. kir. egyetem nyomdája. Budapest. *a)* A m. kir. tudom. egyetem tanrendje 1880/1. második felére. *b)* A m. kir. belügyminisztérium rendőri körözlénye. 1881. 1—7. sz. *c)* Gyógyászat. 1880. 51. 52. sz. és tartalom. 1881. 1—6. sz. *d)* Néptanítók Lapja. 1880. 23. 24. sz. és tartalom. 1881. 1. 2. sz.

Ref. főiskola nyomdája. S.-Patak. Waga: A kereszt. egyház történelme. I. köt. Ziegler K. nyomdája. Komárom. Jó pásztor. I. évfoly. 4. füz.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a)* Erdélyi Múzeum. VII. évfoly. 10. sz. VIII. évfoly. 1. sz. *b)* Orvos-természettud. Értesítő. I. 3. II. 3. *c)* Gabányi: Miska biographiája. *d)* Biasini: Magyarország közigazgatási joga. 3. füzet.

Ref. főiskola nyomdája. Pápa. Ifjusági és népkönyvtár. VI.

Réthy L. nyomdája. Arad. Cursu practicu pentru limba Magiara.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a)* Monumenta. Írók. XXX. kötethez pótfüzet.
- b)* Mathem. Értek. VII. 21. 24. 25. sz.
- c)* Term. Értek. X. köt. 11. 15. 18. sz.
- d)* Értesítő. 1880. 8. sz.
- e)* Mathem. és term. közlem. XVI. köt. 4. sz.
- f)* Társad. Értekezések. VI. köt. 8. sz.
- g)* Tört. Értek. IX. köt. 2. sz.
- h)* Nyelvtud. Értek. IX. köt. 2. sz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Tizedik akadémiai ülés.

A II. osztály harmadik ülése.

1881. márcz. 7.

Ipolyi Arnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

70. *Myskovszky Viktor* lev. tag székfoglalóját olvassa ily czim alatt : »A renaissance kezdete és fejlődése, különös tekintettel hazai építészeti műemlékeinkre.« Kivonatban így :

A XII-ik század második felében Francziarszágból keletkezett gót — helyesebben csúcsíves — stíl a keresztyénség többi országaiban csodálatos gyorsasággal elterjedvén, Németországban a XV-ik században elérte fejlődésének tetőpontját.

Ez időtől kezdve a csúcsíves stíl részint az alkotó belső erő teljes felhasználása, részint pedig nagy politikai események, társadalmi viszonyok, de különösen a XV-dik században mindinkább előtörő szellemi mozgalmak befolyása következtében, gyors hanyatlásnak indult.

De míg e viszonyok a csúcsíves stíl pusztulását idézték elő, addig teremtetők lettek az úgynevezett *renaissance művelésnek*, mely a régi görög és római klasszikus elemeket ismét felhasználva, ez által mintegy a régi művészet újjászületését idézte elő, s innét a »renaissance« elnevezés is.

A renaissance tehát a művészet azon újjászületését jelenti, midőn a középkori csúcsíves stíl elkorcsosodott elemeit, elhasznált s megunt idomait egy oly műirány váltja fel, mely mellőzve a középkori conventionalis felfogást, az antik művek utánzása által a művészet történetében egy egészen új korszakot alkotott.

A renaissance hőlcsojének Olaszország tekintendő, hol a még fenmaradt görög és római monumentális műemlékek még akkor is nagy befolyással voltak a műirányra, midőn Európa más országaiban a román és csúcsíves stíl uralkodék a művészet és építészet alkotásain, úgy, hogy Olaszországban az antik művészet iránti hajlam soha sem halt ki egészen.

Az olasz renaissance megalapítójául a florenczi születésű Bounellesco Fülöp, korának e kiváló építőmestere, tekintendő, ki a florenczi dóm nagyszerű kupolájának építésénél 1420-dik évben már a renaissance stílt alkalmazá. — Mig tehát a XV-dik században Olaszországban a renaissance stílben nagyszerű dómok s fényes paloták épültek, addig ez új műizlés lassankint a többi országokban is elterjedt.

Igy Spanyolországban már a XV-dik század vége felé találkozunk renaissance stíli műemlékekkel; Francia- és Németországban a XVI-dik század második évtizedében kezd a renaissance terjedni, míg Angliában csak a XVI-dik század harmadik, negyedik évtizedében tör magának nehezen utat.

A mi pedig a renaissance hazánkban való kezdetét és elterjedését illeti, erre nézve sokáig azon nézet volt az uralkodó, mintha a renaissance Olaszországból Németországon keresztül jutott volna át hazánkba.

Azonban a renaissance stíli műemlékeink újabbkori tanulmányozása kideríté, hogy: a renaissance nemcsak hogy egyenesen Olaszországból jutott hozzánk, hanem sokkal előbb honosult meg, mint Európa többi országaiban.

Hazánkban a renaissance stíl első föllépte Corvin Mátyás dicső emlékeztető királyunk uralkodásával esik össze. E — tudomány és művészet kedvelő — királyunk fényes és világhírű udvarában, első rendű olasz művészek, nemcsak szívesen látott, de állandó vendégek is valának.

A budai királyi vár termei és oszlopos csarnokai a festészet, szobrászat és kézműipar különféle műremekeivel valának díszítve. — Mindezen műalkotásokban többnyire olasz művészek és mesterek vettek részt; így tudjuk, hogy Fra Filippo festész, továbbá Travi vagy Traguri Jakab és Dalmete János jeles szobrászok a király udvarában tartózkodtak, s később Ferrante királynak, Beatrix apjának szolgálatában állott Benedetto da Majano híres olasz építész és szobrász — valószínűleg Beatrix hívására — Mátyás udvarába jött, s hazánkban néhány évet töltött.

Hogy pedig a renaissance az építészetben már mily nagy mérvben volt elterjedve, arra nézve bizonyoságul szolgál azon tény, hogy a budai és a visegrádi vár Mátyás idejében épült részei nem csúcsíves stílűek, hanem már renaissance műizlésben készültek.

Gazdag főpapjaink és tekintélyes főuraink vetekedtek egymással a renaissance stíli műemlékek emelésében.

Igy Vitéz János érsek és primás az esztergomi várban egy oly nagyszerű palotát építtetett, mely az ország legszebb renaissance stíli építményének tartatott. — Később Bakács Tamás egy bizonyos Ferucci nevű fiesolai mester által, az esztergomi basilika mellett álló díszes renaissance stíli kápolnát építtetett, mely a legszebb renaissance stíli műalkotásaink közé sorozandó.

Egy — Mátyás királyunk hollós czímerével díszített — építészeti részlet, valamint Báthory püspök és Szathmáry érsek és kancellár emléktáblái már hasonlóképen renaissance stílben vannak alkotva.

Mindez emlékek bizonyítják, hogy a renaissance egyenesen Olasz-

országból szivárgott át hozzánk, és pedig még a XV-dik század második felében, tehát oly időben, midőn Francia- és Németországban még a csúcs-íves stíl javában virágzott.

A renaissance, további fejlődésében, a mohácsi vész és az arra következő háborús idők viszontagságai által nagymértékben hátráltatott, mindazonáltal a háború pusztításaitól megkímélt felföldi szabad királyi városainkban — a polgárság hatalmának, tekintélyének s gazdagságának gyarapításával — a renaissance tovább fejlődött, sőt itt érte el fejlődésének tetőpontját. — Ez alkalommal kezd a renaissance itt-ott határozott magyar nemzeti jellegű motívumokat felvenni. — A renaissance e speciális iránya különösen a szepesi és eperjesi házaknál, valamint a templomok tornyainál is nyilvánul, így a házak homlokfalai architravszerű vízszintes párkánnyal vannak ellátva, melynek felülete díszes félköríves fülkék egész sorozatával van élénkítve. A fülkék háttere pedig sgraffito ornamentációval van díszítve, mely fülkékben, mint például az eperjesi házakon és a fritsi várkastélyon magyar vitézeink és hírneves férfaink daliás alakjaival is találkozunk, úgy hogy e renaissance stílus műemlékeinktől bizonyos magyar jelleget elvitatni nem lehet.

Ez időben a virágzó kézműipar is hódol a renaissance stílusnak, így templomaink falain láthatók még azon díszes emléktáblák (Epitaphiumok), melyek a renaissance stílus nagyfokú fejlődéséről tanúskodnak; továbbá egyházi székek s egyéb műalkotások hivatva vannak a hazai renaissance stílus egykori ismertetőjének bő anyagot szolgáltatni a tanulmányozásra.

A renaissance fejlődésének fénykora hazánkban mintegy a XV-dik század végéig tart, innét kezdve azonban a renaissance stílus mindinkább hanyatlásnak kezd indulni, úgy hogy az 1681-dik évben Báthory Zsófia költségén épült kassai sz. Háromság temploma, különösen az építészeti tagozatok túlságos, semmi által nem motivált, s így nem épen utánzásra méltó aprózása által, már e hanyatló korszak első alkotásai közé sorozandó.

Mindamellett a renaissance — bár méhében hordja már az elkorcsosodás s pusztulás magvát — mintegy a XVII-dik század végéig még kielégítő mértékben tartja meg constructiv jellegét, a XVIII-dik század kezdetével azonban a renaissance a szerkezetet megvető, pompát hajhászó s minden aesthetikai szépséget kizáró, elkorcsosodott elemeivel már tökéletesen elveszti eredeti szépségét, s izléstelen rococco vagy zopf modorra változik.

A hazai renaissance stílus kezdetét és fokkonkénti fejlődését rövid vonásokban megismertetvén, megemlítem még, hogy bár a renaissance stílus korszakának monumentális építészeti műalkotásaiban nem vagyunk is oly gazdagok, mint a külföld, mindazonáltal bírnak még számos műrészleteket, melyek míg egyrészt az akkori műtevékenység és műizlés magas fejlődéséről oly fényesen tanúskodnak, addig bizonyosságul szolgálnak arra nézve is, hogy hazánkban a középkori műizlések közt egyedül a renaissance stílus alkotott *magyar nemzeti* jellegű műemlékeket.

Szokott elintézésre kiadatik.

71. *Ortway Tivadar* I. t. bemutatja kéziratban kész nagy munkáját, melynek czíme: »Magyarország régi vízhalózata a XIII-dik századig.« Kivonata ez:

Hazánk egy úttörő tudósa, *Pesty Frigyes*, ezelőtt 14 évvel Magyarország régi vízhalózatára hívta fel a tudományos közfigyelmet; felszólalásának czélja nem volt kevesebb, mint annak megmutatása, hogy Magyarország régi hydrographiájának megírása a lehetőség körében fekszik. Utána kevéssel *Rómer Fl.* azon indítványnyal lépett fel a magy. orv. és term. vizsgálók XIII. nagygyűlésén működött archaeol. bizottság elé, hogy időszerű volna, merő régészeti szempontból, hazánk különböző korszakainak hydrographiai térképét elkészíttetni. A nagygyűlés az indokolt javaslatot magáévá tette s elhatározta annak sürgetését, hogy a hazai geologiai társulat a geographiai intézettel szövetkezvén, ezen eszmére figyelmét kiterjeszsze. A *magyar tört. társ.* azon bizottsága, mely 1872-ben a vármegyék tört. monographiai tervrajzának kidolgozására ki lett küldve, javaslatételében kiemelte, hogy egyéb tört. objektumok mellett a helytörténetirő a folyókat, patakokat, tavakat, mocsarakat és gyógyforrásokat is vegye figyelembe. A m. t. társ. e tervrajzot elfogadta s helytörténetirőink figyelmébe ajánlotta. Még későbbben 1874-ben egy kiváló paleographusunk, *Nagy Imre*, az akad. II. oszt.-hoz benyújtott egyik birálati jelentésében oda nyilatkozott, hogy az Árpád-korról szóló vármegyék térképeinek nem a jelen alakot kellene előtüntetni, hanem azt, a miért készült, t. i. az illető megyének az Árpád-korszakban volt helyzetét. Szerinte a sok patak és folyó, melyekkel régi határjárásainknál találkozunk, s melyeknek ma már semmi nyomuk sincs, a térképen szintén megjelölendők volnának.

Ily tekintélyes nyilatkozatok után azon meggyőződésre kellett jutnom, hogy nemcsak hasznos, de *szükséges* munkát is fognék teljesíteni akkor, ha a fennebbi igényeknek megfelelőleg, hazánk régi vízrajzának anyagát összegyűjteném és kritikailag feldolgoznám; maga a tárgy pedig oly érdekesnek bizonyult, hogy munkakedvemet mindinkább fokoztam, bár legott be kellett látnom, hogy *tökéletes* művet létesíteni nem leszek képes.

A mi munkám anyagának *keretét* illeti, magában foglal ez minden álló- és folyó-, kút- és forrásvizet, révet és hidat, lápot és mocsarat, melynek a régi iratokban és okiratokban nyomára akadtam.

Forrásokul szolgáltak a görög, latin és középkori írók művei, legfőképen pedig az okiratok, melyek tömérdek mennyiségben tartalmaznak vízrajzi adatokat, úgy hogy összesen *négyszer* és néhány száz vízindividualitás nyomára akadtam.

Az adatgyűjtés mellett másik fő törekvésem volt *régi vizeink meghatározása*, vagyis a *vízrajzi topographia*. E nélkül sem térképet nem konstruálhatni, sem pedig azon nagyfontosságú kérdések meg nem oldhatók, melyek napjainkban a culturtörténészt, a hydrotechnikust és a nemzetgazdát egyformán közéről érdeklik. A culturtörténetirő száz meg száz analogiából tudja, hogy a folyóvölgyek jelölik a fajok geographiai és terjedelmi előhaladásának útjait. Az őskori telepek, az ősi és középkori

védelmi intézkedések, az internationalis és közigazgatási beosztások mind szoros kapcsolatban voltak és vannak a vízfolyásokkal, és több tünetet csakis a vizek történetének ismeretéből lehet helyesen megfejtetni. A hydrotechnikust viszont, ki a vizek működésében a természet törvényeit kutatja, azon czélból, hogy azokat vízepítészeti vállalkozásaiban hasznára fordítsa, közelről kell hogy érintse azon tudásvágy, hogy vajjon mennyiben érvényesül hazája vízrendszerében a Bähr-féle folyóvíz vándorlási theoria? A nemzetgazda pedig nagyon is érzi, hogy hazája vizeinek kérdése a közélet érdekeivel a legszorosabb kapcsolatban van, de ő is csak a régi vizek történetéből s korántsem a víz- és esőmérésekből fog az iránt okulhatni, hogy a növényzet éltető erejét képező s a levegőt fogyaszthatóvá tevő vizek geographiailag és mennyiségileg apadnak-e vagy sem?

Képzeltetetlen azonban azon nehézség, mely e feladatnál a vízrajzi topographus elé tornyosúl. A régi és középkori írók egy-egy vizet említve, olykor minden további tájékoztatás nélkül hagynak. Innen azon diametrikai ellenkezés, mely egyes folyóvizek topographiai meghatározásaiban a buvárok fáradságának eredményét képezi. A kutató sok esetben a merő *combinatio* terére van utalva, ez pedig oly terrenum, melyen még a lángész sem nyerhet mindig igazolást. Legújabbán Salamon Ferencz az Attilánál követségben járt byzantinus írónak Priszkosznak excerptáit fejtegetve, régi hydrographiánk egyik-másik controvers kérdését végleg ép oly kevésé oldotta meg, mint eldődei. Ugy mint ezek, ő is csak egy újabb nézettel szaporította a régieket. Mert hiszen hogyan szülhetne meggyőződést az olvasóban a buvárnak egy olyan állítása, melylyel ellenkezni látja a századok közéltű praxisát? azon usust, mely mint hagyomány ment át a dákoktól a rómaiakra s ezektől a népvándorlási csoportokra? De magok az ifjabb keltű okiratok is elég gyakran tartalmaznak egy-egy vízrajzi adatot, melylyel boldogúlni teljes lehetetlenség, miután sem megye, sem vidék, sem semmiféle fölismerhető geographiai tárgy érintve nincsen, úgy hogy e vízrajzi adatnak csakis egyszerű regisztrálására kell szorítkoznunk.

Nem kevesebb bajt okoznak az okiratokban olvasható víznevek *variánsai*. Egy s ugyanazon víz sokszor különféle nevek alatt említettik a különböző, de sőt még ugyanazon okmányokban is. Az orthographia dolgában régi literatoraink nagyon sajátyszerűen remekeltek. Némely királyi kancellár vagy káptalani jegyző, mintha csak különös kedvtelését kereste volna az eredeti nevek kiforgatásában. Számos víznév úgy van írva, hogy eredetijére semmiképen rá nem ismernénk, ha csak az illető okirat többi topographiai meghatározásai útbaigazítást nem adnának. A legtöbb esetben azonban nem is az eredeti stylizálás, hanem az okmánymásolók rossz olvasása okozta a tengernyi varianst. Ez okból nekem az okiratokat gondosan egybe kellett vetnem, bár merészség volna részemről azt állítani, hogy minden eltorzított névben ráismertem az eredeti alakra. Az még egy oly tudósnak sem sikerült mindig, mint a milyen Pesty Frigyes, kinek pedig a régi topographia terén bámulatos ismeretei vannak. Minden

fogyatkozásaim daczára azonban, annyit mégis constatálhatok, hogy a mintegy 6700 víznevet, melylyel a XIII. század végeig irományainkban találkoztunk, 4000 és néhányra szoríthattam. Sikerült pedig ezek 110%-át meggyék szerint is meghatároznom.

A vízrajzi topographián kívül kutattam továbbá vizeink történetét is. E nélkül kétségen kívül csak félig végzett munkát fogtam volna teljesíteni. Egy kiváló német tudós, ki hazai viszonyainkat is igen jól ismeri, mert tüzetesen foglalkozott velök, Peters tanár, egyik jeles művében oda nyilatkozik, hogy a *nagy* folyamoknak hosszú történetök van. Engem vizsgálataim azon állításra jogosítanak fel, hogy hazánkban a *kis* folyóknak is megvan hosszú és érdekes történetük, akár physikai, akár culturalis értelemben vegyem a szót. Mert a folyóvizek történetéről szólván, e történet physikai részét meg kell különböztetnünk a culturalistól. A vizek gyarapodása, apadása, vagy teljes megszűnése, futó irányuknak megváltozása és geologiai működésök physikai történetök tárgyát képezik. Ellenben azon kérdések, hogy vizeink mennyiben folytak be a társadalmi élet alakulására, a fejlődésre, mennyiben szolgáltak basisul egy adatokkal kimutatható védelmi rendszernek, vagy pedig mennyiben szolgáltak közlekedési pályákul a nemzetgazdasági czélokra? mind e kérdések a vizek történetének culturalis részét érintik. Nagyon bajos, sőt miként hiszem, lehetetlen, hogy az archacolog vagy történetíró, ki ex professo a vizek culturalis történetét kutatja, physikai történeteket is teljesen figyelmen kívül hagyhassa. Az adatok nem kutatva is keze ügyébe kerülnek. Jelen munkámban csakis a culturtörténetre szorítkozom. E culturtörténetök igen tanulságos. Ugyanis azon czerekre menő leletek, melyek hazánkban a kő-, bronz-, vaskorszakokból, a római vagy népvándorlási időkből, állami életünk első századaiból napfényre kerültek, minden irott documentumnál megbizhatóbban hirdetik azt, hogy e föld ő-, ó- és középkori lakosságának művelődése folyamvölgyeinkben fogamzott meg, gyarapodott és fejlődött. Óskori összes leletünk $\frac{3}{4}$ részénél is több *vízmenti*. A legrinitivebb társadalom, melyről semmiféle irott történelem nem szól, léteztének nyomát hazánk azon rögében hagyta reánk, melynek táját vízfolyás eleveníti vagy elevenítette. A praehistorikus tűzpadtelepek, a silex és obsidian eszközök gyártási helyei, a tumulusok és temetők legnagyobb részt, ha nem kizárólag, mai vagy egykori vizeink szomszédságában találtattak; s azért nézetem szerint merőben tévesztett dolog volt Magyarország azon őstörténelmi térképét, mely a Compte-Rendu 2-dik kötetéhez van csatolva, e vízhálózatra való minden tekintet nélkül construálni. E vízhálózat képezte másrészt basisát azon különféle védelmi rendszereknek, melyek a praehistorikus barbárok földhányásaiban, a historikus avarok rhingjeiben, a civilizáló rómaiak castrumaiban, a honfoglaló magyarok erődítéseiben oly érdekesen tanulmányozhatók. De maga a honfoglalás története is oly szorososan függ össze vizeinkkel, hogy az ezek figyelembe vétele nélkül tisztán meg sem érthető. Ez okokból tehát mindenütt reflektáltam munkámban vizeink culturalis jelentségére.

A mi végre munkám *szerkezetét* illeti, a gyakorlati irányt tartottam

szemeim előtt. Munkám több ezer cikket tartalmazván, legmegfelelőbbnek véltem azt *lexikalís* alakban szerkeszteni. Az anyag ekkép legkönnyebben kezelhető, ellenőrizhető és pótolható. E betűrendes anyagbeosztás mellett a kutató leggyorsabban fog célhoz jutni, akár ha valamely okiratot olvasva, az abban említett víz iránt kíván felvilágosítást, akár pedig, ha egyáltalán tudni ohajtja, vajjon van-e és hol valamely hazai víznek okiratos vagy krónikai emléknöyöma a XIII. század végeig.

Tudomásúl vétetik.

Tizenegyedik akadémiái ülés.

A III. osztály *harmadik* ülése.

1881. márcz. 14.

Dr. Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

73. Schuller Alajos l. t. »Önműködésű higany-légszivattyú« cz. értekezését olvassa. Rövid kivonata ez:

E légszivattyú igen tökéletes ritkításra van hivatva, s a mellett magától dolgozik. A csapok helyét tükör-üveg szellentűk pótolják; az összekötő részek zsirozatlanok, s a légmentes zárást higany biztosítja. Mozgásban tartására víz-légszivattyú vagy más segédshivattyú szükséges, melynek azonban csak nagyon tökéletlenül kell ritkítani.

74. Dr. Fröhlich Izor l. t. »A fény új módosulása szűkközű fémrácsokról való visszaverődése által« cz. dolgozatát adja elő. Kivonata ez:

A fényelhajlás tüneményeinek eddigi kísérleti vizsgálatai kiderítették, hogy az átlátszó rácson átmenő, valamint a rácsozott fölületekről egyenesen visszavert fény polározási állapota ugyanaz, mint a nem rácsozott, csiszolt fölületen áthaladó, illetőleg az attól egyenesen visszavert fényé. Elhajlott fényre ez nem áll.

Az e kísérletekre használt üvegrácsoknál az egyes vonalok köze körülbelől $0.0025 \frac{m}{m}$ -nél szűkebb nem volt.

Midőn e tüneményeket egy legújabbán D. C. Chapman, new-yorki mechanikus által kitűnő szabályossággal elkészített tükörfémből álló ráccsal állítjuk elő, lényegesen eltérő jelenségeket észlelhetünk. A rácsozott fölületről egyenesen visszavert fény polározási állapota feltűnően különbözik az e fölületet környező csiszolt fölületétől.

A rács körülbelől $3.5 \frac{m}{m}$ oldalú négyzet fölülete vonalzott és állítólag 29,880 közt tartalmaz; e körül egy $\frac{e}{m}$ -nyi széles csiszolt felülettel bir.

Az említett eltérés megállapítása és számbeli meghatározása jeien vizsgálat célja; a mérések egy kitűnő Jamin-féle horizontálisan és verticálisan állítható körrel, egynemű natrium-fényben történtek.

1. A horizontalisan állított kör egyik csöve egy collimator lencsét s előtte egy polariseur vitt, melynek polársíkja 45° -nyi szögletet képezett a horizontalis sikkal; az észlelő cső elől egy Babinet-féle compensator, másik végén analyseurt vitt. A rács a kör közepén lévő asztalkára vertikalisan s oly magasságban állított, hogy az észlelő cső látmezejének alsó felében csak a csiszolt, felső felében csak a rácsozott felületről visszavert fényből keletkezett interferencia-csíkok látszottak. Azonnal feltűnt a felső csíkok eltolódása az alsók irányában, s az analyseur ama helyzetének különbsége, mely a felső s az alsó csíkok legsötétebb állapotának felelt meg. Az eltérés lényegesen különböző irány- és nagyságra nézve, a szerint, a mint a rács vonásai a beeső síkra merőlegesek, vagy azzal párhuzamosak.

Az egyenesen visszavert fény polározási viszonyai az analyseur és a compensator segélyével különböző beeső szögek mellett mérettek meg; a polariseur és az analyseur pozíció-köre egy percnyi pontosságot adott, a compensator dobozának $15^{\circ}22'$ körülforgása felelt meg egy hullámhossznak. A következő I. táblában az ez úton nyert számbeli adatok, egyenkint tiz leolvasásból számítva, tartalmazvák; i a beeső szög; φ a beeső fény polársíkjának azimutja; ψ az analyseur azon azimutja, melynél a visszavert fény vonalosan poláros s mely szögnek tangense egyenlő a beeső síkra merőlegesen s az azzal párhuzamosan poláros rezgési összetevő amplitudjainak viszonyával; Δ e két rezgési összetevő pházis különbsége, a hullámhossz ezredrészeiben. A \equiv , \circ , \parallel jelek ama fényre vonatkoznak, mely a beeső síkhoz párhuzamos vonalú rácsozott, a csiszolt s a beeső síkra merőleges vonalú rácsozott felületről verődik vissza.

I. T á b l a .

$$\varphi = 45^\circ$$

i	$\psi =$			$\Delta =$		
	\equiv	\circ	\parallel	\equiv	\circ	\parallel
85°	41 ^o 23'	39 ^o 53'	38 ^o 10'	+ 67	+ 82	+ 48
80	39 43	37 1	33 22	115	162	102
75	39 11	36 7	29 34	162	219	161
70	41 14	37 1	27 2	209	279	237
65	41 33	37 43	26 59	228	320	307
60	39 19	38 27	28 17	262	364	394
55	37 49	40 28	32 16	297	394	414
50	37 26	40 42	37 58	327	422	446
45	36 47	41 37	43 25	361	443	461
40	35 19	42 31	47 41	377	456	468
35	34 29	44 10	48 6	401	463	477
30	35 27	44 43	48 43	+ 466	+ 475	+ 492

2. Az eszköz s a rács előbbi elrendezésében maradt; erre a polariseur forgatása által a beeső fény polárazimutja lett változtatva; tapasztal-

tatott, hogy ez által nemcsak a ψ szöglet, hanem egyszersmind az interferencia-csíkok helyzete is észrevehetőleg változott. A következő II. tábla néhány beeső szögre nézve a ψ és Δ értékeit tartalmazza különböző q -azimutok mellett; mindegyik adat öt leolvasás eredménye.

II. Tábla.

q	$i = 80^\circ$				$i = 70^\circ$				$i = 60^\circ$			
	ψ		Δ		ψ		Δ		ψ		Δ	
	≡		≡		≡		≡		≡		≡	
0°	2°25'	—	+518	—	3°47'	—	+507	—	5°40'	—	+475	—
5	4 15	3°53'	203	+125	5 36	3°25'	338	+269	7 1	4° 4'	371	+426
15	12 8	9 57	136	111	13 44	6 31	246	250	13 31	8 53	315	406
45	39 49	33 22	115	102	41 14	27 1	209	237	39 19	28 17	262	394
75	73 37	66 50	100	96	74 22	56 59	185	232	74 23	61 36	240	390
85	84 59	84 5	+74	+81	85 42	78 19	+142	221	86 51	78 50	+155	+376
90	87 25	—	-366	—	86 56	—	-289	—	83 45	—	-235	—

q	$i = 50^\circ$				$i = 40^\circ$				$i = 30^\circ$			
	ψ		Δ		ψ		Δ		ψ		Δ	
	≡		≡		≡		≡		≡		≡	
0°	5°57'	—	+442	—	6°37'	—	+427	—	5° 6'	—	+405	—
5	8 25	5° 6'	394	+462	7 56	8°24'	407	+488	7 54	7°42	430	+502
15	14 2	12 12	361	451	14 30	16 30	395	473	13 38	17 7	458	495
45	37 26	37 58	327	445	35 19	47 41	377	468	35 27	48 43	466	492
75	72 55	70 17	304	441	70 49	75 55	359	463	68 47	76 5	456	487
85	85 21	82 41	+153	431	83 31	84 8	+259	+455	82 30	84 56	+412	474
90	83 27	—	-147	—	83 24	—	-33	—	85 10	—	-13	—

A vonalak merőleges állásánál fellépő — jel kifejezi, hogy az észlett fény észrevehetőleg ellipszisen poláros, de bizonytalansága miatt nem mérhető. Az adatok mutatják, hogy egy és ugyanazon beeső szög mellett $tg\varphi : tg\psi$ viszony nem ugyanaz; továbbá, hogy a beeső síkhoz párhuzamosan s az arra merőlegesen poláros beeső fény a rácsozott felületről való visszaverődés után ellipszisen polárossá lesz. Megjegyzendő, hogy a ψ és Δ e változásai elhajlott fényben is ép oly észrevehetőleg lépnek fel.

3. Az egyes, a beeső síkhoz párhuzamosan s az arra merőlegesen poláros rezgési összetevők egyenkénti pházis-változásainak mérésére a Newton-féle interferencia-gyűrűk alkalmaztattak. Egy 10.68 m. görbületi sugarú lencse oly módon lett a rácásra fektetve, hogy az érintkező pont a csiszolt s a rácsozott felület határvonalára esett. A keletkezett sötét gyűrűk határoltsága nem igen éles, de elegendő a félgyűrűk átmérői különbségének már pusztá szemmel fölismerésére.

A gyűrűk a vertikálisan állított Jamin-féle körhöz erősített s 60°_m tárgy távolú távcsővel észleltettek; az említett határvonal a beeső síkban

feküdt s az átmérők vetületei a távcső látmezéjében e vonal mentében okularmikrometer segítségével mérettek; ez utóbbinak 1.033 körülforgása felelt meg egy $\frac{m}{m}$ hosszának. A gyűrűk egymemű természetes beeső fényben keletkeztek; a távcső szemlencséje előtt forgathatólag erősített polariseur által tetszés szerint csak a beeső síkban vagy az arra merőlegesen poláros fényben látszottak e gyűrűk, esetleg a polariseur eltávolítása után természetes fényben.

A megmért, a csiszolt és rácsozott fölületre vonatkozó ϱ_1 és ϱ_1' sugar-vetületekből a pházis változására következtethetünk. Jelezze δ és ω a csiszolt fölületre vonatkozó n -dik sötét gyűrű számára az útkülönbség és az üvegen s fémen történt visszaverődés által beállott pházisváltozást, δ' és ω' ugyanezeket a rácsozott fölület gyűrűire, akkor e jelenség elemi elmélete szerint:

$$\delta + \omega = \frac{2n+1}{2} \pi; \quad \delta' + \omega' = \frac{2n+1}{2} \pi; \quad \delta = 2\pi \frac{2d}{\lambda} \cos i; \quad \delta' = 2\pi \frac{2d'}{\lambda} \cos i;$$

hol d , d' a sötét gyűrűk helyén lévő levegőréteg vastagsága. Jelezze továbbá ϱ és ϱ' a két egymáshoz tartozó félgyűrű valódi sugarát, R a lencse görbületi sugarát, léssen:

$$d = \frac{\varrho^2}{2R}; \quad d' = \frac{\varrho'^2}{2R}; \quad \varrho_1 = \varrho \cos i; \quad \varrho_1' = \varrho' \cos i.$$

Nyerünk a rácsozott s a csiszolt felületről visszavert componens pházis különbsége gyanánt:

$$\frac{\omega' - \omega}{2\pi} = \mathcal{D} = \frac{\varrho_1^2 - \varrho_1'^2}{\lambda R \cos i}.$$

A következő III. táblában az öt-öt leolvasásból nyert adatok alapján számított \mathcal{D} értékek tartalmazvák; a \perp , $=$, T jelek a beeső síkra merőlegesen, az arra párhuzamosan poláros s végre természetes fényre vonatkoznak. Ez adatok, a jelenség természeténél fogva kevesebb fontosak mint az előbbi táblában foglaltak.

III. Tábla.

$\mathcal{D} =$

i	\perp		$=$		T	
	\equiv	\equiv	\equiv	\equiv	\equiv	\equiv
80°	00	+40	00	00	00	+29
70	+33	+34	-11	00	+28	+65
60	—	—	-20	-26	00	00
50	—	—	-22	-24	-19	00
40	00	-23	-25	-16	-23	-24
30	-22	-52	-51	-115	-52	-74

A —al jelzett helyeken a lencse üvegének polárszöge közelségénél fogva gyűrűk nem keletkezhetnek.

A barázdák középvonalainak távolsága elhajlási kísérletekből $0.001467 \frac{m}{m}$ -nyinek találtatott; ugyanis a rácsra merőlegesen beeső fény mellett a normalis két oldalán keletkező első főmaximumok ezzel $23^{\circ} 38'$ -nyi szöveget képeztek. A nagyító alatt megtekintve a barázdák szélessége a köztük levő visszaverő közökével közel egyenlő; tehát a rácsozott fölület oly keskeny szalagú visszaverő fölületi elemekből áll, melyek szélessége csak kevéssel nagyobb egy hullámhossznál.

A visszaverődés és a diffractio minden eddigi elmélete felveszi, hogy a fénymozgás ily szalagok mentében ugyanoly tulajdonú, mintha azok a hullámhosszhoz képest végtelen kiterjedésű hullámfölülethez tartoznának s szélei nem volnának; továbbá, hogy a beeső síkban, vagy az arra merőlegesen poláros fény, ily fölületre beesvén, visszaverődés után ugyanily poláros állapotban van.

Fennebbi kísérleteink határozottan mutatják, hogy e föltevésnek ily szűk fémrács által előidézett optikai tünemények számára nem maradhatnak érvényben.

Vajjon következtethetni-e e kísérletekből a polársík és a rezgési sík viszonylagos helyzetére? ezt csak további, más anyagú ily rácsokkal tett észlelések fogják eldönthetni.

75. *Klein Gyula* polytechnicumi tanár mint vendég: »Állat-e a vampyrella vagy növény?« cz. értekezését olvassa föl.

Kivonata ez:

A vampyrella azon egyszerű szervezetű lényekhez tartozik, melyekről végképen megfejtve nincs, vajjon inkább állatok-e vagy növények. Eddig csak zoologusok által tanulmányoztatott a vampyrella és így állatnak is tartatott. Előadónak alkalmá volt az utolsó időben több vampyrella fajnak a fejlődését vizsgálhatni és a mellett oly tényekhez jutott, melyek a vampyrella rendszertani állásának megítélésére igen fontosak. Az előadó által észlelt négy vampyrella faj között három egészen új, eddig ismeretlen faj; ezek a *Vamp. variabilis* Klein, *V. inermis* Klein, és *V. pedata* Klein, a negyedik faj a már Lienkowski által észlelt *Vamp. pendula*.

A vampyrellák édesvízi moszatokon élősködő lények, melyek nyugalmi állapotban nyeles vagy nyeletlen, az illető moszaton ülő, tokokat képeznek. Érett állapotban a tokok tartalma vöröses, narancssárga vagy téglavörös színt mutat, és belsejében egy vagy több sötétes tömeget tartalmaz. Később a vöröses tartalom 1—4 és több részben kilép a tokból, melyben csak az említett sötétes tömeg marad vissza. A kilépett részek sajátságos mozgással bíró testecskék, melyek rajzóknak nevezhetők. Ha két rajzó egymással találkozik, egymással összeolvad, azaz párosodik, és ez oly mozzanat a vampyrella fejlődése menetében, mely eddig teljesen ismeretlen volt és mely a mellett a vampyrella rendszertani állásának eldöntésére nézve igen fontos. A rajzók párosodásából létrejött nagyobb,

de szintén mozgó tömegek, újból párosodhatnak, de végre bizonyos moszatokra telepednek le, melyek sejtjeiből a tartalmat kiszívják és utána újból tokká alakulnak át.

A leírt fejlődési menet alapján a vampyrellák rokonságot mutatnak egyrészt a chytridiumfélékkel, másrészt pedig a myxomycetesekkel. Ezek pedig növények és így tehát a vampyrella is inkább növénynek tekintendő, de mivel a mellett állati tulajdonságokkal is bír, tehát oly lénynek bizonyul be, mely az állatországból a növényországra vezet át.

76. *Hankó Vilmos* dévai tanár részéről »A solymosi hideg savanyúvíz chemiai elemzése« cz. dolgozatot mutatja be dr. Lengyel Béla l. t.

77. *Borbás Vincze* egyetemi magántanár, mint vendég, »Az elzöldült szarkaláb-ról« (Delphinium) mint morphologiai útmutatóról értekezik. Röviden így:

A mezei szarkaláb (*Delphinium Consolida*) systematicailag nevezetes növény. A régibb elnevezés szerint a többsziromúakhoz tartozik és csak egy szirma van, a sokgyümölcsűek rendjéből való és csak egy gyümölcse van rendszeren. Epen az egy szirma az e növénynek, a mi vitás és a melynek kimagyarázásához előadó is elzöldült és más esetek tanulmányozása alapján, a külföldi tudósok példáját követve, hozzájárul. A régi systematicusok a *Delphiniumok*-nak a *Consolida* csoportjába tartozó fajoknál a magános szírom keletkezését négynek egyesüléséből magyarították (petala quatuor in unum coalita); az újabbak, köztök *Eichler* (Blüthendiagramme II. p. 165.) kettő egyesüléséből származtatják, míg *Braun* egynek tartja, a többi szírom pedig, melynek egyesüléséből mások a magános szíromot származtatják, visszafejlődött volna. Most ez a két vélemény áll egymással szemben. Előadó, *Braun* volt nagy mestere véleményéhez csatlakozik, mert több elzöldült szarkaláb virágban, melynek elzöldülését zord időjárásnak tulajdonítja, apró bimbókban is egyetlenegy (a *kehely fölé helyezett* = superpositus) szíromnál többet soha sem talált, már pedig ha többől alakult volna, chlorantia alkalmával szétvált volna, a mint több ismert eset igazolja, hogy elzöldülés alkalmával a különben összeforradt részek egymástól szétváltnak, (pl. a Rákoson talált *Anagallis arvensis* virágja szabad szíromokra és hímekre). De a chlorantián kívül még más példák is igazolják, hogy a *Consolidáknál* elsatnyúlnak, nem pedig összeforradnak a szíromok. Előadó talált a Rákoson, vadon, 5—6 szírmú mezei szarkalábat is, hol a rendszer magános szíromnak megfelelőt mindig saját alakjában és nagyságában látta, pedig ilyenkor másformának kellett volna lennie, ha az összeforradás helyett 5—6 szírom jelentkezett.

Második morphologiai sajátága az elzöldült szarkalábnak, hogy gyümölcse hosszú nyélen emelkedik ki a virágokból. A carpophorum-képzés rendszeren ritka a növényországban, de elzöldült esetekből előadó egész sereg példát említ. — A gyümölcs az elzöldült példányoknál pelyhes, a normalis példányoké kopasz. Mivel a *D. divaricatum* állítólag csak pelyhes gyümölcse által tér el a *D. Consolidától*, az elzöldülés esete a különbséget közöttök megszüntette és ennélfogva, úgy látszik, egy tyusból szár-

maznak s az orosz *D. divaricatum* faji kiválására nézve ez elzöldülés magyarázatául szolgálhat.

Végre a *D. orientalénál* előadó 2—4 álhímalakú keskenyke szálakat is talált, melyek leghamarább szirmok, mert ezek helyén találhatók.

Mindezen értekezések a beadás után bírálatra adandók.

.....

Tizenkettedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1881. márczius 19-én.

Gróf Lónya y Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

79. *Heinrich Gusztáv* l. t. mint a Teleki József-féle drámai pályázat bíráló bizottságának előadója, a következő jelentést olvassa fel az 1880. évi pályázatról :

Tekintetes Akadémia !

A gróf Teleki-alapítvány száz aranyos jutalma ezúttal vigjátékokra volt kitűzve. A bizottság, mely alulírottat a jelentéstétellel megbizta, Zichy Antal tiszt. tag elnöklete alatt, az Akadémia részéről Arany László és Heinrich Gusztáv lev. tagokból, a nemzeti színház részéről Náday Ferencz és Ujházy Ede urakból állott. A főttkári hivataltól mindössze 26 darabot vettünk át, s bár azok közül többen tiszta tragédiák, s így a pályázatból ki voltak zárva, mégis maradt oly tetemes anyag, melynek feldolgozásával csak lassan haladtunk. Így történt, hogy utolsó tanácskozásunkat csak f. hó 16-án tarthattuk s nekem e jelentésem kidolgozására voltaképen csak két napi időm maradt.

Az átvett huszonhat színmű közül *nyolcz* nem esik az idei pályázat körébe. Ezek : Az 1. számú. »A végzet«. — 13. sz. »A vér«. — 14. sz. »Konth, a kemény vitéz és hős társai«. — 16. sz. »Az abbé szerelme«. — 19. sz. »Appius Claudius«. — 21. sz. »A korszellem«, mely különben kiválóbb nyelvvel és stílusával magára vonta a bizottság egyes tagjainak figyelmét ; — 22. sz. »Vértanú és szent« ; végre 23. sz. »Kalóz«. Ezek mind vagy tiszta tragédiák, vagy komoly irányu színművek, melyek az ügyrend 85. §-a értelmében tekintetbe nem vehetők, mert a vigjátékok sorából is csak »tiszta vigjátékok fogadhatók el, a bohózatoknak mellőzésével«. E határozat értelmében a 4. sz. darab (»Színműírók«) is mellőzendő volna, mert inkább bohózat, mint vigjáték. Mint hogy azonban bohózati jelleme, az ügyrend idézett §-val szólva, nem »tiszta« s mivel egy pár vonása figyelmet érdemel, alább e darabról is megemlékezem.

Hogy tanácskozásunk eredményével kezdjem, a bizottság ismét ama szomorú helyzetben van, hogy az ügyrend 90. §-át kénytelen alkalmazni, mely azt határozza, hogy »oly esetben, midőn a bírálók egy művet sem találnak jutalomra érdemesnek, a jelentés azon megjegyzéssel tétetik közzé, hogy ha az író, a rosszaló ítélet daczára is föl akarja venni a díját, fél év alatt jelentse ebbeli szándékát a főttkári hivatalnál«. Kétséget sem szenved, hogy az Akadémiát e §. alkalmazása miatt újra meg fogják

támadni, újra vádolni fogják, hogy a »fiatal írókat« nem buzdítja, nem bátorítja, hogy »tulságos« mértéket alkalmaz, vagy hogy visszariasztja a »tehetségeket«.

Nem akarom itt bővebben fejtegetni, mert azt az Akadémiának nálamnál tekintélyesebb és hivatottabb tagjai már ismételve hangsúlyozták, hogy ama vádak egyáltalában nem tartoznak az Akadémiára, hogy a kimondott ítéletről csak a bizottság maga, az ítélet indokolásáról pedig egyedül jelentést tevő tagja felelős. Ama vádakra magokra vonatkozólag pedig legyen szabad csak nehány mellékes észrevételt tennem.

Nem bátorítjuk, sőt visszariasztjuk a fiatal írókat. Ez a vád.

Tehát írók ez emberek legnagyobb része, kik ötven krért egy füzetet vesznek Posner Károly Lajostól, tele firkálják azt tudatlanságuk és izetlenségök vad gyümölcseivel s most előállanak, hogy mi adjunk nekik e gyarló iskolai gyakorlatokért száz aranyat, emeljük őket az Akadémia firmájával és kényszerítsük, ha csak erkölcsileg is, a nemzeti szinházat, hogy kitűnő és jobb sorsra érdemes művészeivel e sületlenségeket betanultassa és előadassa? Itt tehetségek ezek az urak, kik néha terjedelmes dolgozataikban a hivatottságnak legszerényebb jelét sem adják, kiknek komikumról, élezcéről és humorról fogalmuk sincsen, kik a komikumot a badarságban, az élczet a pizokban, a humort az esztelenségben keresik? A világ mely országában részesül a tehetség nagyobb bátorításban, erélyesebb támogatásban mint nálunk, hol számos és jelentékeny díjak jutalmazták a jutalomra érdemest, hol igen szerény talentumok is nevet és tekintélyt vihhatnak ki és tényleg vivnak ki maguknak, hol a közönség maga is oly elnéző és előzékeny, mint sehol másutt? Az Akadémia és annak tagjai nem alkalmazhatuak más mértéket, mint mely hozzájuk és a művészet méltóságához illik, és hogy ez a mérték csakugyan nem tulságos, hogy ez a dolog lényegében és nem merev teoriákban gyökerezik, mutatja a jelen eset is, mikor a sokat szidott 90. § alkalmazását *egyhangulag* határozta el a bizottság és a nemzeti szinház művészei, kiket nem lehet egyoldalú elméletekkel vagy kritikai túlbuzgósággal vádolni, minden legcsekélyebb kétely nélkül hozzájárultak e határozathoz. Hiszen ismeretes dolog, hogy igen sok esetben, midőn az akadémiai bizottságok e §. mellőzésével, egyenesen kiadták a jutalmat, épen a sajtó és később, az előadás alkalmával, a közönség pálczát törtek a megjutalmazott darab fölött, a mi legjobban bizonyítja, hogy itt »tulságos« szigor alkalmazásáról szó sem lehet. Minden igényt kielégíteni nem lehet; azért mi ez alkalommal is csak legjobb meggyőződésünk szerint jártunk el, nem törődve azzal, hogy ez a sok ugynevezett »fiatal tehetség«, kik férczelményeikkel annyi értékes időt és jó órát elraboltak tőlünk, megnyugszik-e ítéletünkben vagy Titán Laczi dörgedelmeit vágja a fejünkhöz.

Az ez évi pályázatot nemcsak eredményesnek nem, de még kielégítőnek sem mondhatni. A pályázók legnagyobb része nem is sejtí, mi a vigjáték, miben áll a komikum, melyek a szinpad igényei. Már a feldolgozásra választott problémák vagy haszontalanok, vagy egészen elcsépeltek. A hol ellentétes pártok állnak egymással szemben, lapos és sokszor esztelen ömlengésekben nyilatkoznak a felek, mert az írók a jellemzéshez nem értenek; a hol társadalmi problémába fognak, sem a problémát kellőleg kifejteni, sem a cselekvényben föltüntetni nem tudják. A főcselekvény, mely a darab középpontját képezi, rendszerint nem is áll összeköttetésben azon társadalmi kérdéssel, mely, a szerző inteniója szerint, a vigjáték voltaképeni tárgya volna. A motivumok szegénysége valóban szánalmat keltő. A kérő érzéseinek igazságát négy vagy öt darabban amaz elcsépelt esellel puhatojják ki, hogy a megkért leány családjának tönkrcjutását híresztelik. Személyek és levelek felcserélése, félrcértések, átöltö-

zések — a vigjátéknak eme legrégebb és jó formán el nem évülhető eszközei — minden eredetiség nélkül, tisztán szegénységből, leleményesség hiányából, ismeretes mintáknak egészen gépies utánzásával fordulnak elő. Ily feltűnő szegénység mutatkozik a jellemzésben is. Majd Szigligeti, majd Csiky Gergely, majd Kotzebue alakjaira bukkanunk, még pedig egyszerű másolásban. Ezekhez járul itt-ott az érzésnek bizonyos durvasága és aljassága, mely piszkos és frivol élczekben leli kedvét. Egy szobalány más állapotba kerül s a bűnös azzal mulattatja a szegény leányt, hogy »hizására« czéloz, társai pedig sorsolás útján akarják kisütni, hogy melyikök van voltaképen az apai örömök élvezetére följogosítva. Egy egyeslet élére nőelnököt választanak, de rögtön meg is buktatják, mert az alapszabályok 16. §-a az elnöknek »a titkárral való közvetlen érintkezéséről« szól stb. A darabok nyelve, stílusa, itt-ott magyarsága is nagyon kifogásos, néha minden kritikán alul van. Az ügyrend 88. §-a a verses formát a vigjátéknál is előnyül tekintvén, egy pár boldogtalan pályázó versfaragásra szánta el magát. Minő versek ezek! Hiszen van már egy pár kitűnő verstanunk, az Arany Jánosé és Greguss Ágosté, melyekből a kis tehetség is tanulhat olvasható verseket írni; valóban vakmerőség, mai nap még oly verseket írni, melyekben rhythmusnak nyomára is csak elvétve akad az olvasó. És mily kín az ilyen versek olvasása! A kritikus néha háromszor-négyszer olvassa el a sorokat: hátha rosszul olvasott, hátha csak írási hiba esett! Mig végre fokozódó idegességünk meggyőz arról, hogy hivatatlan kontárral van dolgunk, kit csupán a nagyobb igény vitt e szerencsétlen mesterségre.

Csak néhány darab van mindössze, melyekben mégis valamicske tehetség mutatkozik, és csak kettő, mely némely gyengéi daczára is igazán figyelemreméltó. De még ezek sem emelkednek magasabb irodalmi színvonalra s zini hatás tekintetében sem ígérnek többet közönséges, szórakoztató mulattatásnál.

Lássuk először egészen röviden ama darabokat, melyekről voltaképen legjobb volna egyszerűen azt mondani, hogy tűzrevalók, — de melyeket a bizottság még sem vélt teljes hallgatással mellőzendőknek, nehogy a szerzők azzal vádoljanak, hogy eliteltük őket a nélkül, hogy bűnököt konstatáltuk volna. Egnémelyikök meg egyenesen kéri a bírálatot. Teljesedjék kívánsága.

Ez *első csoportba*, mely legnagyobb részt teljesen eltévesztett darabokból áll, mindössze a következő *tizenegy* merénylet tartozik:

A 2. számú »*Szerelem és elűttele*« 3 felvonásban, iszonyu ötlábu jambusokban. Czíme sejteti tartalmát, irányát felismerhetjük jeliségében, b. Eötvös József e szép mondásában: »A fa, ha veszteg áll, s az ember úgy gyarapszik, ha dolgozik.« E darabban azonban senki se dolgozik. A főszerepet három gróf játszsza, közülök kettő léha és haszontalan arisztokrata, kik a polgárt lenézik; a harmadik modern mágnás, ki egy helyütt azt állítja: »Fecsegni nem szoktam, nem is tudok!« pedig annyit és oly laposan, oly üresen fecseg, hogy az iskolai gyakorlatok javításában a türelem netovábbjáig megédzett iskolamestert is kétségbe ejtheti. Cselekvényt különben hiába keresünk benne. A modern gróf megismerkedik egy dilettáns előadás alkalmával egy polgári leánnyal, kit megszeret, megkér és nőül vesz. E dilettáns előadás próbája, mely semmiképen sem tartozik a dologhoz, egy egész felvonást vesz igénybe, minden képzelhető ok és czél nélkül. A szerző a társadalmi problémának, melynek feldolgozásába fogott, sem jelentőségét, sem alapját, sem megoldása módjait nem sejtí; sem jellemekben, sem

cselekvényben föltüntetni nem tudja. Tehetségnek az egész terjedelmes szóhalmban semmi nyoma. A verselés jellemzésére álljon itt mindjárt az első lapról három sor :

Kinek szíven csak a remény játszott
Eddig búfájós dallamot, csalván
Őt az élvek poharát hajtani.

A 3. sz. »A gyűrt« három felvonásban, a drámaírói naivság netovábbja. A szerzőnek fogalma sincs a dráma technikájáról s a színpad igényeiről. Hogy valami történjék, arra neki három jelenet kell : az elsőben elhatározzák a szereplők, hogy valamit tesznek ; a másodikban, természetesen más színhelyen, elvégzik dolgukat ; a harmadikban, ismét más színhelyen, konstatálják, hogy csakugyan végrehajtották. Az első felvonásban hétszer, a másodikban nyolczszor, a harmadikban tizszer változik a szín, tehát összesen huszonötyszer. A bizottságnak egy művész tagja kiszámította, hogy e remekmű előadása, minden változás berendezésére csak négy és minden jelenet eljátszására csak nyolcz perczet számítva, öt óra hosszat tartana, pedig voltaképen igen rövid darab. Tárnya : egy ábrándos leány kijózanítása. Leonóra, ki csak a középkor lovagias és regényes világában él, egy tengerparti szikláról gyűrtöt dob a tengerbe, s kijelenti, hogy annak nejevé lesz, ki e gyűrtöt felmutatja. Egy kóbor csaló meglesi e jelenetet, bevárja az apályt, meglesi a gyűrtöt, s most mint Leonora vőlegénye lép föl. Végre kiderül a csalás, a kóbor gazembert elfogják s a kisasszony józan. A tárgyat valószínűleg egy novellából vette a szerző, kit kezdetleges stílus, gyermekes okoskodás és naivság jellemeznek.

A történetből csak egy darab vette tárgyát, a 8. sz. »*A férfi ingatag*« 3 felvonásban, rimes versekben. Sem czíme, sem morálja, sem jelgéje nem talál. Drámai tekintetben is igen gyenge. Nagy Lajos és Barcsai Jenő álruhában beutazzák az országot. Nejeik féltik őket, s férfi ruhában követik férjeiket. A király és kísérvője egy csárdában a csaplárosné és ennek hugát éjjeli légyottra a kertbe csalják ; az ifjunak öltözött királyné és Barcsainé cselből elárulják nemöket a csaplárosnak és egy vad poétának, ki a csárdában van, és lecsalják ezeket is, szintén éjjeli légyottra, a kertbe. Itt kiderül, mint a szerző a királynéval mondatja :

— hogy ez igaz marad :
A nők hivek s a férfi ingatag.

Hát a csaplárosné és huga nem csábították el magokat ? A darab különben mindenképen kezdetleges. Hogy miért történeti vigjáték, azt nehéz volna kifundálni. Mert a szerző egyik bábját Nagy Lajosnak nevezi ? Hogy mily fogalma van egy nagy fejedelem bölcsességéről, arról tanuskodik Lajos egy ítélete az első felvonásban. Melinda hűtlenséggel vádolja férjét, a király egy évre börtönbe akarja vettetni, de Melinda kegyelemért esd, és most kinyilatkoztatja a bölcs fejedelem :

De mondom azt : ha bárki hűtlenül
Viseltetik jövőben asszonya
Íránt, az összegyűlt udvar előtt
Ezer csókot kell néki adnia !

Szegény királyunk ! — A mondottakból is kiténik már, hogy az egész mű cselekvénye nagyon csekély, a motívumok elcsépeltek, a jellemzés, ha ilyenről szólhatni,

üres és chablonszerű. Csak a vad poetában van néhány életrevaló vonás. A darab nyelve folyton ingadozik a mindennapi, sőt néha póriás, a csiszolt és sentimentalis közt. Különböztet király és csapláros egy szájjal, a szerző szájával beszélnek. A verselés is gyarló, mint a fentebbi idézet mutatja, de itt-ott csinosabb helyek és versek is feltűnnek, melyek azonban sokszor ismeretes mintákra emlékeztetnek.

A 9. sz. »Uj paradicsom« 3 felvonásban s rimes versekben, egyenesen a kritikushoz fordul. A darab végén a következő megjegyzés áll: »Szerző jól érzi, hogy jelen művecske csak gyenge kísérlet. Hogy mégis bátorságot vett pályázatra bocsátani, főleg azért teszi, hogy a bírálatból megértse, vajjon annak alapeszméje méltó lenne-e újabb átdolgozásra, a mit a pályázati határidőig megtenni már physikailag sem lehetséges.« Kár volna itt e kérdés bővebb fejtegetésébe bocsátkozni. Nem képzelhető alapeszme, melyet a genialis költő remekül ne tudna feldolgozni s melyet viszont a hivatlan szárnypróbálgató el ne rontana. Szerző darabjának alapeszméjét különben nehéz volna felfedezni. A cselekvényben nem nyilatkozik. Az új paradicsomot, a szereplőknek hosszadalmas fejtegetéseiből ítélve, ott kell keresnünk,

hol a férfi és a nő
Egymás mellett szabad és egyenlő.

Ez nem lehetséges a házasságban; Agancsos azért akar aggregény és Élveiné, »ki férje holtából él boldog életet,« özvegy maradni. De a darab végén egymáséi lesznek — természetesen minden indokolás nélkül. Semmi alkalmok sem volt régebbi nézetök helyzetenségéről meggyőződni, jellemökben sem változott semmi, — a befejezés tehát merő képtelenség. Vagy a bibliai jelígeben keressük az alapeszmét: »A te akaratod a te férjed birodalmában léssen és néki birodalma léssen rajtad«? De ez meg sem belső, sem külső összefüggésben nem áll a cselekvénynyel. Szóval, szerző maga sem tudja világosan, hogy mit akar. De szerző jellemezni s motiválni sem tud. Intrigueje lapos és gyermekes. Fénylakiné annyira ellenzi leánya szerelmét, hogy ez megszökik hazulról; s végül egy percz alatt, minden indokolás nélkül, megváltoztatja nézetét. Agancsos fülíg szerelmes Irénbe, s abban a perczben, melyben ez Alkonyié lesz, megkéri Élveinét, ki hallotta, mint esküdött szerelmet Irénnek, s mégis minden megfontolás nélkül nejevé lesz. Ezen jelenetekben a logika épen oly pórul jár, mint a lélektan. Az oly alakok, minőket szerző rajzol, nem jellemek, hanem bábok, melyek nem kelthetnek érdeket.

A szerző alapeszméje különben valószínűleg a házasság ellenzőinek megtérítése akar lenni. E probléma nem ugyan olyan régi, mint a drámaírás maga, de azért új motívumokkal és érdekes jellemekkel még ma is feldolgozható volna. De szerzőnk jobban tesz vala, ha nem fog bele, mert sikerre legcsekélyebb kilátása sincsen. Hiszen a nyelvvel s a verssel sem tud bánni, amaz szintelen, ez nagyon döcögős. Az a rege »oh« pedig, mely minden lapon számtalanszor kísért, — a bizottság egy művésztagjának számitása szerint, az igen kis terjedelmű darabban 156-szor! — ez a sok »ohzás« egészen élvezhetetlenné teszi a stílust. A szereplők persze nem akkor jajgatják »oh«aikat, ha bajuk van, vagy ha valamin csodálkoznak, vagy valamit kérnek, — hanem ha a szerzőnek egy szótagra szüksége van, hogy a vers ötlábu legyen, ez pedig minden harmadik versben megesik rajta.

Nem a darab érdeme birt e terjedelmesebb megjegyzésekre, hanem a szerző

kérése. Örülnénk, ha legalább annyit tanulna belőlök, hogy a drámaírás mestersége nem az ő hivatása.

Az eszmék zavarának furcsa egy terméke a 11. sz. »A tilla« öt felvonásban, gyarló rintelen jambusokban. Már a címül szolgáló névnek egy t-je és két l-je nem nagyon biztat; a tartalom együgyűségét és gyerekességét még sem sejteti. Atilla, az erdélyi fejedelmek sarjadéka, csak a vér nemességét ismeri. Az egész első felvonás lapos és üres fejtegetése e két fő elméletnek: »A vér a legfőbb« és »Van egy kis különbség pénz-arisztokraták és igazi arisztokraták közt. A vér langyos moslékkal soha sem lehet egyenlő.« De Atilla megszereti egy ily pénz-arisztokratának leányát — hogy vehetné ő azt nőül! — Ekkor kistül, hogy Margit nem atyjának, hanem egy arisztokrata Don Juannak leánya, ki Margit anyját már házassága mézes heteiben elcsábította, — s most minden rendben van: Margit ereiben is nemes vér folyik, s így méltó neje lehet a büszke »nemes« Atillának. Hogy szerzőnek mily kiművelt az erkölcsi érzése, mutatja az a hosszadalmas monolog, melyben Margit arról elmélkedik, hogy:

Talán van egy csipetnyi igaz abban,
Hogy ő nem a valóságos papám!

Méltó párja a 12. sz. »A z utolsó kaland« 3 felvonásban, melyből az apai örömkre való sorsolást már fönt kiemeltem. Az ilyen férczolgokról nehéz nyugodtsággal beszélni, pedig hallgatással sem szabad mellőzni, nehogy a tisztelt szerzők félreismereteknek tekintsék magokat. Három diák a főszemélyek; nagy lumpok; ropant sok adósság, a rendőrséggel való összekocczanások, a szobaleány állapota, — ez a háttér. Meg akarnak javulni, csak még egy kalandjuk sikerüljön: a házasság. A cselekvénynek se füle, se farka, a szereplők vetekednek egymással ostobaságban. Arról, hogy mi lehetséges és mi nem, arról a szerzőnek fogalma sincsen. Egyik főszereplő magasrangu arisztokrata, de ez is úgy beszél és okoskodik, mint a többi, a többiek pedig a legalacsonyabb műveltségi magaslaton állanak.

Az ilyen olvasmány után még az oly gyenge dolgozat is, mint a 15. sz. »Büszkéek« öt felvonásban, üdítő és megnyugtató. Pedig ez is mily gyarló egy munka! Két büszke szerepel benne: egy báró, ki vérere büszke, és egy könnyvezető, ki becsületére büszke; eszére egynek sincs oka büszkének lenni, a kisasszonynak sem, ki egy és ugyanazon napon egy tökfilkóhoz kész férjhez menni, hogy apját meg ne sértse, — egy becsületes, de nagyon unalmas emberhez, kit állítólag szeret, de tényleg egy nullának lesz nejevé, kihez sem nem vonzódik, sem nem kényszerítik, úgy látszik, csak azért, hogy a darab házassággal végződjék. Jellemzés, szerkezet, indokolás — mind kezdetleges.

Még kezdetlegesebb a 17. sz. »A h a g y m á d i k á n t o r« 3 felvonásban, melynek épen semmi értelme. A szerző jó neveléséről azonban fényes tanuságot tesz e darab: szereplői soha sem lépnek a szinpadra, hogy meg ne hajtánák magokat s jó napot ne kívánának, és soha sem távoznak egy erélyes »Alászolgája« nélkül. Ha pedig nők vannak a színen, az érkezők és távozők mindig kezet csókolnak. Aztán még a parasztasszonyokat is nagyságolják! és az egyik parasztasszony a »szerelem labirinthájáról« is beszél! Így aztán senki sem ismeri a mi magyar népünket!

Majd utóíráttal, majd jeligével akarják a kritikust lefegyverezni. Így pl. a 18. sz. »A k l i k k,« öt felvonásban, vegyest versben és prózában, e jeligével büszkélkedik: »Vigjáték hős nélkül.« Igaz, de cselekvény nélkül is. A kor társadalmi bűneit

akarja a szerző ostorozni, de nem látjuk azokat cselekvényben feltüntetve. Különbösen csupa reminiscencia. A polgármester folyton ízél, mint a marquis a »Nábób«-ban, a nőgyelet gyűlése pedig Berczik utolsó darabjának mása. A hős, ki a klikket meg akarja semmisíteni, oly együgyű ember, hogy már szánni is kezdjük; intriguejénél megfoghatatlanabbat nehéz elképzelni. A legönállótlanabb az összes darabok közül.

A 20. sz. »A l h i k m e t« öt felvonásban, szintén a kritikusnak esik, még pedig a következő megjegyzéssel: »A cselekvény nem eredeti. Nevezetes előzmények bátorítottak. A forma eredetisége a drámai múlt minden.« Ez, természetesen, imponál a bírálónak, annál is inkább, mert a szerző, a milyen elszánt férfit, a »nevezetes előzményekkel« talán még Shakespearere czéloz. A különbség csak az, hogy Shakespeare jól választotta novelláit s genálisan dolgozta fel az azokból vett cselekvényt, míg a mi szerzőnk egy drámai feldolgozásra teljesen alkalmatlan elbeszélésre bukkant s oly ügyetlenül dialogizálta azt, hogy Kemény Zsigmond, kinek egyik érdekes novelláját részben kiirta, részben elrontotta, alig köszönné meg e Shakespearéjének fáradságát. A szerző meg sem értette Kemény novelláját, hogy csinálhatott volna belőle jó drámát! És mennyi szó! Valóságos vízözön! A hősnek másfél felvonású álma magával ragadja az olvasót is, kit csak a kötelesség vihet arra, hogy ezen a hosszú dolgozaton végig küzdje magát. Különbösen van a drámában néhány csinos hely és vonzó jelenet; csak-hogy ezek nem kárpótolják az olvasót, mivel azokat már Kemény Zsigmondból ismeri.

Nem jelégéjével, hanem stílusával akar imponálni a 26. sz. »A g g l e g é n y e k« öt felvonásban, versben. A szerző hatalmas egy poéta; nála a »fene« játszik nagy szerepet, s eredeti ötletekben is gazdag. Így pl. egy szép asszony megigérte egyik imádjójának, hogy megküldi neki életnagyságú arczképét. Elhozzák az olajfestményt s ez életnagyságú számárfőt ábrázol. Kár, hogy ez az asszony, kit nagyon szellemesnek mondanak, nem szerepel a darabban, nagyon beillenék a társaságba. Az unalmas vigjáték tárgya különben éppen oly egyszerű, mint haszontalan. Két agglegény rágalmaz egy erényes asszonyt, kire férje igen féltékeny, de a tanu, kire hivatkoznak, ellenök fordul, s ök felsülnek.

És ezzel földadatom legsanyarúbb részén túlestem volna. Ha a bírálat egyszerű-mászor erélyesebb kifejezéssel volt kénytelen élni, mentse azt tárgyainak hihetetlen minősége, mely a kritikusnak nemcsak türelmét teszi tönkre, hanem sokszor erkölcsi felháborodását is eszközli. A hátralevő hét darab közt sincs egyetlen kifogástalan sem; de ötben vannak egyes kiemelendő részletek, kettő pedig figyelemre méltó alkotás, melyek kisebb javításokkal némi színi sikert is ígérnek. Szerzőikben tanultság, műveltség és tehetség nyomai mutatkoznak; azért elnézésre és bátorításra tarthatnak igényt.

Előre teszem a már fűnn érintett 4. sz. bohózat-félét, melynek czime »S z i n m ú i r ó k«, 3 felvonásban. Ez az egész pályázat legmulattatóbb darabja. Feltűnő ugyanis, hogy az eddig említett művekben sohasem, a többiekben is kevésbé sűrűn akadhatni a jókedv oly fesztelen, az olvasót magával ragadó nyilatkozataira, mint az vigjátékoknál a priori föltételezendő volna. Az írók nem igen élcesek, humorjok gyenge, s mivel jellemzés és szerkezet dolgában sem kiváló tehetségek, itt-ott mosolyra bírnak ugyan, de igazi jókedvet, a viszonyok fölé emelő nevetést ritkán ébresztenek. A »S z i n m ú i r ó k«-ban sok a jó ötlet, van egy pár találóan alkotott alak és ügyesen rendezett jelenet. Kár, hogy tárgya egészen idegen légkörből való, — annyira idegen,

hogy én magam ép úgy, mint a bizottság több tagja, azon véleményben vagyunk — mely természetesen ezen általánosságban még távolról sem akar vád lenni —, hogy e darab szerzője talán egy francia színművet vagy novellát használt föl saját műve kidolgozására. Nem kételkedünk abban, hogy a szerző saját viszonyainkra is gondolt, hisz jeligeje is azt tartja: »A lányomnak szólok, a menyem is érthet belőle,« de a mi állapotainkra való következtetést teljesen az olvasóra bizza, ki az itt és ott egészen eltérő viszonyokkal nem igen fog boldogulhatni. A darab Párisban játszik, hőse Chambillard, egy színműgyár tulajdonosa; főmunkatársai a püpos, egészen ura szolgálatában és szellemében dolgozó Jauffleur és a tehetséges, fenkölt szellemű Gerard. Chambillard, Jauffleur és Gerard ellentéte képezi a darab középpontját. Az első érdekes alak és sok ügyességgel van rajzolva. Ő csak az üzletet és a közönség tetszését veszi tekintetbe. Mit neki költészet, múzsa, idealizmus, melyeket Gerard hangoztat! Főelve, melyet minden alkalmal kifejez, egy párszor, megszokásból, akkor is, midőn éle ellene fordul: »Mit lehetetlen! nincs lehetetlen! nem ismerek lehetlent!« t. i. a színpadon. Ő is nagy eszmékkal kezdte működését, de első darabja megbukott. »Ekkor támadt bennem — beszéli Gerardnak — azon isteni gondolat, hogy a párisiaknak azt fogom nyújtani, mit csakugyan kívánnak. Mindenekelőtt műhelyt nyitottam műzsámnak, melyben a mester én vagyok, fősegédek jelenleg Mr. Gerard és Jauffleur, ki még nincsen itt; azon tiszteletteljes öreg úr egyik belső másolóm, s kivüle még e mellékszobában 10 rendes másolóval rendelkezem. Gyáramból 11 évi fennállása óta mintegy 563 mű került ki. Dúsan berendezett raktáramban drámák, komédiák és tragikomédiák, különösen pedig operette-szövegek nagy választékban és jutányos áron kaphatók. Vidéki megrendelések a legnagyobb pontossággal eszközöltetnek. Minden évben egy végkiárulás tetemesen leszállított árak mellett. Önök azt kérdik, hogy miben rejlik hát voltaképen művészetem titka? azt is megmondom. Tanuljon! Egy ízben azon eredeti gondolatom támadt, hogy egy élő és az anyatermészettől minden szellemi kellékekkel dúsan megajándékozott csacsi szerepeltetek a világot jelentő deszkákon. S mit gondolnak, mit eredményezett ezen sugallatom? Semmi egyebet, mint hogy a párisiak határozottan követelték — Gerard: Hogy a darab tiltassék le a színpadról? — Chambillard: A világért sem! Azt követelték, hogy első és harmadik felvonása hagyassék ki; a második felvonás azonban, melyben szelleműs csacsim oly bensőséggel játszik, kárpótlásul adassék elő egymás után háromszor. Reményeimet ezen áldott csacsi által valósulva látva, fogtam magam és néhány nap mulva gyártott művemben eleven majmot állítottam ki a színpadra. Riadó tetszés, kihívás, tantième, babérkoszorú stb. stb. Bátran merem állítani, hogy az állattan tanulmányozására most már minden tankönyv fölöslegessé vált. Ott van a színpad.« Később megmagyarázza Gerardnak, mi a különbség közte és a klasszikusok között. »Én a jelennek vagyok klasszikusa. Amazoknak nevét köre vésik és elkeresztelik halhatatlanoknak. Engem megtapsolnak ma, holnap, s mig élek, minden nap. Tisztelnek, minden új darabomat hozsannával üdvözlik és, a mi több, barátom, hát jól fizetnek.« Ezek mellett van egy 17 éves fickó, ki szintén drámákat ír. A gymnáziumot végezni feleslegesnek tartotta, mert úgy gondolkodik, hogy a geniek már érettségi bizonyítvánnyal jönnek a világra. A cselekvény maga különben egy szerelmi historia Gerard és Chambillard leánya, Blanche közt, mely annyiban kapcsolatban áll a színmű-gyárral, hogy Gerard elpártol mesterétől, saját darabokkal pályázik a Théâtre Français-nél és a francia akadémiánál és megnyeri a jutalmakat. Chambillardnak különben is rosszra fordul a

dolga. A színházak megelégtették az állatokat, s a gyár főnöke most egy akrobatát akar szerepeltetni. Ez, François Abelardó Venczlicsek di Duros Krsepecsek megcsalja őt és egy vén kisasszonyt, ki vele meg akar szökni, s Chambillard végre csak abban találhat némi vigaszt, hogy a »zoologiai társaság« őt »az állatoknak a színpadoni hü ismertetésével szerzett érdemeiért« dísztagjának választotta.

Nem önálló belső érdeme miatt szoltam bővebben e darabról, mely egy pár mulattató situációt tartalmaz. Hanem mivel azt hiszem, hogy tárgya és feldolgozása módja figyelmet érdemelnek. Néhány módosítással, főleg cselekvényének öregbítésével, gazdagíthatná színpadjaink szegény bohózat-repertoírját.

Szerkezeténél fogva elég ügyes, de alakjaival és situációival nagyon is taposott utakon jár a 10. sz. »A r o k o n o k« 3 felvonásban. Ily viszonyokat, egészen hasonló módon, Kotzebue és Benedix óta számtalanszor dolgoztak fel. Számos rokon egy öreg agglegény bátyján akar élősködni, ki végre is, hogy a kiállhatatlan tolakodóktól megszabaduljon, és egyszersmind bosszút álljon rajtuk, vén napjaira megházasodik. Az alakok száma és különfélesége elég nagy. Egy házassági dráma is játszik bele, mely elég jó megoldást nyer. A rokonság egyes alakjai néha riktó színekkel vannak festve; látszik, hogy a szerző egyénítő jellemzésre törekedett, de többnyire csak a torzképig jutott. Különbösen sem a cselekvényben, sem az alakokban, sem a motívumokban semmi önállóság, semmi eredetiség. Stílusa, nyelve, gondolkozása pedig nagyon köznapi. Oly üres az egész munka, hogy az ember elsodálkozik. Egy kis lapos morál, számtalanszor ismételve, képezi a munka egész szellemi tőkáját.

Ezen darabnál tartalmasabb az 5. sz. »A z e l a d ó j ó s z á g« 3 felvonásban. Telegdy birtokos kénytelen jószágát eladni, hogy csőd alá ne kerüljön. Brucker gyáros hajlandó a jószágot megvenni, de drágálja. Fia, Vilmos, azonban szereti Telegdy leányát, Editet; azért pártolja a vételt, mert Edit kezét is óhajtja birni. De az öreg gyárosnak ez semmikép sincsen inyére, tönkretettnek tekinti a családot, gazdagabb menyét óhajt s előbb nyiltan, később pedig titokban ellene dolgozik fiának, ki atyja cselszövényei következtében oly jellemtelen embernek tűnik fel, hogy Telegdy őt megveti s még Edit is kételkedni kezd benne. A bonyodalmat neveli egy Tarcsy nevű ifju, ki gazdag feleséget keres, mert elverte vagyonát, s azért Editnek udvarol. Kezdetben cselnek tekinti a család bukását, s játszsza a nemest, önzéstelent; később pedig, midőn a valóról értesül s egyszersmind megtudja, hogy Vilmos és Edit szeretik egymást, »megtört szívvel« lemond a leányról, s így ismét igen nemesnek és önfeláldozónak tűnik fel, mindig Vilmos rovására. Az alakok közt legsikerültebb az öreg Brucker, ki becsületes, jóra való, de igen korlátolt, csak hasznát tekintő ember. Fia finom érzését nem tudja megérteni, a situációknak, melyekbe Vilmost hozza, sértő, lealacsonyító voltát nem éri. Végre azonban mégis félig saját érdeke, mert fia ki akar lépni a gyárból, félig apai szeretete győzedelmeskednek köznapi észjárásán, s ő bevall mindent és jóvá tesz mindent. Legkevésebbé sikerült Tarcsy, kinek jelleme nem elég világos. Közönséges és chablonszerű alak Edit is. A munka szerkezete ügyes, talán gyakorlott kézre mutat. De magasabb érdeme egyáltalában nincsen.

Szerkezet és felfogás tekintetében még ügyesebb, eszmei tartalomban is kiválóbb, de kinővésekben is gazdagabb a 25. számú »A b o l o n d m a l o m« 3 felvonásban. Jellegje egyszersmind alapgondolata: »Keserű kenyér a gyanakodás.« Margit féltékeny férjére, kit azzal gyanúsít, hogy Leonával, egy felsőbb leányiskola igazgatójával, viszonya volt és van jelenleg is. Az okos ember szerepét e darabban Kanyó

Sándor, Margit testvére, egyetemi tanár, viszi. De e »tudós« sem imponáló, sem vonzó alak, pedig szerző ilyennek gondolja. Voltaképen csak unalmas prédikátor, ki folyton a nők földadatáról és gyöngéiről, a gyanakodás és féltékenység ártalmas voltáról szónokol. Nem is érthetni, miért épen egyetemi tanár; annyi esze van minden józan embernek. Épen oly indokolatlan az, hogy Leona egy felsőbb leányiskola igazgatója, hacsak nem azért az, hogy szerző már érintett szellemes élczet a nőelnöknek és a titkárnak »közvetlen érintkezéséről« fölhasználhassa. A szerzőnek, úgy látszik, egy okos férfit és egy okos nő kellett, és az elsőt a legfelső fiu-, a másikat a legfelső nőintézetben kereste. Eddig a vigjátékirók e körökből rendszerint épen ellenkező természetű egyéneket választottak.

A darab különben elég ügyesen van szerkesztve. Leona fogadott fiut nevel, Árvai Lajost, a mi egy leányiskola nőigazgatója részéről nem a legokosabb gondolat. Igaz, hogy az ifju korosabb, semhogy az ő fia lehessen; de nem minden ember ismeri Leona korát, s tényleg többen az ő fiának tartják. Lajos szereti Margit leányát, Katinkát, s bevallotta szerelmét jövendőbeli ipjának, kinek e frigy ellen annyira nincsen kifogása, hogy Lajos őt egyik levelében már »szeretett apjának« nevezi. E levél Margit kezébe kerül, ki Lajost eddig is Leona fiának hitte. Most nem kételkedik többé abban, hogy férjének és Leonának gyermeke. Midőn azért leánya, Katinka, végre megvallja anyjának is szerelmét, ez kijelenti neki, hogy Lajos nem lehet neki férje, mivel testvére. A megrémült leány e hírrel apjához siet, ki a maga részéről tudja, hogy nem apja e fiunak, tehát kell, hogy feleségének egy bűnös viszonyából származzék. Most megérkezik a fiu igazi atyja, Balmos ügyvéd, s Margit férje természetesen erről hiszi, hogy nejevel viszonya volt. A megoldás különben egészen ügyetlen. Margit egy darabot akar előadni, mely férje turpisságát feltüntesse; férje pedig, ki ezalatt meggyőződött nejeének ártatlanságáról, látszólag válópert indít ellene és formális törvényszéket tartat fölötte. Még fokozza a megoldás ezen ügyetlenségét az utolsó felvonás végére tett színváltozás, mely mindig elrontja vagy legalább nagyon csökkenti a hatást. Az izléstelenység képviselői e darabban Illemfi földbirtokos, neje Lucza, egy palócz-asszony, és leánya Hajnalka, kik folyton esznek, megrontják a gyomrukat, hasfájást kapnak stb. stb. Lucza különben nem rossz alak; roppantul félti urát, minden nyomát követi s folyton »pusziztatja« magát; különben bárgyu asszonyka, ki sok badarságot fecseg, de jószívű és elég józan gondolkozású. Jelen alakjában a darab nem színre való. De ügyes átdolgozással, főleg az utolsó felvonás módosításával, színképes vigjátékká lehetne átalakítani.

A második csoport eddig említett darabjaiban van majd a szerkezetben, majd a jelenetezésben, majd a jellemrajzban egy kis érdem, mit készséggel kiemeltem. De a jutalom szempontjából, hiányaik száma vagy súlya következtében, egyikök sem kerülhetett és nem is került szóba.

A bizottságnak legalább egy tagja a jutalmazásra méltók közt fölemlítette a 7. sz. három felvonásos vigjátékot. Czíme »A kaczer«, jelígeje és egyszersmind alapeszmeje: »A szerelem a kaczerás sirja.« Tagadhatatlanul figyelemre méltó tehetség-től eredő, de mégis, jelen alakjában, teljesen eltévesztett munka. Julia kaczer leány; egyik imádója egy kissé gorombán, de kétségen kívül találóbban »czudar«-nak nevezi. Négy kérője van: gróf Ormay miniszter, jeles államférfi, báró Miklósfy, egy derék fiatal ember, Szentendrei Viktor földbirtokos, gyáva és buta, de nagyon gazdag, versfaragó, és Laborczy Imre, a szerző és Julia ideálja, az ismeretes nemes és ideális fér-

fiaknak, de voltaképen csak azon unalmas szószaporítóknak egy képviselője, milyenek főleg nőktől írott regényekben szerepelnek. Julia meg van győződve arról, hogy e négy férfit lángol érte, de nem tudja, melyikök hajlandó őt nőül venni. Ő maga Imrét szereti ugyan, de ha ez nem veszi el, elmegy a többiek valamelyikéhez, mert neki gazdag és előkelő férj kell. Kétséget nem szenved, hogy ez már nem kaczárság, hanem Miklósfival beszélve: czudarság. Az ilyen nő rokonszenvet nem ébreszt. De Imre bizik Julia szívének nemességében, melyet, nézete szerint, ferde nevelés, rossz társaság, gonosz minták csak elhomályosítottak, de ki nem irtottak. Ő kaczárságát meg akarja törni, teljes megaláztatása által. E célra szövetkezik a többi három kérével, s így mind a hárman egymásután ostromolják szerelmökkel Juliát, csak Imre játsza a hideget, a közönyöset. A jelenetek, melyek most a cselekvény gyors fejlődésében egymásra következnek, folyton ébren tartják, sőt fokozzák az olvasó érdekét, de — és azt a szerző bizonyára nem czélozza — fokozzák a Julia jelleme ellen táplált ellenszenvünket is. Julia mindenkinek szerelmet vall, mindenkit biztat, míg végre a vetélytársak észreveszik magokat s egymásután visszautasítják a büszke és önhitt nő kezét. Most előlép Imre és kijelenti, hogy ő föltette magában, hogy Julia jellemének, melyben némelyek kételkedtek, fényes elégtételt fog adni. Ez megtörténvén, megkéri és megkapja Julia kezét.

Ez nem megoldás, ez a csomónak durva, indokolatlan kettévágása. De e befejezést meg sem érthetni. Hiszen Julia nem játszott komédiát, Julia nem akarta próbára tenni kéréit, — ő egymásután szerelmet vallott nekik, hogy megkérjék kezét, azután a legjobb partiet választotta volna. Hogy a kérék mind gúnyosan visszautasítják és elhagyják, az nagyon fájhat neki, talán jó hatással is lehet reá, — de hogy ez az egész történet hogyan és mivel bizonyíthatna Julia jellemének nemessége és fönsége mellett, azt sem én, sem a bizottság többi tagja, még az sem, ki e darabot különösen kiemelte, nem tudtuk fölfogni.

S e darab mégis figyelemre méltó. Szerzőnek fő törekvése, a mint látszik, az egyénitő jellemzés volt. Julia maga nem világos, következetesen rajzolt alak, sok benne a lézag, az ellenmondás; de ez eltévesztett formában is szerző gondolkodó és alkotó tehetségéről tanuskodik. A többi alak sokkal sikerültebb, mert egyszerűbb. Legjobbak Aurél és Boriska, szeretetre méltó egy pár ember, kiknek szerelmi története érdekes ellentétet képez a Juliához. E szerelmi történet megoldása különben tulságosan naiv és nem fog hitelt találni. A gazdag és hatalmas minister t. i. azért egyezik bele, legnagyobb ellenszenv daczára, a szerelmesek frigyébe, mert ezek kézfogójukat már az újságban kinyomatták! A kérék jellemzésében is sok a sikerült. Hogy szerző gróf Ormay miniszter multját gr. Andrassy Gyula viselt dolgaival czifrizza föl, ez főleg azért nagy izetlenség, mert e két alak közt különben legcsekélyebb hasonlóság sincsen. Még feltűnőbb baj a darab nyelve, mely nagyon magyartalan, helyenkint akár híven a németből fordítottak volna. A mű stílusa egy kissé bőbeszédű, mi kezdő íróra, legalább kezdő drámaíróra enged következtetni; mert az ügyes dialektika, a fordulatokban s kitérésekben való gazdagság, általában a párbeszéd leleményessége különben gyakorlott kézre vallanak. Igen ügyes, bár itt-ott egy kis valószínűtlenséggel jár, a szerkezet is; az egész cselekvény egy estélyen, egy teremben, néhány óra lefolyása alatt megy véghez; alig tarthat tovább, mint az előadás maga. — A mondottakat összefoglalva, »A k a c z é r« egy drámaírói tehetségnek eltévesztett, de ezen alakjában is szerzőjének becsületére való műve.

Még két darabunk van hátra, a 6. sz. »A lo v a g i a s k o r« és a 24. sz. »K é t a p a«, mindegyik három felvonású vígjáték, figyelemre méltó, irodalmi érték nélkül nem szükkölködő, színi hatást ígérő színművek, épen nem hibátlanok, de elég sikerültek arra, hogy ügyes javításokkal nagyobb igényeknek is megfeleljenek. A bizottság e két műre nézve egyetértett abban, hogy a pályázat legjobb darabjai, de abban is, hogy alább érintendő gyengéiknél fogva a jutalomra csak az Ügyrend 90. §-ának alkalmazásával érdemesek. Ha a díj kettéosztható volna, talán e két darab közti megosztás jöhetett volna szóba. Mivel ez nem lehetséges, a többség vonakodás vagy kétely nélkül a 24. számúnak (K é t a p a) ítélte oda a jutalmat.

Mert a 6. sz. »A lo v a g i a s k o r« voltaképen csak második fölvonásával érdemel figyelmet. A darab címe egészen rossz, mert teljesen félrevezeti az olvasót; ez okozza azután, hogy a mű tendenciája is zavaros. Növeli a zavart az első fölvonás, melynek expositiója nem mondható nagyon sikerültnek. Tibray ügyvéd elveszi nagynénjének fogadott leányát, mert a nénye kívánja és mert nénye pénzéhez csak e házasság útján juthat. Márta szereti urát, ki nem sokat törődik vele, libácskának nézi s házasságában is tovább folytatja legényi életét. Nejével elhitei, hogy sok a dolga, este ülései vannak, melyek késő éjjelig tartanak. Márta nem is kételkedik férjében, de az öreg Kopár Dániel, nénjének egy régi, derék, megbízható cselédje, ki Mártát a fővárosba és a házasság-életbe kíséri, keresztül lát a léha férjen és folyton, de eredmény nélkül, figyelmezteti, inti Mártát, kit rajongásig szeret, kit gyermekkorától ismer és még ma is tegez. Midőn a fiatal, tapasztalatlan asszony nem hallgat intéseire, Dániel a maga felelősségére ír a néninek és teljes valódiságukban festi le a Tibray-ház viszonyait. Tibray erre új pénzségély helyett, melyre számított, igen kellemetlen levelet kap nénjétől. Mivel ő maga mindig boldogsága ragyogó napjairól irt nénjének, meg van győződve arról, hogy nénye Mártától tudta meg viseletét, s annyira megharagszik nejére, hogy bosszút akar rajta állani. Ez a cselekvény egyik szála. Ekkor özvegy Simándyné egy per ügyében fölkeresi Tibrayt és tudatja vele, hogy újra férjhez akar menni, egyszersmind meghívja őt nejével estélyére. Távozása után Filkó Barna, Márta gyermekkori pajtása, keresi fel Tibraynét, kit szeret és egy kicsit el akarna csábítani. Ebben az alakban van egy kis eredetiség. Nem rossz, épen nem romlott fiú; egy kissé könnyelmű, egy kissé szerelmes és egy kissé meggondolatlan. Szerelmével még boldogítani is hiszi kedves barátnéját, kit boldogtalannak tart. Ez a cselekvény második szála. A harmadik Haudegen ezredes föllépése. Ez a nyers katona, ki a magyar nyelvet törli, egy váltója aláírására hívja föl Tibrayt, ki megígéri neki, hogy másnap reggel, a kitűzött órában és helyen meg fog jelenni. Filkó elhitei Mártával, ki az utolsó szavakat hallotta, hogy itt párbajról van szó, mely természetesen csak egy nő érdekében történhetik, és a megijedt asszony elhatározza, hogy ezt meg fogja akadályozni. Simándyné estélyén Haudegen is jelen lesz, itt ráveszi, hogy a párbajtól elálljon.

Ez a felvonás, mint említém, nem mondható sikerültnek. A cselekvény momentumai nem állanak egymással kellő összefüggésben, a mi az expozíciót nehézkessé teszi. Az olvasó még a felvonás végén sincs tisztában a darab problemája iránt; nem tudja még, hogy Tibray viszonya nejéhez képezi a főcselekvényt.

A második felvonás Simándyné estélyén játszik. Itt egy új alakkal találkozunk; ez Dora, Simándyné leánya, ki megunta anyját és egy hirlapíróval meg akar szökni. E felvonásban vannak a darab legjobb jelenetei. Márta megkéri Haudegent, hogy álljon el attól, mit férjétől követelt. Igen mulattató jelenet, mert amaz párbajt ért, ez

pedig csak a váltóról tud. Haudegen megígéri, hogy Márta kérését teljesíti, de azon hiszemben, hogy az asszony férje tudtával vagy talán parancsából cselekszik, nagyon megharagszik Tibrayra, ki semmit sem tud, és párbajra hívja őt. Most megérkezik a szakácsné a Dora kedvesének egy levélkéjével, melynek átadására az épen színen levő Tibrayt kéri föl. Ez találkozáván nejével, kérdőre vonja őt Haudegen föllépése miatt. Kijelenti, hogy nem párbajról, hanem váltóról volt szó, s átad neki egy levelet, melyet ez ügyben Haudegen hitelezője irt neki. Tévedésből Dora levelét adja át, melyet Márta elolvas. Dora az égre kéri Tibrayt, hogy vegye a levelet magára, nehogy anyja szerelmi viszonyát megtudja. Tibray megteszi és Márta haza rohan. Dora anyjával elhittetik, hogy itt csak egy kis tréfáról van szó.

E felvonás igen ügyes és mulattató. A régi elcsépelet motívumok egy kis eredetiséggel vannak felhasználva. Kár, hogy Tibray és Dora viszonya nincs jobban indokolva, mert csak furcsa dolog, hogy Tibray, egyszerűen csak Dora kérésére, a legfájdóbb módon sérti szegény nejét. A harmadik felvonás már jóval gyengébb; a szerző kifogyott leleményességéből. Csak az, és csak annyi és csak úgy történik, a mint minden olvasó előre látja. Márta haza akar menni nevelő anyjához; Filkó lovagjának tolja fel magát; az öreg Dániel diadalmaskodva lép előtérbe. Márta alakja mindinkább emelkedik; a falusi libácskából szeretetreméltó, erélyes, jellemes asszony lesz. Tibray észreveszi, hogy vak is, haszontalan is volt és a félreértés megszűntével jó férj lesz.

A szerkezet egyik fő hibája Dora szerepe. Már az is baj, hogy az első felvonásból kimaradt, még nagyobb baj, hogy szerelmi viszonya oly nevetséges. Kedvese haszontalan ember, ki a tapasztalatlan leányt meg akarja csalni. A végén e viszonyból nem lesz semmi, a mi a befejezést ki nem elégitővé teszi. De Simándyné házasságából sem lesz semmi, mivel kilátásba vett vőlegénye ellen ennek gazdasszonya, kívül viszonya volt, fellázad. Ezek mind oly gyengéi a darabnak, melyek szerkezetének egységét és kerekdedségét megrontják, és a színmű hatását is kérdéssé teszik. Fog-e a szerzőnek ezen hiányok javítása sikerülni, azt természetesen nem jósolhatni; de annyit lehet állítani, hogy »A lovagias kor«, ügyes javításokkal, főleg az expositió és a harmadik felvonás átdolgozásával, életrevaló darabbá válhatik.

A pályázat legjobb darabja a 24. sz. »K é t a p a« (Jeligéje : Felebbezek). Szerkezete, jellemzése, dialogusa gyakorlott kézre és művelt íróra vall. Főleg kitűnő első felvonása. Hiányai nem lényegtelenek, de könnyen javíthatók.

Egri és Kovács nincsenek megelégedve fiaikkal; az elsőnek fia, Mózes, szobatudós, könyvmoly; apja azt szeretné, ha életrevaló, ügyes, nők körül forgolódnó volna; ő maga is ilyen volt, és e tulajdonságaival kapott gazdag feleséget és lett urrá; — Kovács fia, Géza, könnyelmű, kártyás, kicsapongó, pénzköltő; apja azt szeretné, ha komoly, munkás, szolid lenne, mert ő is ilyen volt, és e tulajdonságaival lett tekintélyes és gazdag ember. Géza félig-meddig vőlegény is. Özvegy Felderné leánya, Emma, neki van szánva, de az özvegy ezredesné a megtestesült pontosság és rend, és nagyon elégedetlen Gézával, ki épen ez erényekkel nem dicsekedhetik; Emma pedig nem szereti a csapodár fiút, ki oly keveset törődik vele. Most is feljöttek falusi birtokukról és Géza, ki jól tudja, hogy megérkeznek, nincs honn. Ezalatt Emma és Mózes megismerkednek egymással és vonzódnak egymáshoz. Végre Géza is megérkezik. Atyja igen haragosan fogadja s kijelenti neki, hogy ha még egyetlen könnyelmű tettéről értesül, kitagadja őt. Géza igen kellemetlen helyzetben van, mert épen most követte el léte legnagyobb bolondságát, megszöktette De los Platas brazíliai ezredes csodaszép felesé-

gét, de rajtakapták őket, az asszonyt visszavitték, s most a rendőrség veszi kezébe a dolgot. Ez esetről nem szabad atyjának *most* tudomást nyernie. Géza Mózeshez fordul segítségért és ez megígéri, hogy egy időre elvállalja a szöktetést. Nem sokára megérkezik Hiry Dini, a város hirharangja, ki a szedőktől megvásárolja az esti lapok kefele nyomatait, s így mindent egy-két órával előbb tud meg, mint a közönség. Ez elfecsegi az utolsó éj kalandját s már meg akarja nevezni a kaland hőst, midőn előáll Mózes s magára veszi a botrányos affairet. A Kovács-familia, Felderné stb. elszornyülködnek, de Egri boldog, megöleli fiát, kiben végre felismeri a híres Egri-vért, és alig várja már a következő eseményeket, mert hogy e botrányból párba j lesz, azon legkevesbbé sem kételkedik.

Ez expositio minden tekintetben sikerült. Az apák és a fiúk ellentétes jelleme találó kifejezést nyer nézeteikben s tetteikben. A többi szereplő is ügyesen van a cselekvénybe vonva, mely az olvasó érdekét felkeltette és végig ébren tartja.

A második felvonásban Egri vivőleckét ad Mózesnek és a czéllövésben is gyakoroltatja. Az apák szerepet cseréltek. Kovács meg van elégedve fiával és roppantul szánja szegény Egrit, kinek Mózes annyi bajt okoz. De Egri kimondhatlan boldog és büszke. Igen sikerültek azon jelenetek, melyekben ismételten Gézát gyanúsítják a botrány elkövetésével, a mi Egrit mindig dühössé teszi. Ilyen különösen azon boltór jelenete, ki a szöktetés alkalmával megsebesült és nem akar Mózesben a bűnösre ismerni. Egri minden belépő férfiban a tábornok segédét, minden asszonyban fia kedvesét látja, mi néhány mulattató jelenetre vezet. De nem vázolom lépésről lépésre a cselekvény menetét, mert az a tarka bonyodalomnál fogva igen sok helyet venne igénybe. Egri lassankint észreveszi, hogy még sem jó az, ha az embernek ilyen »életrevaló« fia van. A tábornokné ugyanis férje értékpapirjait is magával vitte, melyek a kaland alkalmával elvesztek, s férje most azt követeli, hogy a szöktetőnek apja térítse meg kárát, 60 ezer forintot. Azután megtörténik a párba j. Mózes nem tud vinni, de csodálatos megsebesíti a tábornokot. Egri büszke, de midőn utóbb kiséül, hogy Géza a szöktető, a tábornok azzal vádolja Egrit, hogy kitűnő vivóval állították őt szembe, s 20,000 forint fájdalompénzt követel. Ezalatt Géza is, Emma is beavatkoznak a cselekvénybe. Géza, ki könnyelmű, de helyesen gondolkozó és érző ifju, megbánta gyávaságát és tudatta a tábornokkal, hogy ő a szöktető; Emma, ki kezdettől fogva bizott Mózesben és nem hitte, hogy ő a botrány hőse, a maga részéről is hat Gézára s a tábornokra meg nejjére. Utóbb Egri természetesen elátkozza a kalandot, Géza megtér, Mózes, ki az akadémiánál egy történeti jutalomra pályázott, megnyeri a díjat s Emma kezét, s mivel kiderül, hogy De los Platas brazíliai tábornok közönséges család, kit a rendőrség régóta keres, közmegelegedésre végződik a dolog minden baj vagy áldozat nélkül.

Hadd érintsem még röviden a darab hiányait. Én részemről fő hiánynak tartom, hogy az apák nem cserélnek *teljesen* szerepet; Kovács utóbb nagyon háttérbe lép, fiáról való viszonyához nem igen hallunk, mit nem indokol eléggé azon körülmény, hogy Kovácsné ur a háznál. A darab második felében azért voltaképen csak egy apáról van szó és a darab iránya módosul. Egri egy kissé túlozva is van. Végre is kockáztatja fia életét, midőn a kardforgatáshoz nem értő ifjut egy tábornokkal, kit akkor még mindenki ilyennek ismer, állítja szembe. Mózes jelleme sem kifogástalan; nagyon passiv; szivességből elvállalt egy szerepet, mely nem neki való, melyben rosszul érzi magát és mely folytonos tűrésre kárhoztatja. Az alak nem emelkedik ki eléggé s alig fog a színpadról is nagy érdeket kelthetni. Legkevesbbé sikerült Emma beavatkozása, mely

sem nem világos, sem kellőleg indokolva s valószínűvé téve nincs. Meglátszik a darabon, hogy a cselekvény, a mint a szerző kigondolta, nem elég három felvonásra; innen a második és harmadik felvonásban a jelenetek erejének és hatásának hanyatlása.

Ha a második és harmadik felvonás az elsőnek magaslátán állanának, a bizottság egyhangúlag ítélte volna oda a szerzőnek a jutalmat. De a fönnebb érintett hiányok még a bizottság többségét is arra kényszerítették, hogy az Akadémia tekintélye és méltósága szempontjából az Ügyrend 90. §-ának alkalmazását indítványozza.

A bizottság javaslata elfogadtatván, a jutalom a XXIV. számú »Két apa« cím-mel és »Felebbezek« jeligével ellátott pályaműnek odaitéltetik ugyan, azonban a jeligés levél felbontása, az Ügyrend 90. pontja értelmében, a szerző nyilatkozatától függesztetik fel. A többi pályaművek jeligés levélkéinek megégetésére Szabó József r. t. és Bogisich Mihály l. t. küldettek ki, és még az ülés folyamában jelentették, hogy eljártak küldetésökben.

Tizenharmadik akadémiai ülés.

Az I. osztály *negyedik* ülése.

1881. márcz. 21.

Zichy Antal t. t. helyettes elnökle alatt.

81. *Simonyi Zsigmond* l. t. felolvassa »Az analogia hatásáról, főleg a szókép-zésben« című értekezését.

Birálatra adatik.

82. *Joannovics György* l. t. »Értsük meg egymást« (a neologia és orthologia ügyében) című értekezéséből felolvass egy részt, s kéri az osztályt, hogy a hátralevő részt, melyet az idő rövidsége miatt föl nem olvashat, legyen szabad a jövő ülésen előadnia.

Az engedély megadatik.

Tizennegyedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1881. márczius 28-án.

Pauler Tivadar r. t. másodelnök úr elnöklése alatt.

84. *Hunfalvy Pál* r. t. felolvassa emlékbeszédét *Haberern Jonathán* 1880. ápril 8-án elhunyt lev. tag fölött.

A II. osztály értekezései során közrebocsáttatik.

85. Főtitkár jelenti *Tarczy Lajos* r. tagnak márczius 20-án és *Dethier Antal* kültagnak, a konstantinápolyi Ozman Múzeum igazgatójának márczius 3-án bekövetkezett elhunytát.

Az Akadémia e veszteségek fölött fájdalmas részvétét fejezve ki, fölhívja az illető osztályokat, hogy az emlékbeszédek megtartásáról gondoskodjanak.

86. Olvastatik a III. osztály indítványának tárgyalására kiküldött bizottság jelentése. E szerint

a) A bizottság ajánlja, hogy az osztály kiadványainál a példányszám meghatározása az osztályra bízassék.

b) A bizottság az Akadémia munkásságának a külföldön való megismertetése céljából az 1873-ban hozott határozatban foglalt és nagyrészt már fogamatba vett intézkedéseket kielégítőeknek tartja; fenhagyatván a III. osztálynak, hogy a mennyiben még további intézkedés szükségét látná, az idézett határozat szellemében indítványait megtehesse.

Az összes ülés a bizottság megállapodását magáévá tette.

87. Az I. osztály felkéri az Akadémiát, hogy a herczeg-primás ő Eminentiajától a Jordánszky-codex újabban megtalált Csemez-féle töredékének, a másolattal való összevetés végett, egy hónapi használatra, az Akadémiának való megküldését eszközölje ki.

A Herczeg-Primás a Jordánszky-codex illető töredékének megküldésére elnökileg fel fog kéretni.

88. Olvastatik az Archaeologiai Bizottság jelentése Krassó- és Szörénymegyék egyesült czímer-tervezete tárgyában. E szerint az új czímert nem lehet ugyan a tarkaság vádjától fölmenteni; mivel azonban a két czímer egyszerűbb alakban alig volna összeállítható, azt el lehet fogadni, azon egy módosítással, hogy a jobb oldali kékméz vörösré változtassék; mert így az összetett czímer jelleme határozottabb kifejezést nyer; továbbá Krassómege eredeti czímerében is az arany méhkas vörös udvarban áll; végre tekintetbe kell venni azt, hogy az egyesült új vármegye színei Krassómege régi színeiben állapíttatván meg, e színek az egyesült megye czímerében elő kell fordulni.

A bizottság jelentése a m. kir. belügyminisztériumhoz fölterjesztetik.

89. Olvastatik *József* főherczeg ő cs. és k. fenségének f. évi márczius 19-én az Akadémia elnökéhez intézett levele, melyben igazgató taggá történt megválasztásáért meleg szavakban köszönetet mond.

Örvendetes tudomásul vétetik.

90. Bemutattatik Ujvári Béla soproni reáltanodai tanárnak, közjegyző által hitelesített nyilatkozata, melyben magát a Teleki-pályázatnál jutalomra érdemesített »Két apa« című pályamunka szerzőjének mutatja be.

A »Felebbezek« jeligével ellátott levél felbontatván, abból *Ujvári Béla* neve tűnt elő; minélfogva a száz arany jutalom Ujvári Bélának kiadatni határozatik.

91. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta magánosoktól, testületektől s nyomdákól érkezett könyvküldemények, és az Akadémia kiadásában megjelent munkák ily rendben:

I. Testületektől.

Accademia della Crusca. Florenz. Atti. 1880.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. V. Fasc. 6. 7.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. November 1880.

Königliche Bayerische Akademie der Wiss. München. Sitzungsberichte. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1880. 4. 5. Heft. Mathem. Physik. Cl. 1881. 1. H.

Académie Impér. des Sciences. Sz. Pétervár. Bulletin. Tom. XXVII. Nr. 1.

Verein von Alterthumsfreunden. Bonn. Jahrbücher. LXVI. LXVII. LXVIII. LXIX. H.

R. Geograph. Society. London. Proceedings. 1881.

Literary and Philosoph. Society. Manchester. a) Mémoires. 3. Ser. Vol. VI. b) Proceedings. Vol. 16. 17. 18. 19.

Museum of Compar. Zoology. Cambridge. Bulletin. Vol. VIII. Nr. 3.

Orosz geográfiai társaság. Sz. Pétervár. Iszvesztija. Tom. XVI, XVII.

Office of the Amer. Journal. New-Haven. The Amer. Journal of Science. Nr. 123. Vol. XXI.

Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. 1881. Nr. 34.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1881. Nr. 4. 5. 6.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1881. Nr. 4. 5.

Verein für Siebenbürg. Landeskunde. — Nagy-Szeben. Korrespondenzblatt. 1881. Nr. 3.

Erdélyi Múzeum-Egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VIII. évf. 3. sz.

Dél-Magyarországi természett. társulat. Temesvár. a) Természettud. füzetek. IV. köt. 1. 2. 3. 4. füz. b) Czírbusz: Az oceáni medenczék. c) Gerger: A phylloxera.

Magyarhoni földtani Közlöny. X. évf. 8—12. sz.

Olasz kormány. Róma. Istruzion scientifica pei viaggiatori.

Mähr. Landesausschuss. Brünn. Dudik: Mährens Allgemeine Geschichte. IX. B.

Földm. ipar és keresk. m. k. miniszt. Budapest. Jelentés a talajjavítások terén 1880. évben tett intézkedésekről.

Orsz. m. k. statist. hivatal. Budapest. a) Magyar Statist. Évkönyv. VIII. évf. 1—10. füz. b) Magyarország vasutai 1878-ban. c) Magyarország hitelintézetei. 1878. d) Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban.

Érseki hivatal. Esztergom. Schematismus cleri archidioecesis Strigoniensis, pro 1881.

II. Magánosoktól.

Dr. Böke Gyula. Budapest. Kimutatás az 1880-ban gyógykezelt fülbetegekről. Og. Utiešenovč. Varasd. Lebensgeschichte des Cardinals Georg Utiešenevič, genannt Martinusius.

Lanfranconi Énea. Pozsony. a) Közép-Európa vízi utai. b) Vizutak: a Duna Dévénnytől Gönyőig.

Arenstein József l. t. Stuppach-Glognitz. Festschrift des Niederösterr. Gewerbevereines. Wien, 1880.

Hellebrant Árpád. Budapest. Magyarországra vonatkozó úsnyomtatványok a M. T. Akadémia könyvtárában.

Dr. Dubay Miklós. Budapest. A metallotherapia és a metalloskopia.

Horváth Károly Vincze. Nagymihály. Die orientalische Frage und ihre Folgen.

III. Köteles példányok.

Ziegler K. nyomdája. Komárom. *a)* Nedeczky: Emlékirat a csallóközi ármentesítés ügyében. *b)* Jó pásztor. I. évfoly. 6. füz.

Drotleff J. nyomdája. Nagyszeben. Sächsische Städte und ihr Haushalt.

Imreh S. nyomdája. M.-Vásárhely. Satyrikai töredékek.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Aristophanes vigjátékai. III. köt.

b) Nyelvtud. Érték IX. köt. 3. 4. 5. sz.

c) Term. Érték. XI. köt. 2. sz.

d) Mathem. és term. közlem. XVI. köt. 5 6. sz.

e) Nyelvenléktár. VII. VIII. köt.

f) Régi magyar költők tára. III. k.

g) Tört. Érték. IX. köt. 4. sz.

h) Értesítő. 1881. 1. sz

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Tizenötödik akadémiai ülés.

A II-dik osztály *negyedik* ülése.

1881. ápril 4.

Ipolyi Arnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

93. *Hajnik Imre* r. tag olvassa ily czimű székfoglalóját: »A perdöntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban.«

Szokott elintézésre adandó.

94. *Bunyitai Vincze*, mint vendég, olvas részleteket az általa és *Kandra Kabos* által a Váradi Regestrumhoz irt magyarázatokból.

Tudomásul vétetik.

95. *Szilágyi Sándor* bemutatja *Wichner Jakob* munkáját: »Geschichte des Benediktiner-Stiftes Admont vom Jahre 1466. bis auf die neueste Zeit«, mint a szerző ajándékát.

Köszönettel fogadtatik és a könyvtárba elhelyezendő.

Tizenhatodik akadémiai ülés.

A III-dik osztály *negyedik* ülése.

1881. ápril 11.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

97. *Balló Mátyás* l. t. ismerteti »A budapesti vizek chemiai vizsgálata« czimű dolgozatát.

98. *Krenner József* l. t. értekezik »Egy, Felsőbányán talált új ólomérezről.«
Kivonata ez:

Felsőbányai ércdarabokon apró szürkés, fémszerű kristálytáblácskákat lehet észlelni, melyek az ismert felsőbányai ásványok egyikével sem egyeztethetők össze.

Egyik nevezetes tulajdonságuk abban rejlik, hogy két irány szerint jól hasadnak, a hasadási lapok azonban a kristályok domináló véglapjaik irányában ferdén állanak. A kristálykák tökéletlensége és aprósága okozta, hogy alakjokról nem lehetett többet mondani, míg a vegyi hatás után: kén antimon és ólomra lehetett következtetni.

Az újabb időben azonban alkalmam volt ugyanazt az ásványt tökéletesebb és díszesebb kiadásban láthatni, a mi annak közelebbi megvizsgálhatóságát megengedte.

Feltűnő hasonlatosságot mutat ez ércz a wolfsbergi plagiorittal. Nemcsak az analog kristályalakzat, hanem a hasonló hasadás, sőt az identikus vegyi alkatrészek — minthogy emez is kén, antimon és ólomból áll — utalhatnának ezen Harczhegységi Rose¹⁾ által felfedezett ásványra.

De ha ásványunk kristályait behatóbb morphologiai vizsgálat alá vetjük, oly feltűnő különbségek merülnek fel, melyek a nevezett két ásvány identifikálását nem engedik, sőt ellenkezőleg a felsőbányai ércznek specifikus önállóságát biztosítják.

A felsőbányai érc megjelenik tompa rhombos táblákban, melyek egyhajlási symmetriát követnek, és gyakran az orthodiagonális szerint terjednek ki. Oldalvást határoltatnak ezek egy vagy több hemipyramis által, a melyeknek egyike szerint hasadnak, csak valamivel jobban, mint a Wolfsbergi Plagiorit.

A hasadási alakot alappiramisnak (\square) fölvéve, a domináló lapot pedig véglapnak tekintve, ásványunknál a következő alakokat észlelhetünk:

$$\begin{aligned} \text{véglapok: } a &= 100 \\ c &= 001 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{hemipyramisok: } p &= 111 \\ q &= 221 \\ s &= 113 \\ t &= 113 \end{aligned}$$

Az alapmérések — kifejezve normalszögekben — a következő eredményt szolgáltatottak:

$$\begin{aligned} 113.001 &= 22^{\circ}44' \\ 221.001 &= 59^{\circ}38' \\ 221.\bar{2}21 &= 98^{\circ}58' \end{aligned}$$

E három adatból kiszámítottak az elemek a tengelyhajlásra nézve:

$$\eta = 108^{\circ}56'$$

¹⁾ Pogg. Ann. XXVIII. 421. 1833.

a tengelyviszony pedig:

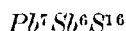
$$a : b : c = 11432 : 1 : 11053$$

a miből következik, hogy a tengelyarány közeledik az oktaeder tengelyarányához.

A vegyi elemzést eszközölte Sipőcz Lajos úr, a ki a következő eredményt mutatta ki:

kén	19.42
antimon ...	26.90
ólom	53.16
vas	0.10

a melyből következő képletet vezet le:

Ebből kitűnik, hogy habár ásványunk alaktani tekintetben közeledik a Plagiorithoz, vegyi tekintetben az a Jamesorit és Boulangerit között áll.

A mi ásványunk előfordulási viszonyait illeti, az Galerit társágában szokott előjönni, kristályai többnyire ez utóbbi ércnek kristályaira telepednek. A mellett a Galerit corrodáva, megmarva van és világosan látható, hogy ennek rovására képződött, antimonkéneget tartalmazó folyadékok behatása által. Ezenkívül még mellette föllép Diaphorit, Sphalerit, Bournonit, és mint utolsó képződmény: Barnapát.

Ugyanez ásványt észleltem rodnai ércdarabokon is. Itt is hasonlólag, mint az előbbeni helyen, többnyire a galeritkristályokon ül, melyek erősen megmarva, gömbszerűek lettek. A galerit kristályai tudniillik legömbölyödnek, annál inkább, a mennyire több táblácskák képződnek a mi ásványunkból, míg utóvégre ezek a galeritet egészen betakarják. Sőt ismeretesek olyan példák, hol a galerit az új ásvány rovására egészen fölemésztetett, a hol tehát valódi pseudomorphosis állt elő.

Megjegyzendő, hogy az oldószer Rodnán sem támadta meg a sphaleritet.

Ez új, genetikai tekintetben is igen érdekes ásványt Semsey Andor úr tiszteletére *Semseyit* név alatt kívánom a t. Akadémiának bemutatni.

99. *Wartha Vince* l. t. jelentést tesz dr. Pillitz Vilmos műegyetemi magántanárnak tanulmányairól az ezüstoxidul fölött. Kivonatban így:

Az ezüst vegyületeiben tudvalevőleg mint egyértékű fém szerepel. A fémnek ez egyértékűsége alapján valamennyi vegyülete szerkezeti képlet által kifejezhető, azaz mi elképzelhetjük magunknak azt, hogy a vegyületekben foglalt atomok és atomcsoportok mikép helyezkednek el az ezüst körül.

Kivételt tesz e tekintetben az ezüstoxydul Ag_2O , melynek szerkezeti képlete az ezüstnek állandó egy- és az oxgyénnek állandó kétértékűsége mellett elő nem tüntethető. Mert míg az ezüstoxydul szerkezeti képlete

$Ag > O$ a superoxyd-é $Ag-O_1$ minden akadály nélkül irható, az ezüst-
 $Ag > O$ Ag hiányzik a lehetőség, a kapcsolatot úgy eszközölni, hogy
 Ag Ag radván, egyszersmind az egymás közti összefüggés is
 meglegyen.

Ez a körülmény, valamint az is, hogy az ezüstoxydul oly számos és
 látszólag különböző jellegű vegyfélyamnál képződik, arra indítottak, hogy
 az ezüstoxydult beható tanulmányozás tárgyává tegyem, és első sorban
 arról meggyőződést szerezhessenek, vajjon ez anyag mint Ag_4O tényleg
 mint önálló chemiai individuum létezik-e vagy nem?

Az ilyenmű vizsgálatnál szükséges, hogy azon terményeket mind,
 egymásután, a lehető legtisztább agentiák felhasználása mellett előállítsuk,
 a melyek azon nagyszámú vegyfélyamoknál előállanak és az irodalomban
 mint ezüstoxydul vagy pedig mint ezüstoxydult tartalmazó anyagkeverékek
 vannak előtűntetve.

Ha figyelemmel végig tekintünk a nagyszámú és látszólag heterogén
 természetű vegyfélyamokon, akkor azok között mégis előtűnik egy közös
 kapocs, mely röviden így fejezhető ki: Valahányszor neutrális ezüstös
 oldata, alkalikus redukáló közegbe jut, mindannyszor, egyéb bontási ter-
 mények mellett, ezüstoxydul keletkezik.

Nagy a száma azon alkalikus redukáló agentiáknak, a melyek az
 említett módon az ezüstre hatnak, így az arzénessav, antimonossav, az
 ónoxydul, cobaltoxydul, vasoxydul és rézoxydul, alkali jelenléténél; továbbá
 a phosphoronsavalkali jelenléténél, szintűgy számos ezüstvegyület organikus
 savakkal, ú. m.: a citromsavas ezüst stb. hydrogén áramban hevítve, ezüst-
 oxydullá alakul át.

Kísérleteim sorát azon terménnyel kezdettem meg, mely keletkezik,
 ha antimonsavas só alkali jelenléténél, neutrális ezüstnitrát oldattal kever-
 tetik. Ekkor azon ismert terjedelmes, fekete válmány jön létre, melyet az
 antimon reactiói között mint legjellemzőbbet szoktak tekinteni. E csapa-
 dékos folyadékhoz nagymennyiségű ammoniakat öntünk, hogy a fekete
 ezüstoxydullal kiváló barna ezüstoxydot oldás által elkülönítsük. A fekete
 csapadék szűrőn gyűjtve, gondosan mosva és 150° -ot túl nem haladó mér-
 sékletnél szárítva, képezte az elemzésnek tárgyát.

Már a minőleges elemzés kiderítette, hogy az anyagban az ezüst
 mellett az antimonnak el nem hanyagolható mennyiségei foglalhatnak.

A quantitativ elemzésnél ez anyag nehézségek lekűzdésére ad bő
 alkalmat. Ugyanis ez anyagnak alig van oldószere, és az ezüstnek az
 antimontól való elválasztása az eddig ismert módok segítségével annyira
 hosszadalmas és tökéletlen, hogy az tudományos kutatásnál nem alkal-
 mazható.

Mint legjobb oldószert lehet a borkősav és salétromsav keverékét
 ajánlani. A megvizsgálandó anyag ugyanis 4—5-szörös mennyiségű, szilárd,
 tiszta borkősav hozzáadása után meglehetősen tömény salétromsavval öntetik
 le. Gyenge hevítésnél a fekete szín lassankint eltűnik, az anyag feloldódik

és csekély antimonosavtól eredő zavarodástól eltekintve, a folyadék meglehetősen tiszta. Ha már most erősen hígítunk és sok borkősav hozzáadása után hosszabb ideig forralunk, akkor a folyadék teljesen kitisztul. Sósavval az oldatból az ezüstöt ki lehet választani. Itt azonban azt tapasztalhatni, hogy az ezüstchloriddal rendesen antimon is (hibetőleg mint basikus antimonchlorid) lerántatik. Ezt majdnem tökéletesen meg lehet gátolni, hogy ha a leválasztásra szolgáló sósavban borkősavat oldunk fel.

A chlorezüstről leszűrt folyadék közvetlenül kénhydrogénnel, melegítés közben kezelhető és a leváló antimontrisulfid vagy 100° -nál szárított szűrőn gyűjtve, vízzel, abszolút alkohollal és szénkénnel mosva, szárítva lemérhető, vagy pedig sósavban való oldás után jodometriai úton is meghatározható.

Az oxigénmeghatározás úgy eszközöltetett, hogy az anyag tiszta, oxigénmentes hydrogénáramban 100° -ot alig túlhaladó mérsékletnél hevítetett. Magasabb mérsékletnél antimonfém sublimál a keverékből. A keletkező víznek súlya egyrésztől, valamint az eredeti anyag súlyvesztésege másrésztől, mely mindkét adat szépen megegyezett, szolgált az oxigénnek meghatározásául.

Az elemzési eredmények, mint két jól összevágó kísérlet középértékei a következők:

$$\begin{array}{r} Ag = 82.13\% \\ Sb = 14.35 \\ O = 3.26 \\ \hline 99.74 \end{array}$$

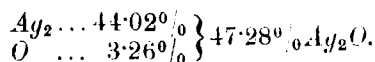
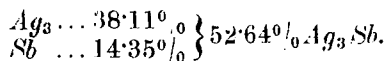
Egy olyan vegyület, a melyben 14% antimon foglaltatik, abban bizonyára ez anyag nem mint tisztátlanság vagy véletlen keverék van jelen, hanem ez antimont okvetetlenül a vegyülethez tartozónak kell tekinteni.

És hogy ez tényleg úgy is van, bizonyítják a következő reakciók:

I. Ha az ezüstoxydult fémhiganyval összerázzuk, a fonsort elpárologtatjuk, akkor fehér, gyönyörűen fénylő és kristályos szerkezetű fém marad hátra, mely az elemzésnél ezüst és antimonból állónak tűnt ki. Schuller tanár úr volt szives e fonsort az általa szerkesztett higanyszivattyúval, légüres térben elpárologtatni, és egyúttal egy Geissler-féle cső beiktatásával észlelni, vajjon elpárolgás közben egyéb gázok nem fejlődnek-e? Igen alárendelt oxygenmennyiségtől eltekintve, egyéb gáz nem fejlődött.

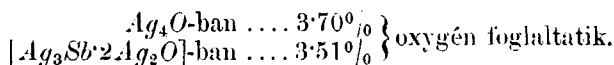
II. Ha az ezüstoxydult igen híg kénsavval hevítjük, akkor minden gázfejlődés nélkül tetemes mennyiségű ezüst oldódik.

Ezeknek folytán az úgynevezett ezüstoxydul mint antimonezüst és ezüstoxydnak keveréke tűnt ki. Ha a fenn felsorolt számadatokat összevetjük és kiszámítjuk az antimonezüst mennyiségét és a hátramaradt ezüsttúlmányt mint oxydot veszszük tekintetbe, akkor azon meglepő tényt tapasztalhatni, hogy a hátramaradt a. a. az antimonhoz nem kötött ezüst mennyiségének, majdnem az elemzésnél talált oxigénmennyiség felel meg. T. i.:

(A theoretikus oxigénmennyiség $3 \cdot 57\%$.)

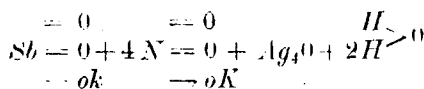
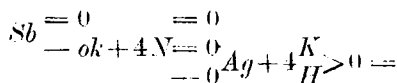
Ha végre nézzük, hogy milyen tömegviszonyban vannak e két anyagok jelen, akkor a számítás $[Ag_3Sb \cdot 2Ag_2O]$ -ra vezet. Nevezetes dolog az, hogy ez anyagnak oxigéntartalma majdnem az Ag_4O -nak oxigéntartalmával megegyezik. Ugyanis

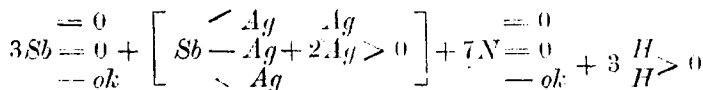
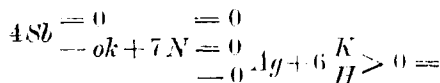
Vajjon az ezüstoxyd és antimonezüst mint molekuláris vegyület vagy mint keverék szerepel-e egymás mellett, azt még biztosan nem mondhatom meg, noha azon tény, hogy a präparat készítésénél, ammoniák jelenléte daczára, az ezüstoxyd mégis ki nem vonatott, annak bensőbb lekötési állapotára látszik utalni.

Ha már most a vegyfolyamot, mely tényleg létrejön, a midőn alkalis antimonossav oldatához ezüstnitrát oldatát öntjük, az eddigiek alapján elő akarjuk tüntetni, akkor az lényegesen el fog ütni a régiebben írt vegyfolyamtól.

Régi vegyfolyam :

Új vegyfolyam :

Az új vegyfolyam szerint az antimonossav önmagát redukálja, csak hogy antimonosav keletkezhesék.

Ha az úgynevezett ezüstoxydul előállítására nem az antimonossavat, hanem annak megfelelő chlórvegyületét, az antimon trichloridot használjuk, akkor, daczára annak, hogy bőségesen ammoniakat is öntünk a keve-

rékhez, egy túlnyomólag chlőrezüstöt tartalmazó fekete anyag válik ki. Ennek az elemzése a következő eredményekre vezet:

A	I.	II.	Középmérték
Ag	76·46 ^o	76·81 ^o ₁₀	76·63 ^o ₁₀
Cl	20·44	20·24	20·41
Sb	1·06	1·11	1·08
O	2·03	1·65	1·86

mint differentia.

Ez anyagnak közelebbi alkotó részeit, és azon kérdés válaszát, vajjon azok molekuláris vegyületképen, vagy mint keverékrészek vannak-e jelen, még eddig nem adhatom.

A legközelebbi teendő még a fenn leirt anyagoknak bővebb tanulmányozása leendő, valamint előállítani és tanulmányozni sorban mindazon anyagokat, a melyek a különböző vegyfolyamoknál ezüstoxydul elnevezése alatt szerepelnek.

Ha sikerülné kimutatni azt, hogy az eddig ezüstoxydulnak jelölt anyag tényleg nem az, hanem anyagkeverék vagy molekuláris vegyület, akkor nem lesz szükséges ezentúl az ezüstnek egyértékűsége mellett annak háromértékűségét is tulajdonítani.

Fentartom magamnak a megjelölt irányban kísérleteimet folytatni, és annak idején az eredményt is közölni.

Végre nem mulaszthatom el Dr. Wartha és Schuller Alajos tanár uraknak hálás köszönetemet nyilvánítani azon szívességökért, melylyel munkálataim közben tanácsuk és közreműködésökkel támogattak.

100. Szabó Ferencz lipcsei egyetemi hallgató egy értekezést küld be »A Carludovica és a Canna-félék gummijáratairól«. Elnök az osztályhoz kérdést intéz, beleegyeznek-e, hogy azt Klein Gyula műegyetemi tanár bemutassa.

Az osztály beleegyezésével Klein Gyula a nevezett értekezést ismerteti. A kivonatot így szól:

Van szerencsém ezennel Szabó Ferencz volt tanítványomnak dolgozatát: »A Carludovica és Canna gummijáratairól« előterjeszteni. Már 1879-ben volt alkalmam a tek. Akadémia november 17-én tartott ülésén Szabó Ferencznek egy értekezését a vadgesztenye gyökereiről előadhatni; ez újabb dolgozatát Lipcsében készítette, a hol jelenleg tanulmányait folytatja, melyek sikeréről ez újabb munkája is örvendetes tanúbizonytságot tesz.

A Carludovica eddig majd a Pálma-félékhez, majd a Pandanus-félékhez soroltatott, most azonban a Cyclanthaceae-családba osztatik be, mely család a Pandanus-félék és Pálmák között foglal helyet. E három család növényei között a Carludovica annyiban képez kivételt, a mennyiben egyedül tartalmaz gummijáratokat. Ezek eddig még nem voltak tanulmányozva és így Szabó erre vonatkozó vizsgálatai mindenesetre figyelemre méltók. E gummijáratok a Carludovicánál — mi eléggé sajátságos — csak a levélnyelben találhatók és elszórtan az edény-nyalábok között fordulnak

elő. Felső mint alsó végződésök vak. A rövid hancs szövetébe egyik sem nyúlik be és a levéllemezben csak addig terjednek, míg az erek nagyon el nem vékonyodnak. Egy levélnyéliben 3—10 ily gummijárat fordulhat elő. E gummijáratok fejlődése a következő: a fiatal levél-nyél szövetében 3—4 sejtből álló csoportok válnak ki, melyek a sejtek sűrűbb tartalma által tűnnek ki; e sejtek oszlanak, mi által 20—30 sejtből álló csoportok jönnek létre. Ezekben most a legbelsőbb sejtek falai lassankint eltűnnek, a sejtek tönkre mennek és így képződik az üreg, melyben most a sejtek átalakulása következtében létrejött gummi foglal helyet. E járatok tehát lysigen-fejlődésűek, azaz azáltal keletkeznek, hogy bizonyos sejtcsoportok tönkremennek.

A Canna, ez ismert disznóvény, gummijáratának fejlődése szintén még nem lett tanulmányozva. Itt csak a gyöktörzsben fordulnak elő, a levelekben és a gyökerekben pedig hiányoznak. A járatok egy része a nyálábok menetét követi, de a mellett szétágaznak és hálózatot képeznek. Fejlődésök egészen megegyezik a Carludovicánál leirt járatokéval. Tartalmuk víztiszta gummi, mely a gyöktörzs átvágása után fénylő cseppekben folyik ki; ezek néhány óra alatt megkeményednek és az arabs gummi tulajdonságaival bírnak.

A Canna gummijáratái azonkívül az által nevezetesek, hogy bennök horszesz behatására, valamint kiszámítás folytán, sajátos kristályok válnak ki. Ezek vegyileg sóskasavas mészből állanak és háromféle alakban tűnnek elő. Az első alak úgynevezett *sphaerakristályok*, azaz finom, tüllakú kristályokból alakult gömbök. Ez észlelet annyiban érdekes, mivel a sóskasavas mész csak ritkán található a növényekben sphaerakristályok alakjában. Úgyanis eddig csak de Rany észlelt hasonlókat egy gombánál, magam pedig két moszatnál találtam sóskasavas mészből álló sphaerakristályokat. A második alak a *mikrokristályok*, ezek apró, szemcsés, táblavagy oktaéderalakú kristályok, melyek néha nagy mennyiségben lépnek fel a gummijáratokban. A harmadik alakot képviselő kristályok igen sajátosak; ezek legjobban egy hasgatott levélhez hasonlíthatók, s mivel gyakran apró mikrokristályokból vannak alkotva és sokszor egyes növényi részekhez hasonló alakot mutatnak, egyszerűen *dendriteknek* nevezhetők. Ily dendritek a növényekben még eddig ismeretlenek voltak, és Vesque szerint a növényekben nem is fordulnak elő, a mi a közöltek szerint többé nem áll. Azon körülmény, hogy a Canna gummijáratában a sóskasavas mész szokatlan alakban képződik ki, arra mutat, hogy a gummi befolyásolja a kristályok alakját. A gummi, valamint a sóskasavas mész élettani jelentőségéről eddig csak keveset tudunk, és azért az itt közölt adatok figyelemre méltók, a mennyiben általok az eddigi ez irányu ismereteink némi bővítést nyernek.

Tizenhetedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1881-ik ápríl 25-én.

Gr. Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

102. *Tóth Lőrincz* r. t. felolvassa emlékbeszédét *Zlinszky Imre* 1880. július 14-én elhunyt levelező tag fölött.

A II. osztály értekezéseinek során közrebocsáttatik.

103. Főtitkár bejelenti *Horváth Ignác* levelező tagnak ápríl 18-án bekövetkezett elhunytát.

Fájdalmas részvétellel tudomásul vették, s a III. osztály felhivatik, hogy az emlékbeszéd megtartásáról gondoskodjék.

104. A vallás- és közoktatás-ügyi m. kir. miniszter úr átküldi a Berlinben f. évi szeptember hó 12—15. napjain tartandó, ötödik nemzetközi orientalista-congressus programját.

Hunfalvy Pál és *Vámbery Ármin* r. tagok felkéretnek, hogy az Akadémiát e congressuson képviseljék.

105. A m. k. belügyminiszter felkéri az Akadémiát, a magyar országos segélyző négyelt pecsétcímer tervezetének czimertani szempontból megbirálására.

Az archaeologiai bizottság jelentése, mely szerint a bemutatott tervezet a czimertan elveinek megfelelőleg s jól megválasztott czimerészeti motívumok alkalmazásával van összeállítva, a belügyminisztériumhoz felterjesztetik.

106. Olvastatik *Simor János* bibornok és herceg-primás levele, melyben az Akadémiát értesíti, hogy a *Jordánszky-Codex* tudományos használat végett készséggel átküldi; egyúttal azon ohaját fejezi ki, hogy a múlt évben Győrött felfedezett 23 levél által tetemesen kiegészített codexbe azon még hiányzó részt is be lehessen iktatni, mely jelenleg a M. N. Múzeum könyvtárában őriztetik.

Az Akadémia, méltányolva a bibornok herceg-primásnak a nevezetes nyelvkincs kiegészítése iránt tanúsított érdeklődését, fel fogja kérni a M. N. Múzeum igazgatóságát, hogy a kifejezett óhajítás teljesítését lehetővé tenni sziveskedjék.

107. A II. osztály engedélyt kér dr. *Mika Sándor* részére, hogy »A pápaság felemelkedése világhatalmi állásra« című értekezését az osztály egyik ülésén személyesen felolvashassa.

Az engedély megadatik.

108. Bemutattatik *Barabás Samu* tanárjelöltnek a Történelmi Bizottság által pártolólág felterjesztett folyamodása, a melyben azon kérelemmel fordul az Akadémiához, hogy részére a bécsi »Seminar für österreichische Geschichtsforschung« című intézetben a kétéves tanfolyam látogatására, a vallás- és közoktatás-ügyi m. k. miniszternél állami ösztöndíjt eszközöljön ki.

Az Akadémia kívánatosnak tartván, hogy a nevezett intézetben minél több magyar ifju nyerje kiképeztetését, tekintettel arra, hogy folyamodó kellő előkészítéssel bír, kérvényét pártolólág fogja a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz felterjeszteni.

109. A bukaresti román akadémia felkéri az Akadémiát, hogy vele csereviszonyba lépjen.

Az Akadémia, tekintettel azon szívélyes viszonyra, mely a két szomszéd állam között fennáll, továbbá a múltak emlékeire és azon körülményre, hogy Románia területén számos magyar tartózkodik, az ajánlatot készséggel elfogadja, és összes kiadványainak a román akadémia részére megküldését elhatározza.

110. Az amsterdami akadémia beküldi a latin költemények megírására kihirdetett pályázat tervrajzát.

Az I. osztálylyal közöltetik.

111. A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője meghívja az Akadémiát az ujonnan rendezett országos képtár megnyitására f. é. május 1-jén.

Tudomásul vétetik.

112. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta érkezett ajándék-, csere- és köteles-példányokat, úgyszintén az Akadémia kiadásában megjelent munkákat, ily rendben:

I. Testületektől.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. V. Fasc. 8. 9.

Académie Impér. des Sciences. Sz. Pétervár. a) Repertorium für Meteorologie. VII. B. I. H. b) Bulletin. Tom. XXVII. No. 2. Két péld.

Kön. Gesellschaft der Wiss. Göttinga. a) Gelehrte Anzeigen. 1880. I. II. B. b) Nachrichten. 1880. Nr. 1—21. c) Abhandlungen. XXVI. B.

Société R. de Numismatique. Brüssel. Revue Belge. 1881. Livr. 2.

Histor. Verein für Schwaben und Neuburg. Augsburg. Zeitschrift. VII. Jahrg. I. 2. 3. H.

Naturwiss. Gesellschaft Isis. Drezda. Sitzungsberichte. 1880. Január—Juli. Juli—Deczember.

Amer. Geograph. Society. New York. Bulletin. 1880. No. 2.

Orosz földrajzi társ. Sz.-Pétervár. Izvesztija.

Deutsche Morgenl. Ges. Leipzig. Wissenschaft. Jahresbericht im J. 1878.

Society Geolog. London. Catalogue of the library. 1880.

Finn tudós társ. Helsingfors. a) Suom ja Ruotsal. Sarakirja. 13. Vih. b) Suomi. 13. Osa. c) Toimituksia. 57. 58. 59. 60. 61. 62. Osa.

Société Impér. des Naturalistes. Moszkva. Bulletin. 1879. No. 4. 1880. Nr. 1. 2.

R. Asiatic Society. Bombay. The Journal. Vol. XIV. No. 37.

Physik. Central-Observatorium. Sz. Pétervár. Annalen. 1879. I. II. Th.

Egyetemi könyvtár. Athen. a) Anagraphe 1879/80. b) Aphantule: Krisis. c) Catalogus system. herbarii Orphanidis. d) Synopsis nummorum veterum in Museo Athenarum publico.

Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. 1881. Nr. 35.

Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. a) Zeitschrift. XVI. B. I. H. b) Verhandlungen. VIII. B. Nr. 1. 2. 3. c) Mittheilungen der Afrikanischen Gesellschaft. II. B. 4. H.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of Science. Nr. 124. Vol. XXI.

Society of Antiquaries. London. Proceedings. Vol. VIII. No. 4.

- Oberlausitzische Gesellsch. Görlitz. Neues Lausitzisches Magazin. LVI. B. 2. H.
 Société de Phys. et d'Hist. Nat. Genf. Mémoires. Tom. XXVII. P. I.
 Museum of Comp. Zoology. Cambridge. Mémoires. Vol. VII. No. I.
 Germanisches Museum. Nürnberg. Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit.
 1880. No. 1—12.
- R. Geograph. Society. London. Proceedings. Vol. III. No. 4.
 Société Géologique. Liège. Annales. Tom. VI.
 Kaiserl. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1881. Nr. 7. 8. 9. 10.
 Società Adr. di Scienze Nat. Trieszt. Bolletino. Vol. VI.
 K. k. Statist. Central-Commission. Bécs. a) Ausweis über den auswärtigen Handel der österr.-ung. Monarchie. XXX. Jahrgang. 1. Abtheilung. b) Statist. Jahrbuch. 7. 8. 9. H.
- K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1881. Nr. 6.
 Zoologisch-Botanische Ges. Bécs. Verhandlungen. XXX. Bd.
 Verein f. Siebenb. Landeskunde. Nagyszeben. Korrespondenzbl. IV. Jahrg. Nr. 4.
 Dél-Magyarországi természettud. társulat. Temesvár. Természettud. füzetek. V. köt. 1. füz.
 Természettud. és orvosi egylet. Pozsony. Verhandlungen. Neue Folge. 3. H.
 Magyar földtani társulat. Budapest. a) Földtani Közlöny. XI. évfoly. 1—3. sz.
 b) Földtani Értesítő. II. évfoly. 4. sz.
 Orsz. képviselőház bizottsága. Budapest. Jelentés a nemzeti múzeum ügyeinek megvizsgálásáról.
 Angol kormány. London. a) Notices of Sanskrit. Mss. Vol. V. P. 1. b) A classified index of the Sanskrit. Mss. in the palace at Tanjore. P. III.
 Olasz kormány. Róma. Riforma della legge elettorale politica. Vol. I. II.
 M. k. közokt. miniszt. Budapest. a) Schwicker: Die ungarischen Gymnasien.
 b) Zeitschrift des kön. sächsischen statistischen Bureau's. XXVI. Jahrg. 1—2. H.
 M. k. földmiv., ipar és keresk. miniszt. Budapest. Catalogus az 1865—79-ig szabadalmazott találmányokról.

II. Magánosoktól.

- Dr. Kovács Imre. Budapest. Az astrachani pestis. 2 péld.
 Stehlo Kornél. Budapest. Zsidó házassági jog.
 Peitler Antal püspök. Vác. Schematismus cleri dioecesis Vaciensis in annum 1881. 2 péld.
 Márki József. Budapest. Éneisz. 3. füz.
 Rézbányai János. Pécs. Európa művelődési történelme. I. köt. 1. és 2. fele. II. köt.
 Dr. Mandello Károly. Budapest. Gegen Jesuitismus und Caesarismus in der Volkswirtschaft.
 Dr. Márki Sándor. Arad. Bihari román írók.
 Ehrenfeld Adolf. Bécs. Az Ehrenfeld-codex.
 Dr. Platz Bonifác. Baja. Az emberi nem kora.
 Kálmán Farkas. Maria-Gyúd. Szent Molnár Albert szótára 1611-ről.
 Czelder Márton. Felsőbánya. Magyar prot. egyházi és iskolai figyelő. III. évfoly. 3—4. füz.

III. Köteles példányok.

M. kir. egyetem nyomdája. Budapest. a) A székely miv. és közzgazd. egyesület évkönyve 1881-re. b) Die ungarischen Gymnasien. c) Gyógyászat. 1881. 7—14. sz. d) Néptanítók Lapja. 1881. 3—6. sz. e) A m. kir. belügyminiszter rendőri körözüvénye. 1881. 8—17. sz. f) Jelentés a tanulmányi alap ügyében. g) Jelentés a vallás-alap ügyében. h) Sbornik. God. 1880. Br. 1—40.

Wigand K. nyomdája. Pozsony. a) gr. Szécsen Antal. Tanulmányok. b) Glatz : Frühlingsblüthen. c) A m. kir. minisztérium rendeleteinek gyűjteménye. 1880. 4. füz. d) 1880. évi országgyűl. törvényeczikkek. 1—2. füz. e) Landesgesetzte. 1880. 3. H. f) Ejury : Az európai egyensúly kérdésének megoldása. g) A pozsonyi ág. hitv. egyház emlékirata. h) Kossuth : Meine Schriften aus der Emigration. II. B. 15—25. Lieferung. i) Magyar gazdaszszonyok lapja. 1880. 24—26. sz. 1881. 1—14. sz.

Reform. főiskola nyomdája. Kolozsvár. a) Orvos-term. Értesítő. Term. szak. VI. évfoly. 1. füz. Orvosi szak. I. köt. 1. füz. b) Brassai : A nyelvújítás és Ballagi. c) Erdélyi Múzeum. 1881. 3. 4. sz. d) Lokics : A körmikrometer. e) Fodor : Nehány szilárd test és folyadék hő átbocsátásáról. f) Hattyufi : A hazai vármegyék és városok címerei. g) A kolozsvári tud. egyetemi kör évkönyve 1880. h) Dr. Biasini : Magyarország közigazgatási joga. 4. füz.

Réthy L. nyomdája. Arad. a) Regalrechtsverordnungen. 1876—80. b) Horváth : Tanulmányok az emancipatio köréből. c) Steinitzer : Az aradi magán kórház 1880. évi működése.

G yulai István nyomdája. Arad. a) Lakatos : Arad története. I. köt. b) Szöllősy : Statisztikai párhuzam.

Ziegler K. nyomdája. Komárom. Jó pásztor. I. évfolyam. 1. füz.

Closius örökösök nyomdája. Nagyszében. a) Respuns la anticritica. b) Stefanelli : Catechese. Tom. II.

Drotleff J. nyomdája. Nagyszében. Unterhaltendes und Belehrendes. I.

Egyházmegyei nyomda. Temesvár. Történelmi és rég. Értesítő. VII. évfolyam. 2. füzet.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Társad. Értek. VI. köt. 9. 10. sz.

b) Term. Értek. XI. köt. 3. 5. sz.

c) Történettud. Értek. IX. köt. 5. 6. sz.

d) Anjoukori okmánytár. II. köt.

e) Értesítő. 1881. 2. sz.

f) Mathem. és Term. Közlem. XVI. köt.

g) Trefort : Emlékbeszédek és tanulmányok.

h) Magyar országgyűl. Emlékek. VII. köt.

i) Molnár : A közzgaztatás története. I. köt.

A
MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA
É R T E S Í T Ő J E.

Tizennyolczadik akadémiai ülés.

Az I. osztály ötödik ülése.

1881. május 2.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

114. *Hunfalvy Pál* r. tag felolvassa »A magyar tud. Akadémia és a finn irodalmi társaság közti történeti hasonlatok« című értekezését.

Bírálatra adatik.

115. *Journovics György* folytatja és bevégezi »Értsük meg egymást« (a neologia ügyében) című értekezését.

Bírálatra adatik.

Tizenkilencedik akadémiai ülés.

A II. osztály ötödik ülése.

1881. május 9.

Ipolyi Arnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

117. *Szilágyi Sándor* rendes tag felolvassa ily című értekezését: »Nápolyi Péter egy diploma a XVII. század elejéről.«

Tudomásul vétetik.

118. *Fraknói Vilmos* r. tag bemutatja *Schrauf Károly* bécsi cs. és kir. állami levéltári fogalmazónak ily című dolgozatát: »Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. 1377—1420.«

Az osztály a közlemény kinyomatásáról gondoskodni fog.

119. Dr. *Vécsey Tamás* egyetemi tanár, mint vendég értekezik *Marcellus* római jogtudósról.

Tudomásul vétetik.

120. Böhöm Károly tanár, mint vendég »A lényeg formaiságáról« tart felolvasást. Kivonatban így :

A philosophiai ismeret szükségképen való alapfogalma a lényeg (substantia). A realistikus dogmatismus Kant előtt a lényeget »subiectum perdurabile et modificabile« alakjában keresi s annak alkotó részeit attributumoknak, változó részeit accidens-eknek (scholastica) vagy modus-oknak (Cartesius, Spinoza, Wolf) nevezi. E felfogás azonban számos belső nehézségben szenved, mennyiben a substantia és attributum közti viszonyt ellenmondás nélkül megfejtteni nem bírja. Ez ellenmondások részletes fejtegetése kimutatja, hogy a lényeg és módosulatok, mint realis tényezők, a külső tárgyokban nem szerepelhetnek. Ugyanilyen eredményre kényszeríti a gondolkodást az egyes és egyetemes substantia közti viszony is; mind a két faj szükséges a világ felfogásához (azért az atomismus és a monismus egymásra utalnak folytonosan) s mégis: a valóságban e két substantia nem fér meg.

Ez oknál fogva kellett a lényeg és módosulat fogalmait a külső tárgyaktól az ismerő alanyba áthelyezni vagyis a lényeget *ismerési formának* mutatni ki. Ez pedig úgy sikerült, hogy a lényeg állandóságát ismereti föltételnek, ez állandóságot pedig a tudat fixirozó munkájából érthetőnek derítette ki. Azon része a tárgynak, melyet ily módon absolute állandósít a tudat, az a *tárgynak jelentése*; mert a tárgyak csak az alany képei, s e képekben az állandó a logikai jelentés. E jelentés, egységnek nézve, adja a lényeget, részeire fölbontva adja a módosulatokat. Mint-hogy ugyanolyan viszony van a szülő ok és okozata közt is, azért érthető, hogy némely tanok (Spinoza) a lényeget oknak, a módosulatokat pedig okozatainak fogták fel. A lényeg és módosulatok közti nehézségek, melyek a realismusra nézve megfejtethetnek, ez állásponttól egyszerű megoldásukat nyerik.

Ez álláspont igazolására szerző egy befejező szakaszban a lényeg rövid történelmét adja, melyből kiderül, hogy a Kant után levő philosophia dialektikai szükségképeniséggel utal a szerzőtől adott megfejtésre, azon oknál fogva, mert csak ez a megoldás bírja mindazon nehézségeket megszüntetni, melyek a lényeg felfogásától ez ideig elháríthatatlanok voltak Tudomásul vétetik.

Huszalík akadémiai ülés.

A III. osztály ötödik ülése.

1881. május 16.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

122. Dr. Jendrássik Jenő mint megválasztott r. tag olvassa székfoglaló értekezését: »Egy magától sorakoztató myographium, és annak alkalmazása kiválóan kinetikai vizsgálatoknál az izomtan körében«. Kivonatban így :

Miután a kísérleti elemzés, melynek előadó már ennek előtte a rándásgörbét a hullámelmélet alapján alávetette, azon szintén már más helyen közölt eredményhez vezetett, hogy az egyszerű rángáskor az izomban bekövetkező folyamat kinetikai viszonyaira nézve feltűnően összeegyező azon eredménnyel, mely e mozgásnál a hullámelmélet értelmében elvárható; mint legközelebb megoldandó feladat, azon változások lettek volna meghatározandók, melyeket a kinetikai állandók megfelelőleg a különféle behatások fokának és időtartamának elszenvednek, melyeknek az izom működése alatt az alkalmazott inger, teher, a kifáradásnak, valamint a hő mértékének, vegyi alkata megváltoztatása szerint stb. alávetve volt.

Csak ilyféle meghatározások alapján lesz lehetséges a rángásnak megfelelő folyamatot kinetikai viszonyai szerint is bíráló alá vonva, az izom munkaképességének elemi törvényeit megállapítani, és az izomerő elmélete számára biztosabb alapot szerezni.

Az e célra törekvő vizsgálatok azonban oly készüléket igényelnek, mely által lehetséges, rendes időközökben és mialatt az izom megszabott fokozatok szerint különféle behatásoknak alávetve van, rándásokat abban, oly nagy számban, mint az összehasonlítás által szerzendő tájékozáshoz szükséges, kiváltani és az azoknak hiven megfelelő görbéket akképen följegyeztetni, hogy bizonyos sarkalatos pontjaiknak épszőgű összrendezői pontosan kimérhetők legyenek.

Ebben áll a bemutatott készülék által teljesítendő szolgálat.

123. Dr. *Thanhoffer Lajos* mint megválasztott I. t. felolvassa ily című székfoglaló értekezését: »Adatok a harántcsíkú izom szerkezete és idegvégződéséhez.«
Kivonata ez:

1. A rovarok harántcsíkú izomcsövei burkának (sarkolemma) két elkülöníthető rétege van. külső üvegszerű, egynemű, a belső magvas, hártyaszerű.

2. Az ideg az izomcsőben az ismert véglemezben végződik, s ez a sarkolemma két lemeze közt terül el, úgy, hogy az ideg burka a külső lemezzel nő össze.

3. Az ideg betérő tengelyszála villaalakúlag osztódik, és a rovarok izmaiban, a véglemezben reczeszerűleg oszlik szét. A meztelen hüllők (béka) izmaiban az ideg a sarkolemma alatt szintén véglemezben végződik, csak hogy ebben a tengelyszál már előbb mások által is tárgyalt elágazásokat képez, és egyes szálai az izom-állomány fölött elterülő magvakkal függenek össze, illetőleg a magvak csak a tengelyszálhoz illeszkednek. E hálózat nem megy be az izom állományába, s az izomcsőnek csak is egy pontján, az ideg betérő helyén van, és az egész izomcsőnek hosszában nem ágazik el.

4. Az ideg véglemez talpa, legalább rovarizmokban, sejtes, hártyaszerű képlet (idegköpeny) által van az izom állományától elválasztva, míg e talphártya és a sarkolemmának ebből szétterülő, magvas, belső lemeze a *Krause*-féle harántvonalakkal (mondhatni, ideglemezekkel) függ össze.

5. Az izomcső erélyes összehúzódásakor (villamfolyamra) a haránt-csíkolat szemcsékre esik szét, s a mégis fenmaradó finom haránt-csíkolatot az egymáshoz közel jött *Krause*-féle vonalak eszközlik, míg nagyon erélyes összehúzódáskor ezek is el látszanak tűnni.

6. A rovarizomcsőben, nyújtott állapotban, valamennyi eddig leírt csíkolatot lehet látni.

7. Az izomcsövek sarkolemmájának (izomcsőburok) külső hüvelye a vele összefüggő in külső, üvegszerű hüvelyével nő egybe, míg az izomállományban az innál ebből befolytatódó csőszerű hálózatok és ezek csomópontjain sejtszerű, magvas képletek vannak, melyek más szervek nedvhézagaihoz hasonlóak. Ezek az izomcsőben kis darabig folytatódnak, azután úgaik az izomcső-fibrillák ragasztó anyagába vesznek el észrevehetetlenül. E csatornák nedvmeneteknél egyebek nem lehetnek.

8. Aranykészítményeken tett szétfoszlatások mellett kitűnt, hogy az innak a rovarizom-állománnyal való összetalálkozásánál, e nedvhézagokban szélmalom szárnyaihoz hasonló nyulványos kötőszöveti sejtek vannak, és ezek egyes lemezei részben az iniszövet rostjai, részben az izomcső fibrilla kötegei közé tolulnak be.

9. Az izomzat idegtörzsei ürben (perineuralis ür) fekszenek, melynek endothel sejtes több rétegű falzata van.

10. Szétfoszlatott és elkülönített rovar (hydrophilus) izomcsövek, melyek véglemezzel függnek össze és saját nedvökben vagy nyállal vizsgálva, összehúzódásban vannak, érdekes képet tüntetnek fel. Ugyanis a véglemez magvas alaphártyájával (a sarkolemma belső lemeze) összefüggő *Krause*-féle vonalak összehúzódáskor a legsűrűbben állanak, mindinkább ritkábban attól két oldalt, másrészről, mintha húzatnának valamitől a véglemez alján, összehajló irányuak, míg ellentett oldalon széthajolva tűnnek fel. Ez is egyik bizonyítéka annak, hogy a véglemez és a *Krause*-féle vonalak benső összefüggésben állanak egymással.

124. Konkoly Miklós l. t. 1. »Adatok Jupiter tengelyforgási idejének meghatározásához« dr. Kobold Armintól. 2. »Egy új contact-készülék normálórán«. 3. »Hulló csillagok« radiatio pontjai című dolgozatokat olvassa.

A rövid kivonat ez :

I. Szerző az értekezésben először is a formulákat mutatja be, melyek általában a Jupiter felületén eszközölt mérések reductiojára szolgálnak. Az aberratio, phasis, az összelapulás, és a bolygó változó állásának tekintetbe vétele mellett, a mérések a bolygó látszólagos középpontjából indulnak ki, még pedig két egymásra függélyes irányban, s az illető pontnak valószínűségi összehangozási vezetnek le, a melyek a földi egyenes felszállás és elhajlásnak minden részben megfelelnek.

E formulák végre a szerző által, az ó-gyallai csillagvizsgálón eszközölt 17 mérésre lettek alkalmazva, melyek a »vörös folt«-on általa tétettek, és a 17 nyert helyzetből a tengely körüli forgás legvalószínűbb értéke lett kikeresve.

Az egyenet feloldása világosan kimutatja, hogy a »vörös folt«-nak Jupiter tengely körüli forgásán kívül még más, azaz saját mozgásának is kell lennie.

Végre több egyidejűleg eszközölt mérések eredményét tárgyalja, melyek a »vörös folt«-on tétettek, a mi is azon érdekes végeredményre juttatja a szerzőt, hogy a foltnak területe a mi földünk felületét 138-szor meghaladja.

II. A felolvasó I. tag bemutatja rajzban egy új találmányát, mely lehetővé teszi azt, hogy egy csillagászati normál-óra a egy oly készülék alkalmaztassék, mely minden második másodperczben egy villamfolyamot zárjon, és az által az időt egy feljegyző készülék vagyis Chronograph papírszalagjára följegyezze.

Hogy eljárásának helyességét kifejthesse, leír röviden néhány más ilyen villamfolyam-záró készüléket, melyek azon óriási nagy hátránnyal bírnak, miszerint nemcsak hogy jeleket hagynak ki, hanem az ingaóra járását rendkívül befolyásolják. Előadó szerint az ő általa alkalmazott villamfolyam-zárókészülék az óra járását nem befolyásolhatja, azonban egy Jürgensen-féle gát-szerkezet szükségeltetik hozzá, miért is szerző annak szerkezetét is röviden bemutatja. Egy ilyen óra már az ógyallai csillagvizsgálón valóban működésben is van.

III. E 103 radiatopontok az 1879. és 1880-ik évi megfigyelésekből lettek levezetve, melyek az ógyallai csillagdán, Selmeczbányán és Gyulafehérvárott eszközöltettek.

A levezetéshez 932 meteorit pályája lett használva, melyek közül összesen csak 548 vált be a kisugárzó pont levezetéséhez.

A meteoritek pályái Weiss Ödön assistens által lettek az e célra készített hálókba berajzolva.

A 103 radiansból még valószínű radiansok lettek levezetve; szám szerint 12.

125. Dr. *Staub Mór*icz értekezését: »Az állandó melegösszegek s alkalmazásuk Magyarország északi földjén tett phytophänologiai megfigyelésekre«, bemutatja Hunfalvy János r. t.

XLI. Naggyűlés.

Első nap.

1881. május 18-án.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr eluöklése alatt.

1. Olvastatik a május 22-én tartandó ünnepélyes közülés programja, mely a következő módon állapított meg:

1) Elhökli megnyitó-beszéd: A M. T. Akadémia félszázados munkásságának eredményeiről. Gróf Lónyay Menyhért elnöktől.

2) Jelentés a M. T. Akadémia munkálkodásáról az 1880/1-iki esztendőben. A főtitkártól.

3) Emlék-beszéd Csengery Antal r. tag fölött. *Gyulai* Pál r. tagtól.

4) Az angol parlamentarismus befolyása az európai államok politikai fejlődésére. Gróf *Szécsen* Antal t. tagtól.

Tudomásul szolgál.

2. Főtitkár jelenti, hogy a február 28-án tartott összes ülés határozata értelmében, több szakférfiu közreműködésével szerkesztett, ily czimú alkalmi kiadvány: »Vázlatok a M. T. Akadémia félszázados történetéből 1831—1881.« elkészült és a közülésen szét fog osztatni.

Tudomásul vétetik.

3. Akadémiai elnök előadja az október 4-én tartott összes ülés azon határozatát, mely szerint »a jövő évi nagygyűlésen az Ügyrend 11. §. d) pontja értelmében indítványozni fogja, hogy Csengery Antal arcképe az Akadémia képes termében elhelyeztesék« és felhívja a nagygyűlést, hogy ez indítvány felett szavazzon.

Az indítvány titkos szavazás útján elfogadtatik.

4. *Szász* Károly r. t. indítványozza: Kéressék fel az Igazgató-Tanács, hogy Csengery Antal arcképének az Akadémia költségén elkészíttetését határozza el.

Az indítvány elfogadtatik.

5. Akadémiai elnök ajánlja, hogy a trónörökös-párnak ünnepélyes fogadtatása alkalmából, az Akadémia küldöttség által fejezze ki szerencse-kívánatait Rudolf trónörökösnek, mint egyúttal az Akadémia tiszt. tagjának, s jelenti, hogy ő fensége az Akadémia küldöttségét külön fogja elfogadni.

Az indítvány elfogadtatik, s az Akadémia elnökei által vezetendő küldöttségbe megválasztatnak: az osztályelnökök, Haynald Lajos t. t., Jókay Mór, Szász Károly, Greguss Ágost, Rómer Flóris, Tóth Lőrincz, Szabó József, Lenhossék József rendes tagok, Pompéry János l. t. és a főtitkár.

6. Olvastatik az I. osztály jelentése a Nádasy-pályázatról. Az osztály a jutalom ki nem adását ajánlja.

Elfogadtatik.

7. Olvastatik az I. osztály jelentése, mely szerint a Fekesházy-jutalmat a II-dik számú pályaműnek (Rutén-magyar szótár) ajánlja kiadatni.

Elfogadtatik. A jeligés levél fölbontatván: *Csopey László* miniszter-elnöki fordító neve tünt elő.

8. Olvastatik az I. osztály jelentése, mely szerint az 1880. évre szóló Sámuel-díjjal *Munkácsy Bernát* »Moldvai csángó nyelvjárás« czimú értekezését ajánlja jutalmaztatni.

Elfogadtatik.

9. Olvastatik a II. osztály jelentése, mely szerint a nagyjutalmat, melyre az 1874—1880. évkörben megjelent történelmi munkák pályáznak, *Pauler Gyula*: »Wes-selényi Ferencz és társainak összeesküvése« (1876), és *Pesty Friigyes* »A régi eltűnt magyar vármegyék« czimú (1880) munkája között megosztatni, a Marczibányi-jutalmat pedig *Szilágyi Sándornak* »Erdélyi országgyűlési emlékek« czimú munkájáért (1875—'880) kiadatni javasolja.

A jelentésben az osztály határozata nem lévén indokolva, a nagygyűlés elhatározását a második napra halasztja, a mikor az indokolás be fog mutattatni.

10. Olvastatik a II. osztály jelentése, a Dóra-pályázatról. A beérkezett négy pályamű közül a bírálók az I. és IV. számút egyaránt becsesnek ítélték, minél fogva az osztály a jutalmat megosztatni ajánlja.

Elfogadtatik. A jelígés levelek felbontatván, az I. számúból dr. Weiss Béla egyetemi magántanár, a II. számúból dr. Kovács Gyula a miskolczi kereskedelmi s iparkamara titkárának neve tűnt elő.

11. A II. osztály az Oltványi-jutalomra beérkezett egy pályaműnek a jutalmat ki nem adatni ajánlja.

Elfogadtatik.

12. A II. osztály jelenti, hogy az Oltványi-Fraknoi jutalomra beérkezett egy pályamunkát a bírálók egyhangúlag jutalomra érdemtelennek nyilvánították.

A jutalom ki nem adatik.

13. A II. osztály jelenti, hogy a Gorove-pályázatra beérkezett pályamunkák bírálói közül kettő a jutalom odaitélése iránt eltérő nézetben van, a harmadik pedig, súlyos betegsége miatt, tisztében el nem járhatott.

A II. osztály felhivatik, hogy egy harmadik bírálót nevezzen, és a bírálat eredményéről az októberi összes ülésre jelentést tegyen, a mikor a pályázat sorsa eldöntetik. A jelígés leveleket rejtő boríték a főtitkári hivatalban őriztetik.

14. A jutalmat nem nyert pályaművek jelígés leveleinek elégetésére *Rómer Flóris* r. t. és *Pompéry János* l. t. kéretnek fel.

Megbízásukban eljárak.

15. Az I. osztály a gróf *Teleki*, gróf *Karácsonyi*, *Péczely*, *Fekesházy* és *Sámucl* pályázatoknak szabályszerű kihirdetése mellett, az *Athenaeum* által kitűzött pályakérdésnek, valamint a *Marczibányi*-pályakérdésnek — melyekre pályamunka nem érkezett — másod ízben való kitűzését ajánlja.

Elfogadtatik.

16. A II. osztály jelenti, hogy a herczeg *Czartorisky* adományából kitűzött pályakérdés (a magyar és lengyel nemzet érintkezéseinek története) három ízben volt kitűzve, a nélkül, hogy egy pályamű is érkezett volna. Az osztály ennek okát a kérdés formulázásában találja. Ajánlja, hogy a kérdés és a díj osztassék két részre. És pedig :

a) Hirdetessék zárt pályázat 1000 frt díjjal a következő kérdésre :

Kiváratatik forrás-tanulmányok alapján, azon politikai és culturali befolyás megismertetése és jellemzése, melyet a magyar és lengyel nemzet egymásra gyakorolt.

Határnap 1882. december 31.

b) Hirdetessék nyílt pályázat egy történeti monographiára, mely a lengyel-magyar nemzet történeti érintkezéseit tárgyalja egy kisebb korszakban. A pályázók Nagy Lajos, I. Ulászló, II. Ulászló, II. Lajos, a Zápolyák, Báthory István, II. Rákóczy György korszakai közül szabadon választhatják bármelyiket. Az ajánlatok részletes tervrajzzal 1881. december 31-ig küldendők be. A jutalom 1000 frt.

Az osztály indítványai elfogadtatnak.

17. A II. osztály az Oltványi-Fraknoi pályadíjra kitűzött kérdést, melyre a pályázat két ízben maradt sikertelen, nem ajánlja megújíttatni.

Elfogadtatik.

18. A II. osztály az Oltványi alapítvány díjára kitűzött kérdést (Pálosok története) másod ízben kitűzteni ajánlja, 550 frt jutalommal.

Határnap 1882. deczember 31.

Elfogadtatik.

19. A II. osztály bejelenti, hogy *Fraknoi Vilmos* r. t. 100 aranyat ajánl fel jutalmul e feladatra :

Kivántatik a XI. században alapított magyarországi egyház-megyék egyikének története, az egyházmegye alapításától, Nagy Lajos haláláig.

Határnap 1882. decz. 31.

Elfogadtatik.

20. A II. osztály a Vitéz-alapítványból adandó 40 arany jutalomra a következő kérdést ajánlja :

A hazai és külföldi források lehetőleg teljes felhasználásával, adassék a magyarországi könyvtárak története a XI. századtól a Corvina létrejöttéig. Kivántatik, az oklevelek tanúsága szerint, a könyvtárakban előfordúlt egyes könyvek irodalmi ismertetése.

Jutalma 40 arany. Határnap 1882. decz. 31.

Elfogadtatik.

21. A II. osztály ajánlja, hogy az első magyar általános biztosító társaság alapítványából 500 frt jutalom tüzessék ki azon munkának, mely 1881-ben vagy 1882-ben márczius 31-ig megjelent, és az ország nemzetgazdasági érdekeinek szempontjából gyakorlatilag fontos kérdést a legtökéletesebben old meg.

Elfogadtatik.

22. A III. osztály a Bézsány-alapítványból kitűzendő 1200 arany forint pályadíjra a következő kérdést ajánlja kitűzteni :

A másodrendű és két független változót tartalmazó partialis differential-egyenletek körében eddig csak néhány kevés, különösen Monge és Ampère által vizsgált alak integratiója ismeretes. Az eddig elért eredményekhez csatlakozva, tárgyalassék valamely új, ide tartozó egyenlet-osztály — oly módon, hogy az integratio vagy teljesen eszközöltetik, vagy legalább is néhány lényeges pontban egyszerűsítettik.

Határnap 1883. decz. 31.

Elfogadtatik.

23. A III. osztály a névtelen mérnök adományából és kamataiból egybegyűlt 1000 forint jutalmat a következő kérdésre óhajtja kitűzni :

Kivántatik a csekély esésű folyók szabályozásánál követendő elveket önállóan tárgyaló mű, az ily esetben érvényesíthető szabályozási módok kimerítő és okadatolt leírásával.

Határnap 1883. decz. 31.

Elfogadtatik.

24. A III. osztály jelenti, hogy a Lévay alapítványból kitűzött nyílt pályázatra beérkezett egyetlen tervezet szerzőjét, Somorjai Somát (álnév) egy gazdasági kalaúz megírásával kívánja megbízni.

Az álnévű ajánlattevő fel fog szólíttatni hírlapok útján, hogy magát az osztálylyal érintkezésbe helyezze.

25. A II. osztály jelenti, hogy *Ipolyi Arnold* r. tagot az 1883-ban lejáró három évi cyclus tartamára osztályelnökké megválasztotta.

A nagygyűlés a választást helybenhagyja.

26. A II. osztály pártolólág terjeszti elő *Findly Henrik* lev. tag kérvényét, mely szerint magát az I. osztályból a másodikba áthelyeztetni kéri.

A nagygyűlés az áthelyezéshez megegyezésével járul.

27. Olvastatik az Akadémia alapszabályai 43. §-nak megváltoztatása tárgyában kiküldött vegyes bizottság jelentése, mely szerint a bizottság ajánlja :

»Mondja ki az Akadémia, hogy jövőre a másod-elnöki tisztet három évről három évre változónak kívánja tekintetni, ennél fogva az Alapszabályok 41. §-ban az elnökre nézve kimondott újra választhatóság fentartásával, a 43. §-ban a másodelnökre nézve tegyen oly rendelkezést, mely szerint a másodelnök a három év leteltével, a legközelebbi három évi cyclusra meg nem választható«.

A javaslat indokolására felhozta a bizottság, »hogy az Akadémia, mint a tudomány összes terét annyi tudományzakban : három főosztályban felölelő és mindenkinek érdekét előmozdítani kívánó testület, ügyei vezetésének élére, felváltva a különböző tudományzakokból állithasson férfiakat, kik leginkább hivatva és képesítve legyenek tudományzakaik s az Akadémia osztályainak szükségeit és érdekeit képviselni és előmozdítani«.

A nagygyűlés a vegyes bizottság javaslatait elfogadja. Minthogy azonban ez alkalommal az Akadémia alapszabályainak azon hézaga feltűnt, hogy azokban az alapszabályok változtatásának módja iránt rendelkezés nem foglaltatik, s e hiányt az Ügyrend sem pótolja : elhatározza, hogy az akadémiai elnök elnöklése alatt alakítandó vegyes bizottságba mindegyik osztály részéről két tag küldessék ki, és az Igazgató Tanács is maga kebeléből hat tagrak kiküldésére kéressék fel. E vegyes bizottság tegyen javaslatot az alapszabályok fennebb jelzett hiányának pótlása, vagyis az alapszabályok változtatásának módja s az e részben követendő eljárás iránt.

28. Olvastatik *Tóth Lőrincz, Szilágyi Sándor* és *Pesty Frigyes* rendes tagok következő indítványa :

Küldessék ki hét tagból álló bizottság, mely a jövő évi nagygyűlésre véleményes jelentést terjeszzen elő azon kérdésre : nem volna-e czélszerű az alapszabályok 16-dik §-ának azon rendelkezését, mely szerint a levelező tagok száma egyáltalán meghatározva nincs, oly irányban változtatni, hogy a levelező tagok számának maximuma is meghatározassék.

Az indítvány azon akadémiai bizottsághoz utasíttatik, a mely az elnök elnöklése alatt az osztályok által kiküldendő 2—2 tagból állva, hivatva lesz az alapszabályok megváltoztatása tárgyában az Igazgató Tanács küldöttségével együtt tanácskozni. E bizottság felhivatik, hogy figyelmét a kültagokra is terjeszsze ki.

29. Főtitkár bejelenti, hogy a tegnapi napon tartott nagygyűlési osztályülésekből, a következő tagajánlások történtek, a szavazatok szabályszerű két-harmad többsége alapján :

Az I. osztály ajánlja :

Tiszteleti tagnak : Joannovics György I. tagot,
 Levelező tagnak : Lelir Albert gymnasiumi tanárt,
 Kültagnak : Butler Dundas Edét Londonban.

A II. osztály :

Rendes tagnak : Torma Károly I. tagot,
 Levelező tagoknak : Czobor Béla egyetemi magántanárt,
 Dankó József esztergomi kanonokot,
 Szentkláray Jenő törökbecsei lelkészt,
 Vécsey Tamás egyetemi tanárt.
 Kültagoknak : Chantre Ernőt Lyonban,
 D'Olivencrona Kanutot Upsalában,
 Teixeira d'Aragától Lissabonban.

A III. osztály :

Rendes tagnak : B. Eötvös Loránd levelező tagot.
 Levelező tagoknak : Gelich Richárd nyugalm. tábornokot,
 Kápolnai Pauer István honvéd-őrnagyot,
 Kriesch János műegyetemi tanárt.
 Kültagoknak : Elisée Réclus geographust Párisban,
 Berthelot M. vegyész Párisban,
 Henry St. Claire-Deville vegyész Párisban,
 L. Pasteur vegyész Párisban,
 Fr. Wöhlert a vegyészek nesztorát Göttingában,
 A. Cayleyt matematikust Cambridgeben,
 Ch. Hermite matematikust Párisban.

Mindez ajánlatok tudomásul vétetvén, az ajánlottakra való szavazás a holnapi nagygyűlés napirendjére tüzetik ki.

Nagygyűlés.

M á s o d i k n a p.

1881. május 19-én.

Gr. L ó n y a y M e n y h é r t akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

31. Akadémiai elnök úr jelentést tesz azon kitüntető és nagyjelentőségű fogadtatásról, a melyben az Akadémia küldöttsége ő fensége a trónörökösnel részesült. Az elnök üdvözlő beszédére ő fensége a következőképen válaszolt :

»Örömmel fogadom az Akadémia kívánatait.

Kitüntetésnek tartom, hogy önök szivesek valának az Akadémia tagjainak sorába felvenni, s ez által kezdő irodalmi munkásságomat méltányolni.

A körülmények szerencsés találkozása az, hogy épen most üli az Akadémia fél-százados munkássága emlékünnepét, mert alkalmat nyújt nekem, hogy megjelenve önök

körében, kifejezhessem nagyrabecsülésemet a kulturai törekvések iránt, melyeket a magyar nemzet buzgón ápol; elismerésemet ez intézet iránt, mely a tudományoknak magyar nyelven való művelésében és terjesztésében már is nagy eredményeket ért el.

Elnök úr ezzel kapcsolatban jelenti, hogy ő fensége az Akadémia közülésén meg fog jelenni.

Az Akadémia a jelentést örvendetes tudomásul veszi, és a trónörökös jelentőség-teljes nyilatkozatát jegyzőkönyvébe iktatja.

32. Olvастatik a II. osztály indokolt jelentése a Nagy- és Marczibányi-jutalomról.

Tudomásul vétetvén, a nagygyűlés a nagyjutalmat megosztva: *Pauler Gyula* »Wesselényi Ferencz összeesküvése« (1876) és *Pesty Frigyes* »A régi letűnt magyar vármegyék« (1880) című munkáinak; a Marczibányi-jutalmat *Szilágyi Sándor* »Erdélyi országgyűlési emlékek« című munkájának (1875—80) itéli oda.

33. Akadémiai elnök úr felhívja a jelenlevő tiszteleti és rendes tagokat, hogy az osztályok által ajánlott tagokra titkos szavazatukat adják be.

A mi megtörténvén, a szavazás eredménye következő lett:

Megválasztattak az I. osztályba:

Tiszteleti tagnak:	<i>Joannovics György</i>	lev. tag	24 szavazattal	8 ellen.
Kültagnak:	<i>Buller-Dundas Ede</i>		29 »	3 »

A II. osztályba:

Rendes tagnak:	<i>Torma Károly</i>	1. t.	35 szavazattal	2 ellen.
Levelező tagoknak:	<i>Czobor Béla</i>		27 »	12 »
	<i>Dankó József</i>		25 »	10 »
	<i>Vécsey Tamás</i>		33 »	5 »
Kültagoknak:	<i>Chantre Ernő</i>		24 »	5 »
	<i>Olivencrona Kanut</i>		30 »	4 »
	<i>Teixeira d'Aragao</i>		21 »	6 »

A III. osztályba:

Levelező tagoknak:	<i>Kápolnai Pauer István</i>		24 szavazattal	6 ellen.
	<i>Kriesch János</i>		32 »	3 »
Kültagoknak:	<i>Elisée Reclus</i>		31 »	2 »
	<i>Henry St. Claire-Deville</i>		16 »	4 »
	<i>Louis Pasteur</i>		19 »	4 »
	<i>Friedr. Wöhler</i>		22 »	5 »
	<i>Cayley Arthur</i>		21 »	7 »
	<i>Hermite Károly</i>		23 »	4 »

34. Olvастatik a II. osztály május 17-én tartott nagygyűlési értekezlete jegyzőkönyvéből azon pont, mely szerint az Archaeologiai bizottságba megválasztottak tagokul: Salamon Ferencz, Szilágyi Sándor, Pesty Frigyes, Pauler Gyula, Thaly Kálmán, Nagy Imre, Ortway Tivadar, Deák Farkas, Haan Lajos, Zsilinszky Mihály, báró Andreaszky Béla, Miskovszky Viktor.

Mínthogy e névsor helyessége iránt az osztály több tagja részéről kétség támasztatott, ez ügy a II. osztályhoz visszaküldetett.

III. Igazgatósági ülés.

1881. május 20.

G r. L ó n y a y M e n y h é r t akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

20. Akadémiai elnök úr bejelenti, hogy az Akadémia f. hó 22-én tartandó ünnepélyes közülését a trónörökös ő fensége jelenlétével fogja megtisztelni. Továbbá, hogy az Akadémia munkásságának félszázados emlék-ünnepét fogja e közülésen ülni. Végre bemutatja az ez alkalomból közrebocsátott »Vázlatok az Akadémia félszázados történetéből« című munkát, mely úgy az Akadémia tudományos munkásságát, mint az Igazgató Tanács működését és az Akadémia vagyoni állását ismerteti.

Örvendetes tudomásul szolgál.

21. Olvassatik az Akadémia alaptökéjének gyarapítása kérdésében kiküldött bizottság jelentése.

E jelentés alapján az Igazgató-Tanács elhatározza, hogy :

a) Az összes alapítók és adományozók névsora vezetessék a Posner K. L. által felajánlott ezüst-könyvbe, és nyomtatásban is bocsáttassék közre.

b) Az Akadémia elnöke intézzen felszólítást mindazon, születésők, állásuk, vagyoni helyzetük által kiváló honfiakhoz, a kik még nem járultak az Akadémia alapjához, oly czélből, hogy azt adományaikkal gyarapítsák.

c) Képeztessék tartalék-alap, mely célra a legközelebbi öt éven át az Akadémia tiszta jövedelmének 2%-a fordíttassék.

22. Olvassatik a f. hó 18-án tartott nagygyűlés jegyzőkönyvének azon pontja, a melyben az Igazgató-Tanácsot felkéri, hogy Csengery Antalnak a képes teremben elhelyezendő arczképét az Akadémia költségén készíttesse el.

Az Igazgató-Tanács készséggel teljesíti az Akadémia nagygyűlésének kegyeletos kívánatát, és az arczkép elkészíttetésével az elnököt bízza meg.

23. Olvassatik a nagygyűlés jegyzőkönyvének azon pontja, mely szerint elfogadtatván az Alapszabályok 43. §-nak megváltoztatása tárgyában kiküldött vegyes bizottság javaslata, az Akadémia a 43. §-ban oly rendelkezést óhajt tenni, hogy a három évre megválasztott másodelnök a három év elteltével a legközelebbi három évi cyclusra ne legyen újra megválasztható ; mivel azonban ez alkalommal az Alapszabályok azou hézaga kitűnt, hogy azokban az Alapszabályok megváltoztatási módja iránt rendelkezés nem foglaltatik, s e hiányt az Ügyrend sem pótolja : elhatározza, hogy az Akadémia elnökének elnöklése alatt megalakítandó bizottságba mindegyik osztály két-két tagot küldjön, az Igazgató Tanács is a maga kebeléből hat tagnak kiküldésére kérésék fel ; e vegyes bizottság tegyen aztán javaslatot az Alapszabályok változtatásának módja, s az e részben követendő eljárás iránt.

Az Igazgató Tanács az Alapszabályokban tapasztalt hiány pótlásának szükségességét elismeri s a vegyes bizottság kiküldéséhez hozzájárul, s abba ugyanazon tagjait küldi, a kiket az Ügyrend 43. §-ának megváltoztatása tárgyában alakított bizottságba választott ; egyúttal azonban kinyilatkoztatja, hogy az Alapszabályok megváltoztatásának módját szabályozó pont elfogadása, illetőleg az Alapszabályokba iktatása ugyanazon módon történjék, a mint ezen jelenleg érvényben levő Alapszabályok alkottattak.

24. Akadémiai másodelnök bemutatja az akadémiai ügyész jelentését Szöllösy Albertina ezer forint hagyománya tárgyában.

A végrendeleti végrehajtó azon ajánlata, mely szerint késznek nyilatkozik az ezer forint helyett 500 forintot végkielégítésül az Akadémiának lefizetni, el nem fogadtatik. Az Akadémia bevárja az eibenthali bányarészek eladását, a mitől a hagyományozó az 1000 forint kifizetését függővé tette.

25. Akadémiai másodelnök bemutatja a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr f. évi február 16-án az Amizoni Károly-féle hagyomány tárgyában az Akadémiához intézett iratát, melyben kijelenti, hogy az Akadémia azon nyilatkozik, hogy a mondott alapítvány vagyonánál szolgáló házat kezelése alá venni, jövedelmeit tíz évig tőkésíteni s a nevelő-intézet felállítását, szervezését, tancsokkal ellátását a közoktatási miniszterrel egyetértőleg megállapítani kívánja, úgy az ország törvényeivel, mint a végrendelet szellemével ellenkezőnek tartja. Ellenben elismeri, hogy az Akadémiát úgy a vagyon kezelésére, mint az intézet megalapítása után, az oktatásnak magyar nyelven és magyar szellemben adására nézve az ellenörködés joga megilleti; felkérvén az Akadémiát, hogy e jog mikép gyakorlása iránt nézeteit adja elő.

Az Igazgató Tanács nem szándékozik ragaszkodni azon igényeihez, hogy az Akadémia a vagyont kezelje és az alapítandó intézet taurendszerére és tanítására befolyjon, de biztosítani kívánja ellenőrzési jogait, úgy arra nézve, hogy a vagyont minden veszélytől megóvja, mint egyszersmind az intézet szellemében és szervezésében az alapító szándékainak valósisására nézve. Egyúttal Pauler Tivadar másodelnököt, gróf Cziráky János és Majláth György ig. tagokat felkéri, hogy az ellenőrzés jogának mikép formulázása és gyakorlása tárgyában javaslatot készíteni méltóztassanak.

26. Bemutattatik Molnár János szécsényi lakos végrendelete, melynek 8-ik pontja így hangzik: »Magyar nemzetemnek szellemi felvirágzása lebegvén szemem előtt, ugyane czélból a M. T. Akadémiának hagyományozók tizezer forintot oly kérés-sel, hogy ez összeg tőkésítve, mint Szécsényi Molnár János alapítványa kezeltessék, évenkénti kamatja az Akadémia t. Igazgatóságának elhatározása szerint nemzetgazdasági, közművelődési cél előmozdítására, különösen a hazai kézműipar fejlesztésére fordíttassék.«

Az akadémiai ügyész a hagyomány behajtására utasíttatik; mihelyt az alapítvány be lesz fizetve, fel fog szólíttatni az Akadémia, hogy az alapító szándékai szerint való felhasználásának módját állapítsa meg.

27. Olvastatik *Farkas István* pécsi lakos végrendelete, melynek 8-ik pontja így szól: »A pesti M. T. Akadémia számára adassék, Farkas-Raskó alapítvány czime alatt, két ezer forint; ennek czimén hirdettessék évenként pályázat egy hazafias költeményre, és a begyülemző hazafias költemények közül a műbecscsel bíró leghazafiasabbnak pályadíjúl adassanak ki a kamatok minden év április 6-án«.

Az Igazgató-Tanács utasítja az Akadémia ügyészt, hogy az alapítvány befizetése érdekében a kellő lépéseket tegye meg; mihelyt ezek célhoz vezettek, az Akadémia a pályázati föltételek megállapítására fel fog kéretni.

28. Bemutattatnak *Beck Márton* budapesti és *Tollas Károly* szövéndi lakos végrendeleti hagyományaira vonatkozó hivatalos értesítések.

Minthogy a hivatalos iratokból a hagyománynak sem mennyisége, sem természeté ki nem tűnik, az ügyész felkérte, hogy erre nézve tájékoztatást nyújtson, illetőleg a végrendeletek másolatait szerezzé meg.

29. Olvassatik a földhitelintézet átirata, a melyben jelenti, hogy a gróf Forgács Kálmán és gróf Forgács István-féle 1000- és 2000 forintos alapítványi összeg, földtehermentesítési kötvények által törlesztetett.

Minthogy az Igazgató-Tanács a földtehermentesítési kötvényeknek csak a napi árfolyam szerint való fölvételét engedte meg: a földhitelintézet felkérte, hogy a napi árfolyam és a névleges érték közötti különbözet megfizetésére hívja fel gróf Forgács István és Kálmán örököseit; jövőre pedig, valahányszor papirokban ajánltatik az alapítványok befizetése, minden egyes esetben az Igazgató-Tanácsnak jelentést tegyen.

30. Az akadémiai elnök jelenti, hogy a trónörökös-pár budapesti tartózkodása alkalmából, a palota kivilágítása és díszítése 650 frtra rugó kiadásokat okozott.

Az Igazgató-Tanács köszönetét fejezi ki az elnökségnek azért, hogy az Akadémia díszét a takarékosság igényeivel összhangba tudta hozni.

31. Főtítkár bemutatja az Akadémia vagyonának kezelésében, különösen az utalványozásoknál gyakorlatban levő szabályok összeállítását.

A munkálat sokszorosítása és az Igazgató Tanács tagjaival való közlése határoztatik el.

Huszonegyedik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv és széptudományi) osztály *hatodik* ülése.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

127. *Heinrich Gusztáv* l. t. felolvassa »Kisfaludy Károly *Irene*-je tárgyáról« című értekezését.

Bírálatra adatik.

128. *Simonyi Zsigmond* l. t. »A *hanem* és *de*-féle ellentétes mondatokról« értekezik. Kivonatban így:

Napjainkban divattá válik az orthológiát azzal a szemrehányással illetni, hogy mindig csak a szóalakok bírálatával foglalkozik, s hogy egószén figyelmen kívül hagyja a mondattani dolgokat. Egy ilyen szemrehányás legujabban így argumentált: »Az élő nyelv olyan, mint bármely más szerves egyede a természetnek: új meg új alakokat, képzőket, ragokat alkot. Egyben nem változik a nyelv: a szó- és mondatkötésben«. (I. Nyelvőr X. 233.) E szerint csakis a mondattanban kellene határozott szabályokat, dogmákat felállítani, s meg-megdorgálni azokat, kik vakmerően háborgatnák a nyelvnek ebbeli változhatatlanságát. Pedig a dolog úgy áll, hogy mennél behatóbban foglalkozunk a nyelvtörténettel s a nyelvjárások mondattanával, annál jobban meggyőződünk róla, mennyire ki van téve a nyelvnek ezen oldala is a változásnak, a fejlődésnek, s mennyire nehéz épen e téren *kizáró* érvényű szabályokat állítani. Lássunk egy pár példát ennek megvilágítására.

Ismeretes dolog, hogy az újabb magyarság a *határozók használatában* számos változást léptetett életbe. Válogassunk a legszembeűnőbbek-

ből. Az *-ért*-ragos határozó szereplése régibb irodalmunkhoz képest mai nyelvünkben nagyon meg van szorítva. Az egyszerű, puszta helyettesítést ma nem fejezzük ki többé e raggal, úgy mint pl. a Bécsi és Münchener codex következő mondataiban látjuk: »Dicsőségért utálatossággal tölt be« B. 160. »Ki kér azért ti közöletek kenyeret atyjától avagy halat, minem kigyót ád neki a halért?« M. 308. — A hol ma *miatt*-al jelöljük az okot, a Pázmány előtti nyelv majdnem kivétel nélkül az *-ért*-et alkalmazza: »Nem emlékezik meg a nyomorúságról az örömért« Jord. c. 685. »Sokak hűnek ő belé a nébernek szaváért.« Münch. 345. — A *miatt*-nak ellenben rége óta olyan használata volt uralkodó, mely ma teljesen ismeretlen. Rendesen t. i. eszközhatározó volt: »Viadálnak miatta kiirtatnak sok nemzetek.« B. c. 17. »Igy vagyon írván próféta miatt.« Münch. 191. »Minden, ki fegyvert veend, fegyver miatt vész el« Jord. 442. »Zrinyi keze miatt volt ennek halála«. Zr. — Viszont föl van ruházva az *-ért* rag egy-egy olyan jelentéssel, melyre rége óta másféle ragos alakot használtak. Igy pl. azt mondjuk ma, hogy megdorgálják, feddik, dicsérik *vmiért*, holott régibb hűszónokaink p. hibáiról feddik v. dorgálják a népet.

A középfok mellé legrégebb nyelvemlékünk mindig *-től*-féle határozót tesznek, p. »Jánostól nagyobb próféta nincs« Münch. Ez a befejező mód ma csak egy-egy vidéken él még; a köznyelvben a *-nál*-ragos szólás foglalta el helyét.

Rége óta a *-ben* rag volt uralkodó az ilyen partitivus-féle mondasokban: a vitézekben levágtak kétszázat; kenyérben sem ettem eleget; nekünk is jutott benne. Manapság egyes megállapodott közmondásokon kívül olyan ritka ez a használata, hogy Gyergyai — egyedül a saját nyelv-érzékére támaszkodva — egyenesen rosszalta (I. Ny. I: 91).

Számtalanszor találunk egyes igéknél a nyelvemlékekben s nyelvjárásokban a mai köznyelvtől eltérő úgynevezett vonzatokat: hozzá hallgatni (e h. rá), rá v. hozzá tanulni (e h. bele) stb. stb.

A mai kérdő *-e* eredetileg föltétes kötőszó volt, s nyelvemlékeinkben olvasunk még ilyen föltétes és megengedő mondatfűzéseket: »Hisztek-e istenben, én bennem is higgyetek.« Münch. 200. »Azért, ha kevés vagy-e, és alázatosságot kívánsz-e, *tahát* gondoljad az ártatlan Krisztusnak kínját«. Érs. cod. »Mert *jöllehet* a sz. szüzességet *ha* megfertőztette volt-e, demaga ismét megépíté«. Virg. cod. 30. (Az adatok összeállítva Ny. IX: 394.) — Viszont a függő kérdést jelölte régi nyelvünk a puszta *ha* kötőszóval is, tehát egyszerűen föltétes mondat. Igy a Katalin legendában: »Lássátok, *ha* isten lehet, ki magának nem segíthet«. Vagy Pesti Gábornál: »Meggkérdé, *ha* az volna«. (I. Ny. id. h.) Később a két föltétes kötőszót egyesítették a függő kérdésben, ily: lássátok, *ha* isten lehet-e. De a mai élőbeszédben már az *-e* társaságában sem igen szerepel ily a *ha* kötőszó, ámbár, ha jól tudom, Nógrádmegyében még ma is beszélnék ily: »nem tudtam, *ha* megteszi« e h. nem tudtam, megteszi-e.

A *ha* kötőszó történetében még egy érdekes térvészést látunk. Most ugyanis elbeszélésben időhatározó mondatok csak akkor kezdődhetnek ily, ha szokásos, ismétlődő eselekvést fejez ki a mellékmondat,

p. »Rúgott, vágott, ha vki közel akart menni« (Arany L. Népm. 28), azaz valahányszor vki közeledni akart. Régente azonban egyszeri cselekvést is jelölhetett az ilyen mellékmondat, úgy, hogy a *ha* egészen olyan általános használatu volt, mint a *mikor* és *műlön*. Például: »Ötöd epeséget tehát [=akkor] vállal, ha édes fiadat keresztfán látád«. Winkl. c. 333. »Dávid az csordát hagyá egy pásztornak. Oda ha juta Magalhoz táborba, nagy ivöltést halla.« Born. Én. 290b.

Még a *szőrendben* is kimutathatunk egyes nyelvtörténeti változásokat. Tudjuk p. még codexeinkből, hogy az *is* kötőszó régebben a kapcsolt fogalomnak nem mögötte, hanem előtte állott: »kellemetes, hogy *es én* elmenjek.« (Müncsh. 204, expedit vobis ut ego vadam), azaz: hogy *én is* elmenjek. (L. több példát Ny. IX: 293.) — A *pedig* kötőszót régi írónk csak nagy ritkán állítják a mondatnak élére, pedig ma széltiben dívik ez a szőrend. — Az *is* szőrendje még legujabban azt a változást mutatja, hogy egyes vidékek beszédében s innen az irodalmi nyelvben is, mindig sürűbben találkozunk vele a megengedő mondatnak igéje előtt: ha nem is tanítják, ha meg is tenné; holott azelőtt ez a szőrend volt majdnem egyeduralgó: ha nem tanítják is, ha megtenné is (1. Ny. IX: 337).

Még újabbkori változás s úgyszólván szemünk előtt megy végbe az, hogy a *tetszik*-féle igék mellett a cselekvés alanya egyúttal a mondat alanyává lesz: *tessenek leülni, méltóztassanak beszélni*. S egy-egy vidéken ez már kiterjed a *kell* és *szabad* igékre is, úgy, hogy azt mondják: el kellettem menni, nem szabadottam elmenni stb. (Rábaköz, Ny. I: 391).

Általában a nyelvjárások gyakran tovább fejlesztik a köznyelvi analogiákat a mondatszerkesztés terén is. Hajdanában a »*rendkívül*«-féle szerkezet volt az uralkodó, azt mondták p. hogy »az város kívül«, »azok az helyek kívül«, »az sátor fölül« történik vmj. Ma országszerte így beszélünk, hogy: a városon kívül, a sátoron fölül. És Erdélyben tovább terjed ez az analogia és fejleszt ilyen szólásokat: *a házon elül áll, a seregen hátul jön*, e h. a ház előtt, a sereg mögött.

Mindezek eléggé bizonyítják, hogy a mondattannak ép úgy van története, ép úgy van változása, fejlődése, mint a szóalakoknak, s hogy rosszul cselekesznek, — a mint hogy tették nem egyszer — a kik saját egyéni nyelvérzéküket a köznyelv törvényévé téve, az ő mondatszerkesztéseket egyedül üdvözítőnek hirdetik s a többit se látva, se hallva, átok alá vetik. Az egyéni nyelvérzék igen is lehet segítője a nyelvvizsgálónak, de döntő tényezőnek a mondattanban ép oly kevésbé bizonyúl, mint az alak-
tanban.

A mondattani változásoknak két érdekes példáját látjuk a *hanem* és *de* kezdetű ellentétes mondatok történetében is.

A kik eddig e két kötőszóval foglalkoztak, mind a kettőnek hibáztaták egy-egy használatát, de csakis azért tehették ezt, mert a történeti fejlődésre nem voltak tekintettel. A legutolsó, a ki e kérdéssel foglalkozott, P. Thewrewk Emil (a Ny. 1. kötetében) olyan eredményre jut, hogy *hanem* csak tagadó előmondat után állhat, mikor az utómondat a tagadás helyébe tett állítást fejezi ki; a *de* meghagyja az első gondolatot, a mint

van, csakhogy a másodiknak is helyet vindikál az első mellett, tehát ezt megszorítja. E tételekben a mai uralkodó nyelvszokás van megállapítva, s azért mai álláspontunkról a *hanem*-et ellenmondó, a *de*-t megszorító kötőszónak nevezhetjük. Példák: a bors *nem* nagy, *hanem* kicsiny; — a bors kicsiny, *de* csíp.

Ha azonban a nyelvnek történeti fejlődését vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy az ellenmondó *hanem* legrégebb nyelvemlékeinkben (a HB.-ben s a XV. sz.-i Ehrenfeld, Bécsi, Müncheneri codexekben, sőt az 1503.-i Sajószentpéteri Végzésben) elő sem fordul, s ahol várnók, helyette mindig a *de* kötőszót látjuk,*) s az ellenmondó *hanem* csak a XVI. sz. elején lép föl. A *de*-nek azonban e *hanem*-mel egy értékű használata az irodalmi nyelvben a legújabb időkhöz fönmaradt, úgy, hogy nincs okunk hibáztatni, legfőlebb archaismusnak tarthatjuk az ilyen beszédet: a bort *nem* színéért, *de* kedves ízéért szokták pénzen megvenni; *nem* a ki mondotta, *de* mikép mondotta.

Vizsont a *hanem* használata, bár későn fejlődött, idővel annyira megerősödött és elterjedt, hogy — ép úgy, mint a vele egészen egyenlő sorsú francia *mais* — átsapott a megszorító kötőszók hatáskörébe. Már a XVII. sz. közepétől kezdve találkozunk elvéve e *megszorító* *hanem*-mel, p. Pázmánál, Zrinyinél. De sürűen csak a jelen században lép föl, s az élőbeszéd már most országszerte alkalmazza olyan mondatokban is, melyekben ezelőtt, *de* még a mai közönséges nyelvszokás szerint is a *de*-vel való megszorítás volna helyén; p. Későn jöttél, *hanem* mosdjál és kendjél ki az ajtón; Ball. péld. Birónak is megválasztották, *hanem* annyira a renden veszett az esze, hogy sokszor a kisbíró dolgát is elvégezte; Vas Ger. A belváros utcáiról már lefutott a víz, *hanem* a főutczán túl még mély ár feneklik; Jókai. Első ágyfűszóra felüté az orrát, *hanem* meg se kukkant; Arany. Fáj nekem a kis lány búja, *hanem* ő ezt nem is tudja; Tóth K. Már én csak sokat járok ide-oda, *hanem* bizony még hírit se hallottam; Nyelvőr. — A territorium *ugyan* az enyim, *hanem* az ügy a fejedelemé; Jókai.

Birálatra adatik.

129. *Budenz József* r. tag bemutatja a Nyelvtudományi közlemények legújabb füzetét.

Tudomásul vétetik.

*) Van ugyan *hanem* már ezekben az emlékekben is, *de* csak megkülönböztető *hanem*, eféle mondatokban: *nem* lehetett *egyéb*, *hanem* fiam; hová fussunk, *hanem* csak tehozzád?

Huszonkettedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1881. május 30-án.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök ur elnöklése alatt.

131. Duka Tivadar olvassa az Atkinson W. S. elhunyt külföldi tag felett emlékebeszédét.

Közérdekeltséggel meghallgattatván, tudomásul vétetik.

132. Az igazgatóság közli f. é. május 20-án hozott határozatát, mely szerint nem kívánja ugyan az Amizoni Károly-féle hagyományt kezelni, sem az alapítandó nőnevelő-intézet tanrendszerére és tanítására befolyjni, — azonban ellenőrzési jogát kívánja biztosítani. E célra Pauler Tivadar másodelnököt, gróf Cziráky János és Mailáth György igazgató tag urakat felkéri, hogy az ellenőrzés jogának mikép formulázása és gyakorlása tárgyában javaslatot készítsenek.

Az említett javaslat, mely a minisztérium és az Akadémia közt fenforgó nézetkülönbséget megszüntetni kívánja, annak idején az Akadémia elé fogván terjesztetni, a jelentés egyelőre tudomásul vétetik.

133. Az igazgatóság beismervén, hogy az Alapszabályok némely pontjának változtatása szükséges, egy vegyes bizottság kiküldéséhez hozzájárúl, mely e kérdéssel foglalkozzék, és abba maga részéről azon tagokat küldi ki, a kiket az Ügyrend 43-dik §-ának megváltoztatása tárgyában alakított bizottságba választott.

E tárgy mindegyik osztályhoz utasítottat, hogy a vegyes bizottság kiegészítése módjáról határozatot hozzon.

134. Bemutatatik a Molnár János szécsényi lakos végrendeletének 8-ik pontjára vonatkozó igazgatósági határozat. Molnár János az Akadémiának 10,000 forintot hagyományozott nemzetgazdasági és közmívelődési célokra. Az akadémiai ügyész oda utasítottatván, hogy az említett hagyományt behajtsa, ennek megtörténte után az Akadémia fog intézkedést tenni, az alapító szándékának valószínűsítésére.

Tudomásul vétetik.

135. Farkas István pécsi lakos végrendeletileg 2000 forintot hagyományozott az Akadémiának, hazafias költemények díjazására. Az igazgatóság az ügyészt a hagyomány behajtására utasítá, fentartván azt, hogy ezek után az Akadémia a pályázati föltételeket megállapítsa.

Tudomásul vétetik.

136. Ellinger testvérek fényképészek czége a Magyar Tudományos Akadémia jelenlegi tagjainak arcképeit albumban állította össze, és azt az Akadémia félszázados fennállásának ünneplésére az Akadémiának tisztelete jeléül felajánlá az akadémiai gyűjteményekben való elhelyezésre.

Az Akadémia e szép és értékes ajándékot meleg köszönettel fogadja, és az ajándékozók szándoka szerint fog eljárni. Szilágyi Sándor r. indítványára ő fenségeik Rudolf korona-herczeg, József főherczeg honvéd-parancsnok, mint, kik szintén az Akadémia körébe tartoznak, fel fognak kéretni, hogy arcképeiket a fennebbi album számára levétetni kegyeskedjenek.

137. Egy belga társulat kéri az Akadémiától, hogy a Kisfaludy termet hordozható villanyossággal leendő kísérletekre engedje át, melyek holnap esti 8 órakor nyilvánosan fognak a közönségnek bemutatattani.

A III. osztály megbíztatik, hogy a folyamodókkal a kísérletek részleteit megbeszélje és a kellő intézkedéseket megtegye.

138. A főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-csere- és köteles könyvpéldányokat, mint szintén az Akadémia kiadásában azon idő óta megjelent munkákat ily renddel:

I. Testületektől.

Königl. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. December 1880. — Január 1881.

Académie R. des Sciences. Brüssel. a) Mémoires couronnés et autres mémoires. Tom. XXIX. XXX. XXXII. b) Bulletins. Tom. XLVI. XLVII. XLVIII. XLIX. L. c) Mémoires. Tom. XLIII. P. 1. d) Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers. Tom. XXXIX. XLII. XLIII. e) Table des mémoires 1816—1857. 1858—1878. f) Annuaire de l'Académie R. 1879. 1880. 1881.

Kön. Bayer. Akademie der Wiss. München. Sitzungberichte. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1880. 6. H. 1881. 1. H. Math. Physik. Cl. 1881. 2. H.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. V. Fasc. 10. 11.

Société des Antiquaires du Nord. Kopenhága. Aarboger 1880. 3—4. H.

Amer. Geograph. Society. New York. Bulletin. 1880. No 1. 3.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. I. P. 2.

R. Instituto di studi superiori. Florenz. a) Del processo morboso del colera Asiatico. b) Le origini della lingua poetica Italiana.

Museum of compar. Zoology. Cambridge. Bulletin. Vol. VIII. pp. 95—230

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of Science. No. 125. Vol. XXI.

Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euscara. No 36.

Tudom. Akadémia. Krakó. a) Rozprawy. Hist. Filoz. Tom. XII. Matem Przycz. Tom. VII. Filol. Tom. VIII. b) Scriptores. Tom. V. c) Catalog. Zesz. 6. d) Zbiór do Antropol. Tom. IV. e) Sprawozdanie Kom. Fizyjoogr. Tom. XIV.

K. k. Geogr. Gesellschaft. Bécs. Mittheilungen. XXIII. B.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Jahrbuch. XXXI. B. Nr. 1.

Déli szláv Akadémia Zágráb. a) Stari pisci. Knj. XI. b) Rad. Knj. I. IV. c) Rječnik. Div. I. Sv. 1. d) Starine. knj. XII. e) Monumenta. Vol. XI. f) Figure.

Horvát archaeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. III. Br. 2.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VIII. évfolyam. 4. 5. sz.

Magyarhoni földtani társ. Budapest. Földtani Értesítő. II. évfolyam 5. sz.

Délmagyarországi természettud. társ. Temesvár. Természettud. füzetek. V. köt. 2 füzet.

Verein für Siebenbürg. Landeskunde. Nagyszeben. Korrespondenzblatt. IV. Jahrgang Nr. 5.

Trencsénmegyei természettud. egylet. Trencsén. Évkönyv I., II., III. évfolyam.

Angol kormány. Lahore. Catalogue of newly discovered Sanskrit MSS.

Olasz kormány. Róma. a) Le opere pie in Italia. b) Annali di Statistica. Ser. 2. Vol. 21. Vol. 24. c) Annuario statistico Italiano 1881. d) Bilanci comunali An. XVII.

Angol kormány. London. Annual statement of the navigation and shipping for 1880.

Tud. egyetem. Kolozsvár. Tanrend az 1881/2. tanév első felére.

M. kir. tanárképző intézet főgymnas. igazg. Budapest. Értesítő az 1872/3.—1879/80 időszakról.

Dunamelléki ref. egyházkerület elnöksége. Budapest. Névtár 1881-re.

II. Magánosoktól.

Stossich Mihály. Fiume. Prospetto della Fauna del mare Adriat. P. III.

Petrovics Ferencz. Budapest. Tacitus legnagyobb művének czime.

Th. Phlogaitis. Athén. Egcheiridion syntagmatikon dikaion.

Dr. Nogáll János. Nagyvárad. Kempis Tamás négy könyve Krisztus követéséről. I. köt.

Barna Ignác l. t. Budapest. A. Persius Flaccus és Sulpicia satirái.

W. C. Trafford. Zürich. Souvenir de l'amphiorama.

March. G. Erolí. Narni. La coronazione di M. V. e la Madonna del Libro.

Lehoczky Tivadar. Munkács. Bereg vármegye monographiája. I.

Oltványi Gáspár. Földeák. Óda Don P. Calderon tiszteletére.

III. Köteles példányok.

Ref. főtanoda nyomdája. M.-Vásárhely. a) Tömösvári: A scutigera coleoptera égző szervéről. b) Jelentés Maros-Tordamegye 1880-diki állapotáról.

Filtsch S. nyomdája. Nagyszeben. a) Theater Bibliothek. 5. H. b) Popescu: sychologia empirica.

Réthy L. nyomdája. Arad. a) Színházi évkönyv. b) A mezőgazdaság elemei.

Seminarium nyomdája. Balázsfalva. Economia rurala.

Fischel T. nyomdája. Nagy-Kanizsa. Tersánszky: A nép orvosa.

Skarnitzel J. nyomdája. Szakolcza. Doktor Jan Faust.

Kirner E. nyomdája. Versecz. Szeoszka Namigusa.

Löw N. nyomdája. Brassó. Arion.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Nyelvtudományi Értek. IX. k. 6., 7., 10. sz.

b) Természettud. Értek. XI. köt. 1., 4. sz.

c) Math. Értek. VIII. köt. 1. sz.

d) Vázlatok.

e) Jelentés.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Huszonharmadik akadémiai ülés.

A II. osztály hatodik ülése.

1881. június 13.

Pauler Tivadar másodelnök úr elnöklése alatt.

139. *Károlyi Árpád* lev. tag felolvasta ily czimű székfoglaló értekezését:
»Illésházy István felségsértési pöre.« Kivonata ez :

Illésházy felségsértési pöréről eddig jóformán csak annyit tudtunk, hogy Illésházy fej- és jószágvesztésre ítéltetve, Lengyelországba menekült, s itt addig tartózkodott, míg a Bocskay támadása alkalmat adott neki közbenjáról lépni föl. Ő maga, följegyzései közt nem szól pöréről; Istvánffy pedig, ki az ellene folyt pörben a bíróság elnöke volt, röviden említi az egész eseményt, s a mellett elferdítve, magát szépítve. Új adatok alapján a pör ismertetése mellett Istvánffy előadása is corrigálható, de az eddigi fölfogás is, mintha a pör politikai természetű lett volna, kiigazítható, mert a pör fiscalis természetét az adatok kétségtelenné teszik.

Rudolf uralkodása alatt a kincstár folytonosan üres volt, s a hadi kiadások évről-évre rendkívüli pénzforrásokkal voltak csak fődözhetők. Egyik terv a másikat érte a kincstár érdekében a pillanatnyi szükség fődözésére, s azok, kik a megszorult királynak kölcsönt adtak, a kölcsönnel arányban nem álló kedvezményeket tudtak kinyerni. Egy ilyen alkalmat ragadtak meg Szent-György és Bazin polgárai is, mikor egy kölcsönügyletnél azt kérték Rudolftól: hadd válthassák ki magokat Illésházytól, kinél e két város a várakkal s uradalmakkal a fiscustól zálogban volt. Daczára, hogy a kiváltás által a két város szabad kir. várossá s a várak és uradalmak birtokosává lett volna, ezt pedig az ország törvényei tiltották: Rudolf a kérelembe beleegyezett, és 1599-ben felmondotta a zálogot Illésházyznak, noha azt Illésházy még két esztendeig bírhatta volna.

Illésházyt, ki Magyarországnak ez időben legpénzesebb embere, és takarékos, jó gazda, szerző s szerfölött fősvény ember volt, ez a fölmondás nagyon meglepte; tiltakozott is ellene. S midőn egy második fölmondás sem használt, sőt Illésházy, hivatkozván az ország törvényeire, a m. kamarához intézett leveleiben kimutatta az eljárás törvénytelségét: a király fölbőszült I. ellen. Haragját I. ellenségei: Szuhay magyar kamarai és Unverzagt udvari kamarai elnökök szították, s szította az a körülmény, hogy várnia kellett, míg a zálogbirtok határideje letelik. Mikor ez letelt, egy harmadik fölmondó levelében tudatta Illésházyval, hogy eddigi magaviselete miatt példás büntetésre számíthat.

Csakugyan elő is terjeszté Rudolf az ügyet a magyar tanácsban; egy vádiratot készíttetett Illésházy ellen, melyben mindennemű vád össze van hordva, de főkép merész nyilatkozatai a m. kamarához foglalnak abban fő helyet, melyek úgy tüntettetnek föl mint a kir. tekintély vakmerő lerántása, s mint fölségsértés. A magy. tanácsosok elég gyengék voltak ezt elismerni, s ennek következtében a király az 1602. évi országgyűlésre, mint fölségsértés vádja alatt állót idézteté meg Illésházyt.

Illésházy megrettent, s úgy az iránta mindig jóakarató Mátyás főherczegnél, mint a magyar rendeknél mindent elkövetett az idézés visszavonására s arra, hogy hadd menthesse ki magát privatim a magyar tanácsosok előtt. Az ország rendei közbevetésére annyit meg is engedett Rudolf, hogy az ügy ne vitessék az országgyűlés elé, de privat kihallgatás helyett rendkívüli törvényszéket rendelt Illésházy ellen. Hiába tiltakozott ez extraordinarium iudicium ellen Illésházy; tiltakozása, miután a magyar tanácsosok fejet hajtottak a kir. akaratnak, elhangzott, s ő 1603. tavaszán kénytelen volt Pozsonyban a rendk. törvényszék előtt megjelenni. — Az ítéletlevél, mely márcz. 13. (1603.) kelt, Illésházyt mint fölségsértőt fejt és jószágvesztésre ítéli. Igen, de ez az ítéletlevél hamis; csak később s nem Pozsonyban, hanem Bécsben lőn szerkesztve. Története a következő.

A márcziusi tárgyalásokon a magy. tanácsosok azt vélték, hogy az ügy az országgyűlés elé tartozik, s a kir. parancs ellenére, nem mondtak sententiát. Rudolf Istvánffy kényszeríté az ítéletlevél kiállítására, a mit az eleintén megtagadott. Ekkor magát Illésházyt idézte Rudolf Prágába, s 4 havi otltéte után azt parancsolta neki, hogy Bécsbe menjen, a hol majd Mátyás főherczeg tudtára fogja adni a resolútiót. Egyszersmind Mátyás főherczeg is parancsot vett bátyjától, hogy a megérkező Illésházyt vettesse börtönre. Illésházy október vége felé érkezett Bécsbe; s itt november 3-kán a meglágyult Istvánffy, s magy. tanácsosok — a kir. parancs fölött többé nem is vitatkozva — elhatázzák, hogy legcélszerűbb lesz Pozsonyba vinni fogságra Illésházyt. November 4-dikén a főherczeg ezt Illésházynek tudtára adni s egyszersmind őt elfogatni rendelte; de Illésházy már megszökött. Tekintve azt, hogy Illésházy Bécsben a kir. parancs ellenére Mátyás által szabad lábón hagyatott s egyéb okok miatt, bizonyos, hogy az Illésházyt kegyelő főherczeg műve volt ez a szökés. — A szökés után 3-ad napra, nov. 6-kán (1603.) készíté el Istvánffy az ítéletlevelet Bécsben, de pozsonyi s márczius 13-diki kellettel. Erről saját

levele Unverzagthoz tanúskodik. Az ítéletlevélért az egyik protonotarius 10 ezer frtot mert kérni; de valószínű, hogy nem kapta meg. Istvánffy még többet: Illésházy javainak két-harmadát akarta; de ez ellen a magy. kamara határozottan tiltakozott, s nem is lett belőle semmi. Ime ez is bizonyítja, mennyire hazug Istvánffynak magát szépítő előadása.

Később, 1611-ben, az időközben nádorrá lett Illésházynek halála után Mátyás mint király, Illésházy nejeinek egy bizonyosságlevelet adott ki, melyben a királyi személynök két más nemessel bizonyítja, hogy a szélütött Istvánffy betegágyán, Pozsonyban az akkor már nádor Illésházy fölszólítására (1609.) »dadogó nyelvel, de érthetően« vallomást tőn, hogy a pozsonyi, márczius 13-diki ítéletlevelet Bécsben, az ország törvényei ellen, kényszerítve állítja ki.

Tudomásul vétetik.

140. *Wenzel Gusztáv* rendes tag »Az európai vasúti ügy fejleményeiről, kivált a magyar magánjog szempontjából« értekezik.

Tudomásul vétetik.

Ugyanakkor.

V e g y e s ü l é s .

Gróf Lónyay Menyhért elnök úr elnöklése alatt.

142. Gróf *Lónyay Menyhért* jelenti, hogy gróf Károlyi István, az Akadémiának egyik alapító tagja és igazgató tanácsosa, legközelebb elhunyt. Az Akadémia hálásan emlékeztén meg azon pártfogásról, melynek a boldogult hazafias gróf részéről örülhetett, temetkezésénél magát küldöttségileg képviseltetni akarja, és emlékéit is méltóan megülni.

Az elnök úr ennél fogva következő indítványokat tesz:

A f. évi június 15-én Főthon megjelenő küldöttség tagjai legyenek az Igazgató Tanács részéről: Pauler Tivadar másodelnök vezetése alatt: Mailáth György, gróf Cziráky János, Lukács Móricz, Szász Károly. — Az I. osztály részéről: Pulszky Ferencz, Gyulai Pál, Zichy Antal. — A II. osztály részéről: Trefort Ágoston, Pesty Frigyes, Tóth Lőrincz, Kautz Gyula, Szilágyi Sándor, Keleti Károly, Pauler Gyula. — A III. osztály részéről: Sztoczek József, Nendtvich Károly, Lenhossék József és Szabó József.

Az Akadémia a megboldogult gróf özvegyének fájdalmas részvétét fejezze ki. Emlékbeszéd tartására Ipolyi Arnold püspök kéressék fel.

Míndez indítványokat az Akadémia egyhangúlag elfogadja.

*Huszonnegyedik akadémiai ülés.**A III. osztály hatodik ülése.**1881. június 20.***Kruspér István** r. t. elnöklése alatt.

144. Dr. Sztoczek József elnök úr hivatalos elfoglaltsága miatt meg nem jelenhetvén, az osztálytitkár az elnöki szék elfoglalására az idősb rendes tagok egyikét *Kruspér István* urat kéri fel.

Kruspér István úr elnöki székét elfoglalja.

145. Dr. *Horváth Géza*, mint megválasztott lev. tag, széket foglal »A rovarok dimorphismusa« cz. értekezésével.

146. *Kápolnai Pauer István* őrnagy, mint megválasztott lev. tag »A hadtudomány viszonya a többi tudományokhoz« czimű székfoglalóját olvassa. Kivonatban így :

Értekező kutatja, vajjon a hadtudomány a matematikai és természettudományok, avagy pedig a társadalmi-történelmi tudományok körébe tartozik-e.

Ha a természetnek matematikai pontossággal működő erői képezik a hadtudomány tényeinek főtényezőit, akkor az a matematikai és természettudományokhoz tartozik, ha ellenben a hadtények eredményeire leginkább az emberi akarat és ösztön gyakorol döntő befolyást, akkor a hadtudomány a társadalmi-történelmi tudománykörbe sorozandó.

A hadtudomány tényeit *hadesemények* képezik s ennél fogva az a *történelemmel*, mely a hadeseményeket és mindazon körülményeket írja le, a melyek a hadeseményekkel összeköttetésben voltak, szoros összefüggésben áll.

Emberek, fegyverek, közlekedési eszközök stb., állatok, a földfelület és az ezen készített erődítések, az éghajlat és a meteorologiai viszonyok képezik a hadesemények *tényezőit*.

Értekező e tényezőket és azoknak a hadeseményekre való hatását ismerteti, és azon eredményre jut, hogy a legnagyobb befolyást a hadesemények eredményeire az emberek akarata és ösztöne gyakorolják, és hogy a fegyverek gyártása és az erődítések készítése ugyan alapos természettani és matematikai ismereteket tételeznek fel, de hogy a munkafelosztás elvének alkalmazásánál fogva e teendőkkel különösen az e foglalkozásra kiképzett egyének bízhatnak meg. Ugyanez történik a föld-ábrázolásnál is. A terepvázolásban pedig a minden tiszttől követelendő jártasság, valamint az egyszerűbb erődítési munkák tervezése és készítése nem tételez fel több *matematikai ismeretet*, mint a mennyi a gymnasiumok tanterve szerint taníttatik.

Értekező azután áttér a hadtudomány azon ágára, mely a haderők szervezésénél követendő elveket tárgyalja, és kiemeli, hogy az állam érdeke

követeli, hogy a seregek szervezésénél és fentartásuk módjának megállapításánál a népek *nemzetgazdasági és pénzügyi viszonyai* kellően tekintetbe vétessenek.

Értekező kiemeli továbbá, hogy a tisztnek, a ki alárendeltjei irányában és a hadtörvényszékeknél mint bíró működik, és a ki háborúban sokszor oly helyzetbe jön, mely a nemzetközi jog ismeretét tételezi fel, a *jogtudomány* alapelveit általában és a nemzetközi jogot részletesen ismernie kell.

Értekező végre kiemeli, hogy a tiszt békében, első sorban az alája rendelteknek tanítója és következőleg *paedagogiai* ismeretekkel is kell bírnia, a mi különösen oly seregeknél igen szükséges, melyeknek katonái hosszabb időn át szolgálnak a csapatnál, és a melyeknél a tiszt nem csupán katonai oktató, hanem egyúttal népnevelő is.

Mindezek alapján értekező azon eredményre jut, hogy a hadtudomány a társadalmi-történelmi tudományokkal sokkal szorosabb összefüggésben áll, mint a matematikai és természettudományokkal.

147. *Schuller Alajos* l. t. »A viz képződési melegéről« értekezik.

Ez előadásra Than Károly r. tag megjegyzéseket tesz azon kijelentéssel, hogy ezeket írásba foglalja, és kéri az osztályt, hogy azok Schuller úr értekezéséhez csatolva nyomassanak ki.

Az osztály az indítványt elfogadta.

148. *Jendrassik Jenő* r. t. »Közleményt olvas a tud. egyetem physiologiai intézetéből.« Kivonatban így :

I. Adatok a szűrődés tanúhoz. Regéczy Nagy Imre tr. tanársegéd től.

A dolgozat első részében *Runeberg*-nek egy az »Arch. f. Heilk.« 18-ik kötetében megjelent értekezése van bírálat alá véve, és kimutatva, hogy egyes tételek igazak ugyan, de már e tételekre vonatkozó következtetések alaptalanok, és az albuminaria tanára nem alkalmazhatók.

A második és harmadik részben, itatós papíron és hártyákon végzett kísérletek alapján két vitás kérdés van tárgyalva, *a)* hogy a szűrésnél az idő folyamán tapasztalható megkevesbedésnek mi az oka és *b)* hogy lehetséges-e, miszerint egyugyanazon szűrő egy későbbi kísérlet alkalmával, egyenlő idő alatt annyit, vagy még többet szűrjön egy bizonyos folyadékból, mint a legelső kísérlet alkalmával. A kísérletek szerint a szüredék megkevesbedésének oka a szűrőhártya likacsainak eltömülése az oldatokban szétoszlott szilárd testek tömecei és részben a szűrőből fellázított részecskék által. — A kitűzött második kérdésre nézve pedig kitűnik, hogy lehetséges, hogy a hártya egy későbbi kísérletnél többet szűrjön egyenlő idő alatt, mint az elsőnél.

A negyedik részben *Runeberg*-nek egy kísérleti eredménye van tárgyalás alá véve, a mely szerint a szüredék mennyisége kisebb arányok szerint növekednék, mint a szűrésnél alkalmazott nyomás. Kísérletek alapján ennek az ellenkezője van kimutatva, és ekképen az van felhozva, hogy a szűrőhártya rugalmas falú hajszálcsovek rendszeréből áll, melyek

a nyomás hatása alatt tágulhatnak, és gyorsabb áramlást engednek meg, mintha a hajszálcsövek merev falúak volnának. A merev falú hajszálcsövekben pedig az áramlás gyorsasága, a *Poiseville* által megállapított törvény szerint, teljesen arányos az alkalmazott nyomással.

II. A gyomor hámszövetjeiről. Ballagi János (tr. élettani gyakornoktól).

Ballagi folytatta ama vizsgálatokat, melyeket *Regéczy* másfél évvel ezelőtt elkezdett, a gyomor hámszövetjeiről, és arra az eredményre jutott, hogy nemcsak a béka gyomornyákhártyája van csillaszőrös sejtekkel ellátva, hanem ilyenek más gerincesek gyomrában is találhatóak, pl. a macska, vakondok és több hal gyomrában. A kutyánál és a nyúlnál csillaszőrös sejteket találni nem sikerült. Hogy a lelet a vizsgálók figyelmét eddig elkerülte, onnan magyarázható, hogy a csillaszőrök nagyon romlékonyak, és úgy a sejt duzzadásánál, mint zsugorodásánál, nyálkás elfajulásánál, vagy zsirral való beivódásánál láthatatlanná lesznek.

III. Adatok a zsírfelszívódáshoz a gyomorban. Braun Gábor orvostanhallgatótól.

A gyomorban előforduló csillaszőrös sejteknek alig lehet egyéb szerepök, mint a vékonybélben, vagyis a zsírfelszívódás eszközlése. *Braun*-nak ez irányban végzett kísérletei azt mutatták, hogy:

a) Zsírfelszívódás nemcsak a belekben, hanem a gyomorban is történik már úgy a békánál, mint a kutyánál.

b) A hasnyál és az epe, habár azok az emulsió-képzésnek hathatós eszközlői, — arra mégis nem okvetlenül szükségesek, hanem pótolhatók részint fehérynék, részint talán nyák által.

c) A gyomorban előbb kezdődik meg a zsírfelszívódás, mint a belekben, e tápcsőszakaszok természetes sorrendje szerint.

IV. A zsírok átszívárgásáról, nevezetesen az epe befolyása alatt. Hutyrá Ferencz orvostanhallgatótól.

A kísérleti eredmények a következők:

Tiszta vagy megsavanyított víz felé az olaj nem szívárog, de ali hatású folyadék felé igen, akár volt a hártya előbb epével kezelve, akár nem.

Bizonyos határig a lúgolat töménységével arányos a zsírdiffúzió gyorsasága.

Az átszívárgást elősegíti az is, ha a tulsó oldalon levő lúgolatban fehérynye van.

Az epe némileg elősegíti a zsirok átszivárgását, de lényeges szerepe a diffúzióknál nincs.

149. *Herman Emil* selmeczi akadémiai tanár részéről: »A De Saint Venant-féle feladat teljes megoldásáról« cz. dolgozatát, betérjeszti Szily Kálmán r. t. helyett Schuller Alajos l. t.

Huszonötödik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1881. június 27-én.

Pauler Tivadar másodelnök úr elnöklése alatt.

151. *Pauler Tivadar* másodelnök jelenti, hogy a június 13-án tartott elegendes ülésből kiküldött akadémiai tagok élén gróf Károlyi István igazgató tagnak június 15-én Főthon véghez ment ünnepélyes eltakarítása alkalmával megjelent, és a gyászoló családnak az Akadémia részvétét tolmácsolta.

Tudomásul vétetik.

152. Főtitkár bemutatja a *Gorove István* tisz. tagnak május hó 31-én bekövetkezett elhunytáról szóló gyászlapot, egyúttal bejelenti, hogy az elhunyt, végrendeletében »az Akadémiának oly összeget hagyományozott, mely a jelenlegi Gorove-alapítványt oly magasra emelje, hogy így a két összeg évenként száz arany kiadását tegye lehetővé, megtartatván egyébiránt az eredeti föltételek; ha azonban az Akadémia bármikor a magyar irodalom előmozdítására irányzott céljától eltereltetnék, örökösi és utódai az így hagyományozott összeget attól visszavehessék, s a magyar irodalom érdekében másképp rendelkezzenek.«

Az összes ülés fájdalmas részvétellel veszi tudomásul az Akadémia e nagyérdemű tiszteleti tagjának elhunytát, és felhívja a II. osztályt, hogy az emlékezéséről gondoskodjék. A jelentékenyen meggyarapodott Gorove jutalmi alapítvány szabályainak és föltételeinek módosítása a hagyomány befizetése után fog eszközöltetni.

153. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr átküldi a trónörökös párnak a fővárosban történt ünnepélyes fogadtatása alkalmából közrebocsátott legfelsőbb kéziratot.

Örvendetes tudomásul szolgál.

154. Főtitkár bejelenti, hogy az akadémiai alapszabályok megváltoztatása tárgyában kiküldött bizottságba megválasztottak:

Az I. osztály részéről

Gyulai Pál, r. t.

Szász Károly r. t.

A II. osztály részéről

Tóth Lőrincz r. t.

Tanárki Gedeon l. t.

A III. osztály részéről.

Szily Kálmán r. t.

Sztoczek József r. t.

A bizottság az akadémiai szünet lejárta után fogja működését megkezdeni.

155. Olvassatik *Jacobini* bibornok államtitkár levele, melyben, ő szentsége a Pápa nevében, köszönetet mond az Akadémiának azért, hogy az akadémiai kiadványokat a vatikáni könyvtárnak ajándékol megküldötte.

Tudomásul vétetik.

156. Bemutattatik a zürichi magyar egylet folyamodványa, melyben az akadémiai újabb kiadványoknak vagy azok egy részének az egylet könyvtára részére beküldését kéri.

Áttétetik a könyvtári bizottsághoz.

157. Főtitkár bemutatja a magyar szent koronának Rauscher Lajos tanár által kivitt szines rajzát, mely chromolithographikus sokszorosítás végett egy párisi műintézetbe fog megküldetni.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.

158. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta testületek, magánosok és nyomdák által beküldött munkákat, valamint az azóta megjelent akad. kiadványok, következő rendben.

Académie R. des Sciences. Koppenhága. Oversigt. 1880. Nr. 3. 1881. Nr. 1.

Accademia dei Lincei. Róma, a) Atti. Transunti. Vol. V. Fasc. 12. b) Memorie. Cl. di sc. mor. stor. e fil. Vol. IV. V Cl. di sc. fis. mat. e nat. Vol. V. VI. VII—VIII.

Accademia delle science fis. e mat. Nápoly. a) Atti. Vol. VII. VIII. b) Rendiconto. An. XV. XVI—XVII. XVIII.

Academia Romana. Bukarest. a) Fragmenta din Istoria Rom. Tom. I. b) Ugyanaz németül. c) Dione Cassiu Istoria Rom. d) M. Tull. Cicerone Philippicele. e) C. C. Sallustiu Catilina si Jugurtha. f) Operile lui C. J. Cesare. g) Opurile C. C. Tacitu. h) Istoria Imper. Ottomanu. P. I. II. i) Operele princ. D. Cantemiru. Tom. I. II. V. k) Gramateca limbei Romane. P. II. l) Istoria Rom. sub M. Voda Vitézul. m) Catechismulu Calvinescu. n) Psaltirea de diac. Coresi. o) Glossariu. p) Documente. Vol. III. VI. VII. q) Dictionariulu limbei Romane. Tom. I. II. r) Annalele. Ser. I. Tom. I—X. Tom. X. Fasc. II. Tom. XI. Sec. I. II. Ser. II. Tom. I. II.

Deutsche Morgenländ. Gesellsch. Leipzig. Zeitschrift. XXXV. B. 1. II.

Museum of the Compar. Zoology. Cambridge. Bulletin. Vol. V. Nr. 10. Vol. VIII. pp. 231—284.

Bureau de statist. de Finlande. Helsingfors. Suomenmaan Viralline Tilasto. I. 4.

R. Geograph. Society. London. Proceedings. Vol. III. Nr. 6.

R. Microscopical Society. London. Journal. Ser. II. Vol. I. P. 3.

Royal Society. Edinburg. a) Transactions. Vol. XXIX. P. 2. b) Proceedings 1879—80.

Comité international des poids et mesures. Neuchâtel. Travaux et mémoires. Tom. I.

Office of the Amer. Journal, New Haven. The Amer. Journal of science, No. 126. Vol. XXI.

Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. No. 37.

Kais. Akademie der Wissensch. Bécs. Anzeiger. 1881. Nr. 11. 12. 13.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1881. Nr. 8. 9.

Siebenbürg. Karpaten-Verein. Nagy Szeben. Jahrbuch. I. Jahrg.

Magyarországi Kárpát egyesület. Kézsmárk. Évkönyv. VIII. évfoly.

Erdélyi Múzeum egyesület. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VIII. évfoly. 6. sz.

Békésmegyei gazd. egyesület. B.-Csaba. Értesítő 1880-ról.

Olasz kormány. Róma. *a)* Annali di Statistica. Ser. 2. Vol. 20. 23. *b)* Movimento della navigazione. An. XIX.

K. k. Ackerbau-ministerium. Bécs. Das k. k. Quecksilberwerk zu Idria in Krain.

M. k. belügyminiszt. Budapest. *a)* Országos törvénytár. 1881. 1—56. iv. *b)* Az 1881. évi törvények gyűjteménye 1. 2. füz. *c)* Ugyanaz németül 1. füz. *d)* Magyarország. rendeletek tára. 1881. 1. füz.

Földmiv. ipar és keresk. miniszt. Budapest. Jelentés az ipari szakoktatás és házi ipar jelen állásáról. 2 péld.

Kir. műegyetem. Budapest. Programm az 1881—2. tanévre.

Állami felsőbb leányiskola igazg. Budapest. Isk. Értesítő 1880—1-ről.

Egyetem igazgat. Pisa. Annali delle università Toscana. Tom. XV. XVI.

II. Magánosoktól.

Ch. Hermite. Párizs. *a)* Sur quelques points de la théorie des fonctions. *b)* Sur une représentation analytique des fonctions, au moyen des transcendentes elliptiques. *c)* Sur l'intégrale Éulérienne de seconde espèce.

Törökfalvi Papp Zsigmond. Nagybánya. Lendvay Márton emlékezete.

Posner K. L. Budapest. A nagyvárad i. sz. egyházmegye térképe.

G. Ritter Amon von Treuenfest. Bécs. *a)* Geschichte des k. k. 11. Huszaren-Regimentes Herzog Alexander von Württemberg. *b)* Geschichte des k. k. Huszaren-Regimentes Alexander Freiherr von Koller Nr. 8

Szekeres Kálmán. Budapest. A kúpszeletbe irt háromszögről.

M. Krishaber. Párizs. Exposé des titres scientifiques du docteur M. Krishaber.

Ad. Wasseige. Liège. Ablation d'une tumeur kystique d'une partie de l'utérus.

Gyulai Pál r. t. Budapest. Kisfaludy Sándor minden munkái egy kötetben.

Baron Ferd. von Mueller. Melbourne. Plants of North Western Australia.

Dr. Fenyvessy Ferencz. Pápa. Közéletünk köréből.

J. do Amaral B. do Tóro. Vizeu-Alcafache. Numismatica Portuguesa. 1—7. Cad.

C. Foucard. Modena. *a)* Fonti di storia Napoletana. *b)* Archivio storico. An. IV. Fasc. 4. *c)* Il conte Amedeo VI di Savoia. *d)* La scrittura in Italia. Tav. I—X. *e)* Lo statuto della compagnia della giarretiera.

III. Köteles példányok.

M. k. egyetemi nyomda Budapest. *a)* A m. k. belügyminiszt. rendőri körözüvénye. 1881. 19—39. sz. *b)* Néptanítók lapja. XIV. évfolyam 7—11. sz. *c)* Gyógyászat. 1881. 15—26. sz. *d)* Neumann: A muhamedán József-monda eredete és fejlődése. *e)* Csiky:

A hazai alkotmány és jogismeret alapvonalai. *f)* A budapesti m. k. tudományegyetem Almanachja 1880—1-ről. *g)* Felméri: Az iskolázás jelene Angolországban. I. köt. *h)* Rövid útmutatás a selyemhernyó okszerű tenyésztésére. *i)* Ugyanaz németül. *k)* Nemzetgazd. Szemle. V. évfoly. 1. füz.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a)* Erdélyi Múzeum. VIII. évfoly. 5. 6. sz. *b)* Hosszúfalu közönségének kérelme. *c)* A kálozi uradalom ismertetése. *d)* A választás. *e)* A kolozsvári tud. egyetem tanrendje 1881—2. első felére. *f)* Ugyanannak jutalomtétellei 1881—2-re. *g)* Bartha M. képviselőjelölt beszéde. *h)* Orvostermészettudományi Értesítő II. 2. *i)* Dulf: Alexandri Vazul működése a román irodalom terén.

Réthy L. nyomdája. Arad. Kálmány: Szeged népe.

Tiltsch S. nyomdája. Nagyszeben. Theater-Bibliothek. 6. H.

Gyulai István nyomdája. Arad. Lakatos: Arad története. II. köt.

Drotleff J. nyomdája. Nagyszeben. Instruction für die Aufertigung der forstwirtschaftlichen Betriebspläne.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a)* Nyelvtud. Értek. IX. k. 8. 9. sz.
- b)* Mathem. Értek. VII. k. 23. sz.
- c)* Term. Értek. XI. k. 6. 7. 12. sz.
- d)* Philos. Értek. II. köt. 6. sz.
- e)* Nyelvtud. közlem. XVI. k. 2. füz.
- f)* Értesítő. 1881. 3. 4. sz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Huszonhatodik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1881. október 3-án.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

159. Akadémiai elnök ur üdvözlőlvén a szünidő után egybegyűlt tagokat, bemutatja gr. Desseffy Emil és báró Eötvös József akad. elnököknek több év előtt megrendelt és most díszes consolokon, az ülésteremben elhelyezett márvány mellszobrait. Ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy immár elérkezettnek látja az alkalmas időpontot, a mikor úgy ezen ülés-terem, mint a nagyterem diszítésének befejezésére, névszerint a nagyteremben tervezett falfestmények létesítésére, a kellő intézkedések megtörténhetnek. És habár a falfestmények előállításának költségeit az ekkorig begyűlt összeg nem fedezheti, reméllem, hogy a munkálatok folyama alatt az érdeklődés és áldozatkészség könnyebben felébreszthető. Ajánlja tehát, hogy részletes javaslat kidolgozása végett bizottság küldessék ki.

Az összes ülés osztatlan helyesléssel fogadja az elnök úr előterjesztését, és a bizottságot, az akadémiai elnökök vezetése alatt, Ipolyi Arnold, Pulszky Ferencz, Henszlmann Imre és Keleti Gusztáv tagokból alakítja meg, felkérvén az Igazgató Tanácsot, hogy a saját kebeléből szintén válasszon néhány tagot a bizottságba.

160. Főtitkár bejelenti *Baintner János* lev. tagnak f. é. aug. 14-én, *Molnár Aladár* lev. tagnak aug. 18-án, *Szemere Miklós* lev. tagnak aug. 20-án, *Suhajda János* lev. tagnak szept. 18-án; továbbá *Bell Tamás* kültagnak még 1880. márcz. 13-án, *Davis Berndt* kültagnak 1881. május havában, *Benfey Tivadár* kültagnak 1881. jún. 26-án és *Sainte Claire Deville Henrik* kültagnak 1881. júl. 24-én bekövetkezett elhunytát.

Az Akadémia fájdalommal veszi tudomásul azon súlyos veszteségeket, melyek a tudományt és irodalmat érték. Egyszersmind felhívja az illető osztályokat, hogy az emlékezésük megtartásáról megfelelően gondoskodjanak.

161. Olvassatik a vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszternek július hó 14-én kelt leirata, melynek kapcsán átküldi azon tudományos és szépművészeti tartalmu

munkák jegyzékét, melyeket a francia kormány a Franciaország és osztrák-magyar monarchia között létesítendő csere-viszony javaslatba hozatala alkalmából mint csere-tárgyakat átengedni hajlandó lenne; felkérve az Akadémiát, hogy azon műveket, a melyekre nézve a cserét kívánatosnak tartja, jelölje ki, és azon műveket, melyeket viszont csere-tárgyul ajánlhat, nevezze meg.

Áttétetik a könyvtári bizottsághoz.

162. Olvastatik a vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszternek szept. 11-én kelt leirata, melyben kijelenti, hogy miután a bécsi egyetem mellett fennálló »Institut für österr. Geschichtsforschung« nevű intézetben állami ösztöndíjjal tanuló Szadeczky Alajos tanulmányait befejezte, helyére az Akadémia által ajánlott Barabás Sámuel tanárjelöltet, szintén évi 1200 frt állami ösztöndíj mellett, küldendi.

Örvendetes tudomásul vétetik.

163. Bemutattatik *Ipolyi Arnold* r. t. levele, melyben jelenti, hogy az Akadémia felhívására készséggel tartandja meg az emlékezésedet gr. Károlyi István elhunyt igazgató tag fölött.

Tudomásul vétetik.

164. Főtitkár jelenti, hogy a párisi Société d' Anthropologie felhívása következtében, Broca Pál hírneves anthropolog és akadémiai kültag emlékszobrára az akad. tagok körében gyűjtés rendeztetett, a melynek eredményeképen begyűlt 113 frt és 10 franc aranyban a párisi gyűjtő-bizottsághoz elküldetett.

Tudomásul vétetik.

165. Bemutattatnak a *zentai, nagyszombati és szentgyörgyi* gymnasiumok, úgy szintén a *hunymegyei* történeti és régészeti egyesület kérvényei, melyekben az Akadémia kiadványainak adományozásaért folyamodnak.

Áttétetnek a könyvtári bizottsághoz.

166. Az 1881-ik évi nagygyűlésen megválasztott kültagok, úgymint: *Buttler Ede, Cayley Arthur, Chantre Ernő, Hermite Károly, Olivecrona Kanut, Pasteur Lajos, Teixeira de Aragao* és *Elisée Reclus* meleg hangon írt levelekben köszönetet mondanak megválasztatásukért.

Tudomásul szolgál.

167. Főtitkár bemutat több dolgozatot, melyek megbirálás végett küldettek be. Ugymint:

- a) Király-hymnus névtelenül.
- b) Kisimrédy Páltól: Petőfi Sándor.
- c) Csopey Dénestől: Heterodoxumok, csillagászati értekezés.
- d) Miksić Márktól geometriai értekezés, német nyelven.
- e) Kis Gábor mérnöktől emlékirat.

Az illető osztályhoz tétetnek át.

168. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta a testületektől, magánosoktól és nyomdaktól beérkezett nyomtatványokat, és az Akadémia saját kiadásában megjelent munkákat, ily rendben:

I. Testületektől.

Académie R. des Sciences. Amsterdam. a) Verhandelingen. Deel. XX. b) Verhandelingen. Afd. Letterk. Deel XIII. c) Verslagen en Mededeelingen. Afd. Letterk. D.

IX. Afd. Natuurk. D. XV. *d*) Jaarboek voor 1879. *e*) Satira et Consolatio. *f*) Naam-en Zaakregister. *g*) Processen-Verbaal 1879/80.

Académie Imp. des Sciences. St. Pétersbourg. Die Temperatur-Verhältnisse des Russischen Reiches. 2-te Hälfte mit einem Atlas.

R. Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. V. Fasc. 13. 14.

Academia Romana. Bukarest. Fragmente zur Geschichte der Rumänen.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. *a*) Corpus inscriptionum latinarum. Vol. VIII. P. 1. *b*) Monatsbericht. Februar, März, April, Mai, 1881.

Kön. Bayerische Akad. der Wiss. München. *a*) Abhandlungen. Philos. Philol. Cl. XV. B. 3. Abth. Histor. Cl. XV. B. 1. 2. 3. Abth. *b*) Rokkinger: Die Pflege der Geschichte durch die Wittelsbacher. *c*) Döllinger: Das Haus Wittelsbach. *d*) Druffel: Ignatius von Loyola. *e*) Zittel: Über den geolog. Bau der lybischen Wüste. *f*) Sitzungsberichte der Math. Physik. Cl. 1881. 3. H. *g*) Sitzungsberichte der Philos. Philol. und Hist. Cl. 1881. I. B. 2. H. II. B. 1. Heft.

Numismatische Gesellschaft. Berlin. Verhandlungen. 1879/80.

Amer. Geograph. Society. New-York. Bulletin. 1880. No. 4.

Verein für Mecklenburg. Geschichte. Schwerin. 45-ster Jahrg.

Société Archéologique. Namur. Bulletin. Tom. XV. Livr. 1.

Gesellschaft für Geschichte von Schleswig-Holstein-Lauenburg. Kiel. *a*) Zeitschrift. X. B. *b*) Urkundenbuch. III. B. 2. Th.

Societas pro Fauna et Flora Fennica. Helsingfors. Notiser. I. folyam, 1., 2., 3. köt. Új folyam 2., 3., 4., 6., 7., 8., 9., 10. köt.

Verein für Geschichte u. Alterth. Schlesiens. Boroszló. Codex diplomaticus Silesiae X. B.

Società Ital. di Antropologia. Florenz. Archivi. Vol. XI. Fasc. 1.

Kir. tud. Akadémia. Stockholm. *a*) Handlingar. 14. B. 2. H. 15. B. (avec Atlas) 16., 17. B. *b*) Bihang. IV. B. 1., 2. H. V. B. 1., 2. H. *c*) Öfversigt. 34., 35., 36., 37. *d*) Meteorologiska Iakttagelser. 17., 18., 19. *e*) Lefnadsteckningar. II. B. 1. H.

Gelehrte Estnische Ges. Dorpat. Sitzungsberichte. 1880.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. I. P. 4.

Physikalischer Verein. Frankfurt. Jahresbericht für 1879/80.

R. Geograph. Society. London. Proceedings. Vol. 3. Nr. 8.

Society of Antiquaries. London. List, on the 2. June 1881.

Histor. Verein für das Grh. Hessen-Darmstadt. *a*) Archiv. XV. B. 1. H. *b*) Quartalblätter. 1880. Nr. 1—4.

Bureau Statistique de Finlande. Helsingfors. *a*) Annuaire. 1881. *b*) Suomenmaan Virallinen Tilasto. VI.

Natural History Society. Montreal. *a*) Puissance du Canada. *b*) Constitutions and by-laws. *c*) 29-th annual report.

Numism. and Antiquarian Society. Montreal. Journal. Vol. I. Nr. 1. Vol. III. Nr. 3., 4. Vol. IV. No. 4. Vol. V. No. 1.

Société R. de Numismatique. Brüssel. Revue. 1881. Livr. 3. 4.

Deutsche Morgenländ. Gesellschaft. Leipzig. Zeitschrift. XXXV. B. 2—3. H.

Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. Zeitschrift. XVI. B. 2., 3. H. *b*) Verhandlungen. VIII. B. No. 4. 5. *c*) Mittheilungen der Afrik. Gesellschaft. II. B. 5. H.

Office of the Amer. Journal. New-Haven. The Amer. Journal of Science. No. 127. 128. 129. Vol. XXII.

Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. No. 30. 38.

Landesverein für Alterthumsk. Oldenburg. Bericht. III. H.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1881. No. 14., 15., 16., 17., 18., 19.

K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1881. No. 10., 11., 12.

Ferdinandeam. Innsbruck. Zeitschrift. III. Folge. 15. H.

Histor. Verein für Steiermark. Gratz. Mittheilungen. 29. II.

Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Prága. a) 18-ter Jahresbericht.

b) Das Leben des heiligen Hieronymus. c) Mittheilungen. XVIII. Jahrg. Nr. 3. 4. XIX. Jahrg. Nr. 1. 2. 3. 4.

K. K. Statist. Central-Commission. Bécs. a) Statistisches Jahrbuch. 1878. 3—4.

10. H. b) Statistische Nachweisung über den Zinsfuss der Hypothekar-Darlehen.

K. K. Central-Anstalt für Meteorologie. Bécs. Jahrbücher. XVII. B. 1. Th.

Horvát Archaeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. III. Br. 3.

Verein für Siebenbürg. Landeskunde. Nagy-Szeben. a) Quellen zur Geschichte Siebenbürgens. I. B. b) Archiv. XVI. B. 2. H. c) Correspondenzblatt. IV. Jahrg. Nr. 7. 8. 9.

Erdélyi múzeum egyeslet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VIII. évfoly. 7. sz.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közlöny. 1881. 4. 5. sz.

Orsz. m. gazdasági egyesület. Budapest. Gazdasági bajaink kipuhatólása és orvoslása érdekében tartott enqûete-tárgyalások. 1—5. füz.

Délmagyarországi természettud. társulat. Temesvár. Természettud. füzetek. V. köt. 1. 2. 3. füz.

Meteor. és földdelej. m. k. központi intézet. Budapest. Évkönyv. IX. köt.

Békésmegyei méhész-egyeslet. B.-Gyula. Évkönyv 1877/80-ra.

Angol kormány London. a) Astronomical and magnet. and meteorol. observations Greenwich 1878. b) Geological survey of India. Vol. IX. c) Report of the search for Sanskrit MSS. d) Statistical Abstract from 1865 to 1879. No 17. from 1866 to 1880. No 28. e) Magnetical and meteorol. observations Bombay 1871—1878.

Olasz kormány. Róma. a) Movimento dello stato civile. An. XVIII. 1. Introduzione. 2. Parte seconda. b) Statistique internationale des banques d'émission. Russie. c) Annali di statistica. Ser. I. II. Vol. 6. 19. 22.

Bajor kormány. München. Quellen und Erörterungen zur Bayerischen und Deutschen Geschichte. II. Band. III. B. 1. 2. Abtheil. VI. VII. VIII. B. IX. B. 1. 2. Abth. X. Band.

Cs. k. közös hadügyminiszt. Bécs. Militair-Statistisches Jahrbuch für 1876. Th. 1877. II. Th.

M. kir. közokt. miniszt. Budapest. a) Janelli: Dizionario biographico dei Parmigiani illustri. b) Ergebnisse der Verzehrungssteuer im Jahre 1880. c) Militair-Statist. Jahrbuch für 1876. I. Th. 1877. II. Th. d) Az 1880. évi fogyasztási adó eredményeknek statisztikai egybeállítása.

M. k. belügyminiszt. Budapest. Az 1881. évi törvények gyűjteménye. 3. füz.

M. k. közlek. miniszt. Budapest. A m. korona területén levő állami és vasúti távirdák statisztikája 1880-ról.

M. k. pénzügyminiszter. Budapest. Conférence monétaire internationale phylloxérique de Bordeaux.

M. k. tengerészeti hatóság. Fiume. Statisztikai kimutatás a hosszujáratu hajókkal 1880-ban tett utazásokról.

Cziszterczy r. apátság. Zircz. Névtár 1881/2-re.

Dunamelléki ref. egyházkerület. Budapest. Az 1881. május havában tartott gyűlésének jegyzőkönyve.

Dunántúli ref. egyházkerület. Pápa. Az 1881. június havában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.

K. k. technische Hochschule. Bécs. Programm für 1881/2.

Jog- és államtudom. kar. Nagyvárad. Almanach. 1880/1.

Iskolai Értesítők 1880/1-ről a tresztenai kath. gymnasium, a miskolczi h. h. lyceum, a cs. k. serajevói realgymnasium, a zombori állami főgymnasium, a temesvári kath. főgymnasium, a budapesti kegyes tanító r. főgymn., a budapesti II. ker. állami reáltanoda, a losonczi állami főgymnasium, a pozsonyi kath. főgymnasium, a m.-szigeti tanítóképezde, a balázsfalvi főgymnasium, a pápai ref. főiskola, a segesvári ev. gymnasium, a debreczeni ref. főiskola, a nagyváradai állami főreáltanoda, a nagybecskereki főgymnasium, a székesfehérvári községi főreáliskola, a kassai premontrei r. főgymn., a budapesti keresk. Akadémia, a löcsei kath. főgymn., az ungvári kath. főgymnasium, a m.-szigeti kegyes tanító r. algymn., a privigyei kath. algymn., a nagyszebeni állami főgymnasium, a dévai állami főreáliskola, az ungvári g. sz. kath. nevelő intézet, a csiksomlyói kath. főgymnasium, a marosvásárhelyi ref. collegium, a szatmárnémeti h. h. gym., az aradi állami tanítóképezde, a besztercebányai ev. gymnasium, az esztergomi Benedek r. főgymnasium, az esztergomi nyilvános reáltanoda, a nagykörösi h. h. főgymnasium, Csendes sopronyi nevelő- és tanintézete, a temesvári keresk. iskola, a kúnfélegyházi állami tanítóképezde, a brassai állami főreáliskola, a miskolczi ev. algym., a brassai kath. főgymnasium, a révkomáromi Benedek r. kis gym., a békésgyulai kath. népiskolák, a szakolczai felső leány-népiskola, a szakolczai kath. algymn., a verseczi polgári iskola, a szász-régeni ev. alreálgymnasium részéről.

II. Magánosoktól.

G. Charpentier. Páris. Renaud : Curiosités de l'histoire du progrès.

E. Marbeau. Páris. Un nouveau royaume. (Roumanie).

Ch. de Linas k. t. Arras a) Emaillerie, métallurgie, téreutique, céramique.

b) Causeries iconographiques.

Schaarschmidt Gyula. Kolozsvár. A chlorophyll és a növényi sejtmag morfológiájához.

Demeter Károly. Maros-Vásárhely. Az Urticaceák szövettanához.

Benndorf és Hirschfeld. Bécs. Archaeol. Epigraphische Mittheilungen. V. Jahrgang. 1. Heft.

Pasquale Castorina. Catania. I Platamoni in Catania.

Korizmicz László t. t. Budapest. Levelek Lónyay Gáborhoz.

Dulf Péter. Kolozsvár. Alexandri Vazul működése a román irodalom terén.

Aug. Tischner. Leipzig. Sta sol, ne moveare. (30 péld.)

- Tóth Mike. Kalocsa. *a)* A mikroskop. *b)* Kenyérinség idején.
 Dr. Herrmann Scheffer. Leipzig. Die Naturgesetze. IV. Th.
 J. Bodouin de Courtenay. Kazan. Podrobnaja programma lekczií.
 Danielik János t. t. Eger. *a)* Középkori államtan, tekintettel a scholasticusokra.
b) Az egri érseki jog-lyceum Évkönyve 1880/1-ről. *c)* A jog alapja és kúforrása, tekintettel a scholasticusokra.
 Baron Ferd. von Mueller. Melbourne. Select extra-tropical plants.
 Hyrtl József k. t. Perchtoldsdorf. Lehrbuch der Anatomie des Menschen.
 15. Auflage.
 Balogh Ágost. Kocskócz. *a)* 25 darab régi okirat. *b)* Beatissima Virgo Maria.
 Tom. I. II.
 Strauss Adolf. Budapest. Bosnyák föld és népe.
 Ad. Wasseige. Liége. Essais pratiques du dernier modèle du forceps Tarnier.
 S. Gatschenberger. Budapest. Nihilismus, Pessimismus und Weltschmerz.
 A. Preudhomme de Borre. Brüssel. Liste des Criocérides.
 Sággh József. Budapest *a)* Magyar zenészeti lexicon. *b)* Rövid vezérfonal az énekköztetés rendszeres előadásához.
 Dr. Martin Perels. Danzig. »Meine Krankheitsgeschichte.«
 Vasvári Kovács Ferencz. Budapest. Budapest, Szeged és más alföldi városok árvízmentesítése.
 Bielz Albert l. t. Nagyszeben. Reisehandbuch für Siebenbürgen.
 Dr. Bászél Aurél. Budapest. Thukydides beszédei.
 Lehoczky Tivadar. Munkács. Bereg vármegye monographiája. II. köt.
 Dr. Knoth. New-York. Die aufgeklärte Mosaische Archi-Geschichte. 1. 2. H.
 E. Chantre k. t. Lyon. *a)* Recherches paléoethnologiques. *b)* Relations entre les sistres Bouddhiques et certains objets de l'âge du bronze européen. *c)* Les nécropoles du premier âge du fer des Alpes françaises. *d)* Premier inventaire des blocs erratiques. *e)* Revue préhistorique. *f)* Anthropologia.
 Balássy Ferencz l. t. T.-Sz.-Miklós. Mutatványok a Váradi regestrumból.
 Tisza Lajos Szeged. Talajfurások Szegeden.
 Farkas Róbert. Budapest. A m. kir. földtani intézet.
 Dr. Maczki Valér. Eger. Bölcselmi Értekezések.

III. Köteles példányok.

- Franklin-társulat nyomdája. Budapest. *a)* Zsilinszky: A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai. I. köt. *b)* Kautz: Nemzetgazdaságtan. II. köt. *c)* Petz: Latin verstan és prosodia. *d)* Scholz: Földrajz a gymnasiumok használatára. II. III. R. *e)* Werner: A bölcsészeti jogtudomány történelme. *f)* Theisz: Francia nyelvkönyv. *g)* Timon: A germán ős alkotmány. *h)* A képzőművészeti társulat tagjainak névsora. *i)* Orvosi Szemle. I. évfolyam. 2. füz. *k)* Rajzoló geometria. 2. 3. füz. *l)* Döntvénytár. XXVI. foly. *m)* Tárgymutató a Döntvénytár XVI—XXV. folyamához. *n)* Roth: A növénytan alapvonalai. *o)* Ráth: A kísérleti chemia elemei. *p)* Girókúti: A fák alak- és fejlődéstana. I. R. *q)* Ipolyi: A képzőművészeti társ. 1881. márcz. 6-iki közgyűlését megnyitó beszéd. *r)* Rybar: Elemi vegytan. *s)* A Kisfaludy-társaság Évlapja. Uj foly.

XVI. köt. *t*) Katalogus a szabadalmazott találmányokról. *u*) Beóthy : Ráskai Lea. *x*) A regéző tulipán. *y*) Teleki : A foktői ref. egyház multja és jelene. *z*) Stiller : Véd-beszédek sajtó- és bűnügyekben. *jj*) Das fünfte Schuljahr. *v*) Freckay : Képek az iparos világból. *w*) Székács : A magyar büntető eljárás kézikönyve. *aa*) Thewrewk : A magyar zene rhythmusa. *bb*) Hoffmann : Héber lant. *cc*) Forster : Deák Ferencz (életrajz). *dd*) Paulay : Csongor és Tünde. *ee*) Vezércsillagok, vagyis velős mondatok. *ff*) Madách : Hangok a pusztán. *gg*) Szerelem könyve. *hh*) Kiss : A magyar népiskolai tanítás története. *ii*) Schneider képes átlásza. *kk*) Alexander : Descartes, Discours de la methode. *ll*) Neumann : Az életbiztosítás lényege. *mm*) Bizonfy : Magyar-angol szótár. *nn*) Philosophiai írók tára. I. *oo*) Moritz Ballagi's Grammatik der ungarischen Sprache für Deutsche. *pp*) Klekner : Az erdőtörvény magyarázata. *qq*) Werner : A m. büntetőjog általános elvei. *rr*) Falusi könyvtár. 28. *ss*) Szvorényi : Olvasmányok. II. köt. *tt*) Ziltz : Hittan. *uu*) Madzsar : Magyar nyelvkönyv. 4. füzet. *xx*) Konek : Az egyházjogtan kézikönyve. *yy*) Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. IV. kötet. 26—30. füzet. *zz*) Történelmi könyvtár. 71. 72. 73. füz. *jjj*) Wühl : A közlekedési eszközök története. 1881. 1—8. füz. *vvv*) Egyetemes Philologiai Közlöny. V. évfoly. 2. 3. 4. 5. füz. *www*) Ungarische Revue. 1881. 1—6. Heft. *aaa*) Nemzeti önévelés. II. évfoly. 1—5. füz. *bbb*) Koszorú. V. köt. 2—6. füz. VI. kötet 1. füzet. *ccc*) Ifjúsági iratok tára. XI. XII. *ddd*) Ábel : Homeros Iliasa. I—III. ének. *eee*) Ugyanaz : Homeros Odysseája. I—III. ének. *fff*) Olcsó könyvtár. 116—125. *ggg*) Természetrizai füzetek. IV. köt. 4. füz. V. köt. 1. füz. *hhh*) Hellwald : A föld és népei. I. II. *iii*) Ribáry : Világtörténelem. II. III. köt.

Athenaeum nyomdája. Budapest. *a*) Kautz G. : A m. büntetőjog tankönyve. *b*) A kir. József műegyetem programja 1881/2-re. *c*) Mit tegyünk. *d*) Magyar tanügy. IX. évfolyam. 9[—]10. füz. *e*) A vörös kereszt-egylet alapszabályai. *f*) Türr István beszéde a vízügről. *g*) A m. k. tanárképző intézet főgymnasiumának Értesítője 1880/1-re. *h*) Földrajz gymnasiumok számára I. *i*) Weiss : Az elgyöngült férfierő. *k*) Mayerhoffer : Rajzoló planimetria. *l*) Kriesch : A természetrizaj elemei. I. R. *m*) Füssy : Szabó Imre emlékezete. *n*) Untrügllicher Rechnungsfaulenzler. *o*) Badics : Gaal József »Peleskei notarius«-a. *p*) Seidel : A magyarok története. *q*) Történeti kézikönyv. IV. VI. *r*) Müller : Unser Kronprinz. *s*) Szabó : A legujabb kor története. III. köt. 3—4. füz. IV. köt. 1—2. 3—4. füz. *t*) Hunfalvy : Kis földleírás. *u*) Az 1880. évi országgyűl. törvényezikkek. *x*) Árkövy : A fogak gondozása. *y*) Fuchs : Erstes Lesebuch. *z*) Lengyel : A vegytan vezérfonala. II. R. *j*) Kozma : Földrajz. II. R. *v*) Molière vig-játékai. VIII. *w*) Az új perrendtartás. *aa*) Az új bélyeg- és illeték-törvény. *bb*) Az 1881 : XVII. t. cz. Csódtörvény. *cc*) A csódtörvény országgyűlési tárgyalása. *dd*) Magy. statiszt. Évkönyv. VIII. évfoly. 1. 2. 3. 6. 7. 9. 10. füz. *ee*) Ugyanaz német szöveggel is. VIII. évfoly. 1. 3. 4. 5. 6. 9. 10. 11. füz. IX. évfoly. 1. 3. 4. 5. 6. 9. 10. 11. 12. füz. *ff*) Képes Családi Lapok. III. évf. 21—41. sz. *gg*) Történelmi Tár. 1881. 2. 3. füzet. *hh*) Tájékozó. 1881. 2—7. sz. *ii*) Századok. XV. évf. 2. 3. 4. 5. 6. füz.

Városi nyomda. Debreczen : *a*) Kőrösi : A magy. büntetőjog tankönyve. I. köt. 2 füz. *b*) Ugyanaz : A magyar — főleg büntető — törvények magyarázata. *c*) A magyar orsz. reform. egyház egyetemes konventjének jegyzőkönyve. *d*) A Tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesület Évkönyve. 1880/1-ről. *e*) A szatmári ref. iskola története. *f*) A Tiszántúli ref. egyházkerület statisztikai állapotának kimutatása 1881-re. *g*) A debreczeni városi főreáltanoda Értesítője 1880/1-ről. *h*) A közoktatás és köznevelés szer-

vezetésének szabályzata. *i*) Értesítő a kegyes tanítórendiek debreczeni kisgymnasiumáról 1880/1-ben. *k*) Révész : Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok. *l*) Nagy : Vázlatok közönséges, ünnepi és alkalmi egyházi beszédekhez. *m*) Imre : Magyar mondattan. *n*) Debreczen sz. k. város szabályrendeletei.

Wigand F. K. nyomdája. Pozson. *a*) Magyar gazdasszonyok lapja. 1881. 15—31. szám. *b*) Dávid : Görög elemi olvasókönyv. II. R. *c*) A pozsonyi ev. főiskola Értesítője 1880/1-ről. *d*) Thaly : II. Rákóczy Ferencz fejedelem ifjúsága. *e*) A m. orsz. tüzoltó szövetség ötödik közgyűlésének jegyzőkönyve. *f*) A pozsonyi természettud. és orvosi egyeslet Közleményei. Uj folyam. 4. füz.

Stampel nyomdája. Pozsony. *a*) A pozsonyi kir. kath. főgymnasium Értesítője 1880/1-ről. *b*) Leonhardi : Collectiv-Vermögen. *c*) A pozsony-szent-györgyi kath. algymnasium Értesítője 1880/1-ről. *d*) A pozsonyi főreálisiskola Értesítője 1880/1-ről. *e*) A héber olvasás első elemi tankönyve. *f*) Mane Joschon. *g*) Tanulók könyvtára. 1. füz. *h*) Helmár : Világtörténeti tabellák. *i*) Ima- és énekkönyv.

M. kir. Egyetem nyomdája. Budapest. *a*) A budapesti m. k. tud. egyetem könyvtárának czimjegyzéke. V. *b*) Catalogus codicum bibliothecae Univers. Budapestinensis. *c*) Jakab Elek : A magyar Fiume. *d*) A budapesti m. k. tud. egyetem tanrende 1881/2. tanév első felére. *e*) A meteor. és földdelejjességi m. k. központi intézet Évkönyve. IX. köt. *f*) Sbornik. Br. 1—21. *g*) A m. k. belügyminiszterium rendőri körözüvénye. 1881. 40—67. sz. *h*) Az orsz. tanítói gyűlés Értesítője. 1881. [1—8. sz. *i*) Néptanítók Lapja. XIV. évfoly. 12—21. sz. *k*) Gyógyászat. 1881. 27—36. sz.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a*) Erdélyi Múzeum. VIII. évf. 7. sz. *b*) Biasini : Magyar közjog (folytatás). *c*) Orvos-természettud. Értesítő. I. 2. III. 1. *d*) A kolozsvári felsőbb keresk. iskola Értesítője 1878/81-ről. *e*) A kolozsvári polgári fiúiskola első Értesítője.

Réthy L. nyomdája. Arad. *a*) Csik : A mezőgazdaság elemei. 3—4. füz. *b*) Az aradi keresk. és iparkamara jelentése 1880-ról.

Gyulai István nyomdája. Arad. Az aradi gazd. egyeslet Évkönyve 1880-ról.

Egyházmegyei nyomda. Nagyszeben. *a*) Andr. Baron de Saguna. *b*) Povesci noue. *c*) Poesiele lui Andr. Muresan. *d*) Pneuma in Nicaeno-Constantinopolitanum.

Bittermann nyomdája. Zombor. *a*) Virter : Úti képek Olaszországból. I. II. köt. *b*) Margalits : Hősi époszok meséi. *c*) A zombori szerb iskola Értesítője 1880/1-ről. *d*) Mileta. *e*) Márics : A szabászati műtan gyakorló könyve.

Lőw nyomdája. Brassó. Moartea lui Mihai Viteazul.

Römer és Kamner nyomdája Brassó. *a*) Legea communal. *b*) Lurz : Rechenschule. II. Theil. *c*) Köpplinger : Beschreibungen über das Wesen der Gottheit. 1. 2. Theil.

Drotleff J. nyomdája. Nagyszeben. *a*) Die directen Staatssteuern in Sächsischen Städten. *b*) Calindarul pe 1882.

Ziegler K. nyomdája. Komárom. Jó pásztor. I. évfolyam. 11. 12. füz.

Bertalanfy nyomdája. Szombathely. *a*) Értesítvény a szombathelyi kir. kath. főgymnasiumról 1880/1. *b*) Margitai : Horvát nyelvtan. I. R. *c*) Szabó : Jézus Krisztus élete és tanítása.

Fischer F. nyomdája. Nagykanizsa. Practicni Ucevni tečaj za magjarskoga jezika.

Filtsch S. nyomdája. Nagyszében. *a)* La anulu 1784 si la anulu 1849. *b)* Program des ev. Untergymnasium's in Mühlbach 1880/1.

Ref. főiskola nyomdája. S.-Patak. Réta'y: A postai közigazgatási és kezelési szabályok kézikönyve.

Alexi nyomdája. Brassó. Noul Calindar de casa pe 1882.

Kovács Mihály nyomdája. Rozsnyó. *a)* A rozsnyói kath. főgymnasium Értesítője 1880/1-ről. *b)* Heffler: Kisfaludy Sándor költészete.

Ref. főiskola nyomdája. M.-Vásárhely. A m.-vásárhelyi ref. főiskola könyvtárának többes példányai.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a)* Az aggteleki barlang, mint őskori temető.
- b)* Értesítő. 1881. 5. 6. sz.
- c)* Magyar országgyűl. Eml. VII. köt.
- d)* Erdélyi országgyűlés. Eml. VII. köt.
- e)* Magyar-ugor összehasonlító szótár. 5. füzet.
- f)* Évkönyv. XVI. köt. 7. darab.
- g)* Leroy: Pénzügytan. IV. köt.
- h)* Curtius: Görögök története. V. VI. köt.
- i)* Term. Értekezések. XI. köt. 8. 9. 10. 11. 13. sz.
- k)* Math. Értek. VIII. köt. 3. sz.
- l)* Tört. Értek. IX. köt. 7. 8. sz.
- m)* Társad. Értek. VI. k. 11. 12. sz. VII. k. 1. sz.
- n)* Nyelvtud. Értek. IX. köt. 11. 12. sz.

Huszonhetedik akadémiai ülés.

Az I. osztály hetedik ülése

1881. okt. 3-án.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

170. *Ballagi Mór* r. tag felolvassa »Baronyi Decsi János és Kis-Viczay Péter adagiái« című értekezését.

Birálatra adatik.

171. *Ponori Thewrewk Emil* l. t. »Festus tanulmányok« cím alatt bemutatja újabb kutatásai eredményét a Festus-Codex szövege helyreigazítása kérdésében, számos nyelvtani fejtegetés kíséretében.

*Huszonnyolczadik akadémiai ülés.*A II. osztály *hetedik* ülése

1881. október 10-én.

Pauler Tivadar r. t. elnöklése alatt.

173. *Pesty Frigyes* egy nagyobb munkájának részét képező értekezést olvas fe, ily czím alatt: A magyar várispánságok intézményei.

Tudomásul vétetik.

174. *Szilágyi Sándor* ismerteti Gusztáv Adolf és Bethlen Gábor viszonyait kiadatlan svéd oklevelek alapján.

Szokásos elintézésre bocsáttatik.

175. *Akin Károly* III. osztálybeli lev. tag értekezik »Két social-politika-dilemmáról.«

Tudomásul vétetik.

*Huszonkilenczedik akadémiai ülés.*A III. osztály *hetedik* ülése

1881. október 17.

Dr. Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

117. *Péck Antal* mint megválasztott l. t. széket foglal »A tudomány haladásának befolyása a selmeczvidéki bányamivelésre.« Ismerteti Szabó József.

Kivonata ez :

A bányamivelés folytonos harc és küzdelem az elemekkel, melyek fölött *tudomány, kitartás* és *pénz* segélyével diadalmaskodni lehet ugyan, de melyek a legfényesebb győzelem után is azonnal felülkerekednek a győzőn, mihelyt ennek erejét gyengültni érzik.

A *tudomány* a bányásznak leghívebb szövetségese ; a tudomány színvonalán állva, képessé válik a pénz és kitartás hiányából eredő nehézségeket is sikeresen legyőzni, daczára annak, hogy terményeinek értéke folytonosan csökken.

A bányász munkájának első nehézségét a *közet keménysége* okozta ; a kemény közet megmivelésére nem volt régebben más módja, mint a morzsánkinti letördelés, mely rendkívül lassan haladó munka sokba került. Olyan helyeken, hol sok és olcsó fa volt, tüzzel égették az eleven közetet, mely megtüzesedvén, lepattogott, és így könnyebben volt megnyerhető :

Selmecezen csak kis mértékben alkalmaztatott az ugynevezett *sütés*, és a kemény pásztaék legnagyobb része elhagyatott addig, míg a *repszto-por* alkalmazásával ezeket is megmívelni lehetett.

A repesztő-porral Montecuccoli Jeromos gróf, a híres tábornoknak egyik közeli rokona tette Selmecezen az első kísérletet, mely 1627. febr. 8-án kitünően sikerült, és ezóta mostanig hű szolgája a bányásznak a repesztő-por, csak kellő óvatossággal kell vele bánni, hogy romboló erejét kezelője ellen ne fordítsa.

Ujabb időben igen sok új robbantó anyag bocsátatott az ipar rendelkezésére, melyek közül leginkább elterjedett a dynamit használata a bányákban is, mivel kevesbbé veszélyes, mint a repesztő-por, hatása pedig sokkal nagyobb; s bizonyos, hogy ha ára lejobb száll, a bányászat ezen repesztő szerben hosszú időre biztos szövetségést talál.

Legujabb időben azon igyekeznek a gépészek, hogy a bányász fáradságos és lassú előmenetelű kézimunkáját nélkülözhetővé tegyék, mert valószínűnek látszott, hogy, ha a fúrás munkája gép által végeztetik, az nemcsak gyorsabb, de olcsóbb is leend.

A sűrített levegővel hajtott fúrógépek legelőször a Mont-Cenis alagútnál alkalmaztattak, azóta pedig a bányászatnál is gyakran használtatnak, és hazánkban is a fúrógépek alkalmaztatásának köszönhetjük, hogy a selmeczi II. József-altárna, melynek helyreállítása kézi munkával még 15 évig tartott volna, 3 $\frac{1}{2}$ év alatt bevégeztethetett. — Azonban a fúrógép, mostani szerkezete mellett még igen messzire van attól, hogy a bányából a kézzel fúrást úgy kiszorítsa végképen, a mint kiszorította a repesztő-por a véső munkát.

A bányászok munkájának egy második főakadályát képezi a víz, mely mindenütt bőven fakad épen ott, hol a bányász fáradságának jutalmát aratni remélheti.

A régi bányászok vedrekben vagy bőrtömlőkben húzták ki a vizet kézi erővel, a XV. század elején már lóerővel, s későbbben vízerővel hajtott ilyetén vízemelőket találunk.

Selmece vidékén régebben, a tavak építése előtt, nagyon csekély vízerő állott rendelkezésre; itt tehát csak kézzel vagy lovakkal húzták a vizet, és Bélabányán már 1385-ben voltak elfűlt bányák.

A XV-ik század vége felé, Mátyás király idejében, bethlenfalvi Thurzó János vállalkozott a vizek emelésére, de ő is csak tömlőkkel emelte a vizet.

A körmöczi bányák több vízerővel rendelkeztek, mint a selmecziek, mindazonáltal Körmöcözön is sokszor megakadt a bányamívelés vízhiány miatt, s azért a körmöcziek már a XVI-ik század elején megkezdették ugynevezett »Mélyaltárnájokat«, és midőn a körmöczi és urvölgyi bányák nagyrésze kincstári kezelés alá került, a felső-thuróczi hegyekből Körmöczig egy 10,285 öl hosszú vízvezeték, a prasivai havasokról pedig Úrvölgyig egy 17,435 öl hosszú vízvezeték építettek, melyek a műveket télenyáron elegendő vízerővel látták el, és mind a két nagyszerű mű mai napig tökéletesen teljesíti üdvös feladatát.

A vizet Selmecezen is kötéllel húzták, úgy mint a töreccset; a kézi szivattyúk használata már 1535-ben megemléttetik, de csak 1619-ben épített először Knechtl András kuttenbergi gépész benn a bányában egy lóerejű járgányt, mely szivattyúkat hajtott; 1626-ban pedig Legler Péter egy hat öl átmérőjű vízkereket állított fel, melynek ereje ezer ölnél hosszabb rudazat segélyével vitetett hegyen-völgyön keresztül az aknához, hogy ott szivattyúzásra használtassék.

De a vízemelés nehézségei folyvást nagyobbodtak; főképen a kézi munkaerőnek meg nem szerezhethése okozta, hogy 1640-ben a bányatársulatok között legtehetősb Brenner-társulat megbukott, és ettől kezdve 1648-ig a selmeczi bányamívelés majdnem végképen szünetelt.

1648-ban a kórház-teléren egy új és igen gazdag érczfészek fedezett fel; elhagyattak tehát egyelőre a régi vízveszélyes mély mívelések, és minden erő az új érczfészek lefejtésére fordítottat; lassankint azonban mélyebbre haladva, ismét napirendre jött a vízzel való küzdelem.

1695-ben már 8 gép használtatott, mindegyik 12 pár lóval hajtva, melyek 8 óránként felváltattak, tehát 576 ló volt alkalmazva vízhúzásra, és ezeken kívül még 800 ember hajtotta a kézi szivattyúkat.

1707-ben már oly nagy volt a vízemelés költsége, hogy Bercsényi tábornok, ki akkor a bányavárosokat megszállva tartotta, elhatározta, hogy a bányamívelés fölhagyassék, és a bányászati épületek tűz által elpusztíttassanak.

A selmeczi bányászatnak ez vala egyik legválságosabb korszaka, és csak *Hell Mátyás Cornél* akkori gépésztiszt tapintatos föllépésének és *Bercsényi* tábornok hazafiasságának köszönhetjük, hogy a tönkretélt elkerülte.

1709-ben *Hell* kieszközölte *I. József* királytól a mívelés folytatására szükséges pénzt, melylyel 1711-ben egy vízemelő vízkereket állított fel *Hell* a Magdolna-aknánál, mely oly jól működött, hogy rövid idő alatt még 7 ilyen vízkerek építtetett.

1722-ben egy angol mérnök *Potter Izsák* Ujbányán egy különös szerkezetű gépet épített, melyben tűz által elpárologtatta a vizet; az így képzett vízgőzt pedig ismét vízzé sűrítette egy elzárt csőben, melyben így a külső lég nyomása következtében egy tolonynak alá s fel járnia, és a hozzá akasztott szivattyúkat emelnie kellett.

Potter vállalata azonban megbukott, és ámbár báró *Fischer József* 1730-tól 1738-ig még 4 ilyen ugynevezett »tűzgépet« épített, és szerkezetét megjavította, még sem nyerhettek azok általánosabb alkalmazást, a rendkívül nagy tüzelék-fogyasztás miatt, és mindinkább megerősítették gépészeinknek azon meggyőződését, hogy a bányavizek emelésére csak vízerőt lehet előnyösen és olcsón alkalmazni.

Ez okból *Hell Károly József*, ki atyjának a gépészeti hivatalban méltó utódja volt, nagyobbszerű vízgyűjtő tavak építtetését eszközölte ki, és szünetlenül arra törekedett, hogy a vízzel hajtott vízemelő gépeket tökéletesítse.

1738-ban épített Siglisbergen egy *emeltjűs szekrénygépet*, mely csak 4 évig járt.

1751-ben indította meg az általa feltalált első *vízoszlopgépet*, melynek eredményével annyira meg voltak elégedve, hogy néhány év alatt még 8 vízoszlopgép építtetett az aknáokban.

1753-ban Amalia aknában egy másnemű vízoszlopgépet állított fel, az ugynevezett *léggépet*; ezen gép is lebontatott néhány év múlva, és azután csak az ugynevezett *vízoszlopgépek* alkalmaztattak vízemelésre, és ezáltal biztosítva lettek a bányák az elfúlás veszélye ellen; annál inkább, mert időközben az altárnák helyreállítása sem szünetelt, és 1761-ben a *Sz.-Háromság-altárna*, 1765-ben pedig a *Ferencz-altárna* lyukasztott a szélaknai mívelésekkel, és ezután a vizet 100 öllel kisebb magasságra kellett emelni.

A bányamivelés ekképen biztosítottván a vízveszély ellen, a mult század második felében rendkívül jó eredményekkel és nagy jövedelemmel üzetett, de századunk elején ismét eléretett amaz állapot, melyben a víz-emelő gépek ereje már nem volt elégséges a teljesítendő munkára. 1828-ban elfúlt a felső-bibertárna mélysége.

Ez állapot bekövetkezését előre látták már a mult században, és 1782-ben 80 öllel a *Ferencz-altárna* alatt egy új altárnát kezdettek a Garam völgyéből Selmecz felé *II. József-altárna* név alatt. Ez altárnának befejezhetése végett már fel kellett használni a tudomány mostani állásának minden eszközét, 3 vízemelő gőzgép működött az utolsó időszakban, mindegyik 100 lóerővel, és az alagút kivájása fűrógépekkel eszközöltetett, s így sikerült 1878-ban a bányavizek lefolyásának újabb utat nyitni, és a vízemelést egyelőre megszüntetni.

Nagy nehézséget okoz gyakran az *élvezhető jó levegő forgalmának fentartása* a bányamivelés nagyterjedelmű szűk üregeiben, melyek különféle szintekben fekszenek, különféle hőségi állapottal bírnak, és egymással sokszorosan közlekednek. — Selmeczen általában kevés gondot okoz a légvezetés, mert az aknák és tárnák torkolatai közt levő 400—500 méternyi magassági különbség mellett mindig élénk és erős a léghuzam.

Szembetűnő haladást tapasztalunk a *termények ki szállítása* körül is, ha az erre szolgáló régi eszközöket a mostaniakkal összehasonlítjuk.

Szintes szállításra nagyobb távolságokra már a XVI-ik században használták a *magyar csilléket*, melyek kisebb távolságokra és kisebb mennyiségek szállítására maig is alkalmaztatnak. Nagyobb mennyiségek szállítására már a XVI-ik században is nagyobb szekerek alkalmaztattak, melyek fapályákon futottak. E tekintetben csak századunkban történt jelentékeny haladás a vasutak alkalmazásával. Selmeczen 1828-ban készült el az első vaút a *Sz. háromság-altárnában*, és most a selmeczi bányákban 40 kilométer hosszúságú vasút van lerakva.

Függélyes szállításra Körmöczön már a XV-ik században, Úrvölgyön a XVI-ik században alkalmazták a váltó vízkereket, Selmeczen csak 1743-ban építette *Makovini Samu* mérnök a szállításra szolgáló első váltó vízkereket, azelőtt általában csak lóerejű járgányokkal szállítottak.

1846-ban terveztetett az első vízoszlopos szállító gép, és 1861-ben épült az első gőzerejű szállító gép.

Az érczek előkészítése — különösen Selmecezen — nagy változásokon ment át az idők folytán.

Régibb időkben örölték az érczet malmokban. Körmöczön már 1331-ben létezett több őrlő malom, 1591-ben már nem öröltek Körmöczön, hanem zúztak.

A zúzóérczek előkészítésére nézve korszakot alkotott az 1848-at megelőző 6 évi időszak, melyben *Rittinger Péter* volt Selmecezen a zúzó-művek felügyelője; ő megalapította és rendszerbe hozta a zúzóérczek előkészítésének elveit, és elérte törekvését, hogy az egész kezelést folytonossá tegye.

A kohók üzeme is egészen más volt régebben, mint most. Eleinte mindenki maga olvasztotta föl érczeit, és ha nem volt saját kohója, csekély bér mellett, de egészen saját költségén használta másnak a kohóját. Az olvasztás 25—30% fémvesztéssel járt. Az érczek mérték szerint vétettek át, és az ezüst-tartalom is csak nagyjából határozott meg.

1611-ben kezdetett a kincstári kohókban az idegen érczek beváltása, de csak 1633-ban rendeltetett el, hogy minden ércz súly szerint vétessék át.

Századunkban oda irányult a törekvés, hogy a kohók üzeme a bányák közelében összepontosíttassék. Most Selmecezen 1 olvasztó kemence felelvesztja az egész termelést, és csak $\frac{1}{7}$ -részét fogyasztja azon tüzeléknek, melyet a régi olvasztók elégettek.

Arra irányul továbbá a törekvés, hogy az érczekben levő minden értékesíthető anyag megnyeressék.

A kezelő tisztek *tudományos ismeretei* a régibb időkben igen korlátozottak valának. 1548-ban *Stenzel Heudschuh* selmeczi bányamester, a bányáknak technikai és jogügyi vezetője, *nem tudott írni!*

Körmöczön 1545. óta, Úrvölgyön 1546. óta kincstári tisztek vezették a bányák üzemét; Selmecezen 1587. óta voltak ugyan kincstári tisztek, de működésük csak az ellenőrzésre szorítkozott. 1640. után azonban a kincstár mint legtekintélyesebb bányabirtokos, saját tisztjei által túlnyomó befolyást gyakorolt a bányák üzemére.

A körmöczi bányák első térképe 1625-ben, a selmeczieké 1627-ben készült; a térképek a legújabb időkig igen sok kívánni valót hagytak; — 1877. óta a Péch-féle térképezési mód szerint készítettnek térképeink, melyeken most mindent megtalálhat a bányatiszt, a mire szüksége van, hogy üzemét biztosan vezethesse.

A legnagyobb befolyással volt a bányamívelés czélszerű kezelésére a selmeczi bányaiskolának felállíttatása 1763-ban és akadémiává kibővítése 1770-ben.

Áttekintve az előre bocsátottakat, látjuk, hogy a bányamívelés minden ágánál óriási különbség van a régi és mostani kezelési mód között; e mellett azonban nem kell szem elől tévesztenünk, hogy a reál tudományok régi és mostani állása között hasonló óriási a különbség, és igen tévednénk, ha azt vélnők, hogy a bányák régi primitív állapota az akkor elér-

hetett tökéletességnek alacson fokán állott, sőt inkább bizonyosságaink vannak arra, hogy régi bányászainkat a külföld is nagyrabecsülte. Átalában teljes megnyugvásunkra szolgálhat azon tapasztalás, hogy bányamivelőinknek még eddig mindig sikerült az eléjük torlódó nehézségeket a tudomány vezérlete alatt folytatott kitarató munkával legyőzni, és ezért remélhetjük, hogy ha nem pihenünk, hanem mindig ébren és a küzdelemre készen leszünk, és a tudománnyal lépést tartunk, ennek segítségével ezentúl is győztesek fogunk maradni, mihez adjon isten sok szerencsét!

178. *Than Károly* r. t. felolvassa a következő értekezéseket: I. »Vegyérélytani vizsgálatok.« III. értekezés. II. »Közlemények az egyetemi vegytani intézetből.« Dr. Plosvay és dr. Liebermann részéről. III. »Közlemény az állatorvostani intézet vegytani laboratoriumából.« Dr. Liebermann Leo részéről.

A kivonatok így szólnak:

I. Előadó ismertette kísérleteit, melyek által nagy szabotossággal meghatározta azon higánymennyiséget, mely egy közönséges hőegységnek a jégcaloriméterben megfelel. Kísérleteinek eredménye, hogy egy hőegységre 15,28725 milligramme higany szivatik be a jégcaloriméterbe. Az ellenőrző kísérletek ólommal és vízzel tétettek, melyek biztosítják, hogy a fönnebbi eredmény helyes. Szerző azután levezette a víz közép (100—0°) és valódi fajmelegének (15°) viszonyát, és megállapította ugyancsak fönnebbi kísérletei alapján a víz olvadási sejtett melegét, melynek értéke 80°667 h. e.

Ez adatok alapján biztosan eszközölhető a jég és vízcaloriméter adatainak összehasonlítása, mi eddigelé ez adatok hiányánál fogva lehetetlen volt. Ily összehasonlítást eszközölt a hydrogen égési melegére nézve a különféle buvárok adatai között, miből kiderült, hogy az eddigi összes ide vágó kísérletek három csoportra oszthatók a kísérleti feltételek különfélesége szerint, mely főképp attól függ, hogy mily edényben történt a durranó lég elégetése. A három csoport értékei az állandó térfogat melletti égés-melegtől a hydrogen tömeg egységére vonatkoztatva $APV = 407.9$ illetleg $(1 + \frac{2}{3}) APV = 679.8$ h. e. által térnek el egymástól, mely hőmennyiségek az égés alatti külső befolyások rovására termeltetnek. E hőmennyiségek tekintetbe vételével a számlált és kísérletileg talált értékek az egyes buvárok adatai szerint a következők:

A durranó lég égési melege állandó térfogatnál 0° és 0.76 m. állapot mellett.

	E_v	kül°/o	
1. Saját kísérleteinek közv. eredménye (1881.).....	33821.78 h. e...		} Elégetés teljesen zárt edényben
2. Andrews kísérleteinek közv. eredménye (1848.)	33888.40 » » ..	+0.19	
3. Thomsen (1873.) kísérleteiből számítva.....	33809.61 » » ..	-0.04	} Elégetés teljesen nyílt edényben
4. Favre-Silberman (1852.) kísérleteiből számítva.....	33746.40 » » ..	-0.22	
5. Schuller-Wartha (1877.) kísérleteiből számítva.....	33791.40 » » ..	-0.09	} Elégetés tökéletlenül zárt edényben.

A vizsgálat folyamában kitűnt, hogy biztos eredményeket csupán a teljesen zárt vagy a teljesen nyílt edényekben megmért égési melegek szolgáltatnak, és szerző kimutatta, hogy a tökéletlenül zárt edényekben nyert eredményeknek miért kell és mennyivel kell nagyobbnak lenni amazoknál. Figyelmeztetett arra, hogy nagy tévedést követnénk el, ha az utolsó csoport kísérleteit tekintenők az égési melegnek állandó nyomásnál, melyet hibátlanul csak a Thomsen-féle kísérlet fejez ki. Ez összehasonlítások végeredménye, hogy a hydrogen égési melege 0° -nál és 1 atmosph. nyomás mellett:

$$\begin{aligned} \text{állandó térfogatnál} & - E_v = 33821\cdot78 \text{ h. e. Than} \\ & \gg \text{ nyomásnál} - E_p = 34217\cdot51 \gg \gg \text{Thomsen.} \end{aligned}$$

Az Akadémiának f. é. jún. 20-iki ülésén Schuller ur azt állította, hogy az ő és szerző kísérlete között a különbség nem $679\cdot8$ h. e. mint előadó kísérletileg találta, hanem hogy e különbség nézete szerint csak $407\cdot9$ h. e. lehet. A nélkül, hogy egyetlen tényleges bizonyítékot hozott volna fel, Schuller úr ildomosnak tartotta, pusztán egyéni nézete alapján kijelenteni, hogy szerző módszere hibás, mi eredményeink eltérését magyarázza.

Schuller úr ez állításának igazolásául azon be nem bizonyított feltevésből indult ki, hogy kísérleteinél a lángatmosphera azon rétegeiben, hol a vízgőz sűrűsödik, a nyomás épen akkora mint a külső nyomás. Értekezésének folyamában kétségtelen bizonyítékokat hoz fel előadó, melyek azt derítik ki, hogy e nyomás a lángban sokkal kisebb volt a külső nyomásnál. Ennek szükségképi folyománya, hogy összehuzódás a lángban nem jó létre, és hogy a vízgőz megsűrűdése által végzett külső munka ily módon csak $271\cdot9$ h. e.-t létesít. A nyomáskülönbség által azonban a beömlő gázok oly haladó mozgási állapotot vesznek fel, melynek hőegyenértéke = $407\cdot9$ h. e. úgy hogy összesen a két különmemű kísérlet közt $679\cdot8$ h. e. különbségnek kell lenni.

Szerző kimutatja, hogy az ily kísérletek, melyeknél nyomáskülönbségek és így mozgási erély jöhet létre, hibásak. Ezekről mondja É. Vervet: »Toute mesure calorimétrique dans laquelle il s'est produit une variation d'énergie sensible un peu considérable, sans qu'on en ait tenu compte, est une expérience défectueuse.«

Ez valódi oka annak, hogy Schuller úr felfogása szerint kísérleteink nem egyeznek, a hiba azonban nem előadó kísérleteinek tökéletlenségében, hanem Schuller úr felfogásának tévességében rejlik. A dolog tulajdonképen úgy áll, hogy ha az előadó által adott értelmezés Schuller úr kísérleteire nézve el nem fogadható, akkor kísérlete mindenestre azok közé sorolandó, melyeket Vervet hibásaknak (»défectueuse«) nevez. Ez értelmezés helyessége felől azonban teljes biztosságot nyújtottak előadó és Schuller úr kísérleteinek összehasonlítása Thomsen úr kísérleteivel, melyből kiderült, hogy Than és Thomsen kísérlete közt a különbség $407\cdot9$ h. e. míg Schuller és Thomsen értékei között a különbség $271\cdot9$ -hez rendkívül

közel áll, épen úgy mint az a főtnebbi értelmezésből is szükségszerűen következik.

Mivel az előzmények szerint Schuller úrnak tényekkel egyáltalában nem támogatott ellenvetései és állításai csakis onnét eredhettek, hogy saját kísérleteinek lényegét nem helyesen fogja fel, azokat a jelen értekezésében felhozott tényleges bizonyítékok alapján előadó megczáfoltaknak jelenti ki. Ugyane tények az általa követett módszer és az a szerint meghatározott hydrogen-égés melegének helyességét újból oly fényesen igazolják, mely minden józan kétséget kizár.

Than Károly ezután előterjesztette a m. kir. egyet. vagytani intézetében végbevitt két kutatás eredményét. 1. Dr. Ilosvay Lajos, a Than által felfedezett szénélegkének előállításánál a gáz tisztítására nagyon előnyösen alkalmazta a faszén absorptió képességét. Az ily módon tisztított gázt 17° -ál $21\frac{1}{2}$ légnyomás mellett folyékonyvá sűrítette. Ez állapotban az egy átlátszó mozgékony folyadékot képez, mely nagy mértékben fénytörő, a szénkéneghez igen hasonló, gőzének gyors lehűtése által szilárd, hönemű testté is sikerült azt átváltoztatnia.

II. *A borkősav száraz lepárlási terményeiről.* E dolgozat, mely a száraz lepárlási termények mennyiségi viszonyát is tekintetbe veszi, kimutatja, hogy azoknak főtömegét *pyroszöllősav* és *pyroborkősav* képezik. Ezek után legnagyobb mennyiségben a *hangyasav* található. *Eczetsav* csak nyomokban. Igen kis mennyiségben *tejsav* és *tejsavashydrid* mutathatók ki. Azon reducáló test, mely a borkősav gyors hevítésénél keletkezik, valószínűleg nem egyéb, mint a *Hofmann-féle methyl-(hangyasav)-aldehyd*.

A borkősav száraz lepárlásának mellékterményei végre még a következők: szénsav, szénéleg, kátrányos, olajszerű testek, és egy sárga, gyantaszzerű anyag.

III. *A kénessav kimutatása a borban.* Liebermann két módszert hoz javaslatba. Az egyik azon alapszik, hogy a jódsav kénessav által jódkönny-savvá reducálva, fölösleges jódsavval szabad jódot ad, melyet könnyen, még nyomokban is, ki lehet mutatni. E fölötte érzékeny reactiót már 1860-ban *Than Károly* alkalmazta a kénessav térfogati meghatározására.

A másik módszer a kénessavat úgy mutatja ki, hogy a kénessavas bariumot, concentrált légenysav által, kénessavas bariummá változtatja. E reactió is fölötte érzékeny, mert már a legkisebb zavarodás is bizonyító.

Ugyancsak Liebermann Leónak egy kis készülékéről tett még a felolvasó említést, mely előnyösen használható, könnyen olvasható fémek olvadás pontjának meghatározására.

179. *Hunyady Jenő* l. t. »Egy negyedrendü felületről« értekezik.

Kivonatban így :

A negyedrendü felület, melylyel ez értekezésemben foglalkozom, már másoknak is alkalmat adott vizsgálataik közzétételére; a felületre vonatkozó literatura, a mennyiben az előttem ismeretes, ez :

Chasles ¹⁾ (1837) »Aperçu historique stb.« című munkájában a következő tételt mondotta ki:

»A hat ponton átmenő másodrendű kúpok csúcsainak mértani helye, ama harmadrendű térgörbe, melyet a kérdésben forgó hat pont határoz meg.«

Chasles-nak e hamis tételét Weddle ²⁾ igazította helyre, kifejezést adva annak, hogy a kérdésben forgó kúpcsúcsok mértani helye egy negyedrendű felület, melyen a hat pontból meghatározott harmadrendű térgörbe fekszik.

Később (1861) Chasles ³⁾ a párisi akadémia Comptes rendu-iben ismét visszatért e negyedrendű felületre. Pusztán elnézésből csuszhatott be itt is a hibás állítás, hogy a kérdésben forgó negyedrendű felületen harmincz egyenes fekszik, úgymint a hat pontot összekötő tizenöt egyenes és a hat ponton átmenő tizenöt síkpárnak e metszésvonalai, mi annyiban téves, a mennyiben a hat pont csak tíz síkpárt határoz, meg és így a sípárok metszésvonala is csak tíz lehet.

Weddle tételét analitikailag Cayley ⁴⁾ bizonyította be a Comptes rendus ugyanazon füzetében.

Végre még megemlítendő, hogy Hierholzer ⁵⁾ is negyedrendű felülettel foglalkozva, annak egyenletét a Cayley-féle egyenlettől lényegesen különböző alakban vezette le.

A másodrendű kúpcsúcsok mértani helyének kérdését még így is formulázhatjuk:

Miféle összefüggés forog fenn a másodrendű kúp hat pontja és a csúcsa között?

A kérdést e formulázásban megoldva, jutottam a Cayley-féle egyenletre, melyből azután algebrai transformációk segítségével vezettem le a Hierholzer-féle egyenletet, megjegyezvén, hogy összesen tizenöt ilyen egymáshoz hasonló, de mégis alakilag különböző egyenlet van. Innét tértem át azután a kérdéses negyedrendű felület megvizsgálására.

Az értekezés végét egy toldalék képezi, mely egy előbbi — akadémiai értekezések a mathem. tud. köréből IV. kötetében megjelent — értekezésemre vonatkozik.

¹⁾ Aperçu historique stb. Note XXXIII. 403. l.

²⁾ On the theorem in space analogous to those of Pascal and Brianchon in a plane. (Cambr. and Doubl. math. Journ. V. köt. 69. l.)

³⁾ Sur la surface et sur la courbe à double courbure, lieu des sommets des Cônes du second ordre, qui divisent harmoniquement six ou sept segments rectilignes pris sur autant de droites de l'espace. (Compte rendu séance du 10. Juin 1861. 1159. lap. Théor. V.)

⁴⁾ Az id. l. 1216. l.

⁵⁾ Clebsch und Neumann Math. Annalen. II. köt. 582. lap és IV. köt. 172—180. lapokon.

180. *Ossikovszky József* kolozsvári egyetemi tanár ily című értekezését »A hevenymájorsorvadásról« bemutatja Plosz Pál l. t. Kivonata ez :

Eddig, mint tudva van, az ugynevezett heveny-májorsorvadás még mindig, mint oly kóralak szerepel a kórtanban, a mely ismeretlen hatányok által előidéztve, rendszeren halállal végződik, s melyet ennél fogva úgy törvényszéki, mint orvosrendőri kérdésekben, természetes halálnak vélnek. *Ossikovszky* ez alkalommal egy terjedelmes munkájának egyik fejezetét mutatja be, a mely hivatva van körvegytani tapasztalatok alapján bebizonyítani, hogy az ugynevezett hevenymájorsorvadás nem egyéb phosphormérgezésnél, állításának bebizonyítására oly phosphormérgezési eseteket hoz föl, melyekben a vizelet vegyelemzése annak leucin és tyrosin tartalmára ki volt terjesztve.

Ossikovszky volt ugyanis az első, a ki 1869-ben a bécsi cs. kir. általános kórházban egy, 9-edik napon halállal végződő phosphormérgezési esetet észlelt, a melyben nem csak a kórlefolyás és vizeletnek vegyi összetétele tökéletesen azonos volt az ugynevezett: »hevenymájorsorvadással«, hanem a bonczlelet is a máj balkarélyának tetemes sorvadását derítette föl; ő ez esetre vonatkozólag 1870-ben november 18-án a bécsi cs. kir. orvosegyületben értekezést tartott, a melyben kiemelte, hogy az ugynevezett »hevenymájorsorvadás«, a közönséges 4—7-ed napon halállal végződő phosphormérgezésektől csak abban különbözik, hogy az oly phosphormérgezési esetekben fordul elő, a melyek az első hét elteltével, vagy a második hét közepe táján, vagy még később halállal végződnek, miért is ez utóbbiakat *idülten lefolyó phosphormérgezéseknek* nevezte el.

Ez alkalommal ugyancsak nyomatékosan kiemelte azt a fontos körülményt, hogy az úgynevezett májorsorvadás hivatva van nagy szerepet játszani egy orvosrendőri, mint törvényszéki kérdésekben.

1870-ben *Schultzen* és *Riess*től a »Berliner Charitéban« egy terjedelmes értekezés jelent meg, a melyben részletezve vannak mindazon megkülönböztető körjelek, melyek segélyével a phosphormérgezést az ugynevezett hevenymájorsorvadástól meg lehet különböztetni. *Schultzen* és *Riess* nyomatékosan kiemelik, hogy a hevenymájorsorvadásra nézve a vizelet leucin és tyrosin tartalma épen oly jellemző, mint a fehérvényének előjövele nephritisnél, vagy pedig a szőlőcukornak diabetes mellitusnál, mert szerintük a phosphormérgezés vizeletben sem leucin, sem tyrosin nem fordul elő, hanem nagymennyiségű pepton féle testek vannak.

Ossikovszky a *Schultzen* és *Riess* által a két kóralaknak egymástól való megkülönböztetésére fölállított kórismérveket, 1872-ben részint az »Orvosi Hetilap«, részint pedig a »Wiener med. Presse« hasábjain egyenkint megczáfolta.

1878-ban *Fraenkel* berlini magán-tanár egy, 12-ik napon hallállal végződő phosphormérgezési esetet észlelt, melyben a három utolsó nap alatt kiürített vizeletből körülbelül 4 gramm tiszta tyrosint lehetett előállítani, bonczolásnál pedig hevenymájorsorvadás lett konstatalva. *Fraenkel* ez esetet azonban úgy tünteti föl az olvasó előtt, mintha az eddigelé unikum volna.

Wys volt az első, a ki 1868-ban egy hetedik napon halállal végződő phosphormérgezési esetben, úgy a hatodik napon a beteg által kiürített, valamint a hulla hólyagjában foglalt vizeletben leucinnak és tyrosinnak jelenlétét kimutatta. Ez esetben a bonczolás a phosphormérgezést oly annyira jellemző zsírmájat tüntette föl.

A véletlen úgy hozta magával, hogy míg *Ossikovszky* az e tárgyra vonatkozó munkájának megírásával el volt foglalva, addig a kolozsvári belgyógyászati klinikán két phosphormérgezési eset fordult elő, melyekben alkalma nyílt a vizeletet leucin és tyrosin tartalmára nézve megvizsgálni.

Az első eset egy 23 éves szolgálonál fordult elő, a ki már 3 évvel az előtt phosphormérgezés miatt a belgyógyászati osztályon feküdt. 1880. december 19-én öngyilkossági szándékból két csomag gyufának fejecseit vette be, de mivel a bevétel után közvetlenül erős hányás állott elő, újonnan két csomag gyufának fejecseit erős borezetben áztatva nyelte el.

Ossikovszky e mérgezésről csak a 11-ik napon vett tudomást, s így vizsgálatainak eredményeit csakis ez időtől fogva közölheti.

Vizsgálatainak eredménye az, hogy a vizelet a 11-ik, 12-ik és 13-ik napon meglehetősen nagy mennyiségű tyrosint tartalmazott, míg a 14-dik napon kiürített vizeletben csak egyes jegecsekben mutatkozott, a 15-dik napon túl a tyrosint nem lehetett kimutatni.

A beteg a 11-ik napon somnolens lett, a 12-diken pedig mély sopor fejlődött ki, mely mellett a májnak kopogtatása, annak rohamos kibebédését tüntette föl.

A betegség 13-ik napján a májtompulatnak határai következők voltak: a jobb hónalj-vonalban a tompulat a 8-ik borda alsó szélén kezdődött, és nem érte el a bordaívet, a jobb csescsbimbóvonalban a tompulat a 7-ik borda alsó szélén kezdődött, és a 8-ik borda alsó szélén végződött, innen lefelé a kopogtatási hang dobos volt. A jobb parasternal vonalban és a sternumnak megfelelőleg a kopogtatási hang teljesen hiányzott.

A beteg ez időtől számítva, mintegy 3 hét mulva meggyógyult.

A második phosphormérgezési eset f. év márczius utolsó napjaiban fordult elő, egy 16 éves leánynál, a ki hasonlóképen egy évvel ezelőtt phosphormérgezés miatt a belgyógyászati osztályon feküdt. A leány 10 csomag gyufa fejét vett be, és 6-ik nap elhalt. Bonczolásnál a phosphormérgezést jellemző zsírmáj találtatott. A beteg által az 5-ik napon kiürített vizeletben komplikált vegyelemzés folytán tyrosint csekély mennyiségben ki lehetett mutatni.

A hulla hólyagjában talált vizelet, előbb ólomczukorral, azután ólomczzettel kezeltetett, és a filtratum kényhydrogénnel való szétbontása után, az ólommentes folyadék kis térfogatra besűrítettetett. A folyadék besűrítésénél annak felületén hártvás kiválás volt észlelhető, és 24 órai állás után a csésze bennéke egy féligmeddig puha állományyá változott át, a mely, a mint a górcsövi vizsgálat mutatta, majdnem kizárólag leucin és tyrosinból állott. Mind a két test tisztán állítatott elő.

Ossikovszky áttérvén ezután a phosphornak hatási módjára az állati szervezetre nézve, azt röviden a következőkben foglalja össze. Szerinte a phosphor az által hat mérgesen, hogy a gyomorba juttatva, ott ép úgy, mint tovább a belekben, gőzalakot ölt, a mely phosphorgőz a verőcsér ágai által felszívódva, első sorban a májhoz jut. Itt a phosphortartalmú vér ugyanazt a hatást fogja gyakorolni úgy a májsejtekre, mint az arteria hepatica élyentartalmu vérére, mint a minőt a finomúl eloszlott phosphor gyakorol akkor, ha a levegővel érintkezésbe jön, annak tudniillik élyentartalmát elvonja. A verőcsér vérének phosphor tartalma, mely huzamosabb időn át vezetetik a májhoz, nemcsak az arteria hepatica vérének élyentartalmát vonja el, s ez által a vért a táplálkozásra hasznavehetlenné teszi, hanem a májsejteket azon élyentől is megfosztja, a mely a sejtek élyettani működésére, illetőleg a sejtelet fentartására okvetlenül szükséges. A phosphornak e hatásából az következik, hogy a májnak élő fehérsnyéjét tönkre teszi. Mi történik tehát a májsejtek e holt fehérsnyéjével? Semmi egyéb, mint hogy az a szerves testek azon körtolyamának vettetik alá, a melyet a természet a holt anyagra, illetőleg fehérsnyére kiszab.

A tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy a fehérsnye nemű testek, víz jelenlétében, a test hőmérsékénél állni hagyva, először is úgynevezett peptonokká esnek szét, a melyek nem sokára határozott vegyi individuumokká változnak át, mint a minők a leucin, a tyrosin, az asparaginsav és a glutataminsav.

Ha tehát *Schultzen* és *Riess* azt állítják, hogy heveny phosphormérgezéses vizeletben úgynevezett peptonok lépnek föl, abban tökéletesen igazuk van. *Ossikovszky* azonban azt találta, hogy azokban a peptonokban bármikor ki lehet a tyrosin jelenlétét mutatni.

Ha továbbá ugyanők azt állítják, hogy az úgynevezett heveny májsorvadásnál a vizeletben leucin és tyrosin lép fel, abban is igazuk van, ha e betegséget nem mint külön kóralakot, hanem, mint *Ossikovszky*, *idülten lefolyó phosphormérgezéseknek* tekintik, mert mint a tapasztalat bizonyítja, a peptonoknak leucinná és tyrosinná való szétesése bizonyos időt igényel s így e termények nem hevenyen, hanem idülten lefolyó phosphormérgezésnél fognak találtatni. Hogy e fölfogás helyes, bizonyítják az imént közlött phosphormérgezési esetek vizeleteinek vegyelemzései.

Ha azonban azon tapasztalatok eredményeit vesszük segítségül, a melyek a fehérje rothadásánál eddigelé ki lettek mutatva, azt kell előre megmondanunk, hogy a phosphormérgezés bizonyos időszakában, a vizeletben nem csak a fennebb jelzett vegyületeket fogjuk találni, hanem azon bomlás terményeit is, a melyek azokból a rothadás vagy emésztés későbbi időszakában lépnek föl.

A magyar orvosok és természetvizsgálók *Szombathelyt* tartott nagygyűlésén *Ossikovszky* előre jelezte, hogy a phosphormérgezéses vizeletben a tyrosinon kívül, annak bomlás-terményei is, mint a minő a phenylpropionsav, a phenylecetsav, a phenol és a kresol, találhatók lesznek.

Ez állítása *Bauman* által kutyákon phosphorral végrehajtott kísérletek által be is lett bizonyítva, a mennyiben sikerült neki kimutatni, hogy phosphormérgezéses vizeletekben aromaticus oxysavak nagyobb mennyiségben fordulnak elő, mint rendes viszonyok között.

Ossikovszky vegyvizsgálatait kiterjesztette a phosphormérgezéses vizelet aromaticus oxysavainak előjövételére is. E célból a vizeletet előbb ólomcukorral, azután ólomeczettel kezelte. Az ólomcukor által kapott csapadékot vízben szétosztva SH_2 -vel bontotta szét és a filtrátumot kis térfogatra besűrítve, több ízben aetherrel vonta ki. Az aethericus oldatok elpárolgásánál barna olajszerű, részben hosszú tűalakú jegecekből álló maradékot kapott, a melynek vizoldata Millon-féle kémszerrel főzve, az aromaticus oxysavakat jellemző reakciókat a legecletansabbban adta.

Ha az ólomeczet által kapott csapadékot hasonló módon kezelte, az aetherkivonatok maradéka a Millon-féle kémszerrel hasonló módon erős reakciót adott. De nemcsak e két csapadékban akadunk testekre, melyek a Millon-féle kémszerrel e jellemző reakciókat adják, hanem csekély mennyiségben fordulnak elő a vizeletnek azon filtrátumában is, a melyet az ólomeczet által kapott csapadékról leszűrünk. Ha ugyanis ez utóbbit SH_2 által szétbontjuk, és kis térfogatra besűrítve, akár a tyrosint kijegedni hagyjuk, akár pedig a maradékot azonnal aetherrel kezeljük, az aetherkivonatok elpárolgásánál a maradék víz-oldata Millon-féle kémszerrel főzve, hasonló módon adja az aromaticus oxysavakat jellemző reakciót, azonban sokkal kisebb mértékben, mint az ólomcukor és ólomeczet által kapott csapadékokban.

Ossikovszky most e savakban tiszta állapotban való előállításával foglalkozik, és vizsgálatainak eredményét annak idején közölni fogja.

Azon sav, a melyet *Schultzen* és *Riess* oxymondolasavnak nevezett el, s a mely a leucin és tyrosin mellett a hevenymájorsorvadásos vizeletben foglaltatik, szerinte nem egyéb paraoxyphenyl eczetsavnál, a mennyiben az előbbi az utóbbitól csak abban különbözik, hogy egy parány élennyel többet tartalmaz, és nagyon valószínű, hogy *Schultzenék* e testet tisztátalan állapotában analizálták.

Ezek után áttér a közlött öt phosphormérgezési esetnek, a vizelet vegyvizsgálatánál és bonczolásánál talált leletei rövid elemzésére.

Először is *Fraenkel* esetét hozza fel, a melyben a beteg önkivüli állapotban vétetett fel a kórosztályra, s a gyógykezelő orvosnak azon kérdésére, hogy e betegsége miből származott? azt válaszolta, hogy pár nap óta beteg, és minden bevett ételt kihány. Ha a beteg e vallomásai után meghalt volna, a bonczlelet és hugyvizsgálat alapján kétségen kívül a halál okául »heveny-májorsorvadás« szerepelt volna, hogy azonban ez eset »heveny-phosphormérgezés« czim alatt lett közölve, annak a véletlennek köszönhető, hogy a kórosztály a beteg felvétele után pár nappal, annak rokonaitól levelek birtokába jutott, a melyek a beteg által sajátkezüleg írva, és lakásán hátrahagyva, azt a kétségbevonhatlan nyilatkozatot tartalmazták, hogy ő adósság miatt véget vetett életének, s e célból phosphort (gyufákat) vett be.

Ossikovszky nemcsak az 1872-ben e tárgyra vonatkozó értekezéseiben, hanem az 1880-ban *Szombathelyt* tartott magyar orvosok és természet vizsgálók nagygyűlésén is, a heveny-májsorvadást egyszerűen fel nem ismert phosphormérgezésnek nyilvánította, kiemelvén, hogy nemcsak ő maga egy phosphormérgezési esetben azt tapasztalta, hogy az öngyilkosok tettök elkövetését állhatatosan tagadják, hanem azt munkájában mintegy húsz eset által igazolja, melyeket az irodalomban feljegyezve talált. Ezekből pedig az következik, hogy az orvos, mint természetbuvár, tapasztalatainak eredményét szigorú következetességgel interpretálja, hogy t. i. ott a hol az ok és okozat közti viszony kétségtelenül be van bizonyítva, a valódi okra nézve még az esetben is ragaszkodjék tapasztalatokon alapult meggyőződéséhez, ha a beteg mint öngyilkos, a phosphor bevitelét állhatatosan tagadja, vagyis más szavakkal kifejezve, *sokkal* többet ér, ha az orvos *kevés bizonyost tud, mintha sok bizonytalant hisz.*

De ha a hevenymájsorvadást: »*természetes halálnak*« és nem idültlen lefolyó phosphormérgezésnek mondjuk, mi történik akkor, a mikor pl. egy ember a phosphormérgezés minden jelensége alatt elhal, és a bírói vizsgálat is oly körülményeket állapít meg, melyek a phosphormérgezést nagyon valószínűvé teszik, de a bonczolás heveny-májsorvadást constatál? Minthogy ez idő szerint még a heveny-májsorvadás, mint *természetes halál* szerepel, a bíróság még azon esetben is kénytelen lesz a gyilkost fölmenteni, ha ez tettét bevallotta is. Hogy ez ugy van, sőt elő is fordult, *Ossikovszky* hivatkozik a *Fischer* és *Müller* által közölt esetre, a melyben egy rossz előéletű nő, a ki mint beteg-ápoló egy asszonynál volt alkalmazva, maga kivallotta, hogy ez utóbbinak, férje parancsára, két ízben meleg tejben gyufafejecseket adott be, minek következtében a nő el is halt.

Bonczolásnál a phosphormérgezést jellemző jelenségek, nevezetesen zsírmáj lett constatálva, a gyomorhennék vegyvizsgálata azonban a phosphornak jelenlétét nem volt képes kimutatni, miért is a bíróság az esetnek felülvizsgálatát rendelte, mely felülvizsgálat azt a véleményt adta, hogy a nő a zsírmáját pálinkaivás következtében kapta.

Oly eseteket, melyek phosphormérgezés gyanúja miatt részint orvosrendőri, részint pedig törvényszéki vizsgálat tárgyát képezték, munkájában mintegy 10-et hoz fel, azok közt foglaltatnak olyanok is, a hol a rendőri vizsgálat még azt is felderítette, hogy a hevenymájsorvadásban elhalt terhes szolgálónak ládájában egy szelencze phosphortartalmu patkánymérget is találtak, a hol mindazonáltal a halál természetes okául a »hevenymájsorvadás« szerepel.

Ossikovszky a maga által észlelt három eseten kívül az irodalomban csak két phosphormérgezési esetet talált, a melyekben a vizelet vegyvizsgálata leucin és tyrosin jelenlétét derítette fel. Ez öt esetből azt a következtetést vonja: hogy a leucinnak és tyrosinnak vizeletben való föllépése a mérgezés bizonyos időszakához van kötve. Az öt vegy-elemzés eredményéből ugyanis kiderül, hogy a leucinnak és tyrosinnak a vizeletben nagy mennyiségben való föllépése már a betegség hatodik napján kezdődik (általa 1881. márcziusban észlelt eset), és ugyanazon mértékben körülbelül

három napig tart. (*Wiss* esete és az általa 1869-ben észlelt eset.) A betegség 9-ik napján, úgy látszik, a leucin a vizeletből eltűnik, és csakis a nehezebben oldható tyrosin található (*Fraenkel* esete); ez utóbbi körülbelül a betegség 14-ik napján tűnik el a vizeletből. (1881. januárban általa észlelt eset.)

A közlött 5 phosphormérgezési esetnek bonczleletéből továbbá kitűnik az is, hogy a leucin és tyrosinnak a vizeletben való föllépése nem a májsorvadáshoz van kötve, hanem már a betegség azon időszakában kezdődik, a midőn még a máj teriméjében a rendesnél nagyobb. A máj sorvadása, a mint a közlött kórtörténetek bizonyítják, a betegség 9-ik napján a máj bal karélyában lép föl először (1869-ben általa észlelt eset), ez időn túl a máj teriméje folytonosan kisebbedik, a mint azt egyrészt az élőn megejtett kopogtatás, valamint másrészt a bonczlelet is bizonyítja. (*Fraenkel* esete és az általa 1881. januárban észlelt eset.)

Azon három phosphormérgezési esetből, a melyben a vizeletet megvizsgálta, kiderül, hogy a *Schultzen* és *Riess*, nemkülönben a többi klinikus által föllállított ama megkülönböztető kórjel, mely szerint a leucin és tyrosin csakis az úgynevezett hevenymájsorvadásos vizeletben fordul elő, phosphormérgezésnél pedig rendszeren hiányzik, *nem felel meg a tényvalódiságnak*, sőt vegyvizsgálatainak eredményei alapján épen az ellenkező bizonyult be, még pedig: *hogy a phosphormérgezés kétes eseteiben, a betegség bizonyos időszakában kiűritett vizeletnek leucin és tyrosin tartalmából, a phosphorral való mérgezést még akkor is képesek vagyunk minden biztossággal megállapítani, ha a beteg a phosphor bevételét állhatatosan tagadja, vagy pedig, ha phosphorral való gyilkosság büntényének kiderítéséről van szó.*

Ossikovszky ez alkalommal csakis arra szorítkozott, hogy az úgynevezett hevenymájsorvadásnak azonosságát a phosphormérgezéssel körvegytani úton, vizsgálatai eredménye alapján kimutassa. Annak bebizonyítását, hogy a *Lebert* »icterus typhoides«, a *Wunderlich* »rossz indulatu mérgezősszerű alakja«, a *Frehrichs* úgynevezett »*Hepatitis acuta parenchymatosa*«-ja, valamint *Klebsnek* »a máj piros atrophijája« nem egyebek phosphormérgezésnél, hogy tehát mindezen külön kóralakképen föllállított betegségekben a halál nem természetes, e tárgyról megjelenő részletes munkája számára tartja főnn.

181. *Kápolnai Pauer István* l. t. megismerteti »A nemzetközi jog szárazföldi háborúban követendő szabályai« című francia munkát, általa eszközlött magyar fordításban.

Az illető értekezések az előirt bírálatra adandók. *Schuller Alajos* l. t. megjegyzései a *Than Károly* r. t. által »Vegyérélytani vizsgálatok« című értekezésre, kidolgozott alakban, a jövő ülés tárgyai közé sorozandóknak határozattak.

*Harminczadik akadémiái ülés.*Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály *nyolczadik* ülése.

1881. október 24.

Zichy Antal t. t. helyettes elnök elnöklése alatt.

183. *Csiky Gergely* fölolvassa »Plautus nőalakjai« című székfoglaló értekezését. Birálatra adatik, s egyszersmind Csiky Gergely tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

184. *Heinrich Gusztáv* l. t. »Ettelburg és a magyar hun monda« című székfoglaló értekezését olvassa föl.

Birálatra adatik, s egyszersmind Heinrich Gusztáv lev. tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

185. Olvastatik a Nyelvtudományi Bizottság fölterjesztése, mely szerint Lehr Albert tanár úr, nem akadémiai tag, a Nyelvtudományi Bizottság segédtagjává választatott.

Helyesléssel tudomásul vétetvén, az összes ülésnek fölterjesztetik.

IV. Igazgatósági ülés.

1881. október 27-én.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

32. Akadémiai elnök úr bejelenti, hogy gróf *Károlyi István* igazgató tag június 12-én bekövetkezett kimúlta alkalmából, az Akadémia elegendy ülésében tolmácsolta fájdalmas részvétét e súlyos veszteség fölött; küldöttséget választott, mely az Akadémiát a temetésen képviselte, és *Ipolyi Arnold* ig. és rendes tagot kérte föl az emlékbeszéd megtartására.

Az Igazgató Tanács meglegedéssel veszi tudomásúl az Akadémia kegyeletes eljárását, és a maga jegyzőkönyvében is kifejezést ad fájdalomának, az Akadémia e lelkes és áldozatkész igazg. tagjának elvesztése fölött.

33. Akadémiai elnök úr bejelenti, hogy ez idő szerint az Igazgató Tanács tagjainak sorában négy üresedés van, a melyekből három hely az Igazg. Tanács, és egy az Akadémia által lesz betöltendő.

Az Igazgató Tanács elhatározza, hogy a két igazgató tag választását a legközelebbi napirendjére fogja kitűzni, a harmadik helyet egyelőre üresedésben hagyja.

34. Olvastatik az Amizoni-alapítvány tárgyában kiküldött bizottság jelentése. A jelentés behatóan tárgyalatván, az Igazgató Tanács az Akadémia által gyakorlandó felügyeleti és ellenőrzési jogot a következőkép formulázza :

1) Míg a haszonélvező *Riesz Cecilia* kiasszony életben van, a vallás és közoktatási miniszter által kinevezendő gondnok, az Akadémia Igazgató Tanácsa által kinevezendő biztossal, ügyel föl arra, hogy a haszonélvező, a végrendelet értelmében, a ház jövedelmeiből, a házzal járó összes terheket lerója és a házat jókarban tartsa.

2) A haszonélvező halálát követő tiz esztendő lefolyásajalatt, ugyancsak a miniszteri gondnok, az akadémiai biztossal, ügyel föl arra, hogy a ház jó karban tartassék, és

jövedelmei megfelelő módon tőkésíttessenek. Ez idő alatt, minden esztendőben, az alapítványi tőke állásáról, a miniszter az Akadémia Igazgató Tanácsát értesíti.

3) A tíz év eltelte után föllállítandó intézet szervezeti szabályait és tanrendszerét a miniszter eleve, kellő időben, közli az Akadémia Igazgató Tanácsával.

4) Az intézet föllállítása után, a fölött a felügyeletet külön igazgató tanács gyakorolja. Ennek elnökét a miniszter, tagjait felerészben szintén a miniszter és felerészben az Akadémia Igazgató Tanácsa nevezi ki. Az intézet költségelirányzatát és az alapítvány zárszámadásait a miniszter évenként közli az Akadémia Igazgató Tanácsával.

5) Míg az intézet fönnáll, az alapítványú szolgáló ház megterhelése vagy elidegenítése csak rendkívüli esetben, midőn az intézet fontos érdeke kívánja, vagy kikerülhetetlen szükség követeli, és csak az Akadémia Igazgató Tanácsának beleegyezésével történhetik.

6) A végrendelet értelmében, az alapítvány az Akadémia tulajdonába megy át:

a) Ha a haszonélvező Riesz Cecilia halála napját követő tíz év lejártával, az első rendes iskola-év kezdetén az intézetet megnyitni a minisztérium elmulasztja.

b) Ha az intézetben a minisztérium a tanítást megszüntetné, és azt, ha elháríthatatlan akadályok (vis major), például elemi csapások, ragályos betegségek, háború — fenn nem forognak — féléven át zárva tartaná.

c) Ha az intézetben tannyelvül nem a magyar használtatnék.

d) Ha az intézetbe nem keresztyén hitvallású és nem magyar születésű növények vétetnének föl.

e) Ha az intézetben zárdanók alkalmaztatnának.

f) Ha a minisztérium az alapítványi vagyont, az intézeten kívül, más czélra fordítaná.

7) Az Akadémia az esetre, ha az alapítvány tulajdonába fog átmenni, annak jövedelmeiről, tudományos czélokra, saját szabályai értelmében, szabadon rendelkezhetik.

Minthogy az Akadémia felügyeleti és utó-örökösödési jogának illetén megállapítása, úgy a végrendelet szellemének, mint az alapítvány és a föllállítandó intézet érdekeinek megfelel; a nélkül, hogy ő Felsége legfőbb kegyúri jogára és a kormány törvényes hatáskörére nézve sérelmes lehetne: az Igazgató Tanács föl fogja a vallás és közoktatásügyi miniszter urat kérni, hogy a fentebbi pontozatoknak a közalapítványi igazgatóság által előterjesztett alapító levélbe való beiktatását illetőleg, az alapító levélnek azon pontozatokkal öszhangzó átalakítását eszközölni méltóztatssék.

35. Olvastatik *Ormós Zsigmond* temesmegyei főispánnak, mint bold. *Gorove István* végrendelete végrehajtójának levele, melyben jelenti, hogy *Gorove István*, végrendelete d) pontja szerint, »a M. T. Akadémiának oly összeget hagyományozott, mely a már fennálló *Gorove*-alapítványt oly magasra emelje, hogy évenként száz arany jutalom kiadása lehetővé váljék«; egyúttal fölhívja az Akadémiát, hogy a száz arany jövedelmet biztosító alapítványi tőkéből még hiányzó összeg mennyiségét állapítsa meg.

Az Igazgató Tanács az 1050 osztr. ért. forintból álló *Gorove*-alapítványnak oly összegre emelését tartja szükségesnek, a melyből évenként száz magyar aranyat kamatozó földhitelintézeti aranyzálogleveleket lehessen vásárolni. E hiányzó összeg pontos kiszámítására a földhitelintézet, befizetésére a végrendeleti végrehajtó föl fog kéretni.

36. Bemutattatik *Zákány József* szatmári lakos végrendelete, melyben az Akadémia czéljaira 500 frtot hagyományoz.

Áttétetik az akadémiai ügyészhez.

37. Bemutattatik a tornallyai kir. járásbiróság végzése, melyben az Akadémiát értesíti, hogy az 1877-ben elhunyt Batta Bálint, a hagyatékok kifizetése után fennmaradó vagyonának két tized-részt az Akadémiának hagyományozta ; azonban a hagyatékok kifizetése után vagyon nem maradt fenn.

Az akadémiai ügyésszel közöltetik.

38. Akadémiai elnök úr bemutatja az Igazgató Tanács részére kidolgozott Ügyrend könyvmatu példányait.

Az Igazgató Tanács összes tagjainak meg fog küldetni, és a jövő ülésen tárgyalás alá fog vétetni.

39. Bemutattatik a Kazinczy-alaphoz tartozó széphalmi ingatlanok újabb bérbéradása iránt kötött szerződés és az ezt kiegészítő pótszerződés.

Az Igazgató Tanács, úgy a szerződést, mint a pótszerződést jóváhagyja ; oly hozzáadással, hogy a 6-ik pontban említett rossz karban levő csűr a Kazinczy alap költségén kijavittatván, így adassék át a bérlőknek, egyszersmind pedig, mint jó karban levő vezetessék a leltárba, mely a bérlők aláírásával ellátva, maga idején beküldendő lesz.

40. Olvastatik az október 3-án tartott összes ülés határozata, mely szerint az akadémiai nagyteremnek falfestményekkel való ellátása tárgyában javaslat kidolgozására bizottságot küld ki, és az Igazgató Tanácsot fölkéri, hogy abba szintén válaszon néhány tagot.

Az Igazgató Tanács *Simor János, Haynald Lajos, Trefort Ágoston* és gróf *Andrássy Gyula* igazgató tagokat kéri föl, hogy a bizottság tanácskozásaiban részt vegyenek.

41. Olvastatik az I. osztály előterjesztése, melyben előadja, hogy az osztály értekezéseire szánt összeg már rég ki van merítve, és még öt-hat értekezés vár kiadásra ; minél fogva azon kérelemmel járúl az Igazgató Tanácshoz, hogy Értekezések kiadására mintegy 300 frtot utólagosan engedélyezzen.

Az Igazgató Tanács nem tartja megengedhetőnek, hogy az osztályok megállapított költségvetésük keretén túl lépjenek ; mindazáltal tekintetbe véve az osztály előterjesztésében kiemelt rendkívüli körülményeket, kivételesen fölhatalmazza az elnökséget, hogy a mennyiben a másik két osztály a költségvetésben megszavazott összeget nem fogná igénybe venni, az így megtakarítandó összegből az I. osztály értekezéseire 300 frtot utalványozhasson.

42. Olvastatik az I. osztály előterjesztése, a melyben azt ajánlja, hogy Arany Jánosnak az Akadémia kiadásában megjelent Aristophanes fordításra nézve a tulajdonjog, illetőleg az újabb kiadás rendezésének joga, biztosítsassék, mihelyt annyi példány kelt el, a mennyi az Akadémia költségét (2017 frt 70 kr) fedezi.

Az Igazgató Tanács az osztály javaslatát teljes készséggel elfogadja.

43. A Magyar Földhitelintézet pénzügyi osztálya jelenti, hogy augusztus 9-én százezer forint értékű 5%-os magyar földhitelintézeti záloglevelet vásárolt az Akadémia számára.

Tudomásul vétetik.

44. A Magyar Földhitelintézet pénzügyi osztálya jelenti, hogy a gróf Forgách-

féle alapítvány törlesztésére benyújtott földtehermentesítési körvények a napi árfolyammal lettek elszámolva, és az árfolyam s névleges érték közötti különbözet készpénzben fizettetett be.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.

46. Deim Ferencz akadémiai szolga, tekintettel gyermekei hosszas betegeskedésére, rendkívüli segélyért folyamodik.

Husz forint engedélyeztetik.

47. Emődy Mihály nyug. akadémiai szolga segélyért folyamodik.

Tekintettel arra, hogy a folyamodó teljes fizetését élvezzi nyugdíjúl, kérelme nem teljesíthető.

48. Özvegy Merkl asszony az akadémiai bérházban elfoglalt lakása bérének 483 forintról 420 forintra leszállítását kéri.

A házbér 440 frtra szállítatik le.

Összes ülés.

1881. október 31-én.

Pauler Tivadar akadémiai másodelnök úr elnöklése alatt.

187. Heinrich Gusztáv l. t. felolvassa *Hunfalvy Pál* r. tag jelentését a f. é. szeptember havában megtartott berlini nemzetközi orientalista congressusról, melyen mint az Akadémia küldötte jelent meg. A jelentés így szól:

Tekintetes Akadémia!

Az Akadémia részéről én lévén megbizva, hogy az ötödik nemzetközi Orientalista-Congressuson Akadémiánkat képviseljem, kötelességemnek tartom, rövid vázlatban elő adni, a mi ott figyelmemet leginkább foglalatokodtatta.

Nem egyenest menék Berlinbe, hanem előbb néhány hetet Tirolisban töltöttem. Országunk és közéletünk teli van különböző nemzetiségekkel és nemzetiségi kérdésekkel. Magam is néhány év óta nemzetiségi kérdésekkel foglalkozom. Ennélfogva igen rövid tartózkodásom alatt különböző helyeken, ugyszólván, a szellő susogására is figyelék. Déli-Tirolisban és dél-keleti Helvétországban az Ampezzo-völgytől kezdve szinte a felső Rajnáig a hegyek közt nyelvjárások vannak, melyeknek egy rokonsága egymás között, mint különbözőése az olasztól és francziától, szembetűnő. *Ladin* és *romances* (romauncs, rumons) nyelvjárásoknak nevezik. Azok legjobban ott maradtak fenn, a hol a reformatió fenmaradt, ugymint a kelet-déli Helvétiaiban; mert bibliafordítások után némi irodalom is keletkezett. Az Ampezzo-völgyben, az ugynevezett »lingua Ampezzana« ezen nyelvjárások legkeletiebbje, de arra ügyelnem nem jutott időm. Ellenben a dél-nyugati Tirolisban és a határos Graubündenben nemcsak több érkezésem, hanem irodalmi eszközeim is valának.

Stelvio hágó (Stilfser Joeh) egyik határát teszi a németiség és olaszság között. Trafoiból, a hol én csak messziről néztem volt az Oertler csúcsait, el-elsétálván a Szent-három-kúthoz, melyek az Oertler lábán vannak, szemközt a Madatsch vagy Mondatsch két jégárával — Trafoiból az út a Ferencz magasára (Franzenshöhe) s az után a Ferdinánd magasára (Ferdinandshöhe) visz, mely a legmagasabb hágó Európá-

ban, 2757 méternyi. (A Sz.-Gotthárd hágó 2113, a Simplon 2020, a Brenner csak 1367 méternyi magas.) Egy oszlopon olvassuk : »Confine«, egyik oldalán pedig »territorio, Tirolese«, másikon »territorio Lombardo.« — Balfelől a »Monte Cristallo« fényes jegese ragadja magára a szemet, mignem »S.-Maria Cantoniera«-(fogadó)-ba jutunk mely már több mint kétszáz méterrel alacsonyabb a Ferdinánd-magasánál. Itt még német, S.-Máriában már olasz a nép, mely nyelvét »lingua Valtelliana«-nak nevezi. Ez egy olasz nyelvjárás. De S. Máriában egy ifjú és leány testvérrel a művelt, vagyonos osztályból találkozám, kik a gyönyörű tájakon gyalog járnak vala, mint számos utazó teszi. Ezek romansul beszélének egymással, s az ifjú szives vala némi utasítást adni a kiejtésre nézve. S.-Mária helységbe valók, tehát a hegység nyugati völgyében már ott található a romans nyelvét.

Augusztus 25-én éjjel nagy havazás lévén, reggel az egész környéket mély hó borítá. De a Sz.-Mária fogadótól fogva hirtelen leereszkedik az út; hamar kiérünk a hó borította vidékből, és csodálatra méltó kigyózásokon haladva Bormióba, híres és nagy fürdők helyére, jutánk. Bormióból Tiranóba visz az út, régi palotákkal ékes városkába az Addánál, melynek áradásai mindenütt nyomot hagynak a völgyében elhaladó út mellett.

Tirano csak 460 méternyi magasságban van, Valtellinának szőlőmivelő vidékén. Bormio, Tirano, Toglio, Sondrio a Berninán innen, és Chiavenna a Berninán túl főbb helyei a Valtellinának, mely nemcsak saját nyelvjárással, hanem tartományi emlékeivel is bír. Egy »Bozzetti Valtellinesi« (Valtellinai Bimbók) című könyvet megvevén, látám, mily nagyra becsülik a tartományt. Egyik dicsőségök szerintők az, hogy nálók idejében a terjedő protestánság kiirtatott. Ezt megértjük, ha nem Como, hanem Poschiavo felé megyünk. Madonna di Tirano egy negyedóránnyira van, s ettől ismét egy negyedóránnyira haladván, a Graubünden Cantonba érünk, francziául »pays des Grisons«, az ottani nép nyelvén »pajais del Grischun.«

Egy darabig még a Valtellinai nyelvjárás és a katolikus egyház uralkodik; de majdan egy új román nyelv vidékébe, a romans, romauncs, rumonsébe jutunk, melynek népe eleinte csak részben protestáns, de tovább mind protestánsabb, Engadinben pedig egészen protestáns. Poschiavo felé (romansul Pušlev, németül is Pušlav) az út mentiben sokáig dohány-ültetéseket látunk, a gesztenyefák tele vannak gyümölcsössel. Mind a völgy mind a folyó is Poschiavo nevű. Leprese a hasonló nevű tónak felső végén gyönyörű fürdő. De Poschiavo az egész nagy vidéknek főhelye. Még sem hívják városnak (città), hanem csak falunak (paese). Azonban czimere a városházán, több palotaszerű épületje és tornyai meg egyházai mutatják, hogy az előbbi korban nagyobb jelentőségű volt, kivált a reformatio idejében. Bifrun Jachiam (Biveroni Jakab) 1552-ben a Coirai (Churi) reformátorok t. i. Comander és Blasius kátéját a felső Engadin romauncs nyelvére fordítá. Ez a fordítás Pušlevben nyomtatott, s az vala az első romauncs nyomtatás, így szól a latin iskolák számára készült olvasókönyv.¹⁾

Ugyanezen Bifrun fordítá az Ujtestamentomot is, mely Baselben jelent meg 1560-ban.²⁾

¹⁾ Cudesch da lectura per las classes medias e superiuras da nossas scoulas Ladinas : Segundo Eberhard. Coira. Stamparia da Genti e Casanova, 1867. Pag. 145.

²⁾ Bifrun nyelvének mutatványa legyen az Előszóból vett következő szakasz : »Una part dian, che nu saja pussibel da scriver indret l'g arumaunsth. Ad aqvels eau arispund, che nos plèd nu s'possa scriver, nun es da crair, s'pudant scriver l'g tudaistk,

Poschiavo után is az út folyvást a hasonló folyó mentében halad fölfelé a Bernina-hágóra, mely, magasságra nézve, a Ferdinánd magasa után következik, mert fogadója (romauncsul: usteria) 2334 méternyi magasságban van. A Bernina csúcs (pizz Bernina) 13,508 láb magas. Erről a már idézett Olvasó-könyv a 63. lapon mondja: »Quaista la pü ota čima da nossas Alp grischunas e nel istess temp ün dellas pü eminentas dell' intera Schwizra, ais nel an 1850 steda ascendida, per la prüma vouta.« Ezen legmagasabb csúcsára a mi Grischun alpjainknak, mely egyszersmind a legmagasabbaknak egyike az egész Svájcban, legelsőbben 1850-ben jutottak fel. »Signur Coaz da Coira« (Coaz úr Churból) vala az első felhágó. — Lehetősen fázván a fogadóban, de nem rosszul ebédelvén, onnan sebesen haladánk lefelé Pontresinába, mely kitűnő helyen van a sok pizzatek (csúcsok), vadret-ek (jégárak) és összeszögellő völgyek közt, s kiindulól szolgál igen sok kirándulásra. A hely- és hegynemek mind latin-ak vagy romauncs-ak. Egyik kirándulás az Inn-völgyben fölfelé Maloja (olaszul: Maloggia) hágóra visz, mely 1817 méternyi magas, s határ az Engadin, tehát Helvétország és Olaszország között, s melyről azután a szépen kigyózó út Chiavennába siet. Engadin t. i. az Inn-völgye, s Felső- és Alsó-Engadinre osztatik. A mi kirándulásunk a Felső-Engadinben esett.

A Pontresina patak mindjárt a helység mögött az Innel egyesül, a melyet itt csak *Ova*-nak (ova, francziául eau, olaszul aqua, latinul is aqua, rumunul apa), vagy a szorosán vett latin nyelven *Ova d' Ent*-nek neveznek. Samaden város van előttünk (romancsul Samedan). Oly nevezetes mint Poschiavo. Samadenben születék 1506-ban a nevezett reformátor Bifrun. Utunk balra fordul, távozva Samadentől, s mindig az Inn-folyóval ellenkező irányban megyen. Először Sz.-Moritzba, (St. Murrezzan) fürdőiről híres helységbe, azután Silva-planaba, és számos apró falvakba érünk. Mind regényesebb-regényesebb tavakat, de soványabb meg soványabb réteket lát az ember legszebb és legváltozatosabb hegyek közt. Ezen tavakból, melyek egymásután következnek, ered az Inn, s azt a két oldalon elnyúló hegyekről lesiető számos patak hamar nagyobb folyóvá neveli. Tudjuk, az Inn Passaunál nagyobb mint a Duna, a melyben neve elvész. Olvasó könyvem (a 83. l.) így írja le a folyót: »L' Ent as raccoglia nels lejs da Segl, Silvaplana e St. Murrezzan e vain ingrandieu speciemaing tres il flüm Flat, chi vain dals vadrets del Bernina. In direczion settentrionela-orientela perfluescha el quista lunga valleda e banduna la Schwizra sper Finstermünz per passer nel Tirol e nella Baviera, inua

tek, l'g franschosth e oters languax(eks); quäls chi sun plü grefs e plü fadius co l'g nos. Un otra part dian, ch' eau nu salva la dretta foscha du scriver nos lunguasck. Ad aquäls eau dun arispota, ch' eau nun ha savieu una milgra, perche eau nun hä pudieu haviar üngiüns cudesths, ne čiartas chi saien stös stampös ne scrits aquidavaunt in nos linguaick, ne er alehiün chi m' hegia savieu intraguider, uschigliö nu 'm havess eau brichia trupagiö a spargniö da d' imprender.« Egyik rész mondja, hogy lehetetlen jól rumauncsul írni. Azoknak felelem, hogy lehetetlen volna a mi nyelvünkön írni, azt nem kell hinni, lehetővé németül, francziául és más nyelveken írni, melyek nehezebbek és homályosabbak a mienknél. Másik rész mondja, hogy én nem bírom a helyes módját, melyen kellene a mi nyelvünkön írni. Azoknak meg ezt a feleletet adom, hogy én jobb módját nem tudom, mert nem kaphattam se könyveket, se iratokat, melyek azelőtt nyomtatva vagy írva lettek volna a mi nyelvünkön; nincsen is senki, a ki engem taníthatott volna, mert bizony nem szégyenlettem és nem resteltem volna tanulni. — Otto Carisch: Grammatische Formenlehre der deutschen und rhaetoromanischen Sprache etc. etc. nebst einigen Proben aus der ältern rhaetorum-Prosa und Poesie. Chur, 1852. A 175. lapon.

el seo grand fiüm s'unescha con il Danubio. Il Danubio fluescha orientelmaing e porta eir las ovas del Ent nel lontaun mer Nair. « Az Inn, a Szilsz, Szilvaplane és Sz. Möriz tavakból gyül meg, de különösen a Flat folyó által, mely a Bernina jégáiraiból jön le, nagyobbodik. Észak-keleti irányban folyik a hosszú völgyben lefelé s Finsztermüncz mellett hagyja el Svájcot, hogy Tirolison és Bajorországon keresztül folyván, mint nagy folyama a Dunával egyesüljön. A Duna kelet felé foly és a Fekete tengerbe önti az Inn vizeit is. — Maloja-hoz közeledvén, mintha Lapp-földön járna, olyan szegény növényzetet lát az utazó; sőt p. o. a *Troms-ö* földjével, túl az északi sark-körön, a 69° alatt, nem is hasonlítható, mert ott árpa-, zab-vetéseket és burgonyákat láttam: a Maloja alatti lakosok pedig csak sovány réteket kaszálgatnak.

Az Engadin-völgy (ladinul és romancsul Engiadina) és környéke egyik fő fészke azon nyelvnek, a melyről szó van, s annak itt két ága különbözik egymástól: a *ladin ág* Felső- és Alsó-Engadinben, Albulában és Munsterthalban; a *romancs* vagy *rumons ág*, melyet a németek *Chur-welsch*nek neveznek, a Bündner-Oberlandban, Ober-Albstein (Crap alv)-ban, Schams-völgyben. Saját tudásom e nyelv-ágak terjedéséről nincsen. De a nyelv azért érdekel vala, mert újabb időben avval is a rumun nyelvnek származását akarták megvilágosítani. Nem lehet tehát érdektelen kis összehasonlítást tenni némely román nyelvek közt, melyre a János szerinti evangélium III. részének 16. verse szolgáljon.

Latin.

Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam.

Olasz.

Perciocché iddio (il Dio) ha tanto amato il mondo, ch'egli ha dato il suo unigenito figlio, acciocché chiunque crede in lui non perissa, ma abbia vita eterna.

Ladin.

Perche chia Deis ha taunt amâ 'l muond, ch' el a dat seis unigenit filg, acio chia scodün chi craja in el nun gaja a perder, mo haja vita eterna.

Romancs.

Perche Deus ha teniu il mund aschi car, ca el ha dau sin parsulnaschiu figl, par ca scadin, ca crei en el, vomi buc a perder, mo hagi la vita perpetna.

Rumun (régibb fordítás).

Keči aša a jubit Dumnezeu lume-a, ke a dat pe fiu-l seu čel uu-l naskut, ka tot če če krede in el se nu peare, či be aibe viaca večnika.

Rumun (újabb fordítás).

Kači aša a jubit Dumnezeu lume-a, inkat a dat pre fiu-l čel unu-l naskut, ca tot čel če crede in el si nu se pierze, či si aiba vietza eterna.

A rumun nyelv leginkább kettő által különbözik valamennyi román nyelvtől az által, hogy hátul teszi az artikulust a névszókhoz (mint: lume-a a világ, fiu-l a fiú, unu-l az egy), meg az által, hogy szláv szókat vett föl (mint: jubit szeretett, večnik örök).

Berlinbe augusztus 11-én, tehát a congressus megnyitása előtti napon érkezém

A bizottság, mely a congressus vezetésére fel volt hatalmazva, őt osztályra osztá a leendő tárgyalásokat, ideiglenesen az osztályok elnökeit is kijelölvén.

1. A semita-osztályba az ó-semita, az ék-irású és az új-semita nyelvek jutván, annak elnökévé *Schrader* jelöltetik ki.

2. Az indogerman osztálynak, mely az árja nyelveket és a nyelv-összehasonlítást foglalja el, *Weber* lón elnökévé.

3. Az afrikai nyelvek osztályának *Lepsius*, s szükség esetében *Brugsch* lesz elnöke.

4. A kelet-ázsiai és az Ural-áltáji nyelvek osztálya számára »*von der Gabelentz*« nevezteték ki.

5. Az archaeologiai és ethnologiai osztály egyelőre *Bastiant* nyéré elnökének. Szeptember 12-én, délelőtti 9 órakor az egyetem aulájában tartaték a megnyitó ülés, *Dillmann* elnöklése alatt, ő lévén a vezető bizottságnak is az elnöke. Megnyitván az ülést és sajnálkozását fejezván ki azon, hogy a nagynevű *Lepsius*nak betegeskedése miatt ő vala kénytelen az elnöklést elvállalni, a szót *Gozzler* kultuszminiszternek engedé által, a ki a kormány nevében üdvözlé az egybegyült tagokat, igen helyes beszéddel, a mely az orientalista-tudománynak nemcsak elméleti de immár gyakorlati hatását is kiemelte. Hajdan a miveltség keletről jött Európába, most az megifjodva és megerősödve, visszatér keletre, avval is közölni akarván, a mit Európában szerzett, s a minek a kelet még hiájával van. A fogadás Berlinben, mondá azután, nem hasonlíthat ugyan azon fogadáshoz, melyet a congressus Olaszországban tapasztalt, de azért némit-némit Berlin és környéke is nyujt. Magára a keleti tudományra nézve pedig Berlin nem áll leghátul, ott vannak *Bopp*, *Lepsius* és mások tiszteletes nevei.

Azután *Dillmann*, a congressusok hivatását fejtegetve, kimondá, hogy egyenesen nem mozdíthatják elő a tudományt: de közvetve a nézetek kicserélése, különösen a személyes összeismerkedés által igen üdvösen hatnak.

A megnyitó ülés után az osztályok, a magok megalakítása végett, a kijelölt helyiségekre menének az egyetem épületében; én természetesen a 4-dik osztályba léptem, a melynek tárgyai a kelet-ázsiai és ural-áltáji nyelvek lesznek.

Még aznap, délutáni kettőkor, a semita és az indogerman osztályok tarták meg első rendes üléseiket. Általános és mindent megérintő tudósítást csak a nyomtatott könyv után lehetne adni, a mely az ülések tárgyalásait majdan közzéteszi. Mindenik tag valamelyik osztályhoz tartozván, s az osztályok ülései gyakran ugyanazon időre esvén, természetes, hogy az ember mindenik osztálynak mindenik ülésében jelen nem lehetett. Tudósításom tehát csak némely tárgyalásról szólhat.

Egy, inkább a külsőt illető, észrevételt mindjárt itt fejezek ki, melyet a londoni és berlini kongresszusok egybehasonlítása ébreszte bennem. Kétségkívül Németország jobban bővelkedik mindazon tudományokkal, melyek az ülésekben nyilatkozni fognak, mintsem Anglia, mely kénytelen Németországból szerezni meg szanszkrit tudósokat. A berlini *Weber* tanár egymaga több szanszkrit tudóst adott már, hogy úgy mondjam, a világnak, mint Angliának összes dúsgazdag egyetemei azon idő óta, hogy az indiai tudomány angolok által jutott Európába. De Angliában ott vannak összehalmozva a régiség kincsei, s a közönségben — csak személyes tapasztalásom után itélek, a mely nagyon is kevés — nagyobb érdeklődés van a tudományok iránt, mint Németországban. Legalább a londoni közönségből többen járták az üléseket, mint Berlinben. A londoni hírlapok minden reggel nagyon bő tudósításokat adának az este tartott ülésekről: a berlini hírlapok alig-alig említék meg, hogy van ott kongresszus, mely a közönséget is érdekelhetné. Összehasonlító tudósítást közle ugyan az *Augsb. Allg. Zeitung* a

gyűlés lefolyása után: de az ülések alatt a berlini lapok — tudomra legalább — igen bölcsen viselték magokat, ha a hallgatás mindenkor bölcsesség.

Az indogermán osztályban többi közt Müller Miksa Japánból nyert szanszkrit kéziratokat mutata be, jelesen »facsimile»-jét az eddig ismeretes legrégibb szanszkrit kéziratnak. — Williams Monier »an account of the Gamaddhja and Brahmajažna ceremonies«-t olvasván fel, egy hindu tudós, Sjamanzi Krišnavarman, az értekezés felvilágosítására a Veda szövegből egyes darabokat olvassa vagy inkább énekele el. Ugyanő »On the importance of Sanskrit as a living language in India« értekezett volt. — Bastian előadása »Ueber den Buddhismus in besonderer Beziehung zu seiner Psychologie« fölötte tanulságos lesz, ha majd nyomtatásban olvashatjuk. — Említem még Ascoli német fölolvadását, mely által egy készülő munkáját: »Sulle ragioni etnologiche delle trasformazioni del linguaggio« ismerteté meg, a melyre én különösen kíváncsi vagyok.

A semita osztályban Dieterici az arabok bölcselétéről a IX. században, Robles Francisco Guillen (»Rapport sur l'état actuel des Études arabes en Espagne«) az arab jelenkori tudóskodásról Spanyolországban, értekezének. Azonban engem két más előadás, és a reákövetkező vitatkozás érdekelt leginkább; az egyiknek tárgya Gesenius héber-chaldai szótára, a másiké az Akkad és Szumer nyelv lévén. Gesenius neve nálunk is annak idejében méltó tiszteletben áll vala, mert a mi kevés héber nyelvismertet a magyar protestáns iskolákban találtatik, azt Geseniusnak köszönhetjük. Magam is, mint késmárki deák, legnagyobb kedvvel forgatám az ő héber grammatikáját és olvasó könyvét. Somossy János, »a sáros-pataki ref. nyaiskolában a hittudományok és az ó-testamentomi szent könyvek magyarázásának rendes professora« magyar fordításban adá ki Budán, 1833-ban. Tehát Gesenius egyaránt hatott a magyarországi evangélikus és református iskolákban a héber nyelv tanítására és tanulására. Mikor Somossy magyarrá fordította Gesenius könyvét (Hebraeisches Elementarbuch. Erster Theil. Hebraeische Grammatik. Zweiter Theil. Hebraeisches Lesebuch«) az 1831-ben már 10-ik kiadását érte volt. Halála után († 1842.) folyvást kiadák, 1866-ban már 20-ik kiadás, ha nem csalatkozom, most 22-ik kiadás forog kézben. Héber szótára is (»Hebräisch-Chaldäisches Handwörterbuch für das alte Testament«), mely 1810—12. évben jött ki először, 1868-ban Dietrich által szerkesztve hetedszer, 1878-ban Mühlau és Volck dorpáti tanárok által szerkesztve, nyolczadszor jött ki. Gesenius halála óta (1842) a héber nyelvtudomány is új meg új hódításokat tevén, sok már nem úgy áll, mint Gesenius idejében állott. A nyolczadik kiadás ellen tehát azért tőnek kifogást, hogy az új ismereteket nem eléggé használta fel. Most ugyanazon dorpáti tanárok a kilenczedik kiadást készítik elő, és Volck az osztályiul az ő nézeteit közlé, hogy mit és hogyan lehet a »biztos« új eredményekből fölvenni, a nélkül, hogy mintegy elfojtaná a Geseniusiást. Mert a Gesenius módja oly jeles, hogy nehezen válhatnak el tőle, s fölötte bajos az újat és biztost geseniusilag adni elő. Ki helyeslé, ki meg nem helyeslé a Volck nézetét; a kivitel azonban majd igazolja Volckot, ha sikerül. Gesenius Halálában 1811-ben lőn rendes tanár, s ott 31 évig, 1842-ig működék, üldözésnek is lévén kitéve, Wegscheider barátjával együtt, a protestáns orthodoxok részéről, a kik magokat Isten szekretáriusainak tartják.

Tudva van, hogy a régi perzsa királyok, mint például Dárius, fölirataikat háromféle nyelven vágatták ki a kösziklákban. Első, mintegy tiszteleti, helyen saját nyelvök föliratai, harmadik helyen annak asszir fordítása találtatik; a középső fölirat

idegen nyelvet mutat, mely sem nem perzsa, sem nem asszír. Miféle nyelv lehet? — Az vala hát eleinte a kérdés; de mert a második helyet adták neki a fölíratok szerzői, abból a nyelvnek nagy jelentőségére Dáriusék korában lehet következtetni. A nyelv megfejtésére, úgy látszott eleitől fogva, az első és a harmadik sorú fölíratok megfejtése szolgál majd, mert a harmadik sorú fölíratok az első sorúak fordítása lévén, bizonyosan a második sorúak is csak fordításai emezeknek. A mint azért az ékírás csoportjai, akár ezek egyes betűket, akár szótagokat, akár egész szókat fejeznek ki, ösmeretessé, azaz olvashatókká lettek, azonkép növekedék a remény a második sorú fölíratok olvasására és megértésére is.

Első vala a dán Westergaard ¹⁾ ki e föladdal megküzdött, az ismeretlen nyelvet, médnek tartván, azon nép nyelvének, mely az Eufratesz és Tigrisz mellékein az uralkodást az assziroktól ragadta volt magához, s a melytől meg Kyros azt a perzsáknak szerezte. A fölíratok tehát, e nézet szerint, az uralkodó népek történeti egymásutánjára vallának. 1852-ben Oppert Gyula, az Achaemenidák fölíratjai (Inscriptions Achéménides) című munkájában skythá-nak nevezé a nyelvet, azt hívén, hogy az ama skythák nyelve volt, a kik Herodotus tudósítása szerint, Médországon uralkodtak, mig nem Kyaxares legyőzte. S mert már akkor el lévén terjedve az a nézet, hogy Ázsiának nyelvei vagy árják, vagy sémie, vagy turániak: tehát az a nyelv turáni, így foly vala az okoskodás.

A nyelv megfejtésében Westergaard nyomait az angol Norris ²⁾ követé, elfogadván a skytha elnevezést, sőt az egyes szókat hol finn-ugor, hol török, hol mongol, hol dravida szókkal is összevetvén és az által jelentéseiket igazolván. Az ékíratok megfejtése mind jobban haladván, és Ninive romjaiból Layard és mások kutatásai nagy mennyiségű fölíratos téglákat és agyag hengerecskéket hozván napfényre, melyek megolvasásából új meg új ismeretek kerültek össze, a csodálatos írás eredetét is megkezdék sejtteni, hogy az egy turán néptől származik, melytől azt előbb az asszirok, s azután a perzsák fogadták el. Tehát egy turán nép volt volna a míveltség kezdője délnyugati Ázsiában, vagy szorosabban véve, az Eufratesz és Tigrisz mellékein; s ezt a Turán népet most Akkadnak és Szumernek hívják. Ha ez áll, egy nagy balítélet omlik össze, az, mely szerint a turán népek igenis képesek volnának a míveltséget másoktól fogadni el, de nem képesek eredetileg teremteni.

Valahányszor új eszmék, vagy eddig ismeretlen népek tűnnek elő a tudomány körében, kell hogy legyőzzék a tagadó kritikát, mielőtt helyet foglalhatnak az elismert igazságok között. Ezt a mi saját tudományunkban is tapasztaljuk. Halévy József 1874-ben, a Journal Asiatique-ben egy értekezést (Mémor-t) ada ki e czim alatt: »Observations critiques sur les prétendus Touraniens de la Babylonie«, a melyben a turán nép létét tagadja, állítván, hogy a második sorú fölíratok ugyan azt fejezik ki asszír nyelven, a mit a harmadik sorúak; tehát egy nyelvűek emezekkel, csak *mesterkelt más írásaik*. Halévy állítása ellen a német tudósok is, köztök Schrader támada föl, a ki német tudományossággal járul az ékíratok fejtegetéséhez; leginkább és legtüzetesebben pedig Lenormant Ferencz kelt ki egy egész munkával, melynek czíme:

¹⁾ On the second Achaemenian or Median species of arrowheaded writing. By N. L. Westergaard. 1845. Société Royale des Antiquaires du Nord.

²⁾ Memoir on the Scythic Version of the Behistun Inscription. By Mr. Edwin Norris. — Journal of the Royal Asiatic Society. 1852.

Khaldeának legrégebb nyelve, és a turán nyelvek. ¹⁾ Lenormant kettős föladatot akar megoldani: egyiket, hogy az akkad nép (mert ő így nevezi azt) és nyelv valósággal volt és annak megvoltát az ékiratok bizonyítják, a melyek megfejtésével Halévy nem is gondol; másikat, hogy az a nyelv turán nyelv, melynek sok szava a mai élő turán nyelvek szavaival egyeztethető; tehát az azt beszéllő és író nép is turán nép volt. Lenormant engem is megtiszteltvén munkájával, levélben köszöném meg ajándékát, s a nyelvről némi véleményt is nyilatkoztaték, melyet itt közlök, mert Lenormant egy kis füzetben ²⁾ kinyomatá levelemet, melyből sokan, a mint veszem észre, többet értenek ki, mintsem irtam. »Mon jugement que je m'étais formé par une connaissance toute superficielle de vos Études, était que cette langue appartenait au système des langues Touraniennes, mais que je n'aurais osé la déclarer ni ougro-finnoise, ni turque stb.« — Többi közt azt is írák: »Puisque vous êtes contraint de faire des comparaisons, il serait bien désirable qu'elles fussent toutes de sorte à pouvoir résister à la critique. Dans l'état de la science de nos langues, de graves méprises sont inévitables pour quiconque ne vit pas constamment au milieu de ces langues.« Egy igen kirívó példával az ő könyvében meg is mutatám neki, mi könnyen csalatkozhatik, és csalatkozott is.

Annak a régi nyelvnek és népnek valóságát bizonyítván a tudósok, a neve iránt, mely neki való volna, támada kérdés. Lenormant *akkadnak*, Oppert *szumernek* akarja nevezni, azt vitatván, hogy az még a méd királyok nyelve vala, mert írja nyelvű neveik mellett régi turán neveik is meg vannak, nemcsak a föliratokban, hanem a régi történetek forrásaiban is. ³⁾ Legújabbán Schrader tanítványa: Haupt Pál azt mutatja, hogy mind az akkad, mind a szumer megvolt, de nem mint két különböző nyelv, hanem mint egy nyelvnek két nyelvjárása. Már tavál, novemberben, jelent meg tőle a göttingai «Königliche Gesellschaft der Wissenschaften» irataiban egy értekezés: »Über einen Dialekt der sumerischen Sprache«. Most a berlini kongresszuson ő »Über die akkadisch-sumerische Sprache« értekezik, jellemezvén a két nyelvjárásnak sajátosságait, tekintet nélkül a Halévy ellenmondásaira. Ez jelen lévén, hosszas fölszólalással védelmezé nézetét, mi érdekes vitatást keltett. Schrader, úgymond, tisztába kell valahára jutnunk e kérdés fölött, s mihelyt Halévy csak némi bizonyítást adand elő, arra lehet majd felelni. Haupt úgy nyilatkozék, hogy szántsándékkal mellözte Halévyt, mert magokból az ékiratokból nem bizonyított még semmit, sem az általa vélt mesterséges írásnak a kulcsát nem mutatta még meg. Oppert is összecsapá a kezét Halévy nyilatkozásán. Kár, hogy mi hozzá nem szólhatunk a kérdéshez, senki sem lévén köztünk, a ki az ékiratok fejtegetésével foglalkozik. Egyebet ma sem mondhatok, mint a mit Lenormantnak irtam. De látjuk a kérdésnek ethnographiai, míveltségi, sőt világtörténeti nyomosságát, s annál inkább sajnálhatjuk, hogy azt náluuk nélkül másoknak kell eldönteni.

A keletázsiai és uralaltáji osztály az archaeologiai és ethnologiai osztálylyal együtt tartá üléseit. Azokban többi közt Martin »Traces of international law in ancient China« — Egy nemzetközi jog nyomairól a régi Sínában; Beal »On the Budd-

¹⁾ Le langue primitive de la Chaldée et les idiomes Touraniens. Étude de Philologie et d'Histoire. Suivie d'un Glossaire Accadien. Par François Lenormant. Paris, 1875.

²⁾ Les principes de Comparaison de l'Accadien et des langues Touraniennes. Par Fr. Lenormant. Paris, 1875.

³⁾ Le peuple et la langue des Médes. Par Jules Oppert, Paris, 1879.

hist Councils Rajagriha and Vesâli, translated from the Chinese Vinaja-pitaka» Buddhista Conciliumokról; von der Gabelentz ismerteté a maga írta sinai grammatikájáról; Long »On eastern Proverbs« = Keleti közmondásokról olvastak. Donner Otto a litván nyelvből vett kölcsönszókról a finn nyelvekben, értekezék. Magam nem készültem volt előadásra. De midőn az osztály magát megalkotta, oly kevés tárgya mutatkozék, hogy szintén kénytelenségből ígértem »A nemzet-alakító elvről« — (Über das bildende Princip der Nationen) mondani valamit, mi szorosan véve ethnologiai tárgy.

Az eddig uralkodó nézetektől »a nemzetek alakulásáról« különböző fölfogást fejeztem ki »Magyarország Ethnographiája«-ban, melylyel a kritika, mennyire tudomásomra jutott, nem vala megelégedve, mert abban fajbéli jellemzést is óhajttalálni. Anthropologia, ethnologia, ethnographia t. i. eddigelő oly fogalmak, melyek nagyon egymásba folynak, minthogy a testi származást és testi sajátságokat egyiránt fölveszik. Innen van, hogy p. o. a magyar nemzetről azt állítják, hogy mongoloid, azaz: mongolféle faj; de ugyanazt állítják a finn nemzetről, a török nemzetről és számos másokról is. Hasonlóképp állítják, hogy a németek árja- vagy középtengeri faj, mint a francziák, mint az angolok, sőt mint az arabok is stb. Ha igaz, a mit az anthropologia és ethnologia állít: akkor nem volna különbség a magyar és török, a német és arab stb. nemzetek között. Pedig, hogy van különbség azok között, azt az illető tudományok nem is merik tagadni. S miben állhat ezen különbség? nyilván abban, a mi nem a fajból való; hisz a fajra nézve a különbözők nem különböznek. Tehát a mire nézve különböznek a nemzetek, az nem testi, hanem lelki valami; az nyelv, vallás, törvény stb. mind olyas, mi az emberi nemet az állatoktól megkülönbözteti. De a lelki jelenségek közt is olyan van, a mi változhatik, pl. változik a vallás, változnak a törvények, a nemzet mégis fönmarad. Mi tartja meg tehát a nemzetet ama változások között is? *A nyelv és az azzal járó s attól elvághatatlan műveltség.* Meggyőződésem szerint: a nyelv az alakító és föntartó elve a nemzetnek. Ezt a meggyőződésem a latin és romancs népecske csak újra megerősítette. Ha még különválnak az az olasztól és francziától: nem testi származása, test idomai, hanem nyelve által válik el ezektől. De ha nyelve megszűnik, ha ama népecske, mely ma még beszél, lassankint az olasz, franczia és német nyelveket veszi föl, elhagyván a magáét: akkor a latin és romancs népecske is megszűnik. Nem testileg szűnik meg, senki sem irtja ki: de lélek-tanilag, vagy erkölcsileg szűnik meg.

Megemlítem, hogy Astoli megjelenendő munkája *a nyelv változásainak ethnologiai okait* fejtegeti, s hogy erre kíváncsi vagyok. Mert nem is képzelhetem, miféle *ethnologiai* okai lehetnek a nyelv változásainak a következőkön kívül. Az ember kis korától fogva anyanyelvén beszélvén, szólási szervei a nyelvnek sajátos kiejtése által bizonyosan másképp idomólnak, mint azon emberéi, a ki meg más anyanyelven beszélt kis korától fogva. Ha megnőtt korában az egyik a másiknak nyelvét eltanulja: bizonyosan ez új nyelvnek némely eltérő hangjait az anyanyelve hangjaihoz képest ejti ki; ő tehát az új nyelvnek hangjait elváltoztatja némileg. Már, a mit az egyes emberen a kiejtésre nézve tapasztalunk, azt ezer emberén is, tehát egy egész népen is tapasztaljuk majd. Az idegen ember és az idegen nép *hangváltozásokat* okoz alkalmasint az új nyelven.

De az egyes ember, és ezer ember is, a régi anyanyelvéből némely szókát is belékever az új nyelvbe; az új nyelv tehát idegen, kölcsönszókat is vesz föl alkalmasint.

Harmadszor, mind az egyes ember, mind ezer ember is, a régi anyanyelvéből talán szöszerkezeteket, szófüzéseket is visz által az új nyelvbe, tehát erre grammatikai változásokat kényszerít reá. Többféle változást képzelni nem tudok: de minden ezen háromféle változást a régi nyelv hozza elő az új nyelvben, nem testi sajátság.

Valamint tehát, meggyőződéseim szerint, a nyelv nem jár a fajjal, azaz a testi származással — szólási tehetség születik ugyan az emberrel, de a magyar, a német stb. nyelv nem születik senkivel, azokat el kell tanulnia a gyermeknek, (anyanyelv), vagy az ifjúnak, férfinak (tanult nyelv) — : azonképen a nyelv változásait is nem testi származás, hanem az előbbi eltanult nyelv okozza.

Ime rövid tudósításom a berlini nemzetközi orientalista-kongresszusról.

188. Pesty Frigyes osztálytitkár fölolvassa a II. osztály jelentését a *Gorove*-féle bölcsészeti pályázatról, melynek eldöntését a jelen évi nagygyűlés az összes ülésre bizta. A föladatra (Schoppenhauer és Hartmann Ede bölcsészetének ismertetése és bírálata) beérkezett három pályamű közül, a bírálók többségének véleménye alapján, az osztály az I. számú pályamunkát (Jelige: Mondottam, ember, küzdj és bizva bizzál) ajánlja a jutalmazásra, mint oly munkát, mely irodalmi beccsel bír; előadása folyékony, világos, szép és hibátlan; ismertetési és bírálati tartalma olyan, mely a magyar közönség mai philosophiai fejlettségével arányban áll.

Az osztály javaslata elfogadtatván, a jutalom az I. számú pályamunkának ítéltetik oda, a melynek lepecsételt levele fölbontatván, abból

Dr. Alexander Bernát főreáliskolai tanár neve tűnt elő. A másik két jeligés levél, felbontatlanul, az ülés folyama alatt, elégettetett.

189. Főtitkár bejelenti *Morócz István* lev. tagnak folyó évi október 10. bekövetkezett halálát.

Az Akadémia fájdalommal részvétellel veszi tudomásul ez újabb veszteséget, és fölhívja a III. osztályt, hogy az emlékszó megőrzéséről intézkedjék.

190. Az I. osztály jelenti, hogy a nyelvtudományi bizottság *Lehr Albert* budapesti főgymnasiunai tanárt segédtagul megválasztotta.

Helybenhagyatik.

191. Az irodalomtörténeti bizottság jelenti, hogy dr. *Ábel Jenő* budapesti főgymnasiunai tanárt segédtagul megválasztotta.

Az összes ülés e választást jóváhagyja.

192. A II. osztály engedélyt kér *Szlamka Elek* selmeczi főgymnasiunai tanár és *Szentkláray Jenő* törökbecsei lelkész részére, hogy amaz »Haladásunk és az emberi nem boldogsága« című értekezését, ez »A sváb telepítések Dél-Magyarországon« című dolgozatát az osztály egyik ülésén személyesen fölolvashassa.

Az engedély megadatik.

193. A történelmi bizottság előterjeszti, hogy szándéka: középkori városainknak, politikai és kultur-történeti tekintetben nagyfontosságú régi számadási könyveit bevonni kútfő-kiadásai körébe; ez okból fölkéri az Akadémiát, eszközölje ki a nagyméltóságú m. k. belügyminiszter úrnál, hogy Bártfa, Besztercebánya, Eperjes, Kassa, Körmöcz, Lőcse, Nagyszombat, Pozsony és Selmecz sz. kir. városok 1458-ig terjedő számadási könyvei, az Akadémiának, tudományos használatra megküldessenek.

A bizottság kérelmének megfelelően, a nm. belügyminiszter úrhoz fölterjesztés fog intézteni.

194. A könyvkiadó bizottság jelenti, hogy a könyvkiadó vállalat ez évi tagillet-

ményei elkészültek, és november közepe táján szét fogunk küldetni. Összesen nyolcz kötet. Ugymint:

Symonds: A renaissance Olaszországban. I.

Thierry: A római birodalom képe.

Goldziher Ignác: Az izlám.

Taine: Az angol irodalom története. I.

Szász Károly: A világirodalom époszai. I.

Alexander Berndt: Kant. I.

Taine: A jelenkori Franciaország. I.

Lavaleye: A kormányzás formái a modern társadalomban.

Tudomásul vétetik.

195. Olvastatik a könyvtári bizottság jelentése az akadémiai kiadványok megküldését kérő folyamodásokról.

A bizottság javaslata alapján határoztatik:

a) A *nagyszombati* főgymnasium részére, a magánosok adományaiból összegyűlt akadémiai régibb kiadványok kiegészítése mellett, jövőre megküldetnek: Az *Értekezések*, *Értesítő*, a nyelvtudományi, irodalomtörténeti, természettudományi bizottságok összes kiadásai, valamint a történelmi bizottság monographiai kiadásai.

b) A *trencsényi* főgymnasiumnak megküldetnek: az *Értekezések*, *Értesítő*, a nyelvtudományi, irodalomtörténeti, természettudományi bizottságok összes kiadásai, valamint a történelmi bizottság monographiai.

c) A *pozsony-szent-györgyi* és *zentai* gymnasiumok részére megküldetnek: az *Értekezések* és a nyelvtudományi bizottság kiadásai.

d) A *hunyadmegyei* régészeti és történeti egyletnek megküldetnek: az archaeologiai és történelmi bizottságok kiadásai.

e) A *budapesti* VI. kerületi főreáltanodának: a *budapesti* VI. kerületi nőtanító képezdének; a *kolozsvári* felsőbb kereskedelmi iskolának; a *zürichi* magyar egyletnek megküldetnek az Akadémia azon eddigi kiadványai, melyek az illető intézetek és egyletek hivatási körével megegyeznek.

196. A földművelés, ipar- és kereskedelemügyi m. k. miniszter értesíti az Akademiát, hogy a »Revue antiphilologique internationale« című folyóirat egy példányának az Akadémia részére megküldését elrendelte.

Köszönettel tudomásul vétetik.

197. A Berlinben rendezendő egészség- és mentésügyi kiállítás budapesti bizottsága felkéri az Akademiát, hogy egészségügyi tárgyú kiadványait a kiállításra küldje be. A III. osztály felhivatik, hogy a kiállítás körébe tartozó akadémiai kiadványokat jelölje ki.

198. A párisi anthropologiai társaság köszönetét fejezi ki a Broca Pál emléksobrára beküldött adományokért.

Tudomásul szolgál.

199. Dr. Kolozsváry Sándor és dr. Óváry Kelemen, a kolozsvári egyetem tanárai, a magyarországi helyhatóságok régi statutumainak összegyűjtésére és kiadására vonatkozólag ajánlatot terjesztenek az Akadémia elé, egyúttal e statutumok gyűjteményének sajtókész első kötetét kiadás végett felajánlják.

Áttétetik a II. osztályhoz.

200. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta, testületek, magánosok és

nyomdák által beküldött nyomtatványokat, ugyszintén az azóta megjelent akadémiai kiadványokat ily rendben :

I. Testületektől :

Académie Imp. des Sciences. Szt. Pétervár. Bulletin. Tom. XXVII. No 3.

R. Biblioteca Nazionale. Florencz. a) Parlatore : Tavole per una anatomia delle piante aquatiche. b) Grassi : Il primo anno della clinica ostetrica. c) Castelli : Il commento di Sabbatai Donolo sul libro della creazione.

Bombay branch of the R. Asiatic Society. Bombay. Journal. Vol. XIV. No 38. Amer. Geogr. Society. New York. Bulletin. 1879. No 6. 1880. N. 5.

Comité exécutif du congrès internat. de géogr. Velencze. a) Catalogue général des objets exposés. b) Sandford Fleming : L'adoption d'un maître méridien international. c) Ugyanaz ángolul.

R. Sovrintendenza agli archivii Ven. Velencze. Gli archivii. Vol. I. II. III.

Histor. Verein von Oberpfalz. Sladtamhof. Verhandlungen. XXXV. B.

Royal Society. London. a) Philosophical Transactions. Vol. 171. P. II. III. Vol. 172. P. I. b) Proceedings. Vol. XXXI. No 206—211. Vol. XXXII. No 212. 213. c) The R. Society, 30-th nov. 1880.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. I. P. 5.

R. Geograph. Society. London. Proceedings. Vol. III. No 9—10.

Society of Antiquaries. London. Archaeologia. Vol. XLVI. P. II.

Office of the Amer. Journal. New Haven. Amer. Journal of Science. No 130.

Vol. XXII.

Weater Service. Iowa. Report for 1881.

K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1881. Nr. 13.

K. k. Statist. Centralcommission. Bécs. Statist. Jahrbuch für 1879. 8. H. 1880. 1. H. Volkschriften-Verein. Bécs. Österreichisches Jahrbuch. I. II. III. IV—V. Jahrg. Museum Francisco-Caroinum. Linz. XXXIX-ster Bericht.

Ossolinski intézet, Lemberg. Catalogus codicum manuscriptorum. Zesz. II.

Verein für Siebenbürg. Landeskunde. Nagy-Szeben. Korrespondenzblatt IV. Jahrg. Nr. 10.

Erdélyi múzeum egyesület. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VIII. évfoly. 8. sz.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Értesítő. II. évfolyam 6. sz.

Ángol kormány. London. Account of the operations of the great trigonometrical survey of India. Vol. VI.

Olasz kormány. Róma. Statistica della istruzione elementare ai 1877/8. e 1878/9

M. k. belügyminiszt. Budapest. a) Magyarországi rendeletek tára. 1881. 2—3. füz. b) Landesgesetz-Sammlung für 1881. 2. H.

M. k. pénzügyminiszt. Budapest. a) Conférence monétaire internationale. II. b) Kimutatás az 1880. évben bevételre vagy kivételre kezelt árukról.

M. k. földmívelés ipar- és keresk. miniszt. Budapest. a) Gonda : Közgazdaságunk 1880-ban. b) A keleti szomszéd országok közgazdasági viszonyainak tanulmányozására kiküldött bizottság jelentése. c) 1881. évi magyarorsz. nőiparkiallítás.

Borászati kormánybiztosság. Budapest. A phylloxera-bizottság jegyzőkönyve.

Fővárosi statist. hivatal. Budapest. Budapest fővárosa az 1881. évben.

M. k. tud. egyetem. Kolozsvár. a) Almanach 1880/1-ről. b) Acta anni, 1880/1.

Fasc. 2.

Állami tanítóképezde igazg. Zilah. Isk. Értesítő. 1880/1-ről.

Székely Mikó tanoda igazg. Sepsi-Szentgyörgy. Isk. Értesítő. 1880/1-ről.

Orsz. rabbi képzőintézet igazg. Budapest. a) Isk. Értesítő 1880/1-ről. b) Ugyanaz németül.

Kir. József-műegyetem. Budapest. Az 1881/2. tanév megnyitásakor tartott beszédek.

II. Magánosoktól :

Gróf Zichy N. János. Nagylók. Egy urnákat ábrázoló fénykép.

Graeffel János. Nagyszombat. a) Selecta pietatis exercitia. b) Epitome selectorum pietatis exercitiorum.

E. Parona. Padua. Nuovi appunti intorno alla malattia dei minatori del Gottardo. Kőrösi József l. t. Budapest. Budapest főváros statisztikai hivatalának munkálatai (magyar, francia, olasz nyelven).

Pauer János l. t. Sz.-Fehérvár. Tóth István versezeti.

A. Scacchi k. t. Nápoly. 3 rendbeli külön lenyomat.

Amon v. Treuenfest. Bécs. Johann Reichsgraf von Klenau Freiherr von Janowitz.

III. Köteles példányok.

Alexi nyomdája. Brassó. a) Gramatica limbei Romane. b) Noua biblioteca Romana. Ser. I. Br. 1.

Drotleff J. nyomdája. Nagyszeben. a) Die christliche Religion für Kinder. b) Kalender des Siebenb. Volksfreundes für 1882.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. a) A Ferencz József tud. egyetem Almannachja 1880/1-ről. b) A kolozsvári állami tanítóképezde Értesítője 1880/1-ről. c) A kolozsvári ref. collegium Értesítője 1880/1-ről. d) A kolozsvári felsőbb keresk. iskola Értesítője 1878—81-ről. e) Az erdélyi ref. egyház kerület 1881. júniusi közgyűlésének jegyzőkönyve

Ref. főiskola nyomdája. S.-Patak. Kézikönyv az egyetemes történelem tanítására,

Filtsch S. nyomdája. Nagyszeben. Amicul poporului pe 1882.

Lőw nyomdája. Brassó. Fericean : Logica.

Kovács M. nyomdája. Rozsnyó. Az aggteleki barlang nevezetesebb pontjainak jegyzéke..

Gött nyomdája. Brassó. Teutsch : Schwarzburg. 1. Lief.

Fischl F. nyomdája. Nagy-Kanizsa. Az írva-olvasás tanítás módja.

Skarnitzel J. nyomdája. Szakolcza. Skola reci slovenskej.

IV. Saját kiadásbeli munkák :

a) Term. Értek. XI. köt. 15. 16. 18. sz.

b) Philos. Értek. II. köt. 7. sz.

c) Egyetemeink a középkorban. Ábel Jenőtől.

d) Math. és Term. Közlem. XVII. köt. 1. sz.

e) Archaeol. Értesítő. Új folyam. I. köt. I. lész.

f) Tört. Értek. IX. köt. 9. sz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Harminczegyedik akadémiai ülés.

A II. osztály kilenczedik ülése.

1881. november 7-én.

Pauler Tivadar másodelnök úr elnöklése alatt.

202. *Salamon Ferencz* rendes tag olvas »Budapest és környékének helyneveiről«. Tudomásúl vétetik.

203. *Gyárfás István* l. t. felolvassa »A paraszt vármegye« című értekezését.

Kivonata ez :

Hazánkban a paraszt vármegye, mint a nép kebelében ennek tagjainból alkotott intézmény, képezte több mint másfél századig a rendőrséget; erről már Hornyik és Bottka T. munkáikban röviden emlékeztek.

A török, hazánkat elfoglalván, a tatár mint segédhada megjelent, s duló fergeteként több ízben pusztította, rabolta az országot, de zsákmánnyal és foglyokkal megrakodva rövid idő múlva hazatért, s az elmenekült községi lakosok lakhelyeikre visszatelepedve újra megalakították a községeket. Azonban új csapás, pusztulás, nyomor, inség fenyegette, sanyargatta naponkint, óránkint, éjjel-nappal kisebb fegyveres csapatok alakjában a szegény föld népét; a végházakbeli gyalogság, hajdúk, darabantok, huszárok, fegyveres kóborlók, rablók, a fegyverviseléstől eltiltott községi lakosok féktelenül garázdálkodtak.

A hajdú név törvénykönyvünkben először az 1514. LX. tv. czikkben fordul elő, mely az e nevet viselő marhapásztorokat a fegyverviseléstől eltiltotta; a mohácsi vész után a »hajdú« elnevezés a magyar gyalogságra ruháztatott, mely vitézségével magát sokszor kitüntette.

Ezek közül némelyek, kik a végházakon kívül laktak, szövetkezve a kétségbeesésig sanyargatott parasztokkal, a törökkel fennállott béke ellenére zsaroltak, raboltak, s pénzkicsikarás végett férfiakat, nőket, hóbérhöz se illő kegyetlenséggel kínoztak; ezeket a mieink kóborló szabad hajdúknak, a törökök martalóczoknak, a tatárok kozákoknak nevezték.

Ezek megfélézése végett az országgyűlések több intézkedést tettek; elrendeltették, hogy a szabad hajdúk eltöröltessenek, a végházbelieknek fizetés adassék, s ezek is a hódoltságba csak a kapitányok megbízásából mehessenek, ha kárt tesznek, megbüntettessenek, s a mely katona ura akarata ellenére eltávozik, azt a főkapitány akasztassa fel; a szabad hajdúk halállal, uraik hűtlenséggel büntettessenek, sőt végre megengedettett, hogy az oly prédálás végett fel s alá járó kóbor katonákat, kiknek uruk nincsen, a parasztok is elfoghatják, s reájok halálos büntetés vár.

A XVI-ik század vége felé a török elől elfutott nép és a fizetetlen végházbeli gyalogok közül támadtak a szabad hajdúk, kik senkitől fizetést nem kapva, a töröktől szerzett prédából éltek, és magoktól sok merész és vitéz tettet követtek el; de nem ezek, hanem a kóborló szabad hajdúk ellen intézkedik az 1597-ki országgyűlés, kiket némely főurak és nemesek birtokaikon azért tartanak, hogy a török hódoltságba beütés színe alatt keresztýén jobbágyok rablásából szereztek zsákmányt, melyet uraikkal megosztottak; elrendeltették tehát, hogy a kik ilyeneket tartanak, jószágvesztéssel bűnhődjenek; a kóborló szabad hajdúk pedig, bárki által, megölethessenek.

A XVII-ik században a kóborló szabad hajdúk és katonák ellen az országos küzdelem csak folytatást nyert. Az 1601-ki országgyűlés megfélézésök és kiirtásuk végett nemesi felkelést rendelt, az idegen katonaság által okozott károk pedig ennek fizetéséből megtérítettessenek. Az 1604-ki országgyűlés úgy intézkedett, hogy a német kapitányok ellen a király adjon elégtételt; a kóborló szabad hajdúk ellen pedig az igazságszolgáltatás elébb a helytartóra, majd a nádorra, a tetten kapottak ellen az alispánokra, a nemesek ellen pedig az ország főkapitányára bízott.

Így folyt ez, azonban a kívánt siker nélkül, 1647-ig, a midőn az országgyűlés elrendelte, hogy az állandó lakhely nélkül kóborló, birtoktalan, s egyedül rablásból élőködő kóbor szabad hajdúk összeiratván, katonai fegyelem alá vétessenek, vagy jobbágyi állapotra s földművelésre kényszerítettessenek; különben, mint »a haza pestisei« a végházakból kiűzetvén, ha tovább is károkat tesznek, bárki által szabadon üldöztesse.

Azonban ily sok országgyűlési, királyi, helytartói, nádori, főkapitányi, főispáni és megyei intézkedések a személy és vagyonzbiztosság megvédésére elégtelennek mutatkozáván: a vérig sanyargatott föld népe kénytelen vala az önvédelem terére lépni, s harczedett társaik vezetése alatt tömörülve, a fegyveres rablásokat, több országgyűlési törvények alapján, szintén fegyveres kézzel visszatörölni; a fegyvertartást, mely eddig tiltva volt, a földesurak, hogy telkeik pusztán ne hagyassanak, elnézték.

Az ily fegyveres parasztok képezték első alapját a később rendezett alakot nyert Paraszt vármegyének, melynek kezdetét a XVII. század második évtizedére tehetjük, mert már 1631-ben, Gömör, Borsod, Torna, Abauj, 1638-ban Pest, Pilis, Solt, Heves, Jászság, Nagy- és Kis-Kúnországban paraszt kapitányok, hadnagyok és vármegyéről tétetik említés.

Ezek szerint a Paraszt vármegye az e korszakbeli rendetlen belviszonyokból származott rendőrségi intézmény volt, melynek célja és rendeltetése a személy- és vagyon-biztosság fentartása s megvédése volt, és csekélyebb politiális ügyekben önálló biráskodásból állott.

A megyék a rendetlen belviszonyok között belátták a Paraszt vármegye szükségességét és czélszerűségét, míg azt egyfelől fentartották s támogatták, addig másfelől, hogy a parasztok fegyverviselése visszaélésekre ne adjon alkalmat, ez intézményt rendezték, a megyétől szoros függésbe hozták, és e végett szolgálati utasításokkal ellátták.

A Paraszt vármegye szervezete a következő volt :

A megyei községek népességök és helyrajzi fekvésökhöz képest több kisebb-nagyobb kerületre valának felosztva ; a kerületbeli Paraszt vármegyének feje volt a paraszt kapitány vagy főgondviselő, ki alatt állott más községekben lakó több hadnagy és minden nagyobb faluban egy-egy tizedes ; némely kerületnek feje azonban csak egy hadnagy volt.

El szolgálati állomások betöltése évenként és választás útján történt ; kezdetben a parasztság »négy értékes, bátor, gyors és jámbor embert« jelölt ki, kik az alispánhoz felmenvén, ez választott közülök egyet ; később a parasztság választott, az alispán megerősítette, s mindkét esetben hittel kötelezte a hadnagyságra ; az ekkép meghitelt új hadnagyok azután minden faluban, hol szükséges volt, tizedeseket választottak és esküdtettek.

Mivel pedig a kóborló szabad hajdúk olykor nagyobb fegyveres számmal rohantak a községekbe, hogy a Paraszt vármegye ezekkel szembe szállhasson, tömeges felkelésre volt szükség. El felkelés oly módon történt, hogy ha valakinek személyében vagy vagyonában a latrok kárt tettek, ez azt azonnal jelentette a Paraszt vármegye tisztjének, ki a községbelieket, ha szükség vala, harang félreveretéssel is, fegyveres felkelésre szólította, sőt a szomszéd falut is segítségül hívta ; így egyesült erővel megrohanták, üldözték, s ha lehet, el is fogták a támadókat, miből olykor egész csata fejlődött ki ; a kit elfoghattak, azt a Paraszt vármegye az illető végházak főkapitányához vagy az alispánhoz tartozott fegyver alatt bekisérni megbüntetés végett ; ha az illető fegyveresen ellentállott, a Paraszt vármegye is használta fegyverét ; kimondatott azonban, hogy a mennyire lehet, az emberhalált eltávoztassák.

A Paraszt vármegye a szegény föld népét zsarolók ellen azonnal 100 frt bírság alatt tartozott fölkelni ; midőn pedig a paraszt hadnagyok közös védelem végett felkelést hirdettek, a ki nem engedelmeskedett, azt a paraszt hadnagy két frtra büntette.

Megtiltatott a hadnagyoknak, hogy a megye tekintélye és a földesurak jogaisérelmével határigazítás, hatalmaskodás, verekedés, örökség és adóssági ügyek elintézésébe avatkozni büntetés terhe alatt ne merészeljenek.

Ha az elfogott lator kezén lopott marha találtatott, egy része azoké legyen, kik megfogták, két része pedig azon megye tisztikaráé, mely az ily gonoszt megbünteti ; a ki pedig Istenkáromlásban tapasztaltatik, azt a

paraszt hadnagy a falu segítségével elfogván, 12 frt birság terhe alatt a megye legközelebbi gyűlésére bekísértesse.

Nem lehet elhallgatni, hogy a fegyveres hatalom kezelése a községeket visszaélésekre is ragadta, s megtörtént, hogy egy a megye székhelyétől távol eső nagy község a Paraszti vármegye által elfogott tolvajokat, mivel a felkísérés s általában a közlekedés veszélyes volt, az egész nép közakarátával agyonlövöldözte, miért azután a város birái 1643-ban a megye törvényseke által szigorúan megbüntették.

A gonosztévők kiirtásánál legfőbb akadály volt azoknak többek általi pártolása, úgy, hogy Heves-megye 1659-ben elrendelte, hogy e bűntény az eddigi 12 frt birság helyett halállal büntetessék; az ez évi országgyűlés kimondotta, hogy a gonosztévők üldözésére a megye felkelést rendeljen, s a latrokat bárkinek birtokán a megye emberei üldözhetik s elfoghatják, az elfogottakat pedig, nem mint eddig, a végházbeli kapitányoknak vagy az illető földesuraknak, hanem elengedhetlenül megveendő 500 frt büntetés alatt, a megyék fő- és alispánjaihoz beszolgáltatni kötelesek.

A Paraszti vármegye eljárását sok akadály nehezítette. Ha fel nem kelt szükség esetén, a megye megbüntette; ha pedig erélyesen felkelt, a latrok boszúból megrohanták a kisebb községeket, kirabolták, felégették; egyes lakosokat, ha külön kileshatték, megverték, sőt meg is ölték; majd midőn elfogott tolvajokat kocsiába lélánczolva a megye székhelyére kísérték, más kóborló latrok és szabad hajdúk őket nagy erővel megrohanták, a foglyokat kiszabadították, a paraszti községet összevagdalták.

Voltak oly erélyesebb falusi birák is, kik a Paraszti vármegye tisztjei felett hatóságot kezdtek gyakorolni, mignem Heves-megye 1655-ben szabályt alkotott, hogy a községi biráknak a Paraszti hadnagyok felett, míg e tisztet viselik, 40 frt büntetés alatt semmi hatóságot gyakorolni nem szabad.

Még nagyobb akadályt képezett a török földesurak azon tilalma, hogy jobbágyaik fegyvert viselni ne merészeljenek. Így 1662-ben a budai vezér pasa több paraszti hadnagyokat maga elébe hivatván, esküdözött az istenre, hogy ha le nem teszik a fegyvert, a hét évesen felül levőket mind levágatja. A megrémült hadnagyok le is tették, de ennek hírére a kóborló latrok még nagyobb merészséggel léptek fel; végre a megyék kértére a nádor közbenjárt, s a pasák eleinte elnézték, később pedig meg is engedték, hogy a községek illendő fegyverrel a vármegye akaratából felkelvén, üldözhessek a latrokat.

Volt rá eset, hogy egy vidék Paraszti vármegyéje, mint a Dunamelléki faluk 1663-ban Kún-Sz.-Miklósnál összegyűlvén, szabályokat alkottak, melyekben többek között kimondatott, hogy az urak büntetésébe a Paraszti vármegye ne avatkozzék; más fegyvert ne viseljen, mint a melyet a hatalmas urak megengedtek; öltözete is ahhoz illendő legyen, hogy a Paraszti vármegye a külső fegyverestől megismertessék stb., hogy naponkint minden faluban a biró mellett 12 czirkáló legyen, kik szükség esetében adjanak hírt a veszélyről, hogy a Paraszti vármegye felkeljen.

Mindez szükségessé tette, hogy a Paraszt vármegye részére új utasítás dolgoztassék ki; e végett Pest- és Heves-megye közgyűléséből küldöttséget nevezvén, ennek közgyűlésileg jóvá hagyott munkálata 1667-ben e megyék paraszt tisztjeinek kiadatott, s ez utasítás időközben tett csekély változtatásokkal még a XVIII. században is e megyék Paraszt vármegyéinek szabályúl szolgált.

A zavarteljes belviszonyok között a Paraszt vármegyei tisztség sok felelősség és teherrel lévén egybekötve, többen, kiket a választás ért, annyira idegenkedtek azt elvállalni, hogy inkább más faluba átköltözni valának készek; ezt Heves-megye erélyes intézkedéssel meggátolta; több megye pedig elhatározta, hogy a Paraszt vármegye tisztjei és tizedesei szolgálatuk idejére minden kapuszám után kivetni szokott közterhek viselésétől mentesek legyenek. Ez adómentességen kívül a P. vármegye tisztjeinek fizetése állott még bizonyos hányadából azon birságoknak, melyeket az utasítás szerinti jogaiknál fogva az illetőktől behajtottak; sőt némely községek utazási költségeiket is megtérítették.

Majd 1674-ben orvosoltatott azon túlterhelés, mely szerint a Paraszt vármegyének szükséges költségek azon kerületi falukra egyenlően vettettek ki, s elhatároztatott, hogy jövőben egyik falu hitesei a másikban róják fel a gazdákat és zselléreket, s a hadnagyok összejövén, a költségeket ezek számarányához képest vessék ki.

A megyék a székhelyöktől gyakran távol, török hódoltságban lévő Paraszt vármegyék irányában a kellő függést, felügyeletet nemcsak rendeleteik kiadása, s ezek szigorú végrehajtásával, de — mint ez Pestmegyénél szokásban volt — az által is gyakorolták, hogy minden év nyarán az alispán, szolgabíróival tiszti ülést tartott, melyen a múlt évi Paraszt vármegyei tiszteket az általok beszédett birságokról hit alatt megszámloltatta, s ezeknek egy részét, leginkább két harmadát, mint a tiszti kart illető jövedelmet tőlök átvette, s a kezökben lévő szolgálati utasítás példányát a megye asztalára letétette. Ugyanekkor a községek által ujonnan választott főgondviselőket és hadnagyokat ünnepélyesen felesketvén, hatalmuk jelvényéül nekik az utasítás egy példányát átadta.

A Paraszt vármegye szervezetében 1692-ben azon változást találjuk, hogy Pestmegye közgyűlése maga választotta a paraszt kapitányt. Majd az alvidéken a rablások terjedése következtében 1701-ben kiadott kir. rendeletre Hevesmegye a közbátorság érdekében elhatározta, hogy a tolvajok üldözésére egy tisztet és 15 magyar katonát állít fel, 8, illetőleg 4 frt havi díj mellett, kik közül kettő Gyöngyösön, a többi Egerben fog lakni, s ezek feleskettvén, szolgálatukba beállottak. E fegyveres rendőrök *ármások*-nak nevezettek, kik azonban a köznép ellenszenvével találkozván, ármányos gúnynévet kaptak, mignem ezt a megye büntetés alatt eltiltotta.

A Paraszt vármegye intézménye fennállott a Rákóczy korszak alatt, sőt ezt is túlélte. 1721-ben tisztjeik adó-, közszolgálat-, előfogatozástól való mentességek szabályoztatott, a kapitányok mellé rendelt jegyzőknek fizetése 6 és 4 frtban évenként a megye pénztárából utalványoztatott.

Az ezt követő években a Paraszti vármegye több kihágást követvén el, Pestmegye a közbátorsági szolgálatot biztosokra ruházta, azonban ezek hanyagsága miatt a rablások, tolvajságok újólag elterjedvén, 1743-ban a Paraszti vármegye újonnan kidolgozott szolgálati utasítás mellett, öt paraszti kapitánnyal visszaállítatott, s a Paraszti vármegyéhez jegyző, előbbi gyakorlat szerint, fizetéssel rendeltetett, sőt a paraszti gondviselőknek hivatalos pecsét használása is, melynek egy példánya 1770-ből fenmaradt, megengedettett, úgy, hogy a Paraszti vármegye hatásköre, a későbbi, pusztázó csendbiztosokéval egyenlővé tétetett, míg nem a XVIII-ik század vége felé, e csendbiztososi intézményt országsszerte felállítva találjuk.

Birálatra bocsáttatik.

204. *Konek Sándor* r. t. ismerteti »Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalmát 1877-től 1879-ig«.

Birálatra bocsáttatik.

205. *Szilágyi Sándor* r. t. ismerteti dr. *Mika Sándornak* ily című értekezését : »A pápaság felemelkedésének története és világhatalmi állása a XI. században«.

Birálatra bocsáttatik.

Harminckettedik akadémiái ülés.

A III. osztály kilencedik ülése.

1881. november 14-én.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

207. *Hermite Károly* a párisi Institut tagja, mint megválasztott külső tag beüldött értekezését »Egy határozott integrálról« ismerteti Hunyady Jenő.

Az értekezés eredetiben így szól:

Je me propose d'établir, par un procédé entièrement élémentaire, un résultat bien remarquable auquel Cauchy est parvenu dans son mémoire sur les intégrales définies prises entre des limites imaginaires à savoir :

$$\int_0^{\frac{\pi}{2}} (2 \cos x)^{a+b} \cos (a-b)x \, dx = \frac{\pi}{2} \frac{\Gamma(a+b+1)}{\Gamma(a+1)\Gamma(b+1)}$$

A cet effet, je partirai de la formule suivante :

$(2 \cos x)^m = \cos mx + m_1 \cos (m-2)x + m_2 \cos (m-4)x + \dots$,
ou m_1, m_2, \dots , désignent les coefficients, $\frac{m}{1}, \frac{m(m-1)}{1 \cdot 2}, \dots$ et qui subsiste comme Abel l'a fait voir, pour toute valeur de m , lorsque la variable est

comprise entre les limites zéro et $\frac{\pi}{2}$. Supposons $m=a+b$, et multiplions les deux membres par $2\cos(a-b)x$; on trouvera après avoir remplacé les produits de cosinus par des sommes :

$$(2 \cos x)^{a+b} \cdot 2 \cos(a-b)x = \\ \sum_0^{\infty} m_i [\cos 2(a-i)x + \cos 2(b-i)x],$$

puis en intégrant :

$$2 \int_0^{\frac{\pi}{2}} (2 \cos x)^{a+b} \cos(a-b)x dx = \sum_0^{\infty} m_i \left[\frac{\sin(a-i)\pi}{2(a-i)} + \frac{\sin(b-i)\pi}{2(b-i)} \right]$$

Le second membre, si s'on observe que i est un nombre entier, peut s'écrire sous la forme :

$$\sum_0^{\infty} m_i (-1)^i \left[\frac{\sin a\pi}{2(a-i)} + \frac{\sin b\pi}{2(b-i)} \right],$$

ou bien :

$$\frac{1}{2} \sin a\pi \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{a-i} + \frac{1}{2} \sin b\pi \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{b-i};$$

or les deux séries l'expriment de la manière suivante. Multiplions successivement par x^{-a-1} et x^{-b-1} les deux membres de la relation :

$$(1-x)^m = 1 - m_1 x + m_2 x^2 \dots + (-1)^i m_i x^i + \dots$$

et intégrons de $x=0$ à $x=1$, ce qui suppose nécessairement a et b négatifs, on aura sur le champ :

$$\int_0^1 x^{-a-1} (1-x)^m dx = - \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{a-i}, \\ \int_0^1 x^{-b-1} (1-x)^m dx = - \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{b-i}.$$

Mais les intégrales aux quelles nous sommes ainsi amené, sont des fonctions Eulériennes de première espèce, et puisque nous avons fait : $m=a+b$, on obtient :

$$\frac{\Gamma(a+b+1) \Gamma(-a)}{\Gamma(b+1)} = - \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{a-i}, \\ \frac{\Gamma(a+b+1) \Gamma(-b)}{\Gamma(a+1)} = - \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{b-i},$$

d'ou cette expression :

$$4 \int_0^{\frac{\pi}{2}} (2 \cos x)^{a+b} \cos(a-b)x \, dx = -\frac{\Gamma(a+b+1) \Gamma(-a)}{\Gamma(b+1)} \sin a\pi - \frac{\Gamma(a+b+1) \Gamma(-b)}{\Gamma(a+1)} \sin b\pi.$$

Remarquant enfin qu'on a :

$$\Gamma(-a) \sin a\pi = -\frac{\pi}{\Gamma(a+1)}, \quad \Gamma(-b) \sin b\pi = -\frac{\pi}{\Gamma(b+1)},$$

nous en concluons le résultat cherché :

$$\int_0^{\frac{\pi}{2}} (2 \cos x)^{a+b} \cos(a-b)x \, dx = \frac{\pi}{2} \frac{\Gamma(a+b+1)}{\Gamma(a+1) \Gamma(b+1)}.$$

La démonstration que je viens de donner du beau résultat découvert par Cauchy, suppose comme on l'a vu, a et b négatifs, et leur somme, en valeur absolue moindre que l'unité. Mais on observera que pour une valeur donnée de l'une de ces quantités, de b par exemple, l'intégrale est une fonction continue uniforme de a , dans la région du plan limitée par la condition: $a+b > -1$. Ayant donc établi, en supposant b compris entre zéro et -1 , qu'elle coïncide dans une étendue finie des valeurs de a , avec une expression qui est dans tout le plan une fonction uniforme, la proposition bien connue de Riemann, permet de conclure que cette fonction représente nécessairement l'intégrale, pour toutes les valeurs de a remplissant la condition $a+b > -1$. Cette extension ainsi obtenue pour a , le même raisonnement la donne pour b , et la formule se trouve par conséquent établie dans toute sa généralité.

U. a. fordításban így :

Egy nagyon is megjegyzésre méltó eredmény elemi levezetését tüzetem ki magannak, melyre szintén Cauchy »Sur les intégrales définies prise entre des limites imaginaires« című értekezésében bukkant, hogy t. i.

$$\int_0^{\frac{\pi}{2}} (2 \cos x)^{a+b} \cos(a-b)x \, dx = \frac{\pi}{2} \frac{\Gamma(a+b+1)}{\Gamma(a+1) \Gamma(b+1)}$$

E célból a következő képletből indulok ki :

$(2 \cos x)^m = \cos mx + m_1 \cos(m-2)x + m_2 \cos(m-4)x + \dots$
 melyben m_1, m_2, \dots az $\frac{m}{1}, \frac{m(m-1)}{1 \cdot 2}, \dots$ koefficienseket jelölik és mely,

a mint Abel bebizonyította, m -nek minden értékénél áll, ha a változó 0 és $\frac{\pi}{2}$ határok között fekszik. Tegyük $m=a+b$ és sokszorozzuk az egyenletet $2 \cos (a-b)x$, akkor, ha a cosinusok sokszorozatát összegekbek fejezzük ki, találjuk hogy:

$$(2 \cos x)^{a+b} \cdot 2 \cos (a-b)x = \sum_0^{\infty} m_i [\cos 2(a-i)x + \cos 2(b-i)x],$$

azután integrálva:

$$2 \int_0^{\frac{\pi}{2}} (2 \cos x)^{a+b} \cos (a-b)x dx = \sum_0^{\infty} m_i \left[\frac{\sin (a-i)\pi}{2(a-i)} + \frac{\sin (b-i)\pi}{2(b-i)} \right]$$

A második tag, ha észreveszünk, hogy i egész szám, még így írható:

$$\sum_i m_i (-1)^i \left[\frac{\sin a\pi}{2(a-i)} + \frac{\sin b\pi}{2(b-i)} \right],$$

vagy még

$$\frac{1}{2} \sin a\pi \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{a-i} + \frac{1}{2} \sin b\pi \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{b-i};$$

e két sort pedig így lehet kifejezni. Sokszorozzuk egymásután $x^{-a-1} x^{-b-1}$ -gyel a következő relációt:

$$(1-x)^m = 1 - m_1 x + m_2 x^2 - \dots + (-1)^i m_i x^i + \dots$$

és integráljunk $x=0$ -tól egészen $x=1$ -ig, a hol a -t és b -t szükségkép negatívoknak tételezzük fel, akkor tüstént találjuk:

$$\int_0^1 x^{-a-1} (1-x)^m dx = - \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{a-i},$$

$$\int_0^1 x^{-b-1} (1-x)^m dx = - \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{b-i},$$

De azon integrálok, melyekre így vezetettünk, Eulerféle elsőfajú integrálok és miután $m=a+b$ tétetik, úgy nyerjük

$$\frac{\Gamma(a+b+1) \Gamma(-a)}{\Gamma(b+1)} = - \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{a-i},$$

$$\frac{\Gamma(a+b+1) \Gamma(-b)}{\Gamma(a+1)} = - \sum_0^{\infty} \frac{(-1)^i m_i}{b-i},$$

a hounét a következő kifejezés :

$$4 \int_0^{\frac{\pi}{2}} (2 \cos x)^{a+b} \cos (a-b)x dx = - \frac{\Gamma(a+b+1) \Gamma(-a) \sin a\pi}{\Gamma(b+1)} - \frac{\Gamma(a+b+1) \Gamma(-b) \sin b\pi}{\Gamma(a+1)}$$

Végre megjegyezve, hogy :

$$\Gamma(-a) \sin a\pi = - \frac{\pi}{\Gamma(a+1)}, \quad \Gamma(-b) \sin b\pi = - \frac{\pi}{\Gamma(b+1)},$$

a keresett eredményt nyerjük :

$$\int_0^{\frac{\pi}{2}} (2 \cos x)^{a+b} \cos (a-b)x dx = \frac{\pi}{2} \frac{\Gamma(a+b+1)}{\Gamma(a+1) \Gamma(b+1)}$$

Az épen kifejtett bebizonyítása a Cauchy fölfedezte szép eredménynek, a -t és b -t amint láttuk negativoknak és összegöknek absolut értékét az egységnél kisebbnek tételezi fel. De észrevesszük, hogy az a és b mennyiségek egyikének pl. b -nek adott értékénél az integrál a -nak folytonos és egyértelmű függvénye a síknak $a+b > -1$ feltétel által határolt részében. Miután tehát megállapítottuk, hogy ha b 0 és 1 között fekszik, akkor az az a -nak véges kiterjedésénél egy kifejezéssel esik össze, mely az egész síkban egy egyértelmű függvény, úgy Riemannak egyik ismeretes tétele következtetni engedi, hogy azon függvény az integrált fejezi ki, a minden értékénél, mely e föltételnek van alávetve $a+b > -1$. Az a -ra nyert kitágítás ugyanazon okoskodás mellett b -re is állandó és így a képlet egész általánosságában meg van állapítva.

208. *König Gyula* : »Az algebrai egyenletek általános elméletéhez« cz. dolgozatot olvas. Kivonatban így :

Az értekezés, melyet az előadó, terjedelme miatt, csak rövid kivonatban ismertet, a szerzőnek több előbbi munkálatához csatlakozik, melyek az akadémiai értekezésekben és a »*Mathematische Annalen*«-ban megjelentek. A Galois-féle resolvensére és az egyenlet csoportjára vonatkozó néhány általánosabb megjegyzés után az első részletesebben tárgyalt probléma az irreduktibilis tényezők meghatározása, melyre vonatkozólag teljesen kész számítási eljárás lesz megállapítva, bárminő irracionális vagy változó mennyiségekből legyenek is összerakva az egyenlet együtthatói. E probléma előleges megoldása szükséges, midőn az egy fajhoz tartozó algebrai számok vagy függvények kölcsönös kapcsolatának teljes meghatározását tűzzük ki célul. Egy harmadik rész azután a resolvens elméletét tárgyalja, még pedig tisztán arithmetikai módszerek segítségével, melyek épen e jellegknél fogva minden, bárhogy adott egyenletre tüstént alkalmazhatók.

Az előadó áttér azután munkájának legfontosabb részére, mely az

algebrailag oldható egyenletekre vonatkozik. Itt bemutatja egy új egyenletosztály részletes tárgyalását, melynek jellemző tulajdonsága az, hogy a megoldásnál szükségelt gyökkivonások sorrendje tetszésünk szerint fölcserélhető. Áttér azután amaz általános ismertetőjelekre, melyeknek segítségével egy adott egyenletről eldöntjük, hogy ez egyáltalában algebrailag oldható-e vagy sem. Galvis e kérdésre megfelelt az esetben, midőn az egyenlet foka törzsszám; de az áttérés az egyenlet csoportjától magához az egyenlethez minden más esetben nagy nehézségekkel jár, melyek miatt eddig ama kérdéses ismertetőjel mindeddig ismeretlen maradt. Az előadó végül amaz általános érvényű szabályt mutatja, mely szerinte minden esetben eldönti, vajjon az adott egyenlet algebrailag oldható-e, sőt egyáltalán magának e megoldásnak menetét is adja.

209. *Szabó József* r. t. »Tokaj-Hegyalja, geologiai viszonyainak újabb alakulásáról« értekezik. Röviden így:

Értekező felemlítvén, hogy Tokaj-Hegyaljának geologiai viszonyai általa leírva megjelentek a mathematic. és természettudományi bizottság közleményeinek IV. kötetében 1865-ben, és hogy ahhoz az Akadémia és a Tokaj-hegyljai bormívelő egyesület közös hozzájárulása mellett lehetséges volt egy részletesebb geologiai térképet is kidolgozni. 15 év óta azonban éppen a trachytok tana tetemes változáson ment keresztül. Megszülemlett azóta a petrographia s ennek alkalmazása a vulkáni kőzetekre exactabb módon engedti kitüntetni a viszonyokat. Tokaj-Hegyalja vidéke Beudant classikai munkája óta (1818) a világirodalomban már ismételve áttanulmányozva fordul elő. Előadó fontosnak tartja, hogy az azóta napfényre hozott eredményeket egybefoglalva a geologiai viszonyok újabb alakulását tegye közzé, annál is inkább, minthogy a szorosan vett Tokaj-Hegyalja bortermő lánczát kimutató térkép maga a mai viszonyok mellett is használható, csupán a szöveg, melyben nemcsak újabb adatokat, hanem a régibb hiányok helyreigazítását is kell felvenni, s így azt nagyrészt újból alakítani. Az eruptiv kőzet három osztálya van a térképen kiválasztva: Rhyolith, Amphiboltrachyt s Andesit. Ezek a mikrographiai tanulmányozás eredménye után is megmaradnak ugyan, mert több mint három trachyt fajt nem talált máig sem; de nagy a különbség a három faj jellemzésében, az most az ásványassociatio alapján van keresztülvive, s a korviszonyok az egyes fajok között egész határozottsággal megállapítva s itt az eredmény merőben elüt a régi állításoktól, melyeket akkor Richt-hofen nézete alapján fogadtunk volt el. Épen a trachytfajok korhatározása az, a mi e vidéket újból kiindulópontúl teszi, mert az adatok dönthetlenné, azok kövületek jelenléte által vannak igazolva oly módon, hogy a határt a korra nézve, melyben a különböző trachytfajok megjelentek, alig lehet másutt oly meggyőzőleg látni, mint épen Tokaj-Hegyalján.

210. *Jendrássik Jenő* r. t. I. A myomechanika köréből: »A rugalmasság hatásairól a nyújtás alatt, mint a myomechanikába bevezető előtanulmány.« — II. »Helyreigazító észrevételek« *Thanhoffer* úr »Adatok a harántcsíkú izmok szerkezete és idegvégződéséhez« című értekezéséhez, dolgozatokat olvassa. A kivonatok így szólnak:

I. Szerző a myomechanika körében megkezdett vizsgálatainak eredményeit, úgy a mint azok annyira előhaladnak, hogy önálló befejezett dolgozatokképpen is tekinthetők, összefüggő sorrendben szándékszik a fennebbi általános cím alatt közölni.

A nyújtás alatti rugalmasságnak törvényei, melyeknek fejtegetésével ez első értekezés foglalkozik, oly szoros kapcsolatban állanak úgy az izom mechanikai működésére vonatkozó kérdésekkel, valamint az e kérdések vizsgálatának methodikájával, hogy, habár az izomnak működése nem tekinthető egyszerűen analognak a rugalmassági hatással, mégis csak ez utóbbinak törvényei szolgálhatnak helyes alapul ama physiologiai kérdések tárgyalásánál is.

Azon tapasztalati viszonyból indulva ki, mely a szabályos hasábalakkal bíró, nemszerves rugalmas testeknek meghosszabbodása és a nyújtó teher közt fennáll, megállapítja szerző legelőbb is e testek rugalmasságának megfelelő erély- és erőmértékének kifejezéseit; ezeket azután más természeti erők viszonyára alkalmazva és általánosítva, megállapítja az erélynek, az erőnek és munkának fogalmát.

Ez alapon tovább a munkát megállapítva, melyet a megnyújtott rugalmas test teljesíteni képes, mialatt az terhével együtt lengéseket tesz, ez utóbbiaknak erély-, tér- és időszerinti viszonyait egymásból kifejti, melyek magok megint alapul szolgálnak a meg nem terhelt rugalmas testek hosszanti lengéseinek tovább következő fejtegetésénél.

Ezután a szerves testek rugalmassági viszonyainak ugyan ilyen, az erély állandóságára alapított tárgyalása, már oly képleteket szolgáltat azoknak kifejezésére, melyek egyszersmind a két rendbeli testek rugalmassága közt fönnálló különbséget feltételező együtthatót is magokban foglalván, mint a rugalmassági viszonyoknak általános kifejezései tekintendők.

Végre, tekintettel az izom mechanikája körében később felmerülendő kérdésekre és az azok megoldására egyedül alkalmazható eljárásra, mutatja még szerző, hogyan lehetséges a megterhelt rugalmas test által, lengése közben megírt görbe alapján, valamennyi azon testnek lengésére, erő- és erélyére vonatkozó viszonyokat és értékeket meghatározni.

II. »*Helyreigazító észrevételek* Thanhoffer Lajos úrnak e című székfoglaló értekezéséhez: Adatok a haránt csíkú izmok szerkezete — és idegvégződéséhez.«

Azon körülmény folytán, hogy Thanhoffer úr azon két értekezésre is hivatkozva, melyek egyike Mezey Ödön úrnak, másika pedig előadónak neve alatt mint »Dolgozatok a k. m. tud. egyetem élettani intézetéből«, az Akadémiai Értekezések VIII. k. XIV. sz. alatt megjelentek, az ezekben közölt tényálladékok teljesen félreértve és elferdítve említi fel, és azt ezután kifogásolja, készítetve van előadó ez ellen felszólalni és a tényálladékokat, a mennyiben az ama hivatkozás által elhomályosítottat, tisztába hozni; kéri azért előadó, hogy jelen közleménye is az Akadémiai Értekezések sorába felvétetnék.

Ez utóbbi értekezésre dr. Thanhoffer megjegyzéseket tett, melyeket, ha alkalma leend nyomtatásban olvasni Jendrássik úr értekezését, az Akadémia elé fog terjeszteni.

A beadott értekezések szokott módon bírálatra adandók.

211. Elnök jelenti, hogy Schuller úr bejelentett értekezése jelenleg elmarad azon okból, mert még nem volt alkalma Than úr értekezését nyomtatásban olvasni Tudomásul vétetik.

Harminczharmadik akadémiai ülés.

Az I. osztály kilenczedik ülése.

1881. november 21-én.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

213. *Simonyi Zsigmond* lev. t. »A hogy kötőszó eredetéről« értekezik.

214. *Budenz József* r. t. A »Nyelvtudományi Közlemények« legújabb füzetét mutatja be.

V. Igazgatósági ülés.

1881. november 28-án.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

50. Akadémiai elnök úr bejelenti *Lukács Móricz* igazgató és tiszteleti tagnak november 5-én bekövetkezett halálát.

Az Igazgató Tanács fájdalmas részvétét fejezi ki nagyérdemű tagjának elhúnytá fölött.

51. Akadémiai elnök úr felkéri a tagokat, hogy az Igazgató Tanács által megválasztandó két igazgató tagra titkos szavazataikat adják be.

A beadott tizennégy szavazatból:

14 gróf Károlyi Sándorra,

12 Tisza Kálmán m. kir. miniszterelnökre.

2 gróf Széchenyi Kálmánra esett.

Ennélfogva gróf Károlyi Sándor és Tisza Kálmán az Igazgató Tanács tagjaivá megválasztattak.

52. Tárgyalás alá vétetik az Igazgató Tanács hatásköréhez tartozó ügyekre nézve kidolgozott Ügyrend.

A bemutatott tervezet, a 3., 6., 9., 19. c), 22. a), 32., 60. pontok módosítása és a 30-ik pont kihagyása mellett, elfogadtatik és kinyomatása úgy az Értesítőben, mint az Almanachban elhatároztatik.

Az Ügyrend így hangzik:

I. Általános határozatok.

1. Az Igazgató Tanács, az Alapszabályok értelmében, kezeli az Akadémia vagyonát és intézi pénzügyeit. E szerint gondoskodik arról, hogy az Akadémia vagyona megőriztessék, gyümölcsözők, a magán áldozatkészség és az állami támogatás igénybevételevel gyarapodjék, és az alapítók szándékai szerint használtassék.

2. Megfelelő módon intézkedik, hogy a be nem fizetett alapítványok biztosításának, kamataik rendszeresen fizetessenek. A mennyiben az alapítók vagy örökösök kötelezettségeiknek nem tesznek eleget, a törvényes eljárás megindítását elhatározza.

3. Elfogadja az új alapítványokat, adományokat és hagyományokat; az ezekhez netalán hozzácsatolt föltételeket megvizsgálja; a kiállítandó alapító oklevelek és kötelező iratok szövegét megállapítja, illetőleg azok megállapításához hozzájárul; készpénzben vagy egyéb értékekben kiszolgáltatandó adományok és hagyományok átvételét eszközöli.

4. A jelzálogilag biztosított alapítványok befizetése után, a törlési engedélyt megadja.

5. Az Akadémia pénzeinek elhelyezéséről intézkedik, a vásárlandó értékpapírokat kijelöli.

6. Az Akadémia értékpapirjait, pénztárát és számadásait, saját kebeléből kiküldendő bizottság által megvizsgálja; e bizottság jelentését tárgyalja; a mennyiben a kezelés kifogástalannak bizonyult, a fölmentést megadja.

7. Megállapítja az Akadémia költségvetését.

8. Gondoskodik az előre nem látott szükségletek födezéséről.

9. Az Akadémia ügyészének jelentéseit, a jogügyi bizottság javaslatai alapján, tárgyalja, azt utasításokkal látja el, költség számláit megvizsgáltatja.

10. Az Akadémia palotájára és bérházára nézve a tulajdonos jogait gyakorolja és kötelességeit teljesíti. Gondoskodik arról, hogy az épületek minden veszélytől meg legyenek óva, épségben és díszben fentartassanak és lehetőleg jövedelmezőkké tétessenek.

11. Minden esztendőben az épületeket építés által megvizsgáltatja; a szükségseknek mutatkozó nagyobb javítások- és átalakításokról költségvetést készített; ezeknek fogantatását elrendeli.

12. A palotában és bérházban kibérleendő helyiségek bérösszegét megállapítja. A befolyó jövedelemről minden év végén jelentést készített.

13. Az Akadémia tisztviselőinek és szolgálinak, a körülményekhez képest, ingyen-lakásokat engedélyez.

14. Megszabja az Akadémia rendes tagjainak, tisztviselőinek, szolgálinak fizetését, lakbérét, egyéb illetményeit és jutalomdíjait.

15. A munkaképtelenné vált, vagy önhibájokon kívül elbocsátott tisztviselők és szolgálak nyugdíja, esetleg végkielégítése iránt intézkedik.

16. Választja titkos szavazattal, abszolút többséggel, azon igazgató tagokat, a kik nem az Akadémia köréből választandók; továbbá ugyanazon módon az ügyészt és a gondnokot.

17. Az elegyes ülésben résztvesz az elnökök és a főtitkár választásában.

18. Az Akadémia vagyoni állásáról jelentést készített, mely évenként a nagygyűlés idején kinyomatik.

19. Évenként négy rendes ülést tart :

a) a januáriusi összesülés előtt a költségvetést állapítja meg és a számadások megvizsgálása iránt intézkedik ;

b) husvét előtt a számadások megvizsgálásáról szóló és az ügyészi jelentést tárgyalja ;

c) az üresedésben levő igazgatói helyeket betölti ; a nagygyűlés elé terjesztendő jelentést megállapítja ;

d) az októberi összesülés előtt, a szünet alatt beérkezett ügyek elinté-
zése végett.

A mikor a szükség kívánja, az elnökség rendkívüli ülést hív össze, a melynek főbb tárgyai a meghívókon főlemlítendők.

20. A jegyzőkönyvet a főtítkár vezeti, és az ülést követő három nap alatt, az elnök által kijelölt két igazgató tag hitelesíti.

21. A határozatokat az elnökség fogantatosítja, és erről a következő ülésben jelentést tesz.

II. Állandó bizottságok.

22. Az Igazgató Tanácsnak három állandó bizottsága van :

a) A *pénzügyi* bizottság az Akadémia vagyoni állására vonatkozó ügyeket, jelentéseket tárgyalja, a költségvetést előkészíti, az akadémiai számadásokat megvizsgálja ; a könyvkiadó hivatal és a házgondnok könyveinek és számadásainak átvizsgálásáról gondoskodik.

b) A *jogügyi* bizottság az Akadémia jogügyei fölött ellenőrzést gyakorol ; az akadémiai ügyész jelentéseit tárgyalja ; midőn fontosabb esetekben az ügyész utasítást kér, az elnökség ezen bizottság véleményét kéri ki, s ennek alapján intézkedik.

c) Az *építészeti* bizottság az Akadémia palotája és bérháza körül teendő fontosabb intézkedéseket tárgyalja. Intézkedik a palotának és bérháznak évenként szakértők által megvizsgáltatásáról.

23. Az állandó bizottságok, üléseikről jegyzőkönyvet vezetnek és azt az Igazgató Tanács elé terjesztik.

III. Földhitelintézet.

24. Az Akadémia alaptőkéjét, jövedelmeit és pénztárát a Magyar Földhitelintézet — 1869. június 19-én tett hazafias szellemű ajánlata értelmében — kezeli.

25. Az Akadémia összes értékpapirjai, alapítványi levelei, szerződésai stb. cz intézet pénztári helyiségében, külön szekrényben őriztetnek. Azokról jegyzék vezetetik, melynek egy-egy példánya a főtítkári hivatalban és az akadémiai ügyésznél őriztetik. Az értékpapirokban történt változásokról minden évben kimutatás készíttetik.

26. Az Akadémia pénzügyi állapotának hű visszatükrözése céljából, a Földhitelintézet, a kettős könyvvezetési rendszernek megfelelőleg vezeti könyveit. A pénztári könyvet pótolja az intézet könyveiben az Akadémia részére nyitott folyó számla, mely az Akadémia nevében történt mindennemű bevételezést és kifizetést feltüntet.

27. A folyó számlán az Akadémia javára mutatkozó egyenleg, úgyszintén az intézet által, szükség esetén — nyújtandó előleg után, a koronkint fennálló intézeti kamatláb számíttatik.

28. A Földhitelintézet veszi át az országos dotációt, a házbért, a künlevő alapítványok kamatait, beváltja az értékpapírok szelvényeit.

29. Evidenciában tartja az Akadémia mindenrendű követeléseit.

30. Minden év végén az Igazgató Tanács elé terjeszti :

a) a vagyonmérleget ;

b) a veszteség- és nyereményszámlát ;

c) az alapítványok állásáról, a befizetett és hátralékos kamatokról szóló kimutatást ;

d) az utolsó év lefolyása alatt az Akadémia javára tett alapítványok, adományok és hagyományok jegyzékét ;

e) a következő évben várható bevételek előirányzatát.

31. Az Akadémia értékpapirjainak és zárszámadásainak megvizsgálását, minden esztendő elején, az Igazgató Tanács által kiküldött bizottság eszközli, melynek jelentése alapján a felmentés megadatik.

32. A rendes tagok, tisztviselők és szolgák rendes fizetéseit és járandóságait, a főtitkári hivatal által, minden év elején közzölt kimutatás értelmében — fizetési könyvre szolgáltatja ki.

33. Az Akadémia egyéb fizetéseit a főtitkár, vagy akadályoztatása esetén az elnök által rendelt helyettesének — kivételes esetekben az elnökség — utalványára eszközli.

IV. Főtitkári hivatal.

34. A főtitkári hivatalban utalványozási könyv vezetetik, mely a főtitkári segéd kezei között van. Minden évben a budget egyes rovatainak, szükség esetén a rovatok egyes címeinek külön lapok nyitattnak. Minden lap élére iktattatik a budget megfelelő tétele ; továbbá : előjegyeztenek azon összegek, melyek az illető rovat terhére, fizetési könyvekre fizetnek ki. Az utalványozott összegek egyidejűleg az utalvány kiadásával bevezetnek. Minden hónapban, az utalványozott tételekről szóló kimutatás közzöltetik a Földhitelintézettel, hogy így a két könyv megegyezzzék.

35. Az utalványokat a főtitkár, ennek hosszabb időre terjedő távolléte alatt, az elnök által rendelt helyettes ; a főtitkár javára kiállított utalványokat pedig az elnök írja alá, — a kiadások természete szerint : az osztálytitkárok, bizottsági előadók, szerkesztők, főkönyvtárnok, házigondnok, könyvkiadó hivatali tisztviselő ellenjegyzése mellett.

36. A főtitkár kötelessége a fölött örködni, hogy a kiadások a költségvetésben megállapított összeget meg ne haladják ; továbbá, hogy ezek az Igazgató Tanács által kijelölt célokra fordittassanak.

37. A főtitkár az utalványozást megtagadja, ha az előirányzott összeg ki van már merítve ; és ha kétségei vannak az iránt, vajjon a kívánt összegek nem fordittanak-e idegen célokra ; — mikor ez utóbbi eset fordul elő, három nap alatt tartozik az elnöknek jelentést tenni.

38. Előlegeket a tisztviselőknek és szolgáknak az elnök, a főtitkár ajánlatára engedélyez : ha fontos okok, hosszas betegségek, a családban előforduló haláleset stb. forognak fenn. Az előleg, mely az egy évi rendes fizetés harmadrészét meg nem haladhatja, tíz egyenlő havi részletben fizetendő vissza. Új előleg csak akkor kérhető, ha az előbbi már teljesen törlesztve van.

39. Irói tiszteletdíjakra a főtitkár, az osztálytitkár, illetőleg a bizottsági előadó ajánlatára, utalványozhat előleget, a benyújtott kézirat kétharmadának erejéig.

V. A költségvetés.

40. A bizottságok részletes és indokolt költségelőirányzatukat, a lefolyt év dotációjának felhasználásáról szóló jelentésökkel, december havában az illető osztály elé terjesztik, a mely azokat a saját előirányzatával és jelentésével a decemberi összes ülésnek bemutatja.

41. Ugyanakkor a főtitkár és a házgondnok is elkészíti a jövő évi szükségleteiről szóló költségvetést.

42. A mint a Földhitelintézet benyújtotta a vagyonmérleget és a remélhető bevételekről szóló előirányzatot, az elnökség, előleges tájékozás végett, a pénzügyi bizottsággal közli.

43. Ezután az elnökség a végből, hogy kellő tájékoztatást nyerjen az Akadémia kivánatairól és arról, hogy a kiadásokat mikép lehessen a bevételekkel teljes arányba hozni, az osztályok elnökeivel és titkáraival értekezletet tart.

44. A költségvetést az Igazgató Tanács megállapítja, mire az az Akadémia januáriusi összes ülésében bemutatattván, a Földhitelintézettel, és egyes tétélei az illető osztályokkal, bizottságokkal, házgondnokokkal stb. közöltetnek.

45. A mennyiben év közben merülnek fel előre nem látott szükségletek, melyek a költségvetésben nem találhatnak fedezetet, tudományos természetű ügyekben az összes ülés útján, személyi és építkezési ügyekben, a pénzügyi bizottság útján tétetik az Igazgató Tanácsnak előterjesztés.

46. A mennyiben a költségvetés valamelyik rovata egy esztendőben ki nem merítettik, a fenmaradó összeg át rem vihető a következő esztendőre; a bizottságok és osztályok az egészen vagy részben el nem készült munkákat újra fölveszik előirányzatukba.

VI. Könyvkiadó hivatal.

47. A könyvkiadó-hivatal vezetője veszi át a nyomdákban elkészült munkák példányait, gondoskodik a bekötés- és fűzésről.

48. Kiszolgáltatja a szerzők tiszteletpéldányait és az akadémiai tagok illetményeit, ezeket a belföldieknek havonként, a külföldieknek évenként egyszer küldi meg.

49. A hazai és külföldi intézeteknek, könyvtáraknak évenként kétszer expedálja az Akadémia által megszabott könyv-küldeményeket.

50. Az új kiadványokat megküldi a hazai, és a mennyiben czélszerűnek látja, külföldi könyvtáraknak. Ezekkel leszámol.

51. Az üzletében jelentkezőknek elárúsítja az akadémiai kiadványokat.

52. Kezeli a könyvkiadó vállalatot, évenként szétküldi a tagilletményeket, behajtja a díjakat.

53. A befolyó pénzösszegeből fizeti a szolgát, fuvardíjakat. A fenmaradó pénzösszeget minden hó végén, vagy ha az időközben 300 forintra felszaporodik, a főtitkár által aláírt értesítés mellett beszolgáltatja a földhitelintézetnek.

54. A következő üzleti könyveket tartozik vezetni:

a) pénztári naplót,

- b) könyvkiadó-vállalat aláírási könyvét,
- c) könyvtárak folyó számlájának könyvét,
- d) posta-szállító könyvet,
- e) posta-könyvet a beérkező pénzes levelek, utalványok és utánvételek felől,
- f) könyvkötő szállító-könyvet,
- g) könyvkészlet könyvet.

Minden év végén jelentést terjeszt elő :

- a) a raktárban őrzött könyvkészlet felől,
- b) az elárúsított könyvek és a könyvtárakkal történt leszámolás eredménye felől,
- c) a könyvkiadó-vállalat állásáról,
- d) az intézetekhez és könyvtárakhoz küldött könyvek felől.

VII. Ügyész.

55. Feladata az Akadémia vagyonának és érdekeinek megóvására, biztosítására és követelésének érvényesítésére a szükséges intézkedéseket megtenni.

56. Gondoskodik a régi alapítványok biztosításáról, különvő tőkék kamatainak és az új hagyományok behajtásáról.

57. A szerződések és alapító okleveleket fogalmazza vagy revideálja. Jogi kérdésekben véleményt ad.

58. Törvényszéki tárgyalásoknál az Akadémiát helyettesíti vagy helyettesítéséről gondoskodik.

59. Evidentiában tartja a halasztó feltételhez kötött hagyományokat. Ezekről, valamint a függőben levő perekről és egyéb eljárásairól évenként jelentést terjeszt a jogügyi bizottság útján, az Igazgató Tanács elé, és idő közben az elnökségtől kérésre utasítást.

Költségszámláját az elnöknek mutatja be.

60. A jogügyi bizottság üléseiben megjelen, és ott a kívánt felvilágosításokat megadja.

VIII. Házgondnok.

61. A házgondnok főkötelessége az Akadémia palotájában és bérházában a biztonság, rend és tisztaság felett őrködni.

62. Köteles magának teljes helyismeretet szerezni, hogy a mutatkozó vagy előforduló hiányokat észrevegye, és helyreállításuk iránt javaslatot telessen.

63. Különös gondot fordít a csatornákra, víz- és légszszervezetékekre, a vízfűtési szerkezetekre és kéményekre, valamint a felsővilágítás : tetőszerkezetekre.

64. Felelős az összes bútorok, háziszerek és eszközök megőrzése s jó karban tartásáért. Azokról leltárt készít, ezt folytonosan kiegészíti. Ezen leltárt, valamint számadásait és költségelőirányzatait évenként az elnökség útján az építészeti bizottság elé terjeszti.

65. Köteles tűzbiztonsági szempontból a legkiválóbb őrködéssre.

66. A szolgaszemélyzetre felügyel, azt kötelességeinek pontos teljesítésére szorítja, körében a fegyelmet fentartja. A hanyag, engedetlen viseletű szolgát megintja. A mennyiben az intés eredménytelen, a főtitkár útján az elnökségnek jelentést tesz.

67. Az ő felügyelete alatt történik a lépcsők, padozatok, ablakok tisztítása, a termek felkeféléstetése, a hónap az udvarból és tetőről elhordatása.

68. Gondoskodik :

a) a fűtőanyagoknak kellő időben beszerzéséről,

b) rendelkezik a légszuszvillágítás és fűtés iránt,

c) beszerzi a szolgálak ruházatát,

d) kisebb és rögtön szükségelt javítási munkálatok előállítását, a házi szerek beszerzését, számadási kötelezettség mellett, foganatosítja.

69. Mikor nagyobb javítások vagy átalakítások szüksége merül fel, jelentést tesz a főtitkárnak, ajánlatokat szerez be, és azokat a főtitkárnál benyújtja.

70. Elrendelt munkálatokra felügyel, a teljesített munkákról szóló számlákat ellenjegyzi, s ezeket utalványozás végett a főtitkárnak benyújtja.

71. A megüresedő lakásokat, bolt és pincze-helyiségeket az elnökség által megállapított feltételek mellett bérbé adja. A bérlők által történt felmondást írásban a főtitkár tudomására hozza. Midőn az Akadémia részéről mutatkozik szükségesnek a felmondás, erre az elnökségtől kér felhatalmazást.

72. Intézkedik, hogy a bérlők a házbert évnegyedenként a földhitelintézetnél beszoigáltassák.

73. Az Akadémia termeit használó társulatok és bizottságok által okozott költségeket, az elnökség által megállapított díjszabályzat szerint, felszámítja, behajtja és számadásába vezeti.

74. A főtitkár útján az elnökségnek negyedévenként jelentést tesz a befizetett és hátralékban maradt házberösszegek felől, az üresen álló helyiségekről, s az év folytán eszközült munkálatokról.

75. Rendes naplót vezet, melybe a pénzbevételeket és kiadásokat, valamint a naponként, a palota és bérház körül, foganatosított munkákat és intézkedéseket bejegyzi.

76. E napló alapján állítja össze évi számadásait, melyeket a főtitkár útján az elnökségnek nyújt be.

53. Akadémiai elnök úr felhívja az Igazgató Tanácsot, az Ügyrend értelmében az állandó bizottságok megalakítására.

A bizottságok következőképen alakíttatnak meg :

a) Pénzügyi bizottság :

Elnök : Gr. Lónyay Menyhért.

Tagjai : Gr. Festetics György,
Ipolvi Árnold,
Pulszky Ferencz,
gr. Károlyi Sándor.

b) Jogyügyi bizottság :

Elnök : Pauler Tivadar.

Tagjai : Mailáth György,
gr. Cziráky János,
Szögyény László.

c) Építészeti bizottság :

Elnök : Gr. Andrássy Gyula.

Tagjai: Sztoczek József,
 Than Károly,
 Pulszky Ferencz,
 gr. Károlyi Sándor.

54. Akadémiai elnök úr bejelenti, hogy Jakabffy István a 2000 forintnyi alapítvány után tartozó kamatokat lefizette, és egyúttal alapítványát 4000 frtra emelte.

Örvendetes tudomásul szolgál.

55. Akadémiai elnök úr bejelenti, hogy néhai *Gorove István* végrendeletének végrehajtója, az Igazgató Tanács október 27-én tartott ülésében hozott határozata értelmében, lefizette a 10,278 frtnyi összeget; ehhez hozzácsatoltatván az 1050 frtból álló régibb Gorove-alapítvány, 9600 frt névértékű földhitelintézeti arany záloglevél vásároltatik, melynek kamataiból évenkiut a 100 magyar aranyból álló Gorove-díj kifizethető.

Tudomásul vétetik.

56. A Földhitelintézet jelenti, hogy az Akadémia letétjéből, november 1-én 90,000 frt névértékű 5% és 5¹/₂ %-os földhitelintézeti záloglevelek sorsoltattak ki, és ezek helyett ugyancsak 90,000 forint névértékű 5%-os földhitelintézeti záloglevelek vásároltattak.

Tudomásul vétetik.

57. A házgondnok előterjeszti, hogy az országos képtárhoz tartozó forró vízfűtési kályhák, hat évi használat után, teljesen ki lévén égve, azokat újra kellett építeni.

A kályhák átépítésének 208 frtra menő költségei a jövő évi költségvetésből foglaltak utalványoztatni.

58. A főtitkár jelenti, hogy *Ring Adorján* akadémiai irnoknak, aggkorára és hanyatló erejére való tekintettel, nyugdíjazása mutatkozik szükségesnek. Kéri, hogy ezen, harminczhét év óta az Akadémiánál működő tisztviselő, buzgó és hű szolgálatainak elismeréséül, 800 frtnyi teljes fizetésével nyugdíjaztassék, és az Akadémia palotájában elfoglalt lakását a jövő évi május 1-ig birhassa, a mely időpontig az akadémiai irodában szolgálatot tegyen. Egyúttal felhatalmazást kér, hogy időközben, január 1. napjától kezdve, ideiglenesen, próbára alkalmazhasson valamely irodalmilag képzett és szép írással bíró fiatal embert, a ki az irnoki tisztt betöltésére alkalmasnak látszik.

Az Igazgató Tanács Ring Adorján akadémiai irnokot, tekintettel harminczhét esztendő lefolyása alatt kifejtett buzgó és hű szolgálataira, a jövő évi május hó 1. napjától, 800 frtnyi teljes fizetésével nyugalomba helyezi. — Egyúttal a főtitkárt felhatalmazza, hogy január 1. napjától kezdve, az irnoki hivatal ideiglenes betöltésére nézve intézkedhessék, és általa alkalmasoknak talált egyénekre nézve az elnökségnek előterjesztést tegyen. Az alkalmazandó új irnok fizetéséről a jövő évi költségvetésben lesz gondoskodva.

59. Olvassatik *Hinka József* akadémiai ügyész levele, melyben jelenti, hogy hallásának és látásának egy idő óta tapasztalt nagyobb mérvű hanyatlása miatt, kényserítve látja magát ügyészi tisztétől megválni.

Az Igazgató Tanács élénk sajnálattal veszi tudomásul az akadémiai ügyésznek bejelentett lemondását, és midőn ezt, tekintettel a felhozott indokokra, elfogadja, azon lelkiismeretessége- és buzgalmaért, melyet az Akadémia jogügyeinek vezetésében, huszonhárom év lefolyása alatt tanusított, és azon hasznos szolgálatokért, melyeket az

Akadémia érdekeinek biztosítása és igényeinek érvényesítése körül tett, az Akadémia köszönetét fejezi ki. Egyúttal az elnökséget felhatalmazza, hogy az ügyész úr kezei között levő ügyek elintézése és az ügyiratok átadása iránt megfelelően intézkedhessék.

60. Akadémiai elnök úr a Hinka József úr lemondása által megüresedett ügyészi tisztre *Szemenyei János* köz- és váltóügyvédet ajánlja, a ki hosszabb időn át az eddigi ügyész mellett működvén, az akadémiai jogügyek iránt már is tájékozottsággal bír.

Az Igazgató Tanács, az akadémiai elnök úr ajánlatára, *Szemenyei János* köz- és váltóügyvédet az Akadémia ügyészévé kinevezi, azon tiszteletdíj és illetmények mellett, melyeket elődje élvezett. Egyúttal az elnökséget felhatalmazza, hogy a függőben levő ügyek és az ügyiratok átadása iránt megfelelően intézkedhessék.

Harmincznegyedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1881. november 28-án.

Nagymélt. gr. L ó n y a y M e n y h é r t elnök úr elnöklése alatt.

216. Főtitkár bejelenti *Lukács Móríc*s igazgató és tiszteletbeli tagnak nov. 5-én bekövetkezett halálát, és felkéri az Akadémiát, fejezze ki jegyzőkönyvében fájdalmát e gyászeset fölött és kegyeletes háláját azon férfi emléke iránt, a ki már pályája kezdetén magas eszményekért hevülő lelkének összes tehetségeivel vett részt akkor még ifjú intézetünk törekvéseiben és tevékenységében, majd, mikor élte alkonyán, hosszú távollét után, a hazába ismét visszatért, megtört lelkének mint egy utolsó maradványait az Akadémia ügyeinek szentelé; végre halála után is, hazafias áldozatkészségének jelentékeny ténye által az Akadémia legkiválóbb jötevői között foglal helyet.

Az Akadémia fájdalmas részvétellel veszi tudomásul nagyérdemű tagjának elhunytát, és kifejezi kegyeletes háláját ama nemes tevékenységért, melyet az irodalomra, a közművelődés ügyére és az Akadémiára nézve gyümölcsözően kifejtett.

217. Az I. osztály indítványozza, hogy *Lukács Móríc*s t. t. fölött az emlékezésed megtartására *Trefort Ágoston* t. t. kéressék fel.

Az indítvány elfogadtatik.

218. Főtitkár bejelenti *Ami Boué* kultagnak november 21-én bekövetkezett elhunytát.

Fájdalmas részvétellel vétetik tudomásul, és a III. osztálylyal közöltetik.

219. Főtitkár bejelenti, hogy az Igazgató Tanács mai napon tartott ülésében gr. *Károlyi Sándort* és *Tisza Kálmán* m. kir. miniszterelnököket igazgató tagokká megválasztotta; az Igazgató Tanács által betöltendő helyek közül egyet továbbra is üreseedésben hagyva.

Tudomásul vétetik.

220. Főtitkár bejelenti, hogy *Jakabffy István*, 2000 frtnyi akadémiai alapítványát 4000 frtra emelte.

Örvendetes tudomásul szolgál.

221. Főtitkár bejelenti, hogy néhai *Gorove István* végrendeleti végrehajtója az Akadémia pénztáránál 10,278 frtot befizetett, s ez által az eddigi Gorove-alapítvány oly összegre emelkedett, a melyből a végrendelező óhajta szerint, évenként száz arany pályadíjt lehet kitűzni. Mivel ekkorig a Gorove-alapítványból minden 4 esztendőben 60 arany pályadíjt tűzött ki az Akadémia, ezentúl pedig minden esztendőben 100 arany pályadíjat fog kitűzni, az Ügyrend 124. §.-a megfelelően módosíttatni fog.

222. Akadémiai elnök úr jelenti, hogy az Igazgató Tanács a saját hatáskörébe tartozó ügyek intézése tárgyában Ügyrendet dolgozott ki, mely az Akadémia Ügyrende mellett ki fog nyomtatni. Ezzel kapcsolatban felhívja az összes ülés figyelmét arra, hogy a gyakorlat az Akadémia Ügyrendében több hézagot és hiányt tüntetett fel.

Az összes ülés az Akadémia ügyrendének revidiójára és a szükséges módosítások tárgyában javaslat kidolgozására bizottságot küld ki, a melynek az akadémiai elnökök elnöklete alatt tagjai: az osztályelnökök, a főtitkár és az osztálytitkárok.

223. Az I. osztály előterjeszti idősb *Szinyei József* egyet. könyvtárőr terrarajzát »Magyar írók névtára« című munka kiadására nézve. A munkában közrebocsátatnék minden oly írónak életrajza, a kinek önálló műve jelent meg; továbbá önálló műveinek jegyzéke és folyóiratokban megjelent dolgozatainak repertoriuma. Az egész munkát 6—8 kötetre számítja, s azt ugyanannyi esztendő alatt ajánlkozik elkészíteni, oly módon, hogy minden két hónapban öt íves füzet bocsátatnék közre, és hat ily füzet képezne egy kötetet.

Az osztály, tekintettel arra, hogy az ily nemű munkák, melyekkel ez idő szerint rendelkezünk, se nem elég teljeseek, se nem megbízhatók; továbbá tekintetbe véve azt, hogy Szinyei úr évtizedeken át folytatott gyűjtése és lelkiismeretes szorgalma azzal biztatnak, hogy kezéből lehető teljes anyagot, pontos és hiteles adatokat fog nyerni az irodalom, a tervet helyesli és elfogadandónak tartja, oly hozzáadással, hogy ne csak az önálló kiadásban megjelent művek szerzői, hanem, a mennyire lehet, a folyóiratokban található értekezések s egyéb érdeemes művek írói is felvétessenek a névtárba. Az osztály egyúttal javasolja, hogy a munka kéziratának átvizsgálására egy, minden tudományzakra való tekintettel összeállított akadémiai felügyelő bizottság választassék; és a munka általános érdekeinél fogva kiadási költségei ne egyes osztály költségvetését, hanem az összes Akadémiát terheljék.

Az összes ülés az I. osztály javaslatát, minden pontjában, magáévá teszi; és felkéri az Igazgató Tanácsot, hogy a munka megindítására már az 1882. évi akadémiai költségbe vegyen fel bizonyos összeget. Ennek megszavazása után az egyes osztályok a felügyelő bizottság megalakítására felhívandók.

224. A III. osztály jelenti, hogy a Lévay-alapítványból hirdetett gazdasági nyílt pályázatra jelentkezett egy álnevű pályázó, s beküldött terrarajza alapján, az ajánlott munka kidolgozásával megbízatván, dolgozatát névtelenül, nevét rejtő jeligés levél mellett küldötte be.

A munka megbírálás végett a III. osztályhoz tétetik át, a jeligés levél az Akadémia levéltárában helyeztetik el.

225. Bemutattatik a bécsi cs. kir. geographiai társaság levele, melyben fennállásának huszonötödik esztendeje alkalmából decz. 12-én tartandó ünnepélyes közgyűlésére az Akadémiát meghívja.

Az Akadémia *Hunfalvy János* rendes tagot felkéri, hogy ezen ünnepélyen az Akadémiát képviselje.

226. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta a testületektől, magánosoktól és nyomdáktól érkezett könyvküldeményeket, valamint az azon idő óta az Akadémia kiadásában megjelent munkákat és értekezéseket, ily rendben :

I. Testületektől.

- Kön. Preuss. Academie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. Juni, Juli, August. 1881.
 Académie des sciences, arts et belles-lettres. Dijon. Mémoires. 3. Ser. Tom. VI.
 Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. VI. Fasc. 1.
 Commission Imp. Archéol. Sz. Pétervár. Comptes-rendu pour les années 1878. et 1879. avec un atlas.
 Società Ital. di Antropologia. Florenz. Archivio. Vol. XI. Fasc. 2.
 Société des Sciences phys. et nat. Bordeaux. Mémoires. Tom. IV. Cah. 2.
 Société des Sciences nat. et math. Cherbourg. Mémoires. Tom. XIX. XXII.
 R. Geograph. Society. London. Proceedings. Vol. III. Nr. 11.
 Arkhaiol. Etaireia. Athen. Praktika. 1880.
 Bombay branch of the R. Asiat. Society. Bombay. The Journal. No 39. Vol. XV.
 Museum of compar. Zoölogy. Cambridge. Memoirs. Vol. VIII. Nr. 1.
 Société Entomologique. Brüssel. Annales. Tom. XXIV.
 Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. a) Zeitschrift. XVI. B. 4., 5. H. b) Verhandlungen. VIII. B. 1. 6. 7. H.
 Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of Science. No. 131. Vol. XXII.
 Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. Au. IV. No. 40.
 Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1881. No. 20. 21. 22.
 K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1881. No. 14.
 K. K. Statist. Central-Commission. Bécs. Ausweis über den auswärtigen Handel der Öster.-Ung. Monarchie im J. 1880. II. III. Abth.
 Horvát Archaeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. III. Br. 4.
 Verein für Naturwiss. Hermanstadt. Verhandlungen u. Mittheil. XXI.
 Verein für Siebenbürg. Landeskunde. Nagy-Szeben. Korrespondenzblatt. IV. Jahrg. Nr. 11.
 Erdélyi múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VIII. évfoly. 9. sz.
 Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Értesítő. II. évfolyam 7. sz.
 Olasz kormány. Róma. Annali di statistica. Ser. 2. Vol. 25.
 M. k. igazságügyminiszt. Budapest. Az általános magyar magánjogi törvény könyv tervezete.
 M. k. földmívelés- ipar- és keresk. miniszt. Budapest. a) Linhart : A szőlőpenész, b) Rapport sur le phylloxera en Hongrie. c) Dejardin : Le Phylloxera dans le Gard 1879—80. d) Jelentés a phylloxera ügyben tett intézkedésekről.
 M. k. közokt. miniszt. Budapest. Zeitschrift des kön. Sächsischen Stat. Bureaus. XXVI. Jahrg. 3—4. H.
 M. k. állami számvevőszék. Budapest. A m. korona országainak állami zárszámadása 1880-ra. 11 dar.
 Unitarius presbyterium. Budapest. Imák és beszédek.

II. Magánosoktól :

Mario Prot. Budapest. Les vagabonds.

J. Hinrichs. Iowa. Report of the Iowa weather Service. 1879. 2. 3. 1881. 1.

L. A. Huguer-Latour. Montreal. *a*) Third report of the Montreal horticultural Society. *b*) Annuaire de Ville Marie. 3. livr. *c*) Exposition du Canada 1880.

Preudhomme de Borre. Brüssel. Etude sur les espèces de la tribu des Féronides.

Rudolf trónörökös ő fensége. Orientreise. 1881. I. II. köt.

Hazai Gy. Budapest. Die Mollusken-Fauna von Budapest.

Haynald L. t. t. Kalocsa. Ceratophyllum pentacanthum.

III. Köteles példányok.

Athenaeum nyomdája Budapest. *a*) Klamarik : A magyarorsz. középiskolák szervezete és eljárása. *b*) Bárány : Második ; Harmadik ; Ötödik olvasókönyv. *c*) Ausztriai vasúti állomások jegyzéke. *d*) Szótár a Bartal-Malmosi-féle latin olvasókönyvhöz. *e*) Lengyel : A kőzet- és földtan alapvonalai. *f*) Czobor : Az egyházi öltönyökről. *g*) Lengyel : A vegytan vezérfonala. I. R. *h*) Énekkfüzér. *i*) Molière vígjátékai. IX. köt. *k*) Balassy : Mutatványok a váradi regestrumból. *l*) Elementar Katechismus. *m*) Abecedar. *n*) ABC und Lesebuch. *o*) Reizner : Jelentés Sáros-megye levéltáráról. *p*) Heller : Fizikai földrajz. *q*) Králik : A csődtörvény. *r*) Magyar tanügy. X. évfoly. 1. füz. *s*) Rajzoló stereometria. *t*) Kállay : Olcsó vidéki vasutak Magyarországon. *u*) Üdvözlővers Apafi M. Fejedelemhez. *x*) Gr. Zichy Géza : A leányvári boszorkány. *y*) Az 1881. évi népszámlálás eredményei. 25 füz. *z*) Történelmi Tár 1881. 4. füz. *j*) Névny : Olvasmányok a poétikához. *v*) Kriesch : A természetrajz elemei II. R. *w*) Császár : Geometriai alaktan. *aa*) Simonyi : Magyar nyelvtan mondattani alapon. *bb*) Heinrich : Német olvasókönyv. I. R. *cc*) Kerékgyártó : Magyar olvasókönyv I. R. *dd*) Q. Horatii Flacci opera. II. *ee*) Simkovicz : Növényhatározó. *ff*) P. Virgilius Maronis Aeneidos libri XII. *gg*) P. Cornelii Taciti Annalium libri I—VI. *hh*) Sebesztha : A magyar nemzet története. *ii*) Lenkey : Nyílt levél. *kk*) Gabnaszállítási díjtételek. *ll*) Elemi katekizmus. *mm*) Magyar ABÉCÉS-könyv. *nn*) Greguss Ágost versei. *oo*) Magyarország áruforgalma Ausztriával és más országokkal. 1. 2. füz. *pp*) Tájékoztató 1881. 9. 10. sz. *qq*) Századok XV. évfoly. 7. 8. füz. *rr*) König : Algebra 1—2. 3. füz. *ss*) Zák : Földrajz a III. osztály számára. *tt*) Ugyanaz a IV. osztály számára. *uu*) Azzoni : Ausztriai magánjog I. II. *xx*) Ifj. Békesi Ferencz kalandjai. I. II. köt. *yy*) Házi könyvtár. XXXVI. XXXVIII. *zz*) Képes családi lapok. 1881. 42—52. sz.

Weissmann testvérek nyomdája. Budapest. *a*) Bartók : Költemények. *b*) Tóth Ede művei. III. köt. *c*) Paskay : A harminczkét nemes. *d*) Goldziher : A m. nemzeti múzeumi könyvtár keleti kéziratai. *e*) Milkó : Mindenütt és sehol. *f*) Mirza Shaffy dalai. *g*) Fekete : Okszerű vízművelettan. *h*) A német helyesírás szabályai. *i*) Dvihally : A házi ipar kézikönyve. *k*) Bús : Senki Pál történeteiből. *l*) Spielhagen : Quissana. I. II. köt. *m*) Wartha : Utasítás az ivóvizek megvizsgálására. *n*) Bartalus : A féltudósok. *o*) Torkos : Kigyóbőr. *p*) Schiller : A harang. *q*) Széchy : Szép Ilonka. *r*) Róbert : Késő napsugár. *s*) Szathmáry : A honboldogítók. I. II. kötet. *t*) Magyar könyvesház. IX. évfoly. 1—6. sz. *u*) Véka : Kőd előttem. I—IV. köt. *x*) Goldos : Egy spanyol leány tör-

ténete. I—III. köt. y) Regényvilág. I. évfoly. 1—2. 4—7. 9—10. 12—14. 16—20. 22—27. 29—48. sz. II. évfoly. 1—7. sz. z) A magyar nemzet története. 30—35. füz. j) Jókai : Péter Péter. v) Daudet : Nouma Roumestan. I. II. köt.

M. kir. egyetem nyomdája. Budapest: a) Györy: Az általános m. magánjogi törvénykönyv tervezete. b) Jelentések és javaslatok a Budapesten létesítendő műszaki iparmúzeum tárgyában. c) Felméri: Az iskolázás jelene Angolországban. II. köt. d) Bacher: Ábrahám ben Ezra mint grammatikus. e) Ugyanaz németül. f) A budapesti orsz. rabbi-képző intézet Értesítője 1880/1-ről. g) Ugyanaz németül. h) Nemzetgazdasági Szemle. V. évfoly. 2 füz. i) Trefort: Két beszéd a választások után. k) Jegyzéke a népiskolai könyveknek és taneszközöknek. l) Gyógyászat. 1881. 37—46. sz. m) Néptanítók lapja. XIV. évfoly. 22—31. sz. n) A m. k. belügyminiszt. rendőri körözüvénye 1881. 68—90. sz. o) Sbornik 1881. Br. 22—40.

Alexi nyomdája. Brassó. a) Calendariu pe 1882. b) Noua biblioteca Romana. Br. 3. Gött nyomdája. Brassó. Teutsch: Schwarzburg. 2. 3. Lief.

Skarnitzel J. nyomdája. Szokolca. Kazatelna. Roen. II. Cisl. I.

Ziegler K. nyomdája. Komárom. a) Nagy: Hitelemzés példákban. II. köt. b) Jó pásztor. II. évfoly. 1. füz.

Horeth F. nyomdája. Segesvár. Programm des ev. Gymnasiums zu Schässburg für 1880/1.

Seminarium nyomdája. Balázsfalva. Gruma: Istoria universale.

Egyházmegyei nyomda. Arad. Calendariu pe 1882.

Taub nyomdája. Szeged. a) Képes naptár 1882-re. b) Szegedi kis képes naptár. 1882-re. c) Tiszavidéki nagy képes naptár 1882-re.

Réthy L. nyomdája. Arad. a) Limba Romanesca. b) Márki: Aradtól Petrozsenyig. c) Horváth: Tanulmányok a nő-emanicipatio köréből.

Gyulai J. nyomdája. Arad. Gózon: Foglalkozási tervezet az ujoncz sorványok számára.

IV. Saját kiadásheli munkák:

a) Term. Értekezések. XI. köt. 14. 17. 20. sz

b) Math. Értek. VIII. köt. 10. 11. sz.

Harminczötödik akadémiai ülés.

A II. osztály tizedik ülése.

1881. decz. 5-én.

Ipolyi Arnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

228. *Wenzel Gnsztáv* r. t. olvassa értekezését »A Fugger-család jelentősége a magyar történelemben«.

Tudomásul vétetik.

229. Szilágyi Sándor r. t. részleteket olvas fel *Szadeczky Lajosnak*: Mihály oláh vajdáról írt munkájából.

230. *Akin Károly* III. osztálybeli tag második részét olvassa fel ily című munkájának: »Két social-politikai dilemma.«

Tudomásul vétetik.

Harminczhatodik akadémiai ülés.

A III. osztály tizedik ülése.

1881. december 12-én.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

232. *Konkoly Miklós* l. t. olvassa: »Astrophysikai megfigyelések az ó-gyallai csillagdában« cz. értekezését. Rövid kivonatban így:

Az 1881. *b* üstökös színeképében 5 csíkot volt képes micrometerrel megmérni, melyek mindannyian a szénhydrogén spectrum csíkjaival voltak azonosak. Azonfölül még több finom csíkot is látott a színeképben, melyek azonban fénytelenységök miatt nem voltak megmérhetők.

A szénhydrogén-spectrum mellett igen fényes folytonos spectrum mutatkozott, melyben határozottan fel lehetett a *C*, *D* *b* csoport és *F* Fraunhofer vonalokat ismerni. Az üstökös erős polarisatiót is mutatott.

Az 1881. *C* üstökös spectrumában csak három csík s igen gyenge folytonos spectrum volt látható. Az egész hasonló volt az 1880-ik évben Pechüle által felfedezett üstökös színeképéhez.

Végre néhány colorimetrum megfigyelést is foglal magában az értekezés.

233. Dr. *Lakics Ferencz* részéről »Az ó-gyallai csillagda sarkmagassága« című dolgozatot bemutatja Konkoly M. l. t.

234. Dr. *Krenner József* l. t. bemutatja a maga részéről: *a*) »Az Arksut-fiordi (Grönland) Kriolith ásványok«; *b*) *Schmidt* Sándor múzeumi őrsegéd részéről: »A telekesi (Borsod) Baryt és Cerussit«; *c*) *Franzenau* Ágoston polytechnicum tanársegéd részéről pedig »Az Aranyhegy (Erdély) Amphibolja« cz. dolgozatokat. A kivonatok így szólnak:

a) Grönlandiának déli részében Arksut-fiordnál Gneisben egy hatalmas telep lép föl, mely túlnyomólag sajátságos víztiszta agyagföld nátront és fluort tartalmazó ásvány által alkottatik. Ez ásvány, mely jéghez való hasonlósága alapján Kryolithnak neveztetett, már a múlt század vége felé hozatott dánországi tengerészek által Európába, azonban csak az ötvenes években vergődött nagyobb fontosságra, midőn belőle az Aluminium-fémet állították elő, mely főleg díszes ékszerek előállítására használtatott fel. Jelenleg sokkal prózaiasabb alkalmazása van, minthogy a hajó számra

Európába szállított Kryolithból olcsó Natronlúgot készítenek a szappanosok számára.

Ez ásvány, mely a Pachnolith, Thomsenolith és Arksutit társaságában előjő, alaktanilag és optikailag Descloiseaux és Websky által vizsgáltatott meg, kik is azt háromhajlásúnak határozták meg.

Pachnolith és Thomsenolith vizsgáltattak meg Knop, Rath, Hagemann, Dana és Descloiseaux által. Mind a két ásvány egyhajlásúnak határozottatott meg. Midőn azonban dr. König Philadelphiában saját e tárgyra vonatkozó vizsgálatai alapján kimondotta, hogy e két ásvány azonos: nagy zavar állt be, a melyet Knop nyilatkozata által még növesztett, a menyenyiben kimondotta, hogy ő azt véli, hogy a Pachnolithnak egy része háromhajlású és hogy Websky nem a Kryolithon, hanem a Pachnolithon tette krystálytani vizsgálódásait.

E felfogás ellen kikeltem egy külföldi szakfolyóiratban, a melyben következőt állítottam: 1. Hogy a Kryolith, ellentétben az általános véleménynyel, nem három, hanem határozottan egyhajlású, a mit optikailag ép úgy mint krystálytanilag be lehet bizonyítani. 2. Hogy Websky mérései valódi Kryolithon történtek. 3. Kimutattam, hogy mind a három ásványt, ép úgy optikailag mint krystálytanilag, igen élesen lehet egymástól megkülönböztetni. 4. Hogy dr. König csakis Thomsenolithot, nem pedig Pachnolithot elemzett; és 5. hogy Wöhler a göttingai »Gelehrter Anzeiger«-ben publikált két elemzése között az egyik csakis a Kryolithra, és a második a Thomsenolithra vonatkozhatik.

Dr. Klein egy későbbi közleményében kifejti, hogy észlelései tökéletesen megegyeznek saját észleléscimmal, és hogy Wöhler két ásványa között nincs Pachnolith, hanem, hogy az egyik, mint kifejeztem, Kryolith, a másik Thomsenolith.

Mint hogy az érdekelt autoroktól várt felvilágosítások és rektifikációk nem jelentek meg, és az újabb tankönyvekben még mindig e tárgyra vonatkozó hibás adatok vannak közölve, kénytelen vagyok az egész Kryolithesoporra vonatkozó beható vizsgálatokat közölni.

1. *Kryolith*. Ezt jelenleg általánosan, Descloiseaux és Websky beható vizsgálatok alapján, háromhajlásúnak tartják. Az optikai ép úgy mint az alaktani tanulmányaim ezen az anyagon azonban a Monoklin symmetriát mutatták ki. Következő alakokat észlelhettem:

$$\begin{aligned} \alpha &= 100, c = 001, m = 110, v = 101, h = \bar{1}01, r = 011, p = 111, q = \bar{1}11, \\ s &= 121, x = 176, \eta = 323, t = \bar{1}21. \end{aligned}$$

Az elemek kiszámítására vétetett:

$$\begin{aligned} 110.1\bar{1}0 &= 88 \cdot 2 \\ 110.001 &= 89 \cdot 52 \\ 011.001 &= 54 \cdot 14 \end{aligned}$$

a miből $\eta = 90^\circ 11' \cdot 2$ következik.

A legközöségesebb kombináció 110.001; a Domák és pyrami-

sok ritkábbak. Hasadás kitünő c (001), igen jól m (110) és még meglehetősen jó h ($\bar{1}01$) után.

Az optikai viszonyok monoklin symmetriára utalnak. Az optikai tengelyek síkja merőleges a symmetria síkra, a bisectrica halad ezzel egyenközűen és a főtengelyhez $43^{\circ}54'$ van hajolva. A dispersio:

$$\rho < v$$

kettőtörés positiv.

Az optikai tengelyek szöge

$$\begin{array}{l} \text{levegőben } 2E = 59^{\circ}24' \text{ sárga fényben,} \\ \text{olajban } 2H = 42^{\circ}15' \text{ sárga fényben.} \end{array}$$

Ikerképződés következő két törvény szerint mutatkozik:

1. Ikertengely a normalis 110-ra, összenövési lap 110.
2. Ikertengely a normalis 112 pyramisra. Ez utóbbi törvény rendkívül érdekessé teszi a Kryolith morfológiát.

2. *Pachmolith*. Egész apró, vékony oszlopocskák többnyire terminal pyramisokkal. Kristályrendszer monoklin, az ikerképződés 100 után rhombos habitust mutatván.

Észlelt alakok m (110), p (111) és ritkán c (001).

Az elemek meghatározására használtatott:

$$\begin{array}{l} 110.1\bar{1}0 = 98 \cdot 40 \\ 111.1\bar{1}0 = 85 \cdot 22 \\ 110.111 = 26 \cdot 28 \end{array}$$

a miből következik $\eta = 90^{\circ}13'$.

Az optikai tengelyek síkja merőleges a symmetria-síkra, a bisectrica egyenközű azzal és a főtengelylyel egy $67^{\circ}48'$ szöget zár be. Kettőtörés positiv. Tengelydispersio $\rho > v$. Az optikai tengelyek szöge $2H = 72^{\circ}30'$ olajban, sárga fényben. Hasadás c után *nem jól*.

3. *Thomsenolith*. A kristályok oszlopszerűek, a főtengely rövidítése által táblások, egyhajlásúak.

Az oszlopot metsző véglap 001. pyramisok társaságában is lehet.

A következő alakokat lehet észlelni

$$001, 110, \bar{1}01, \bar{4}03, 331, \bar{1}11, \bar{2}21, \bar{3}31.$$

Az elemek számítására vétésett:

$$\begin{array}{l} 110.1\bar{1}0 = 89 \cdot 46 \\ \bar{1}10.001 = 95 \cdot 16 \\ \bar{1}11.\bar{1}\bar{1}1 = 72 \cdot 48 \end{array}$$

a miből folyik $\eta = 97^{\circ}27'$.

Az optikai tengelyek síkja szintén merőlegesen áll a symmetria síkra és a második bisectrix egyenközű a symmetriatengelylyel. A hegyes bisectrica a symmetria sikkal esik össze, és a főtengely iránt $52^{\circ}22'$ van hajolva.

Dispersio $\rho < v$. Kettőstörés negatív. A tengelyszög

levegőben $69 \cdot 36$ sárga fényben,
olajban $48 \cdot 42$ sárga fényben.

4. *Arksutit*. Pátos tömegek, melyeknek egy irány szerinti hasadást tulajdonítottak. Azonban nem nehezen lehet egy más irány szerinti hasadást előállítani, mely négyyszögű pyramisnak felel meg. Ez anyag tehát tetragonális, $69^{\circ}44'$ tesz ki a hasadás-pyramisnak középéle, a mely a Chiolithhoz ($68^{\circ}20'$ középélel) közel áll. A főhasadás megfelel az 001 véglapnak.

Optikailag egytengelyű, kettőstörés negatív mint a Chiolith, a mely e grönlandi ásvánnyal isomorfol, esetleg azonos lehet.

b) Értekező a magyar nemzeti Múzeum részére Borsod-megye felső részében ásványok gyűjtésével megbízatva, a *telekes-rudobányai* vasérczefekhelyek területéről gyűjtött ásványok — malachyt, azurit, termés réz, gipsz, calcit, galenit, cerussit, baryt — közül a *barytra* és *cerussitra* vonatkozó kristálytani vizsgálatainak eredményét közli.

Baryt Telekesről. Az *alsó-telekesi* vasérczek — haematit, limonit, agyagvaskő — a barytot szórványosan tartalmazzák, mely a vaskőben érhálózatot képez, fehér színű és leveles szövetű. Kristályokban csak mint ritkaság jelentkezik. Egyes bányatelkeken azonban értekezőnek sikerült egyes barnavasgumók belsejében kristályos Barytot is találni. A kristályok kicsinyek, víztiszta, többnyire vastagabb táblás kifejlődésűek — Miller fő állítása szerint. Az összesen észlelt alakok sorrendje a következő:

Véglapok:	a 100	$*x$ 0.10.1
	b 010	i 021
	c 001	o 011
Prizmák:	λ 210	Piramisok: $*p$ 441
	η 320	z 111
	$*h$ 540	r 112
	m 110	f 113
	k 130	q 114
Domák:	u 101	v 115
	d 102	$*e$ 1.1.20
	l 104	T 141

Összesen 22 alak, melyekből a csillaggal jelzett 4 új alak, a melyekkel a Baryt ezideig ismeretes alakjainak száma 74-re emelkedett. Az egyes kombinációkból fölemlíthetők: a, b, c, m, d, o, i, z egy kicsiny víztiszta táblás kristályon; $a, b, c, \lambda, \eta, h, m, k, u, d, l, x, z, q, T$ egy nagyobb egyén töredéken; $a, b, c, \lambda, \eta, m, u, d, l, o, z, r, f, q, v, e$ egy szépen kiképződött példányon, végre $a, b, c, \eta, m, d, l, p, z, v$ egy vastagabb táblás kristálynál. Előfordulnak még papírvékony, piszkos, szürkés színű táblácskák is, melyek leginkább a brachytengely szerint nyújtva, az m, b, c alakok kombinációit mutatják.

Cerussit Telekesről. Alsó Telekesen, Péch bányatelken talált értekező egy kisebb példány vaskövet, mely egyik oldalán víztiszta csillogó Baryt táblácskákat tartalmaz, üregeiben pedig átlag kicsiny, víztiszta, gyémántfényű Cerussit kristályokat mutat. Ugyanott több agyagvas példányon elég bőven akadni kicsiny oszlopos, víztiszta, esetleg szürkés fehér, olykor sárgás színű Cerussit kristályokra is. A kristályok általában véve ikek és *Miller* felállítását elfogadva, összesen az alább felsorolt alakok kombinációiból állanak.

Véglapok	a 100	Prizmák	m 110
	b 010		* χ 120
	c 001		r 130
Makrodomák	l 201	Piramisok a fősor-	p 111
	y 102	ban	o 112
Brachydomák	n 051		g 113
	z 041	Makropiramis	w 211
	v 031	Brachypiramisok	* z 351
	i 021		s 121
	k 011		φ 131
	x 012		

Összesen 21 alak, melyekből a csillaggal jelölt kettő új. Az egyes kombinációkból az egyszerű kristályok között említhetők: a, b, c, y, i, m, p ; a, b, i, m, r, p ; $a, b, y, z, i, k, x, m, \chi, r, p, o, g, s, \varphi, x$; $a, b, c, i, k, x, m, p, w$. Az egyes kristályok habitusukra nézve a Cerussitok különféle kifejlődéseit mutatják; igen gyakoriak az inkább oszlopos kristályok, gyéribben akadni táblás egyénekre, a dómaszerűek pedig a legritkábbak közé tartoznak. Szokatlan kifejlődésű volt egy kristály, mely a makrotengegy szerint táblásan megnyúlva van. Az ikerkristályok túlnyomó számban összenövési (juxtaposíciói) ikek, egyszerűek úgy, mint hármasak, sőt négyesek is. Legnagyobb részben az m szerint alkotott ikek, de értekező a Kokscharow által fölfedezett és ezideig csak 6 helyen ismeretes r szerint való ikeket is talált. Az ikerkristályokból az egyszerűek leginkább a Kokscharow által Taininskról, Ridderskról leirt kristályokkal egyező kifejlődésűek. Két esetben értekező négyes ikeket észlelt, ezeknél egyik esetben a normális állású egyén közé beékelve jelennek meg a IV. és II. egyén egyes alakjai, míg a III. egyén lapjai elrejtve maradtak. A ritka r szerint alkotott ikekből egy kis, táblás víztiszta kristályt sorol fel, mely az $a, b, c, y, i, k, x, m, r, p$ alakok kombinációiból áll; a két egyén kölcsönös kifejlődése épen nem szimmetrikus, mi által az ikerkristály alakja eltér az ezen törvény szerint alkotott egyéneknél ezideig szokottan talált szivalakú formától.

c) Az aranyi hegyi amphibol még nem tétetett pontosabb kristálytani és optikai vizsgálódás tárgyává. Főltalálója dr. Koch A. tanár úr közli ugyan a rajta előjövő alakoknak sorozatát, de az adatok nem támasz-

kodnak mérésekre, minthogy csakis a prisma-szögnek mérete van megközelítőleg fölhozva [$124\frac{1}{2}^{\circ}$].

Minthogy az amphibolok közül, e lelhelybeli mutatja ama ritka tulajdonságokat összeegyeztetve, tudniillik, hogy a kristályok a kifejlődés mellett átlátszók is, dr. Krenner J. tanár úr megbízott e vulkáni képződemény megvizsgálásával, melyek különösen az alak és optikai tulajdonságok közti viszonyokra vonatkoznak.

Az anyag a nemzeti Múzeumé, mely intézet azt dr. Koch tanár úr szívességének köszöni.

Az anyagon észlelt alakok a következők, hol a csillaggal jelölték újak:

$a=100$	$w=\bar{1}01$
$b=010$	$z=021$
$c=001$	$k=111$
$n=310$	$v=131$
* $q=120$	* $g=111$
$m=110$	* $u=152$
$e=130$	$r=\bar{1}11$
* $f=201$	$i=\bar{1}31$
* $h=203$	$\rho=\bar{1}51$
$t=\bar{2}01$	

Összesen 19 alak.

A kristályokon tett, pontos mérések eltérést mutatva a Descloizeaux és Kokscharow által elfogadott és Nordenskiöld által meghatározott tengelyviszonyból számított szögértékektől, más tengelyviszony állapított meg e lelhelyű amphibolokra és ez a következő:

$$a : b : c = 0 \cdot 54812 : 1 : 0 \cdot 29455$$

$$\eta = 105^{\circ}20'3''.$$

Az aranyi hegyi amphibolnál az optikai tengelyek a symetria-síkban fekszenek, a hegyes bissectrix az $a'(\bar{1}00)$ véglap normál vonalával $52 \cdot 8^{\circ}$ szöget zár be, mi által a főtengety-véglap normálvonallal $52^{\circ}32'3''$ szöget és a prisma élével $37 \cdot 2^{\circ}$ szöget képez.

Kettős törése positiv és a dispersio $\rho > v$.

Az optikai tengelyek szöge:

$$\begin{array}{ll} \text{levegőn mérve } 2E = 67^{\circ}37' \text{ sárga fényben,} \\ \text{olajban } 2H = 51 \cdot 3^{\circ} \text{ sárga fényben.} \end{array}$$

A pleochroismusra, mely ez amphibolnál igen csekély, találtatott: ζ zöldesbarna, η sárgásbarna, α olivzöld. Az absorptiora $\zeta > \eta > \alpha$.

235. Schuller Alajos l. t. a) »A hydrogen superoxid képződése égés közben« című dolgozatát olvassa föl, és b) Válaszol a víz képződési melegének ügyében. Első értekezésének rövid tartalma ez:

Értekező kijutatta, hogy a nevezett test keletkezik, akár O ég H -ban akár vízont, akár végre durranólag robban el. Egyszersmind figyelmeztet arra, hogy kísérleteiből következik, hogy hosszú csövekben durranás közben a nyomás az eddig föltételezettnél sokkal nagyobb.

A *Hunyady Jenő* I. t. által bejelentett előadás, közbejött akadály folytán, ma nem tartatott meg.

Az előadott értekezések a szokott módon bírálatra adandók.

Harminczhetedik akadémiai ülés.

A II. osztály tizenegyedik ülése.

1881. december 16-án.

Ipolyi Árnold r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

237. *Keleti Károly* r. t. olvassa »Magyarország nemzetiségei az 1880-iki népszámlálás alapján« cz. értekezését. Kivonata ez :

Értekező visszapillant tíz évre, mely időben ugyane tárgyról tartott az Akadémia előtt egy értekezést, de kiemeli, hogy akkor csak combinatió útján derítette ki hazánk nemzetiségeit, most a bevallott anyanyelv nyújtotta az adatokat a legutóbbi népszámlálás szerint.

Ezután bemutatja értekező a *rendszert*, mely szerint a számlálás végrehajtatott, kiemelvén, hogy ez a *számlálólapok* által, vagyis *individualis rendszer* alapján foganosított. E rendszer alapjául *Maestri* híres olasz statisztikus tekinthető, ki vele már a 60-as években tett kísérletet; fejlesztette *Engel* Poroszországban, hol 1873-ban alkalmazták. De egyik állam sem alkalmazta teljes tisztaságában s vette számba — mint Magyarország — a nemzetközi statisztikai congressusok vívmányait, miért is hazánk e téren fél emberöltővel haladta meg Ausztriát, mely az 1870-diki régi rendszer szerint hajtotta végre a számlálást; de meghaladta az összes mívelt külföldet, mert elment az adatok combinatiójáig, hová eddig egy állam sem jutott el.

Előadja értekező továbbá, mikép gyűlt be az anyag, mely tömegének látására még a tisztviselők is kétségbeestek a feldolgozás lehetősége iránt, mikép őrizték az összes lakosság grafikus képmásait, mikép tért vissza a bizalom, midőn a kezdetben kicsi munkacadreik csakúgy pusztították a lapokat, s végre áttekinthető táblázatokba öntetett az egész ősananyag.

A munka közben rectificált anyag alapján azután bemutatja értekező a számlálás végeredményét, mely szerint:

A Szt. István koronája összes polgári népessége.

	1880-ban :	1870-ben :	tehát 1880-ban :
Magyarországon (Erdélylyel).	13.728,622	13.561,245	+ 167,377
Fiumében és területén	20,981	17,884	+ 3,097
Horvát-Szlavonországban (határőrvidékkel)	1.892,575	1.838,198	+ 54,377
Összesen :	15.642,178	15.417,327	+ 224,851

A szaporodás tehát 224,851 lélek, vagyis 1.46 ‰. Ez magában nem nagy, de okait ismerjük az 1872—73-iki kolerából, melyben közel negyedszázézer honpolgár pusztult el, ehhez járult sok elemi csapáson kívül a hosszantartó gazdasági válság stb., mi részben kereset végetti elköltözésre, részben kivándorlásra is vezetett.

Ezek után ismerteti értekező a nemzetiségi viszonyokat, a mint azokat 1870-ben a népiskolába járó gyermekek nemzetiségének átszámítása után kiderítette, s a mint ezek a jelenlegi bevallás alapján mutatkoztak.

Magyarország népességének nyelvarányai:
(Erdély nélkül).

	1870-diki összevetés szerint :	az 1880-diki számlálás szerint :
Magyar	49.84 ⁰ / ₁₀₀	49.88 ⁰ / ₁₀₀
Német	14.32 »	14.29 »
Tót	16.42 »	16.05 »
Oláh	10.92 »	10.51 »
Horvát-szerb	4.45 »	5.43 »
Ruthén	4.03 »	3.04 »
Egyéb	0.02 »	0.80 »
Összesen :	100.0 ⁰ / ₁₀₀	100.0 ⁰ / ₁₀₀

Kiemelvén a csodálatos összhangzást, mely az oly különböző alapon kiderített arányszámokban nyilatkozik, ezentúl már a hasonló alapon kiderített abszolút számokat is bemutatja:

Magyarország népessége anyanyelv szerint:

	az 1870-diki összevetés szerint :	az 1880-diki számlálás szerint :
Magyar	6.156,421	6.165,088
Német	1.820,922	1.798,373
Tót	1.817,228	1.790,476
Oláh	2.470,069	2.323,788
Ruthén	469,423	342,351
Átvitel :	12.734,063	12.320,076

Átvitel:	12.734,063	12.320,076
Horvát-szerb	473,995	605,725
Egyéb	11,295	203,767
Beszélni nem tud .	—	499,054
Összesen :	13.219,413*)	13.728,622

A közel fél millió még beszélni nem tudó gyermek számba nem vétetvén, 1870-ben és 80-ban csak kerek 13.200,000 lakos derített ki a nyelvviszony szerint.

E számok csodálatos összevágásában látja szerző legfőbb igazolását annak, hogy Magyarország nem járt el tendentiose a számlálás végrehajtásában, sőt objectivebben egy állam sem járhat el oly műveletnél, mely épen polyglott országban, ha ki akart volna használtatni, könnyen más eredményekre vezethet vala. — A horvát-szerbekenél mutatkozó emelkedés részben a régi magyar határörvidék visszacsatolásának tudható be, lehet azonban, hogy ott némi kis nemzetiségi izgatás is folyt.

A bemutatott számok azonban nem merítik ki a magyarságot; sokkal érdekesebb, mennyi azon idegen ajkúak száma, kik *saját anyanyelvükön kívül is magyarul tudnak*, és pedig abszolút számokban és az összes idegen ajkúak százalékában:

Német	377,041	=	21.02 »
Tót	176,693	=	9.82 »
Oláh	137,252	=	5.90 »
Ruthén	19,525	=	5.70 »
Horvát-szerb	65,637	=	10.83 »
Vend	7,450	=	12.22 »
Örmény	3,116	=	88.66 »
Czigány	18,128	=	23.85 »
Egyéb	2,364	=	10.82 »
Külföldi	10,462	=	25.07 »
Összesen :	817,668	átlag	10.81 ⁰ / ₀

E viszonyokat az egyes megyék feltünőbb példáival illusztrálva, kitűnik, hogy minél nagyobb a megyékben a magyar többség, annál több idegen ajkú is beszél a magyart. Több továbbá köztük a magyarul beszélő férfi mint nő. Miből előadó azt következteti, hogy a férfit ugyan megtanítja az élet szüksége az állam nyelvére, de a nő csak iskolában sajátíthatja el, miért is a női iskolára nagyobb gond fordítandó.

Ez állítást igazolják a főváros adatai, melynek női népiskolái ismert jóságúak, de itt azután a magyarul beszélő idegen ajkúak száma csakugyan nagy is és majdnem egyenlő férfiaknál és nőknél, t. i. 27,000 f. 26.656 nő.

Mennyire nem áll a főváros magyartalanságának híre, mutatják e számok:

*) Az akkor még fennállt magyar határörvidék nélkül.

Budapest fővárosban volt 1880-ban :

	<i>anyanyelv szerint :</i>	<i>azonkívül tud magyarul :</i>
Magyar	198,742 = 55.12 % ₀
Német	119,902 = 33.25 »	43,519 = 36.3 % ₀
Tót	21,581 = 5.98 »	6,328 = 29.3 »
Oláh	408 = 0.11 »	288 = 75.9 »
Ruthén	59 = 0.01 »	43 = 72.8 »
Horvát-szerb . . .	1,756 = 0.48 »	1,044 = 59.4 »
Egyéb	81 = 0.06 »	54 = 67.5 »
Külföldi nyelvű.	7,625 = 2.11 »	2,379 = 31.2 »
Beszélni nem tud	10,397 = 2.88 »
Összesen :	360,551 = 100 % ₀	53,655 = 35.4 % ₀

Hasonlóképen előnyös viszonyokat tüntet fel e tekintetben Magyarország városi népessége, mely közé az összes szabad kir. törvényhatósági joggal felruházott és a rendezett tanácsú városok soroztattak. E szerint van :

Magyarország 143 városában :

	<i>anyanyelv szerint :</i>	<i>azontúl tud magyarul :</i>
Magyar	1.335,014 = 62.0 % ₀
Német	378,121 = 17.7 »	127,799 = 33.7 % ₀
Tót	155,358 = 7.2 »	32,910 = 21.2 »
Oláh	77,612 = 3.6 »	21,365 = 27.5 »
Ruthén	3,586 = 0.2 »	1,534 = 42.1 »
Horvát-szerb . . .	89,208 = 4.2 »	19,603 = 21.9 »
Vend	461 = 0.02 »	95 = 20.6 »
Örmény	2,189 = 0.1 »	1,984 = 90.7 »
Czigány	5,109 = 0.2 »	1,900 = 37.2 »
Egyéb	5,664 = 0.3 »	529 = 9.3 »
Külföldi nyelvű.	18,587 = 0.8 »	5,697 = 30.6 »
Beszélni nem tud	72,127 = 3.4 »
Összesen :	2.143,036 = 100 % ₀	213,416 = 29.3 % ₀

Itt szerző ismét kitér az egyes nemzetiségek magyarsági arányára, és kimutatja, hogy a német és a külföldi országszerte a legnagyobb arányban beszélik a magyart, a városokban még inkább, legerősebben pedig a fővárosban, és ezt a nagyobb műveltségi elemmel hozza kapcsolatba.

Összehasonlítva továbbá a nyelvet a hitfelekezettel, szám szerint kideríti, mennyire nem lehet a hitfelekezetből a nemzetiségre következtetni; mert igaz ugyan, hogy a *ruthén* túlnyomó nagy része görögkatholikus; de már az *oláhnál* csak kisebb része az, kétharmada görög-keleti. — A helyvét hitvallású 90%₀-ban magyar, de az ország többségét képező római katolikus, az evangélikus, meg zsidó minden nyelvből való. — A zsidók-

nak 56.3%-a magyar, de a német is náluk van legnagyobb arányban képviselve, t. i. 33.2%-kal.

Összevetve a *kor szerint osztályozott népességet* az anyanyelvvel, kitűnik, hogy az országban átlag nagy stagnáció van a magyarságban, a mennyiben a 60 éven fölüliek közül is épúgy 46.8% magyar anyanyelvű, mint a 3—5 évesek korosztályában 46.9%, a mi a tömegesen lakó nemzetiségekkel szemben és eddig tanúsított nagy indolenciánk mellett, nem is csodálható. Annál nagyobb tért foglalt azonban a magyarság az ország legmiveltebb osztályában, t. i. a városi lakosságnál. Itt a *magyar anyanyelvűek* aránya következő:

	az összes 143 városban :	a fővárosban :
a 60 éven felülieknél :	59.2 %	40.7 %
51—60 éveseknél :	59.0 »	42.0 »
41—50 »	60.4 »	47.6 »
31—40 »	61.8 »	51.9 »
21—30 »	64.7 »	58.6 »
11—20 »	66.0 »	63.3 »
0—10 »	68.3 »	64.2 »

Az összes városokban tehát 9.1%, a fővárosban éppen 23.5%-kal nagyobb arányban szerepelt a *magyar anyanyelvet* valló fiatalság, mint a még élő öregebb nemzedék, és ez nagy haladás.

Ezek után elkészíti értekező a nemzetiségi inventárt, és áttér a cs. és kir. katonaságra, mely az osztrák rendszer szerint számláltatván, az »Umgangssprache« szerint osztályozott és így csak 37.8% jut a magyarokra, holott országos átlaguk 45%, a németekre viszont 25%, holott országos átlaguk csak 13%, a horvát-szerbek csak 6.5%-kal szerepelnek a hadseregben, az országban csak 4.4%-kal sat.

Összeadván azután a magyar anyanyelvűeket, a magyarul beszélőket, a hadsereget és honvédséget, a Horvát-Szlavonországban élő magyarokat, és konstatálván, hogy a Bécsben elfogadott »Umgangssprache« mellett csak ama városban egymagában elveszett 30—40,000 magyarunk, még sem tér ki a Moldvában vagy Romániában lakókra, mert nem akar az általa is hibáztatott német rendszer szerint más államok alattvalóira is reflektálni. Erre nincs is szükség, így is kihoz 7.342,800 magyart, vagyis közel 53.5%-ot, tehát tetemes abszolút többséget.

Kutatva végül a nemzetiség fogalmáról eddig adott különféle defini-tiót, idézve *Eötvöst*, *Hunfalvyt*, *Gumploviczot*, rámutat Szent István birodalmának közel 1000 éves fennállására, melyet államalkotó és művelődési elemének köszön; köszöni a nemzetnek, mely magyar, minden a mi azon belül van csak nemzetiség.

Előadását így fejezi be:

»A statisztika alapján tett tanulmányaim arról győztek meg engem, s vajha meggyőzték volna t. hallgatóimat is, hogy a magyarság bármely lát-szólagos stagnációja mellett a tömegekben, folyton halad és gyarapszik az intelligens körökben. Nemzetünk zöme azon 6 millió magyar anyanyelvű,

mely számnak még a nagy tömegű oláh sem éri el harmadának többjét. Ha a skytha magyarságra is súlyt akarunk fektetni, az ama 6 milliónak 83°/_o-ában rejlik, mely a magyar nyelvénél egyebet nem ismer.«

»De ez államalkotó nagyszámú elemhez csatlakozik ama másik millió, mely nyelvünket bírja, mely minden kulturmunkálatunkban osztozik, mely hazánk szellemi erejét képviseli. — És ezzel önként meg van czáfolva a *Hunfalvy Pál* tudós hazánkfia »Die Ungern« című könyvében idézett *Paul de Lagarde* azon jóslata, mely szerint a magyarnak pusztulni kell, mert a nemzetek csak szellemi erők által tartathatnak fel fiatalon s ifjodhatnak meg újra.— Hiába, nem lát ő ilyeneket működni a turaniaknál (hová bennünket is számítanak). Nem lát, mert nem ismeri nemzetünket. Nem szükséges megifjodnunk, mert nyúljon bár vissza eredetünk a praehistorikus századokba, Európában ifjú nép vagyunk. Az ifjú nemzetek egész erejével vetettük magunkat a civilizációra, s a ki csak rövid fél század óta való kulturtörékvéseinket ismeri, az tudni fogja, hogy skytha bár, vagy német anyanyelvű, de *magyar* volt összes képviselőjük. — Intelligenciáink magyar, ez terjed és szaporodik és ebben rejlik jövőnk biztosítása.«

Ügyrendszerinti elintézésre adatik.

Harmincznyolczadik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1881. december 19-én.

Gr. Lónyay Menyhért akadémiái elnök úr elnöklése alatt.

239. *Zichy Antal* t. t. felolvassa jelentését, gr. *Széchenyi István* irományairól, melyeket a dicsőült fia, gróf Széchenyi Béla az Akadémiának engedett át. Egyúttal indítványt tesz, hogy az irományok azon része, mely a grófi család birtokviszonyait illeti, a családnak adassék vissza. A hivatalos eredetű okiratok az országos levéltárnak adassanak át; végre a technikai érdekű iratok és rajzok felhasználás végett a III. osztályhoz tétessenek át.

A felolvasott jelentés az Értesítőben közrebocsáttatik. Az indítvány tárgyalására pedig azon bizottság hivatik fel, melyet az Akadémia gr. Széchenyi István irodalmi hagyatékának értékesítése tárgyában kiküldött. A bizottság egyúttal felkéri, hogy a dicsőült gróf irodalmi hagyatékának miképp eszközzendő értékesítéséről véleményét és javaslatait mielőbb terjeszsze elő. A jelentés így szól:

Tekintetes Akadémia!

Gróf Széchenyi Béla, dicsőült nagy hazánkfiának méltó fia, egy küldeménynyel üdvöndeztette meg Akadémiánkat, mely *huszonhárom jókora csomagban* gr. Széchenyi István köz- és magánéletére vonatkozó s 1815-től egész a döblingi bús napokig terjedő

adalékokat tartalmaz. Felbontottam s darabonként átnéztem e csomagokat, melyek lajstromozva nem valának, s lesz szerencsém a benne találtakat, egyelőre csak mint feldolgozásra váró nyers anyagot bemutatni.

Első csomag. B) I. szám.

1. Komhofer Rozsváry egy emlékirata a budapesti lánczhíd ügyében. Au Sr. Hochgeboren Gr. *Albert* Szechenyi.

2. Fahengeren kék selyemre vont díszlap ily felirattal :

Buda és Pest közötti hídnak építését hazafiúi érzéssel megpendíték, Pest febr. 10. 1832. Sajátkezű aláírások : Keglevich G., gr. Károlyi Gy., Wesselényi M., Szebes K. polg. m., gr. Andrassy Gy., Ullman A., gr. Széchenyi István, gr. Károlyi I., br. Mednyánszky A., gr. Steinburg E., gr. Károlyi L., Havas I., Kolb J., Kappel Fr., Michael Pollak, Jos. Spiegel.

(A fölzet Sz. kezeirása.)

3. Ein Factum. (A védegyelet történetéhez.) Tasner Géza ajándéka.

Második csomag. B) II. sz.

Tervezett ipartanoda, a szerviták telkén. Két szép szines rajz, és két alaprajz.

Harmadik csomag. III. sz.

Tervrajza egy nagy fahidnak tibetán módra. Haan János békés-csabai evang. lelkész eszméje.

Negyedik csomag. IV. sz.

Alsó-Duna situatió képei. 10 db. szines lap.

Ötödik csomag. V. sz.

Vizhelyzeti térkép a Tisza-folyóról, és ennek árteréről. Készült a m. k. Helytartótanács rendeletére júl. 5. 1836.

Vászonra vont 16 db. szines térkép.

Hatodik csomag. VI. sz.

Sokféle.

a) 1. Übersichtskarte der Donau-Strecke von Neu-Palanka bis unter dem Eisernen Thor. 2. Von Gran bis Soroksár. Vászonra húzott szép szinezett térkép, készítette Rauchmüller Oberbau-Director, májusban 1832.

b) Gőzmalom tervrajzai 3 db.

c) 1. Prágai iparegyelet díszokmánya. $\frac{2}{3}$ 846.

2. Bécsi Gartenbau-Gesellschaft díszoklevele $\frac{4}{3}$ 846.

3. Balaton vizének mélységei, 183 $\frac{2}{3}$, a szabályozás utáni víz színével.

Szines térkép Kehr Vilmostól.

4. Alduna térképe Palánkától Orsováig.

Ugyanaz Titeltől Dubováczig.

Vázlatok.

5. Több hídnak összehasonlító táblája. Hamersmith-, Prague-, Menai-, Fribourg-, Pesth-bridge (of boaths).

6. Pesti lóversenytér rajza. Laval K.-tól. 2 db.
7. Sondir-Methode zum Eisernen Thore 1836.
8. Dunai lánczhíd térképe.
9. Heinrich Karl: Erfindung eines Meerwasserreinigungs-Apparates. 1845.
10. Schweitzer Gábor: Fahídboltozat terve. Rajz.
11. Eisenketten- und Gitterbogen-Brücke. Rajz.
12. Kéziratban: Cottentabelle der Donau von S.-Endre bis zum Pulver-Magazin. Topogr. hydrogr. Beschreibung der Donau zw. Pesth-Ofen. Vásárhelyitől. Ehhez /. a) mellékelve: Erläuterungen von Rauchmüller. 1832.
13. Malomgép rajza.

Hetedik csomag. B) VII. sz.

- Nagyobb sárga pléhengerben, szép mérnöki rajzok.
 Thalübergänge der schweizerischen Centralbahn. 12 db.
 Brücken und Thalübergänge der S.-Gallischen Eisenbahn. 3 db.

Nyolczadik csomag. B) VIII. sz.

Wodianer-féle: Plan zur Errichtung eines Vereins für hypothekarisch versicherte Darlehen. Ofen 28. apr. 1842.

Kilenczedik csomag. IX. sz.

Katonai pályára vonatkozó k.

Érdekesbek. Egy conduite lista. 15. okt. 1825. Pack ezredes aláírásával B. Geramb Huszaren-Regiment Nr. 4.

Geburtsort: Csokonya.

Geburts-Jahr: 1792. (Hibásan.)

Szolgalati idő: Bei diesem Rgmt, als premier Rittm. 5 Jahr 7 Mon. Beim Gen. Stab als Oberlieutn. 4 J. 2 M. 15 T. Bei Lichtenstein Husz. als second Rittm. 3 M. 19 T. Bei König v. England, als prem. Rittm. 3 Jahre. (=13 év 3 hón.) In Allem: 16 Jahre 5 M. 29 Tage. (Nyilván a m. felkelő seregnél töltött idejét is beszámították.)

Erkaufte Chargen: Keine:

Beihülfe: Sehr viele.

Gesundheit: Gute.

Gemüthsbeschaffenheit: Gut, heiter, fröhlich.

Natürliche Talente: Besonders viele.

Redet Sprachen: Deutsch, ungarisch, latein, französisch, englisch, italienisch gut.

Exerciren, Adjustiren, Dressiren: Gut.

Geniewesen: Etwas.

Andere Wissenschaften: Mathematik, Geschichte, Geografie.

Reiter, Pferdekennner: Sehr guter!

Campagnen mitgemacht: 1809. 1812. 1813. 1814. 1815.

Vor dem Feinde: Ausgezeichnet, tapfer, entschlossen mit Einsicht.

Mit dem Civile: Bescheiden u. sehr höflich.

Im Rgmt: Gefällig u. beliebt.

Eifer, Application: Sehr viel.

Guter Wirth : Ja.

Dem Trunk ergeben : Nein.

Spielen : Nein.

Schuldenmachen : Nein.

Zänker : Nein.

Sonst im Dienste : Pünktlich, rüdrig, sehr gut zu verwenden.

Verdient das Avancement : Vorzüglich.

Praeterirt : Nie.

Van egy kiküldetés Rheimsbe (X. Károly koronázási ünnepélyére) Eszterházy Pál hg. mellé. Bécs, 13. marc. 1825. Aláírva : Sommariva.

Egy olaszországi Marsch-route, Nápolyból Rómába, s Florencznek Mailandig, máj. 18. 1815.

Egy olasz útlevel. 1818. Aláírva : Principe di Metternich.

Tizedik csomag. X. sz.

Végzendők felirattal. 8 db.

T. k. Hajós-egyleti gyűlés jegyzőkönyve, jún. 16. 1842. Trefort mt. helyettes aligazgató.

Szögyény László aláírással 1845. Helytt. tanácstól kiküldetés a fiunei kikötő tárgyában. Kecskés tervével pro opinione.

E levél czíme 12 sor, alig fér a boritékra.

Erre Sz. válasza (fogalmazvány). A terv megérett, csak csinálni kell és 155,699 pengőft.

Jósef Nádor Ispány aláírásával egy utalvány 1000 pfrtra, a só felemelt árából.

Spracheigenthümlichkeiten berühmter Redner. 1846. Tréfa, mutatja, hogy a városnál többnyire németül folyt a tanácskozás.

Tizenegyedik csomag. XI. sz. B) 1. B) 2. B) 3.

M e g b e c s ü l ő l e v e l e k. (Boritékban.)

Ezekből: Kiss János, Chernel, Dezsewffy J., Ürményi F., Dóczy, Helmezy, Eszterházy K., Eszterházy M. Közérdekű 8 db., női 2, érdektelen 7 = 17 db.

Ismét: M e g b e c s ü l ő l e v e l e k. 1834—9. 16 db.

L. k. London. Somogyi. (Vers.) Egy egri pap. Kiss János, Andrassy Gy., Puspöky. Angyalffi (angol), Gindly., Waldstein, gr. Fáy, Nagy Ben., Petróczyné (Lőcse). Névtelen (Recensio). Tatay J., Németh J. (Verpeléti dohányt küld). Wesselényi, Sibó, ápr. 16. 830. nagy elragadtatással nyilatkozik a Hitelről, noha e miatt az ő készülőben levő könyvéből több helyet ki kell törülnie, mivelhogy Sz. ugyanazt, de »sokkal szebben és jobban« írta meg, úgy, hogy szinte minden kedvét elvette az írástól stb.

Ezt a becses darabot innét áttettem a XIV. sz. Wesselényi correspondentia cz. kissé sovány csomagba.

Még egy: M e g t i s z t e l ő l e v e l e k. 1834.

Baksay J. Ruzits (Tacitus és Dunahajózás). Lányi F. (Duna medréről stb.) Bertha S. (Stadium). Hoffman (Selyem). Zeyk János (Poéta). Noszlopi A. (Örömvers, jó

hexameterek). Farkas S. Nagy-Enyedről. (6 üveg bort is küld) Édes Gergely (több költemény). Ugyanattól: Útmutató, Murchison angol. (Dunahajózásról stb.)

Tizenkettedik csomag. XII. sz.

Copien der Briefe des Gr. Stefan Széchenyi 1859--60.

1. Levele gr. Zichy Edmundhoz okt. 12. 1858. magyar eredeti szöveg; és
2. Ugyanannak német fordítása.
Kecskeméthy Aurél közrebocsátotta.
3. A M. T. Akadémiához szept. 20. 1858. intézett ismeretes levele, német fordításban.
4. 5. 6. Kilián könyvárushoz megrendelések. T. k. gr. Zichy Géza ezt írja:
Atyám aránylag keveset olvas és csak azért járat minden magyar betűt, mikép ő is, habár csak egy kicsit, mégis előmozdítsa honi íróink küzdelmeit. ^{90/1} 859.
7. Német levél Simor győri püspökhöz, kit Czenkre várt a család, ápr. 18. 859. 8—12. Sinához írt levelek.
13. Deákhhoz szóló német levél ^{11/9} márcz. 859. Sinánál fölveendő évi járadéka (félévénkint 300 $\frac{1}{2}$) érdekében.
14. Jekelfalussynak.
15. Henrik bácsinak ez előbbi érdekében.
16. 17. Paur Ivánnak.
18. Kissnek, kit irnoknak fogad fel, nov. 21. 859. (Kedélyes.)
19. Gr. Zichy Henrikhez. Emlékezteti, hogy a következő fizetéseket kell teljesítenie: Akadémia 3600 pft. Gazdas. egyl. 75 frt. Lóverseny 221 frt 40 kr. Vivóisk. 24 frt. Testgyakorló 12 frt. Lipótv. templom 100 frt. Nemz. színház 1000 frt. Kisdédóvó 6 frt. Műegylet 5 frt. (=5043 frt 40 kr.)
Panaszkodik, hogy a szeme meggyengült, s Géza fiával irat, sajátkezüleg hozzátevé: »der ein excellenter Kerl ist«.
20. Gr. Z. H. válasza.
21. 22. 23. Gyürkihez, borászat érdekében.
24. 25. Vanishoz Széchenyi János érdekében. Ordo est anima rerum. (Magánügy.)
26. Papnak Reznek végett. (Magánügy.)
27. Wodianernek, szivar végett.
28. 29. 30. Burghard Istvánnak, tokaji bor végett.
31. 32. 33. Dürr, számlák stb.
34. Sárváry Jakabnak. Köszöni a gubát; küld érte 50 frtot Szigeti úr számára. Maga írta, de szédülésekben szenved stb.
35. Humoros levél Rudolfhoz, előléptetése alkalmából.
36. 37. Imréhez, feddő hangon.

Tizenharmadik csomag.

Magyar színház. 1858.

Gr. Károlyi György és gr. Ráday Gedeon felhívásuk ápr. 24-én a nemzeti színház támogatására. */. a)* másolatban: Ürményi, Podmaniczky, Karácsonyi és Vezerle véleményök, kötelezvény-mintával.

Erre válasza gr. Széchenyi Istvánnak.

Aggályai daczára, mert »lukas bordóba még a csörgő sapkás sem szokott töltei bort és annál kevésbé az okos« — mégis 1859. jan. 1-től kezdve évenként 1000 frtot ajánlott, »legnagyobb biztosítékot abban keresve, hogy Méltóságod (gr. K. Gy.), ki engem nagybecsü barátságával mindenkor megtisztelni és szerencsétetni sziveskedett, áll annak élén.«

Utóiratban: fölteszi mint *conditio sine qua nont*, hogy »a Nemzeti színház a szönuak teljes értelmében magyar marad, és nem ölt »véletlenül« vagy másképp valami idegen szint magára.«

Tizennegyedik csomag. XIV. sz.

Wesselényi correspondencia

Egyelőre csak hét darab. Ez sokkal érdekesebb, semmint velők eleibe akarnék vagni akár enmagamnak, akár más hivatottabbnak, kik a Széchenyi-féle irodalmi hagyaték feldolgozásával foglalkozva, újabb időben oly nagy lendületet vett mémoire-irodalmunkhoz, illetőleg Széchenyi életrajzához szándékozunk fontosabb adalékokkal is hozzájárulni.

Tizenötödik csomag.

Három ügydarab, a *Dunapart szabályozását* s a város talajának emelését érdeklő.

1. Lónyay János aláírással jan. 16. 1839. utasíttatik a város, hogy ez irányban javaslatot terjesszen fel. A magistratus átteszi a közgyűléshez.

2. Terjedelmes német emlékirat, aláírva: Aus der Versammlung der erwählten Bürgerschaft. Pesth den 6. März 1839. Stefan Staffenberger Stadtvormund, Gömörly Károly segéd, Anton Mandl senior, Anton Valero Wahlbürger.

A város, nem helyeselve azon föltevést, mely szerint a Duna medre évről-évre nevezetesen emelkednék s idővel okvetlen az egész várost és környezetét el fogná árasztani, s a legszebb házakat mintegy föld alá sülyeszteni, a töltésnek 34' magasságra emelését ellenzi, de az utóbbi árvíz feletti 6' magasságát, egy Commercial-Canal leendő huzatását s a külvárosoknak fokozatos emelését óhajtja.

3. Erre, Josephus Palatinus, ápr. 19. 1839. derekasan megfeddi őket, hogy kritizálni merték a felsőbb rendeleteket, »in congruis altiorum dispositionum vellicationibus« — és hogy nyilatkozatuk »a moderamine quod praeseferre consuevit, abluens, stylo gravitativo publicarum consultationum, nullatenus conveniente« volt szerkesztve.

Jellemző adat a városoknak akkori helyzetéhez; de a mely bizvást párvonalba állítható a megyékhez, sőt országgyűléshez is intézett fulminatoriumokkal.

Tizenhatodik csomag. XVI. sz.

Sárga pléh p i x i s b e n .

Kerekes mérnök egy dunai híd terve, e jelszóval: Il n'y a rien d'impossible. Bujanovics pere Tersztyánszkyék ellen.

Tizenhetedik csomag.

Állattenyésztés.

1. A császárhoz intézendő német folyamodás fogalmazványa, aláírás nélkül, a lötenyésztés érdekében.

2. Ugyanez ügyben folyamodás. Kéri ő flsge pártfogását s évi versenydíjnak elrendelését. Szept. 15. 1837. A pesti állattenyésztő-társaság nevében, gr. Eszterházy Mihály és gr. Széchenyi István.

3. Válasz erre Wrba aláírásával, decz. 27. 1838. Magánpénztárból segély ígérve, úgy a pesti Gazdasági-egyletnek, mint a Simeringi versenyegyletnek.

Tizennyolczadik csomag.

Bizottsági számadások.

Br. Vay M. aláírásával útiköltségnek a só fölemelt árából utalványozása. Szám-lak vázlatai stb.

A levél elég érdektelen, tartalmánál hosszabb volt a czíme:

Tekintetes, nagyságos, nagyméltóságú, méltóságos, sárvári és felsővidéki gróf Sz. I. cs. k. aranykulcsos, az orosz sz. Vladimir-rend 4-dik osztályú, a porosz kir. katonai érdem, szardiniai Sz. Móricz és Lázár, siciliai sz. Ferdinánd és érdem-rendek vitéze, valóságos belső titkos, egyszersmind magyar kir. helytartósági tanácsos, az országos közlekedési központi bizottság elnöke, a Magyar Tudós társaság másodelnöke, a bajor kir. tud. akadémia tisztb. tagja, mint a Tiszafolyó szabályozásában munkálódó királyi biztos, kedves barátom, különös tekintetre méltó úrnak, hivatalosan, Sáros-Patakon.

Tizenkilencedik csomag.

Az új épület mögötti lóiskolai telkekre vonatkozók.

1. 1850. aug. 16. Tasner Antal úrnak Ritter főügyész, közli a v. tanács végzését s kezdi az értekezletet. / a) 14456. sz. júl. 27. 1850.

A telkek gr. Sz. I.-nak nem mint magántulajdonosnak, hanem a felállítatni tervezett intézeteknek adattak, — de miután az a társulat nem állott egybe, az eddig fizetett részleteket visszakinálják.

2. Márcz. 24. 1851. Paksy L. v. ügyész, mint intető fél, Pest m. tvszéke II. osztályához. Sz.-né Seilern Cresc. kezdje meg az építést, különben stb.

3. Nov. 13. 1852. Appiano h. polgármester Pest m. cs. k. tvszékéhez, főlebbezi a sérelmes végzést.

4. Febr. 28. 1853. Krászonyi I. id. polgármester, Pest m. kir. tvszékéhez. A keresetet leszállító végzést főlebbezi.

5. Júl. 16. 1853. Pest m. cs. k. tvszékéhez. Az Appiano ellen hozott ítélet végrehajtását kéri, Ágoston József ügyvéd által. Hátírat: Szlávik J. A város részére, a telkek árában megítélt 18,758 frtra végrehajtás rendeltetik.

6. Számvevői számvetés, aug. 22. 1853. Hubay végrehajtó jelenlétében, jogfentartással, a grófnő a városnak fizet 20,048 frt 14 krt a Szépítési pénztárba.

7. Aug. 25. 1853. Szabó Gyallay Guszt. ügyv. A pesti cs. k. Telekvi első oszt. járásbíróshoz. Gr. Széchenyi I. 7514 pftos kötelezvényének, (mely *eredetiben* mellélkelve van) kitáblázásáért.

8. Szept. 13. 1853. Hubay végrehajtó jelentését kiadatni kéri. Hátírat ezt elrendeli.

9. Szept. 29. 1853. Szlávik Ján. titk. Ugyanazt a szabályszerű módon kiadatni rendeli.

10. Pest m. cs. k. Tvszékéhez. Sz. Seilern Cresc. (folyamodvány) a végrehajtás elrendeléseért.

11. (Fogalmazvány.) Pest m. Tvszéke első osztályához, törvényesen intő és figyelmeztetőleg ovó nyilatkozata gr. Sz. I-né Seilern Cresc. grófnőnek. Vegye fel a város a telkek árát, másképp letétbe helyezi a pesti keresk. banknál.

12. Nyomatott értesítés ez ügyben gr. Sz. I-né részéről, Ágoston J. által.

13. Ugyanolyan Pestváros közönsége részéről, Paksy L. főügyésztől máj. 8. 1853.

14. Nyomatott kivonata a vétel-szerződésnek, ápr. 3. 1841. (Fontos a 3-ik pont.)

15. Ügyiratok másolatai. (Ágoston.) 4 db.

16. Ágoston levele Seregi Józsa irnokhoz a viszontintésre.

17. Copiája a német vétel-szerződésnek.

18. An die l. Verschönerungs-Commission. Tanácsi határozat 1456. sz. 1850. júl 27. stb.

Huszdik csomag.

M é m o i r e - f é l é k . 1843.

1. Jelenkor, máj. 8. 1845. Széchenyi (hajó gőzkatlana) szétpattant. Sz. ez »iszonyú hirre« cikket ír, ajánlja jövőre a Boulton & Watt-féle egészen biztos systemát. »Hányszor egy pusztá véletlen is fagyos vizet önt szorgalommal ápolt kis növényeinkre!« — — »Miért nem szólított engem inkább a sors, mintsem tudja az ég, hány ember veszté életét« stb.

2. Pester Zeitung, máj. 11. 1845. Reprodukálja a fennebbi cikket.

A hajón, e lap szerint, volt 160 utas, életét egy sem veszté, sem meg nem sérült; de a fűtők és a gépészek áldozatul estek.

3. »Budapesti Híradó« jún. 1. 1845. Sz. kineveztetése a közlekedési bizottm. elnökévé.

4. Br. Prónay Albert búcsúvétele Pest-megyétől. (Másolat.)

5. Lempart stb. angol bankárok és magyar mágnások közt tervezett egyezség egy Pest-Fiumei vasútra, egy millió frtig biztosíték. (Aláírva nincs.)

6. *Mein Amt.* (Széchenyi kezeirása.) Úgy hangzik, mintha egy kiszakított lap volna naplójából.

Megelőzte a kormány a nemzetet, az csúnyaság. Széchenyit megválasztotta volna; de most nem kell. Ergo: Nicht um seine Person ist es uns gelegen, aber dass er von uns gewählt werde. — Ha excellenciás, minden reputációja oda! — Zwei Parteien in Ungarn. Die eine hält auf einen Menschen nichts, ausser der einen Titel hat. Die andere X. Und ich bleibe und bin derselbe, ein Held oder Esel, ob Excellenz oder nicht!

Ha fizetést húz, oda van. Wie soll ich aus Eigenem? Fundirte *m/60* Akad. und mich auch noch derangiren?! Welche Begriffe! Stehlen vielleicht, ja; aber gut verdient sich zahlen lassen, nein. Il faut vraiment élever la nation.

7. Töredékjegyzetek 4 db. s két névjegy.

L e v e l e k .

8. Auerheimer, gőzhajói vendéglős, kéri pártfogását.

9. *Eduard Zsedényi.* Wien 21. Jun. 1845. Felelet. Fiumei urak hozzá (Sz.-hez) lettek utasítva. — Ő kiviszi, hogy magyar ügyekben (ezentúl) csak magyarok tervezzenek s javasoljanak.

Érdekes két nyilatkozat a fumei vasútra és a védegyletre.

Die humaner Eisenbahn kommt uns wie gerufen, um ohne dem Gelde der Regierung diese populäre, wengleich nicht einträgliche Bahn in Gang zu bringen. Vor dem Popanz des *független önálló* Handels fürchtet man sich hier nicht mehr, da man die Überzeugung hat, dass auch auf der humaner Bahn das wiener Geld arbeiten wird, und die hiesigen Bankiers ihre Gelder verzinsen werden. Alles diess muss streng unter uns bleiben, denn App. u. K. sind trotz dessen gute Freunde, nur musste A. dem K. beweisen, dass wenn K. auf seinem Platze mit Einfluss bleiben will, er mit A. gehen muss.

Der Gewerbeverein wurde hier befragt: in wieferne wohl der Schutzverein zu fürchten sei? Und die äusserst gediegene, erschöpfende Antwort bewies, dass, indem Ungarn weder mit Geld, noch mit Intelligenz und erfahrenen Leuten operiren könne, die umsonst, dennoch mit Anstrengung vergeudeten Gelder in Ungarn auf lange hin von Fabriken abschrecken werden; wo, wenn sie ruhig den richtigen Zeitpunkt abgewartet hätten, ein günstiges Resultat mehr Besorgniss für österreichische Fabriken erzeugt hätte.

Hogy e bizalmas levél nagy befolyással birt Széchenyinek akkor a Jelenkorba, a szentgróthi levél alkalmából irt czikkeire, az iránt nem lehet kétségünk.

Ama levél végén még érdekes combinatiók következnek a főispáni helytartókról, kiket Kossuth, heves invektivák közt, az Apponyi Kreishauptmannjainak nevezgett, gr. Zichy Henrik mosonyi főispán beiktatásáról stb.

10. *Jósika* üdvözlőlevele, méltó párja a később következő Apponyiénak.

Szerdán, 8 ór.

Kedves barátom! Nem annyira Téged, mint inkább mindazokat szerencsétleni jöttem, kik az előtted megnyilt téren való megjelenésedet örömmel üdvözlík, mert övék a gyümölcs, melyet számukra munkás fáradozásod érlelend. Áldjon meg az Isten annyi egészséggel, annyi testi erővel, mennyi szilárd akaratot fejtettél ki oly sok üdvösnek kivívásában, s hidd el, szívesebb részvétellel senki sem kíséri minden léptedet ezen, kedves hazánknak a leggazdagabb eredményeket ígérő pályán, mint igaz tisztelő barátod *Jósika*.

11. *Marie* kedves francia levele. Buda 17,6 1845. A főherczeg megbízásából tudatja, hogy kineveztetése immár közzé fog tétetni.

12. Két levél Gervaytól.

Júl. 24. 1843. Emlékiratát megkapta, s Metternich hghhez Ischlbe elküldötte; észrevételtől tartózkodik.

Jan. 5. 1844. Meghitt beszélgetésre Metternich kéreti, bár nem sürgős.

Naplóiban Sz. panaszkodik, hogy emlékiratát nem vették figyelembe, sőt, úgy látszik, valami akták között el is tévedett.

A bizalmas beszélgetés a mindenható birodalmi kancellárral jan. 8-án három óráig tartott; de Széchenyi legkevesebbé sem épült azon.

Következnek gr. *Apponyi György* levelei. Tiszta kedélyének gyönyörű visszatükrözései ezek.

13. 15. Május (Évszám nélkül).

Mein verehrter Gönner!

Wegen Bodoki — —

Ich sitze leider im Rath und fürchte dass ich morgen auch sitzen werde. Diess

quält mich, denn ich hätte mit Dir viel wichtigeres zu berathen. — — Du fond de mon ame et de mon coeur à vous.

14. Am 16/5.

Verehrter Freund und Gönner!

Ülésbe kell mennie, kéri Zichy Istvánhoz, hogy *punctatim* beszélhessenek. Fürst M. drängt mich Gottlob sehr in dieser Sache. Tout à vous.

15. Am 28. um 2 Uhr.

Ich wollte Dir in aller Eile und der Fülle meiner Freude sagen, dass das bewusste Handschreiben bereits unterzeichnet ist, und folglich noch heute dem Kanzler in die Hände kommen wird. Für uns alle, für die wahrhaft gute Sache und Zukunft ist diess ein so grosses entscheidendes Ereigniss, dass ich nicht Dir, sondern meinem Lande, meinen Freunden und mir darüber nicht genug gratuliren kann. — —

Ich bin zu gering um Dir den Dank der Tausenden auszusprechen, die Du durch deinen Entschluss beglückst, aber fühlen thue ich ihn wie alle Tausende zusammen. Dein treuer Verehrer.

16. 17. és 18. már a részletekre, illetőleg a rendelkezésére bocsátandó pénzekre vonatkoznak, s ugyanazon jó indulatot és szolgálatkészséget, egyúttal, közös ügyeket még nem ismerő amaz epochában, lealázó függésünket is tanusítják az osztrák államférfiaktól.

Huszonegyedik csomag.

F o n t o s d o l g o k. (Nagy csomó.)

Külön borítékba kötözve:

1. Szépitési bizottság leirata márcz. 24. 1841. a tüzérkaszárnya mögötti telkekről.

2. Annak alapján adásvevési szerződés. (Eredeti.) Gr. Széchenyi Istvánnal, öt telekre à 6 frt □ öle 12 frt helyett. Lóiskola, labdatér, testgyakorló tervezetik; a teljes becsár lefizetésével a szerződő grófnak magán tulajdonává válnak, miből utóbb hosszas vita keletkezett.

3. Aláírási iverk és számítgatások, a tervezett lovardára.

4. A vételárra vonatkozó nyugták. 1841—1849.

5. 6. 7. Tasner kísérletei a szerződés érvényesítésére.

8. Pestváros *eredeti* folyamodványa, Rottenbiller aláírásával, júl. 19. 1848. a miniszter úrhoz, a kérdéses telkeknek a lovas nemzetőrség számára átengedése végett.

9. Erre adott válasz fogalmazványa. Tisztázta Kiss, aug. 14. 1849.

10. 1234/k.b. Pestv. tanácsa febr. 22. 1849. Lechner K. polgármester aláírásával, a kir. biztoshoz fölterjeszti az ügyiratokat, ú. m.

Ritter főügyész véleményét.

Közgyűléshez a közmunka- és közlekedési minisztérium aug. 14. 1848. kelt eredeti leiratát.

Ehhez egy csomó melléklet 10 db.

11. Rév-komáromi hajóbiztosító-társaságnál vett 15 db részvényről.

12. Dunaparti házépítéséről. (Előirányzatok stb.)

13. Számlák, részint gr. Sz. I., részint Tasner nevére.

14. Levélborítékban egy emlékirat S. K. aláírással (Stefan Kokanovic), a Sziszek-károlyvárosi vasút érdekében.

Huszonkettedik csomag.

D o h á n y - m o n o p o l i u m .

Hock Károly egy német levele, szept. 19. 1845. (Az osztrák határvám megszüntetése, dohány-monopolium stb.)

Egy főgalmazvány 26/4. 1847. A kancellárhoz, hivatkozással Baumgarten udv. tanácsosra.

Huszonharmadik csomag.

A u s m a c h e r e y , 14. Jan. 1838.

1. Kivonat Foith altábn. egy iratából, melyet Ottenfels cs. k. internuntiusához intézett Zimonyból, márcz. 31. 1834.

Milos a szabályozást óhajtja, 3 gőzhajózási részvényt is vesz, bár őt a portánál azzal gyanúsították, hogy a dunai erődöket osztrák kézre akarja játszani. A törökök gyanús szemmel nézik a vállalatot. Milos szereti a rendjeleket... Befolyásos emberei: Davidovich, két Simits, Ivánovics érsek, Theodorovich és Petronyevich. Az első négy osztrák alattvaló. Nem önálló jelleme, kényurok akarattját igyekeznek ellesni stb.

2. Instruction zur Handhabung der gehörigen Ordnung während des Winterstandes der Schiffe. Wien, 25. Oct. 1837. (Eredeti) Puthon. Benvenuti.

3. Administration der ersten priv. D. D. Sch. G. Wien, 4. Jan. 1838.

Hivassa magához a kapitányokat, s tartsa rendben őket stb. (A cím tán erre vonatkozik?)

4. Körlevél a kapitányokhoz, jan. 5. 1838.

5. Puthon egy kedélyes levele, jan. 5. 1838.

6. Ugyanattól, aggályos levél, árvíz s egyéb bajok miatt, jan. 9. 1838.

7. Chrismar levele Tasnerhoz, jan. 14. 1838.

A kapitányok és gépészek mind meg fognak jelenni a grófnál s ő is.

A sorozatnak végére értem, máskorra hagyva, illetőleg másra, a rendezés, a feldolgozás hálás munkáját.

Ily halmazban is meglehetősen képét adja annak a soknak és sokfélének, mit Széchenyi István alkotó szelleme felölelt, s minek sikereit élvezzük nagy részben ma is, vagy további haladásunk lépcsői gyanánt használjuk.

Bírom gróf Széchenyi Béla ígéretét, hogy alkalmissal még több eféle becses anyagot is rendelkezésünkre fog bocsátani, miért ismételve s e helyen is köszönetet mondok néki.

Zichy Antal t. tag felolvasott s írásban is benyújtott jelentése kapcsában indítványozza, hogy:

1-ször a XII. sz. csomagból a 24. 25. 26. 35. 36. és 37. sz. alattiak = 6 db.,

a XVI. sz. csomagból a Bujanovics per,

a XIX. » » újépület mögötti telkekre vonatkozók = 18 db., s végre

a XXI. » » ugyanazon tárgyra vonatkozó 1—7, 11—13 = 10 db. a

grófi családnek visszaadassanak.

2-szor a XXI-dik csomagból a 8. 9. és 10. sz. alattiak, mint hivatalos eredeti okiratok, az országos levéltárnak adassanak át.

3-szor a III-dik csomag (tibetán fahid),
 a IV-dik » (Al-Duna) 10 képpel,
 az V-dik » (Tisza) 16 képpel,
 a VI-dikből az a) 1. és 2., a c) 3. 4. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12 = 11 db.,
 a XVI-dikből a sárga pléhdoboz,
 a XXI-dikből a 14. sz. a) mint kiválólag technikai érdekűek, az Akadémia III. osztályához tétessenek át.

4-szer a Széchenyi irodalmi hagyatékára kiküldött külön bizottság, az indítvány és jelentés alapján intézkedjék.

240. Olvassatik a m. kir. belügyminiszter úr leirata, melyben az Akadémiát felkéri, hogy Torda-Aranyos megye czimer-tervezetét történelmi és czimertani szempontból bírálja meg.

Áttétetik az archaeologiai bizottsághoz.

241. Olvassatik a m. kir. belügyminiszter úr leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy a szab. kir. városokat, legrégibb számadási könyveiknek beküldésére felszólította.

Tudomásul vétetik.

242. Olvassatik néh. *Lukács Mór*cz t. tag 1877. május 28-án kelt végrendeletének az Akadémiát érdeklő következő pontja: »A M. T. Akadémiának húszezer forint névértékű földhitelintézeti záloglevelet, mint alapítványi tőkét hagyott, melynek kamataiból évenként Lukács Krisztina-féle jutalomczím alatt díj tűzessék ki valamely tudományos kérdés vagy feladatnak nemcsak relativ, de absolut becű megoldására. Ha önálló becű megoldás valamelyik évben nem érkeznék be, az Akadémia, vagy az illető osztály elhatározásától függ, ha vajjon a közelebbi évben két rendbeli vagy megkettőztetett jutalomdíj tűzessék-e ki. Egyébiránt a jutalom kitűzése és odaitélése, úgy a pályamunkák megbirálása körüli eljárást illetőleg, a M. T. Akadémiának minél szabadabb kezét kívánok hagyui: ez alapítvány czélja lévén egyrészt a tudományok gyarapítása, de másrészt boldogult nóm emlékének fentartása hazánkban, melytől hosszas betegsége mindkettőnket annyi éveken át távol tartott, mely súlyos betegség alatt e művelt lelkű nő komoly tudományos tanulmányaiból merített vigaszt, szórakozást és megnyugvást.«

Az Akadémia elnökeiből és titkáraiból álló Ügyrend-bizottság felhivatik, hogy a végrendelet szellemében a pályázati szabályzatot dolgozza ki és az Akadémia elé terjeszse.

243. Olvassatik az Akadémia nagy [termének díszítése tárgyában kiküldött vegyes bizottság jelentése. E szerint a bizottság december 13-án tartott első ülésében:

a) az Akadémia elnöke bejelenté, hogy a nagy terem kifestésének czéljaira 1874-ig befizetett adományok és ezek kamataiból, a jelen év végéig 14,630 frt gyűlt össze; ezen kívül több ajánlat tétetett, a melyeknek befizetésére az ajánlattevők fel fognak kéretni;

b) felolvastatván az 1873-ban Ipolyi Arnold r. tag által kidolgozott javaslat, a bizottság azt helyesléssel fogadta, és főelvéit, a melyek szerint a falfestmények tárgyait kizárólag a magyar irodalomtörténet szolgáltassa, továbbá az irodalomtörténeti nevezetesebb korszakok és mozzanatok a főalakok csoportosítása által állittassanak elő, magáévá tette;

c) A bizottság örömmel értesült a felől, hogy a legkiválóbb hazai művészek: Munkácsi, Lützenmayer, Benzur és mások bizalmasan megkérdezve, készeknek nyilatkoztak arra, hogy az Akadémia nagy termét műveikkel díszíteni fogják;

d) A bizottság a további teendők tárgyalását a jövő év elején tartandó ülésekre halasztva, elhatározta, hogy a részletek megállapításánál és a technikai kérdések eldöntésénél Ybl Miklós építész, Ligeti Antal és Rauscher Tajos művészek tanácsát fogja kikérni.

Az Akadémia e jelentést örvendetes tudomásul veszi.

244. Bemutattnak az osztályok és bizottságok 1882-ik évi költségvetési előterjesztései. Úgy mint:

A) Az I. osztályé:

I. Értekezésekre	1200	frt
II. A régi magyar költők tárának IV. és V. köteteire	1200	»
III. A nyelvtörténeti szótár szerkesztésére	1800	»
IV. A Codex Cumanicus tiszteletdíjára	500	»
V. A Nyelvemléktár X. és XI. köteteire	1347	»
VI. Simonyi Zs. »Alárendelő kötőszók« című munkájára	600	»
VII. Vámbéry Ármín: »A magyarok eredete« című munkájára.	1200	»
VIII. Szinnyey J. »Finn-magyar« szótárára	744	»
IX. A Nyelvtudományi Bizottság részére:		
a) Nyelvtudományi Közleményekre	1845	frt
b) Magyar Nyelvőr segélyezésére	1500	»
c) Philologiai Közlöny segélyezésére	1000	»
d) Előadói és szerkesztői tiszteletdíj	350	»
e) Kisebb kiadásokra	50	»
	<u>4745</u>	»
X. Az Irodalomtörténeti bizottság részére:		
a) Szenczi Molnár Albert életrajza kiadására	600	frt
b) Az irodalomtörténeti adattárra	600	»
c) Külföldön tanuló magyarok névsora kiad.	400	»
d) Előadói tiszteletdíj	400	»
	<u>2000</u>	»
Összeg	15336	frt

B) A II. osztályé:

I. Értekezések kiadására	4000	frt
II. A sz. korona műtörténeti leírására	1500	»
III. A philosophiai írók tárának segélyezésére	600	»
IV. A jogi műszótár előkészítésére	400	»
V. A Történelmi Bizottság részére:		
a) Erdélyi országgyűlési Emlékek VIII.	1650	frt
b) Magyar országgyűlési Emlékek VIII.	750	»
c) Anjoukori okmánytár III.	1000	»
d) Marczali, II. József. II. köt.	1500	»
e) B. Nyáry A. Czímerészet	1300	»
	<u>6300</u>	frt
Átvitel	6300	frt

	Átvitel	6300	frt
f)	Pesty F. várispánságok története	1000	»
g)	Velencei követjelentések kiadása	800	»
h)	Wenzel Guszt. Az ipar és kereskedelem története.	1000	»
i)	Thaly Kálmán, Bercsényi naplói	1000	»
k)	Szalay J. Nádasy Tamás levelei	800	»
l)	Wenzel Árpádkori okmánytárához index készítésére.	200	»
m)	Szinnyey J. Repertoriumára	200	»
n)	Történelmi Tár segélyezésére.	500	»
o)	Városi számadási könyvek másolására	400	»
p)	Károlyi Árpád svédországi tudom. utazására	120	»
q)	Könyvkötő, s kisebb kiadások.	380	»
r)	Előadói tiszteletdíj	400	»
		<u>13000</u>	»
VI. Archaeologiai bizottság részére :			
a)	Hazai érmészet	1250	frt
b)	Monumenta Archaeologica	1250	»
c)	Archaeologiai Értesítő	2500	»
		<u>5000</u>	»
VII. Nemzetgazdasági bizottság munkálataira			
		2500	»
	Összeg	<u>27000</u>	frt

C) A III. osztályé.

I.	Értekezések kiadására	5000	frt
II.	Külön kiadványokra	2000	»
III.	Bolyai Farkas Tentamenje kiadására	1000	»
IV. A Természettudományi bizottság részére :			
a)	Búvárlatok segélyezésére	1000	frt
b)	Munkálatok kiadására	3600	»
c)	Előadó tiszteletdíja	400	»
		<u>5000</u>	»
	Összeg	13000	frt

A költségvetések az Igazgató Tanács elé terjesztetnek.

245. Főtitkár bejelenti, hogy az Akadémia Évkönyve, Értesítője és Almanachja kiadására a jövő évben 2000 frt fog igénybe vétetni. Továbbá elöadja, hogy az 1881-ki költségvetésben a következő tételek fordultak elő :

A	könyvkiadó vállalat segélyezésére	4000	frt.
A	»Budapesti Szemle« részére	2200	»
Az	»Ung. Revue« részére	1500	»
A	»Revue Hongroise« részére	600	»
Jutalmakra		5000	»
A	könyvtár szaporítására	5000	»

Végre felhívja az Akadémia figyelmét arra, hogy a novemberhavi összes ülésen a »Magyar írók életrajz-gyűjteményének« kiadása elvben elfogadotván, a költségvetés megállapításánál erre is tekintettel kell lenni.

A főtitkár ez előterjesztése, az osztályok költségvetései mellett, az Igazgató Tanácshoz tétetik át.

246. Olvastatik *Türr István* tábornok levele, melyben az Akadémiát felhívja, hogy tekintélyét és befolyását használja fel a csatornázás ügyének előmozdítására.

A nemzetgazdasági bizottság felhivatik, hogy ez ügyet a bizottság egyik értekezleti ülésének napirendjére tűzze ki.

247. Főtitkár bemutatja az Ügyrend revisiójára kiküldött bizottság munkálatát.

A munkálat sokszorosítottván, az osztályokkal közöltetik, és a januárhavi összes ülésen vétetik tárgyalás alá.

248. Bemutattatik a pancsovai állami reálgymnasium tanári testülete kérvénye, melyben az Akadémia kiadványainak adományozásáért folyamodik.

A könyvtári bizottság ajánlatára elhatároztatik, hogy az intézetnek az Évkönyvek, Értekezések, Értesítő, továbbá a nyelvtudományi, irodalomtörténeti és természet-tudományi bizottságok kiadványai meg fognak küldetni.

249. Főtitkár jelentést tesz azon akadémiai pályázatokról, a melyeknek határideje decz. 31-én lejár.

A jelentés közhírré tétetik.

250. Főtitkár bemutatja a jövő évi ülésort.

Az Akadémia tagjainak megküldetik.

251. A Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta magánosoktól, testületektől, nyomdáktól érkezett könyvadományokat, és az Akadémia kiadásában megjelent munkákat ily rendben :

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wissenschaften, Berlin. Monatsbericht. September-October 1881.

Académie Royale. Kopenhága. a) Oversigt. 1881. Nr. 2. b) Mémoires. Vol. I. Nr. 3. 4. Vol. II. Nr. 1. 2.

Naturwiss. Gesellschaft. Isis. Dresda. Sitzungsberichte und Abhandlungen. 1881. Januar-Juni.

Asiatic Society of Bengal. Calcutta. Bibliotheca Indica. Nr. 461. 462.

Natural History Society. Montreal. Proceedings for 1881.

III. internationale Polar-Conferenz. Sz.-Pétervár. Berichte über die Verhandlungen und Ergebnisse.

Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. An. IV. Nr. 41.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1881. Nr. 23. 24. 25.

K. k. statist. Central-Commission. Bécs. Ausweis über den auswärtigen Handel der Österr.-Ungar. Monarchie. XXXI. Jahrgang. 5. Abtheilung.

Verein Böhmischer Mathematiker. Prága. Casopis. Rocn. X. Cisl. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közlöny. XI. évf. 6—8. sz.

M. k. földmív. ipar- és keresk. miniszt. Budapest. Gábor: A gyümölcs-aszalásról.

Országos képviselőház elnöksége. Budapest. a) Az 1878—81. évi irományok tárgymutatója. b) Az 1878—81. évi jegyzőkönyvek tárgymutatója. I. II. III. IV. köt.

Keresk. és iparkamara. Budapest. Jelentés a kamarai kerület keresk. ipari és forgalmi viszonyairól 1880-ban.

Tiszavölgyi társulat központi bizottsága. Budapest. Az 1881. novemberi közgyűléshez intézett jelentése.

Sz. Ferencz-rendi szerzet. Pozsony. Schematismus ordinis minorum S. P. Francisci ad 1881/2.

Dunántúli ref. egyházkerület. Pápa. 1881. októberhavi közgyűlésének jegyzőkönyve.

II. Magánosoktól.

Garrick Mallery. Washington. Address before the American Association.

Lovcsányi Gyula. Budapest. A Vág és vidéke.

Pap László. S.-A.-Újhely. Románia alkotmányos intézményei.

L. A. Huguet-Latour. Montreal. The Canadian Antiquarian and Numismatic Journal. Vol. III. Nr. 1. Vol. IV. Nr. 1. 2. 3.

Pápay Ignác. Deménd. Több rendbeli nyomtatvány és 5 kötet kézirat.

L. Stieda. Dorpat. Strauch: Anatomische Untersuchungen über das Brustbein des Menschen.

III. Köteles példányok.

Ziegler nyomdája. Komárom. a) Jó pásztor. II. évf. 2 füz. b) Directorium in usum Benedictinorum archicoenobii S. Martini pro 1882.

Alexi nyomdája. Brassó. Noua biblioteca Romana. Ser. I. Br. 4.

Gött I. nyomdája. Brassó. Teutsch: Schwarzbnrg. 5. Lief.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Szász Károly: A világirodalom époszai. I. köt.

b) Alexander: Kant. Élete, fejlődése és filozóphiája.

c) Taine: Az angol irodalom története. I.

d) Symond S.: A renaissance Olaszországban.

e) Goldziher: Az iszlám.

f) Thierry: A római birodalom.

g) Laveleye: Kormányformák.

h) Mayr: A társadalmi élet.

i) Taine: A jelenkori Franciaország alakulása. I.

l) Math. Érték. VIII. k. 2. 4. 5. 6. 7. 12. sz.

l) Term. Érték. XI. k. 24. 25. sz.

m) Jendrassik: Eső-myographium.

n) Simonyi: A magyar kötőszók.

o) Almanach 1882-re.

	<i>Lap.</i>
B aintner János l. t. haláláról gyászjelentés	153
B allagi János »A gyomor hámsajtjeiről«	148
B allagi Mór »A magyar nyelv újabb fejlődéséről«	4
» » »Baronyi Decsi János és Kis-Viczay Péter adagiái.«	161
B alló Mátvás »Ujabb tanulmányok a kámfor-csoportból.« Székf.	54
» » »A budapesti vizek kémiai vizsgálata.«	111
B arabás Samu folyamodása állami ösztöndíj kieszközlése végett	119
» » állami ösztöndíja a bécsi egyetemen	154
B atta Bálint hagyatéka	179
B eck Márton végrendelete	135
B elga-társulat kérvénye a Kisfaludy-társaság termének átengedése iránt, villamossági kísérletek tétele végett	141
B eliczay Jónás »Marsigli életéről és munkáiról«	53
B ell Tamás k. t. haláláról gyászjelentés	153
B enfey Tivadar k. t. haláláról gyászjelentés	153
B erlini egészség- és mentésügyi kiállításra küldendő akad. kiadványok	190
» orientalista congressus programja	119
» Hunfalvy Pál és Vámbéry Ármin képviselőkül felkérérenek	119
B écsi cs. kir. geographiai társaság jubilaemára meghívó	214
B ézsán-féle pályázatról jelentés	3
» » alapítvány pályakérdése	130
B izottság nevezetik ki a III. osztály kiadványait illető indítvány megvi- vitatása végett	77
» jelentés ez ügyben	108
B izottságok (állandó) magalakítása az Igazg. Tanácsban	211
B iztosító Társaság (Első M. Ált.) jutalom-kitűzése	130
B ogisich Mihály »A magyar egyházi énekek a XVIII. századból«	70
B orbás Vincze »Az elzöldült szarka-lábról«	92
B osznia és Hercegovina címerének és színeinek megállapítása czéljából miniszteri leirat	46
B oué Ami k. t. haláláról gyászjelentés	213
B óhm Károly »A lényeg formaiságáról«	124
B raun Gábor »Adatok a zsirfelszívódáshoz a gyomorban«	148
B roca Pál emléksobrára adományok gyűjtése	48
» » emléksobrára adakozások	154
B udapesti VI. ker. főreáliskolának, s VI. ker. nőtanító képezdének meg- küldendő kiadványok	190
B udenz József bemutatja »Nyelvtud. Közlemények« legújabb füzetait	139, 205
B ukaresti román akadémia részére cserepéldányok küldetnek	120
B unyitay Vinczének felolvasásra engedély adatik	76
» » részleteket olvas fel a Váradi Regestrumhoz irt magyará- zatokból	111
B uttler-Dundas Ede az I. oszt. kultagnak választatik	133
C ayley Arthur, a III. oszt. kultagnak választatik	133
C hantre Ernő a II. oszt. kultagnak választatik	133

	<i>Lap.</i>
C satornázás tárgyában kiküldött bizottság jelentése	69
Csengery Antal arcképe ügyében	128, 135
Csiky Gergely »Plautus nőalakjai.« Székf.	177
Csopey Dénes egy csillagászati értekezést küld be megbirálás végett	154
Csopey László »Rutén-magyar szótára« Fekésházy-jutalmat nyer	128
C zartorisk y-pályázatról jelentés	3
» pályakérdés új formulázása s a díj két részre osztása	129
Czirák János gr. az építési bizottság elnökévé választatik	35
Czobor Béla a II. oszt. lev. tagnak választatik	133
D ankó József a II. oszt. lev. tagnak választatik	133
Davis Bernát k. t. haláláról gyászjelentés	153
Deák Farkas »Emlékbeszéd Teleki Domokos gr. felett«	76
Deim Ferencz segélyért folyomodik	180
Desseffy Emil gr. márvány mellszobra	153
Dethier Antal haláláról gyászjelentés	107
Deville Henrik, (St. Claire) a III. oszt. kültagnak választatik	133
» haláláról gyászjelentés	153
Dóra-jutalomra beérkezett pályaművek	2
» pályázatról jelentés	129
Duka Tivadar »Emlékbeszéd Atkinson W. S. fölött«	140
E llinger fényképészek czége felajánlja az Akadémia tagjai arcképalbumát	140
Emőd Mihály segélyért folyomodik	180
Eötvös József báró márvány mellszobra	153
Erdődy Sándor gr. haláláról gyászjelentés	34, 46
É pítészeti bizottság tagjai az Igazg. Tanácsban	211
Értekezések (I. oszt.) kiadására a többi osztályok megtakarított költség- összegéből 300 frt utalványoztatik	179
Évkönyv tartalma iránt határozat	46
F abritius Károly haláláról gyászjelentés	76
Farkas Gyula »Bolyai-féle algoritmusról«	58
Farkas István végrendelete	135, 140
Fekésházy-jutalomra beérkezett pályaművek	2
» pályázatról jelentés	128
Finály Henrik az I. osztályból a II.-ikba áthelyeztetik	131
Forgách Kálmán és István grófok alapítványának földtehermentesítési kötvé- nyek által történt törlesztési ügyében az Igazgató Tanács határozata	136
» a befizetésről a m. Földhitelintézet jelentése	180
Földhitelintézeti záloglevelek vásárlása	179
» kisorsolásáról s vásárlásáról jelentés	212
» zárszámadásai megvizsgálására bizottság neveztetik ki	35
» zárszámadásaira a felmentés megadatik	69
Fraknoi Vilmos száz arany pályadíjat tűz ki	130

	<i>Lap.</i>
Francia tudományos és szépművészeti munkák jegyzékét küldi meg a francia kormány, csereviszony létesítése végett	154
Franzenau Ágoston »Az Aranyhegy amphibolja«	218
Frölich Izor »A fény új módosulása szűkközű fémrácsokról való visszaverődése által«	87
Gorove István haláláról gyászjelentés	149
» » hagyománya s a Gorove-alapítványt illető intézkedése	149
» » végrendeleti intézkedése a Gorove-alapítvány kiegészítése iránt	178
» » végrendeleti hagyománya befizettetvén, a Gorove-díj (100 arany) kifizetőd	212
Gorove-féle bölcsészeti pályázatról a II. osztály jelentése	189
» » jutalomra beérkezett pályaművek	3
» » pályázatról jelentés	129
Gulácsy Dezső jelentése a Román Ferencz hagyatékához tartozó munkácsi ház ügyében	69
Gyárfás István »A paraszt vármegye«	193
Haberern Jonathán fölött emlékbeszédet mond Hunfalvy Pál	107
Hajnik Imre »A perdöntő-eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban.« Székf.	111
Hankó Vilmos »A solymosi hideg savanyu-viz kémiai elemzése«	92
Heinrich Gusztáv »Emlékbeszéd Klein Gyula fölött«	45
» » »Jelentés a Teleki-féle drámai pályázatról«	93
» » »Kisfaludy K. Irene-je tárgyról«	136
» » »Etzelburg és a magyar hun monda.« Székfoglaló	177
Herman Emil »A De Saint Venant-féle feladat teljes megoldásáról«	149
Hermite Károly, a III. oszt. kultagnak választatik	133
» » »Egy határozott integrálról«	198
Hinka József lemondó levele	212
Horváth Géza »A rovarak dimorphismusa.« Székf.	146
Horváth Ignác haláláról gyászjelentés	119
Hógyes Endre »Az asszociált szemmozgások idegmechanismusáról	18
Hunfalvy János a bécsi cs. k. geogr. társaság jubilaumára képviselőül kiküldetik	214
Hunfalvy Pál »A kún codex és a kúnok« :	28
» » »Emlékbeszéd Haberern Jonathán fölött«	107
» » a berlini orientalista congressusra képviselőül felkéretik	119
» » »A m. t. Akadémia és a finn irodalmi társaság közti történeti hasonlatok«	123
» » »Jelentés a berlini nemzetközi orientalista congressusról«	180
Hunyadmegyei tört. s régészeti egyesület az akad. kiadványokat kéri	154
» » » részére megküldendő kiadványok	190
Hunyady Jenő »A kúpszeletek elméletéhez«	20
» » »Egy negyedrendű felületről«	169
Hutyra Ferencz »A zsirok átszivárgásáról stb.«	148

Király-hymnus megbirálás végett küldetik be	154
Kis Gábor mérnök emlékiratot küld be megbirálás végett	154
Kisimrédy Pál Petőfi S. czimű munkát küld be megbirálás végett	154
Klein Gyula fölött emlékbeszédet mond Heinrich Gusztáv	45
Klein Gyula »Állat-e a vampyrella vagy növény«	91
Kobold Ármü »Adatok Jupiter tengelyforgási idejének meghatározásához«	126
Kolozsvári felsőbb kereskedelmi iskolának megküldendő kiadványok . .	190
Kolozsvári Sándor és Óváry Kálmán a magyarországi helyhatósági régi statutumok kiadására nézve ajánlatot tesznek	190
Konek Sándor »Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalma 1877—1879.«	198
Konkoly Miklós a) »Adatok Jupiter physikájához« b) »Astrophysikai meg- figyelések az ógyallai csillagdában, 1880.« c) Évi jelen- tés az ógyallai csillagdaról, 1880.«	16
» » a) »A nap megfigyelése 1880-ban.« b) Hullócsillagok meg- figyelése 1880-ban.« c) »Csillagászati megfigyelések 1880. Ó-Gyallán.«	57
» » »Egy új contact-készülék normál órán« s »Hulló csillagok radiatio pontjai«	126
» » »Astrophysikai megfigyelések stb.«	218
Korponay János haláláról gyászjelentés	46
Kovács Gyula a Dóra-pályázatnál jutalmat nyer	129
Költtségvetés előirányzata	44
» kerete megtartásáról az osztályokban, igazgatósági határozat	179
» előterjesztések az osztályok s bizottságok részéről	241
König Gyula »Az algebrai egyenletek általános elméletéhez«	202
Könyvkiadó bizottság jelentése	189
Könyvtári bizottság jelentése az akadémiai kiadványok küldését kérő fo- lyamodásokról	190
Közülés programja	127
» programjáról elnöki jelentés	134
Krasó-Szőrény megye új czimerének tervezete	76
» » az archaeologiai bizottság jelentése	108
Krenner József »Egy, Felsőbányán talált új ólomérczről«	111
» » »Az Arksut-fiorði (Grönland) kriolith ásványok	218
Kriesch János, a III. oszt. lev. tagnak választatik	133
Lakics Ferensz »Az ógyallai csillagda sarkmagassága«	218
Lehr Albert a Nyelvtud. bizottság segédtagjának választatik	177
Lévai-féle jutalomra beérkezett pályamű	3
» pályázatról jelentés	130, 214
Liebermann Leó »Közlemény az állatorvostani intézet vegytani labo- ratoriumából«	167
Lukács Móricz haláláról gyászjelentés	205, 213
» » fölött emlékbeszéd tartására Trefort Ágoston fölkéretik . . .	213
» » alapítványa	240

	<i>Lap.</i>
M arczibányi pályázatról jelentés	3
» a. II. osztály jelentése	128
» pályakérdésnek (I. oszt.) újból kitzúése	129
M edveczky Frigyes »A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint«	14
M erkl asszony lakásbérének leszállítása	180
M érnök i pályakérdés jutalomdíja megállapítása	77
» irodalom előmozdítására a »névtelen mérnök« újabb küldeménye s ajánlata	77
M ihályi Karoly haláláról gyászjelentés	46
M iksa Sándornak felolvasásra engedély adatik	119
» » » 2. pápaság felemelkedésének története és világhuralmi állása a XI. században«	198
M iksics Márk geometriai értekezést küld be megbíralás végett	154
M olnár Aladár l. t. haláláról gyászjelentés	153
M olnár János végrendelete	135, 140
M orócz István haláláról gyászjelentés	189
M unkácsy Bernát »Moldvai csángó nyelvjárás« cz. értekezésével Sámuel- díjat nyer	128
M yskovszky Viktor »A renaissance kezdete és fejlődése.« Székf.	81
N agygyűlés hatánapjai kitzúzetnek	48
» bizottság jelentése	77
N agyjutalomról a II. osztály jelentése	128
N agy Lajos király halálozási helyének megállapításához az Akadémia közre- működése kéretik	78
N agyterem és az ülésterem diszitése tárgyában bizottság küldetik ki	153
» » » » » az Igazg. Tanács tagokat választ	179
» » » » » bizottság jelentése	241
N agyszombati főgymnázium az akad. kiadványokat kéri	154
» » részére megküldendő kiadványok	190
N ádasdy-jutalomra beérkezett pályaművek	
» pályázatról jelentés	128
N évtelen-mérnök adományának pályakérdése	130
N őegylet (magyar orsz. segélyző) pecsét-czimer tervezetéről az arch. bizott- ság jelentése	119
O livencrona Kanut a II. oszt. kultagnak választatik	133
O ltványi-Fraknói jutalomra beérkezett pályamű	3
» » pályakérdés nem ujittatik meg	130
O ltványi-pályázatról jelentés	129
» pályakérdés ismét kitzúzetik	130
O rmós Zsigmond levele a Gorove-alapítvány kiegészítése tárgyában	178
O rtvay Tivadar »Magyarország régi vízhalózata a XIII. századig«	84
O ssikovszky József »A heveny-májsorvadásról«	171

P a u l e r Gyula »Wesselényi Ferencz összeesküvése« című munkája a nagyjuttalomban részesül	133
P a u l e r Tivadar másodelnökké választása legfelsőbb helyen helybenhagyatik	46
P a s t e u r Louis a III. oszt. kültagnak választatik	133
P á l y á z a t o k kihirdetése az I. osztály részéről	129
P á l y á z a t o k r ó l (decz. 31-ki) főtitkári jelentés	243
P á n c s o v a i állami reálgymnázium számára küldendő akad. kiadványok . . .	243
P á r i s i anthropologiai társaság köszönő levele a Broca Pál emléksobrara gyűjtött adományokért	190
P e s t y Frigyes »A régi, letűnt magyar vármegyék« cz. munkája a nagyjuttalomban részesül	133
» » »A magyar várispánságok intézményei«	162
P é c h Antal »A tudomány haladásának befolyása a selmeczvidéki bányamivelésre.« Székf.	162
P é c z e l y -juttalom tárgyában az I. osztály jelentése	46
» pályázatra vonatkozó javaslata az I. osztálynak	76
P é n z ü g y i bizottság tagjai az Igazg. Tanácsban	211
P h i l l o x e r a -kérdés ügyében a III. osztály jelentése a földm., ipar- s kereskedelmi miniszterhez	76
P i l l i c z Vilmos »Tanulmány az ezüstoxidul fölött«	113
P o p p e r -Lipót (Podhrágyi) két olajfestményt ajándékoz	69
R a u s c h e r Lajosnak a magyar szent koronát ábrázoló színes rajza bemutatattatik	150
R e c l u s Elisée a III. oszt. kültagnak választatik	133
R e g é c z i Nagy Imre »Adatok a szűrődés tanához«	147
» R e v u e antiphilloxérique internationale« folyóirat egy példányának küldése megrendeltetik	190
» R e v u e H o n g r o i s e « tárgyában bizottsági jelentés	3
» » » határozat	45
R é v é s z Imre haláláról gyászjelentés	76
R i n g Adorján nyugdíjazása	212
R u d o l f trónörökös ő felségéhez üdvözlő küldöttség	128
» » » válasza az Akadémia küldöttségéhez	132
S a l a m o n Ferencz »Budapest és környékének helyneveiről«	193
S á m u e l -díjról jelentés	128
S c h m i d t Sándor »A telekesi Baryt és Cerussit«	218
S c h r a u f Károly »Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen, 1377—1420.« .	123
S c h u l l e r Alajos »Önműködésű higany-légszivattyú«	87
» » »A víz képződési melegéről«	147
» » a) »A hydrogen superoxid képződése égés közben.« b) »Válasz a víz képződési melegének ügyében«	223
S i m o n y i Zsigmond, Teza Emil »Baldi Bernardin magyar olasz szótárkájáról« című értékesítését magyar fordításban bemutatja	6

Simon yi Zsigmond »Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben«	107
» » »A h a n e m és d e-féle ellentétes mondatokról	136
» » »A h o g y kötőszó eredetéről«	205
Simor János Herceg-Primás levele a Jordánszky-codex tárgyában	119
Staub Mór »A Fruska Gora aquitániai flórája«	20
» » »Az állandó melegösszegek s alkalmazásuk stb.«	127
Suhajda János l. t. haláláról gyászjelentés	153
Szabó Ferencz »A Carludovica és a Canna-félék gummiáratairól«	117
Szabó Inre haláláról gyászjelentés	76
Szabó József »Tokaj-Hegyalja geológiai viszonyainak újabb alakulásáról«	203
Szádeczky Lajos »Mihály oláh vajdáról«	218
Szász Károly indítványa Csengery Antal arczképe ügyében	128
Szemenyei János az Akadémia ügyészévé kineveztetik	213
Szemere Miklós l. t. haláláról gyászjelentés	153
Szentgyörgyi gimnázium az akad. kiadványokat kéri	154
» » részére megküldendő kiadványok	190
Szentkláray Jenő felolvasásra engedélyt kér	189
Szilágyi Sándor »Homonnai György támadásának előzményei«	53
» » Wichner Jakabnak »Geschichte des Benediktiner Stiftes Admont stb.« cz. munkáját bemutatja	111
» » »Nápolyi Péter, egy diplomata a XVII. század elejéről«	123
» » indítványa Rudolf trónörökös s József főherceg arczképeiknek az akadémiai fénykép-album számára elkészítése iránt	140
» » »Gusztáv Adolf és Bethlen Gábor viszonyai«	162
Szinnyei József idb. tervrajza a »Magyar írók névtára« cz. munka kiadására nézve	214
Szlamka Elek felolvasásra engedélyt kér	189
Szóllósy Albertina hagyománya tárgyában ügyészi jelentés	135
Tagajánlások	131
Tagok (elhunyt r.) fizetéseiről intézkedés	46
» (levelező) maximumának meghatározása iránt indítvány	131
Tagválasztások	133
Tarcsy Lajos haláláról gyászjelentés	107
Teixeira d'Aragao a II. oszt. kültagnak választatik	133
Teleki-jutalomra beérkezett pályaművek	1
» » külföldről elkésve érkezett pályamunka	48
» pályázatról jelentés	93
» pályázatnál a jutalmat nyert mű szerzője Ujvári Béla	108
Teza Emil »Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkájáról«	6
Thaly Kálmán indítványa a francia külügyminisztérium levéltárában eszköz- lendő tud. kutatások iránt	53
Than Károly az alapszabályok megváltoztatása tárgyában kiküldött bizott- ságba tagul választatik	35

	<i>Lap.</i>
T h a n Károly »Vegyereálytani vizsgálatok II.«	54
» » »Vegyereálytani vizsgálatok III.«	167
T h a n h o f f e r Lajos »Adatok a harántesikú izom szerkezete és idegvégződéséhez«	125
T h e w r e w k Emil »Festus tanulmányok«	161
T i s z a Kálmán igazgató taggá választatik	205
T i s z t v i s e l ő k s szolgák kérvénye »évi megjutalmazás« iránt	69
T o l l a s Károly végrendelete	135
T o r d a - A r a n y o s megye czimtervezete megbirálás végett beküldetik	240
T o r m a Károly a II. oszt. rendes tagnak választatik	133
T ó t h Kálmán haláláról gyászjelentés	76
T ó t h Lőrincz »Emlékbeszéd Zilinszky Imre fölött«	119
T ő r t é n e t i bizottság, középkori városaink régi számadási könyveinek használatra megszerzését kéri a belügyminiszterium útján	189
T r e b i t s c h Ignácznak 120 arany tiszteletdíj utalványoztatik	69
T r e f o r t Ágoston Lukács Móricz fölött emlékbeszéd tartására fölkéretik	213
T r e n c s é n i főgymn. részére megküldendő kiadványok	190
T r ó n ö r ö k ös-pár ünnepélyes fogadtatása alkalmából tett kiadások	136
» » » » » közrebocsátott legfelsőbb kézirat	149
T ü r r Istán levele a csatornázás ügyében	243
U j v á r i Béla a Teleki-féle drámai pályázatnál jutalmat nyer	108
U l b r i c h t Richard és Kossutány Tamás levele az akad. levéltárában helyezettik el	48
Ü g y é s z jelentése	59
Ü g y r e n d elkészítésére — a vagyonkezelésre vonatkozólag — bizottság küldetik ki	45
» 30. §. c) pontja és a 64. §. szövegezése iránt az I. osztály indítványa	47
» példányai az Igazg. Tanács tagjainak megküldetnek	179
» tárgyalása az Igazg. Tanácsban	205
» elfogadott szövege	205
» revisiójára kiküldött bizottság munkálata bemutatatik	243
» 124. §-a módosításáról a kiegészített Gorove-alapítvány értelmében	214
Ü l é s s o r	243
V a t i k á n i (római) könyvtárnak az Akadémia összes kiadványai megküldetnek	77
V á m b é r y Armin a berlini orientalista congressusra képviselőül fölkéretik	119
V á r o s o k (sz. kir.) régi számadási könyveik beküldésére felszólítottak	240
» V e r e i n f. Siebenbürg. Landeskunde« számára a math. és term. tud. kiadványok küldetnek	48
V é c s e y Tamás felolvasásra engedélyt nyer	76
» » »Marcellus, római jugtudósról«	123
» a a II. oszt. lev. tagnak választatik	133
V i t é z - a l a p i t v á n y új pályakérdése	130

	<i>Lap.</i>
V o l f György »A Margit-legenda írójáról«	33
» » »Az Ehrenfeld codexről«	74
W e i s z (Földesi) Béla a Dóra-pályázatnál jutalmat nyer	129
W e n z e l Gusztáv »Az európai vasútügy fejleményeiről stb.«	145
» » »A Fugger-család jelentősége a magyar történelemben«	217
W e r t h e i m e r Ede jelentése kutatásairól a francia levéltárakban	53
W i c h n e r Jakab »Geschichte des Benediktiner Stiftes Admont stb.« cz. munkáját bemutatja Szilágyi Sándor	111
W ö h l e r Frigyes a III. oszt. kültagnak választatik	133
Z á k á n y József hagyománya	179
Z á r s z á m a d á s o k r ó l elnöki előterjesztés	35, 37
Z e n t a i gymnázium az Akadémia kiadványait kéri	154
» » részére megküldendő kiadványok	190
Z i c h y Antal »Jelentés gr. Széchenyi István írományairól«	229
Z l i n s z k y Imre fölött emlékbeszédet mond Tóth Lőrincz	119
Z ü r i c h i magyar egyesület az akad. újabb kiadványokat kéri	150
» » » részére küldendő kiadványok	190
